

Укърлр

✓

263

3
12 0 03

Учредитель: Товарищество
издателей, редактор: С. С. Седук
Издатель: С. С. Седук

ԿԵԱՆՔԻ ԴՊՐՈՅԸ

Վ Ի Պ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԿՆԵՐԻ ԶԵՄԵՐ

Դիպլոմատիկական «ՄԱՐՏԻՆ ԶՈՒԶԼՈՒՄ» ղեկավար

համապատասխան թղթով:

ԹԱՐԳՄ. ԳԻՒՏ ԲԱՆԿԱՆՈՒՄ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Շարաձե. || Тип. М. Шарадзе.

1892

Թարգմանութիւնները

- 1 Հաւատարմութիւնն ամեն արգելքների յաղ-
թում է. Ֆ. Հոֆմանի. 1877 . . . — 40
- 2 Խաւարից դէպի լոյս. Ֆ. Հոֆմանի 1877 . . . — 40
- 3 Դոն Բիշօտ լամանշեցի. Մ. Սէրվանտէսի 1878
(սպառուած) — 70
- 4 Գէորգ Ռօլլէստեն. վէպ 1879. . . . — 60
- 5 Երրորդ ոսկի առակ Լակիդէի (պարգեա-
տրուած Ս. Պ. Ֆրէօքէլեան ընկ. կողմից)
1879 — 15
- 6 Ռօբինզօն (Հրատ. Թիֆլ տպագր. ընկերու-
թեան) 1881 — 60
- 7 Չէստէրտօնի ժառանգը. պատկ. 1882 . . . 1 —
- 8 Ակտէա. տ. Սիսօեվայի 1885. — 50
- 9 Եան Էրնստ Սմօլեար Ն. Եանչուկի 1885 — 20
- 10 Արծուի մտածմունքը պրօֆ. Մ. Բօգդանովի
1892 — 05
- 11 Գիւղի սուրբը, Սվետոպօլկ չեխի 1892. — 10
- 12 Կեանքի դպրոցը, Դիկկէնսի 1892 . . . 1 —

Աշխատութիւնները

- 13 Աղօթատետր, բ. տպ. 1889 — 10
- 14 Կրօնի դասագիրք ա. տ. 1888 — 15
- 15 " " բ. տ. Դ. տպ. 1891 . . . — 25
- 16 " " գ. տ. Գ. տպ. 1890 . . . — 25

82
488
48

ԿԵԱՆՔԻ ԴՊՐՈՑԸ

Վ Է Պ

ԵՐԲՏԵՍԱՐԳՆԵՐԻ ՀԵՄԵՐ

Դիկկէնսի „ՄԱՐՏԻՆ ԶՈՒԶԼՃԻՑ“ վեպից
համառօտեց Ն. Բօրիսով:

220

XII.

Թ.ԱՐԳ.Մ. ԳԻՒՏ ԲԱԷ. ԱՂԱՆԵԱՆՑ

Թ. Ի. Ֆ. Լ. Ի. Ս.

Տպարան Մ. Շարաձէի. || Тип. М. Шарадзе.
1892

162

180707 445000

Дозволено ценз. Тифлисъ, 1-го Мая 1891 г.

Типографія М. Шарадзе, Николаевская ул., 21.

(4483 41 P) 263-2003

262

2արլս Դիկկէնսը ճնուեցաւ 1812 թուի փետրուա-
րի 7-ին Անգլիայի ծովեզրեայ Պորտսմութ քաղաքում:
Նորա հայրը, մի խեղճ ծովային աստիճանաւոր, չկա-
րողացաւ որդուն մեծ ուսում տալ: Փոքրիկ Դիկկէնսի
անգրանիկ ուսուցիչը մի բահանայ էր: Այս բարի ծե-
րունին մանուկների սիրահար էր և մեծ ազդեցութիւն
ունէր պատանի սանիկի մտքի ու սրտի զարգացման վե-
րայ: Այնուհետեւ 2արլսը մտաւ Ածնդօնի ուսումնա-
րաններից մէկը: Այնտեղ մանուկների հետ շատ խիստ
էին վարուում: Շատ ցաւեր բաշեց այդտեղ ինքը Դիկ-
կէնսն էլ, ահանատես եղաւ իւր փոքրիկ ընկերներից
շատերի տանջանքներին, և այն ամենը, ինչ որ նա տե-
սաւ ու դիտեց այդ ուսումնարանում՝ ժամանակով երբ
սկսեց գրել, նկարագրեց իւր վէպերի մէջ: Այն ինչ նո-
րա հօր գործերը հետզհետէ դէպի վատն էին գնում:
Նորա միջոցները հազիւ թէ բաւական էին ամենաան-
հրաժեշտ պիտոյքներին, և տղան ահամայից ստիպուած
եղաւ բաւականանալ լոկ դպրոցական կրթութեամբ, որով-
հետեւ ժամանակակից համալսարանը միայն ունեւոր մարդ-
կանց էր մատչելի:

Ուսումնարանում ուսման ընթացքն աւարտելուց
յետ, Դիկկէնսը ստիպուեցաւ մի պարագմունք գտնել
հացի կտոր ձեռք բերելու: Նա գրագրի պաշտօն ընդունեց
մի փաստաբանի մօտ, որ անապահով և միւսնոյն ժամանակ

ծոյլ մարդ էր։ Նորան խորհրդի դիմում էին գլխաւորապէս չքաւորներ և այլ մուծն անձնաւորութիւններ։ Այս գրասենեկում է՝ դատարանում նորատի գրագիրը ծանօթացաւ բազմազան մարդկանց հետ, ինչպիսի են՝ մուրացկաններ, ծառաներ, հասարակ բանուորներ, նաւաստիներ։ Դիկկէնսը մի աննշան վարձ ստանալով, պարագմունքից շատ փոքր ազատ ժամերում սովորեց սղագրութեան արուեստը և շուտով Լօնդօնի մի լրագրի խմբագրատանը լրատուի պաշտօն ստացաւ։ Լրագրին նորութիւններ հաղորդելու համար նա լինում էր քաղաքի ամենաբաղմամարդ տեղերում, դիտում էր մարդկանց բնաւորութիւնը ուրախութեան և տրտմութեան մէջ և մայրաքաղաքի ամենակասկածելի խորշերում ծանօթացաւ ժողովրդի անսահման պիտոյքներին և խիստ արմատացած յանցաւորների հետ։ Լրագրական պարագմունքը բարւոքեց Դիկկէնսի գրութիւնը և միջոց տուեց նորան մտնել Լօնդօնի բարձրագոյն ուսումնարաններից մէկը իբրեւ ազատ ունկնդիր։ 1836 թուին լոյս տեսաւ նորա առաջին մեծ աշխատութիւնը «Լօնդօնի բարբերի նկարագիր» անուանով։ Այս հետաքրքրական գրքոյկը կարճ ժամանակում սպառուեց։ Նոյնպիսի յաջողութիւն ունեցան նաև նորա հետեւեալ աշխատութիւնները, որոնցից շատերը թարգմանուեցան օտար լեզուների և մեծ քանակութեամբ տարածուեցան ամբողջ Եւրոպայում։ Այսպիսով Դիկկէնսը ձեռք բերեց թէ փող և թէ ընդհանուր յարգանք։

Իւր գրքերի արագ վաճառումով ապահոված՝ նա անձանձիր շալ ունակ սովորում էր և աշխատում. ձեռ-

նարկեց մի շարք ճանապարհորդութիւնների, շրջեց հայրենիքի բազմաթիւ քաղաքներն ու գիւղերը, այցելեց Եւրոպա ցամաքի քանի մի քաղաքները, գնաց նաև Ամերիկա, ուր անուն հանեց իբրեւ իւր սեպհական աշխատութեանց ընտիր ընթերցող։ Վերին աստիճանի սէր ունենալով դէպի երեխաները, որոնց նա մտցրեց իւր վէպերի մեծագոյն մասի մէջ (օրինակ Դոմբի և որդի, Դաւիթ Աօպպէլֆիլդ, Դօրրիտ մանուկը և այլն), նա 1850 թուին սկսեց առանձին լրագիր հրատարակել ընտանեկան ընթերցանութեան համար (Household Words)։

Ընտանեկան կեանքում երջանիկ և հարստութեան ու փառքի հասած՝ Չարլս Դիկկէնսը չէր մոռանում և իւր մերձաւորին։ Նա օգնում էր չքաւորներին, որոնցից շատերին դաստիարակում էր և ուսում տալիս իւր հաշուով։ Սեպհական փորձից գիտենալով, թէ մաւաւորապէս աշխատել կարող է միայն ապահոված մարդը, նա 1851 թուին հիմնեց կարօտեալ հեղինակներին ու գեղարուեստներին օգնող ընկերութիւնը։ Այս ընկերութեան մասնակից եղան Անգլիայի բոլոր զարգացած և արժանաւոր մարդիկ, և այս ընկերութեան միջոցներն արագ կերպով աճեցին Դիկկէնսի տարին մի քանի նուագ կազմած երեկոների և ներկայացումների շնորհիւ, որոնցում նա մասնակցում էր որպէս դերասան։ Հասարակութիւնը խոնւում էր իւր սիրելի հեղինակին տեսնելու, իսկ ընկերութիւնը մեծ գումարներ էր վաստակում։

Չարլս Դիկկէնսը վախճանուեցաւ 1870 թուի Յունիսի 9-ին ուղեղի կաթուածից և թաղուեցաւ Վեստ-

մինիստրեան արքայութեան մէջ, Անգղիայի բոլոր նշա-
նաւոր մարդկանց դամբարանում:

Իւր հեղինակութիւնների մէջ նկարագրելով կեան-
քի փայլուն կողմերը, ցոյց տալով և մութ կողմերը
և թափանցիկ գոյներով նկարելով աղքատութեան ու
մոլութեան մռայլ պատկերները, այս հանճարաւոր հե-
ղինակը ցոյց տուեց մեզ, թէ որն է իսկական մեծահո-
գութիւնը, մաքուր սիրտն ու անշահասիրութիւնը, և
թէ մինչև անգամ ամենափառ և բիրտ մարդկանց մէջ
յաճախ ծածկած է լինում մի բարի և ազնիւ սիրտ,
արժանի մեր ուշադրութեան, ներման և կարեկցու-
թեան:

Սոյն վէպի բովանդակութիւնը, որ փոխադրուած է
Դիկկէնսի «Մարտին 2-րդ վիտ» մեծ վէպից, առաջին
անգամ պատանիների համար համառօտեց շվեդական
հեղինակ Օ. Գէօկկէրը «J odets skola» վերնագրով:
Սորա կազմողը ընդհանուր կէտերում հետեւելով վէպի
ուղղութեան՝ հարկ համարեց ամենագլխաւոր տեղերը
լրացնել այդ վէպի միակ թարգմանութիւնից, որ տպուեցաւ
„Отечественныя Записки“ ամսագրի 1844 թուի հա-
մարներում, և թոյլ է տուել իրան տեղ տեղ, ներկայ
աշխատութեան նպատակի և դիրքի համեմատ, պահ-
պանել այն գեղեցիկ թարգմանութեան բնագիրը:

Ա.

աւատն, Թովմաս, նա կեղծաւոր է
և այնպիսի անպիտան, որ շատ
քիչ կգտնես աշխարհումս:

—Շատ ցաւում եմ, Զօն,
որ դու այդպէս խիստ ես դէպի
այդ մարդը. այդպէս չի՛ կարելի,
պէտք է դեռ մօտիկ ճանաչել և լետոյ խօ-
սել. ես նորան միշտ համարել եմ իմ բարե-
կամը, և այժմ էլ նոյն համոզմունքի եմ:

—Բարեբա՛ր: Ծիծաղս շարժում ես, Թո՛մաս:
Ի՞նչ բարեբարութիւն կայ այդտեղ: Առաւօտից
մինչև մութ աշխատում ես, ի՞նչով է վարձատրում
քեզ: Դեռ, իմ կարծիքով, փորդ էլ օրինաւոր չէ
կշտացնում:

—Ձէ, Զօն, այդ մի ասիլ: Ախր ինձ կերակրե-
լու համար դու գիտես որ...

—Թող, վերջապէս, խնդրում եմ, այդ խօսքե-
րը և մի կեղծիւր: Դու շարունակ պնդում ես,
թէ հոգւով մարմնով պարտական ես այդ Պէկանի-
ֆին, — ես առ հասարակ հետաքրքիր չեմ, բայց

շնորհ արա՛ ինձ ասել, ինչքե՛ց ստիպուած ես այդ-
պէս խօսում:

—Ահա թէ ինչից. առաջին՝ նա շատ չնչին
վճարով ինձ աշակերտ վերցրեց, և երկրորդ՝ նորա
տանը մեծացել եմ, իր օգնականն եմ, վայելում
եմ նորա հաւատարմութիւնը և նորա հացն եմ
ուտում:

Լռութիւն տիրեց: Զօնը նայեց իւր բարեսիրտ
բարեկամին, թօթուեց նորա ուսը զգացուած սրը-
տով և չկարողացաւ զսպել իւր հրճուանքը:

—Դու մի լաւ տղայ ես. դու շատ բարի սիրտ
ունիս:

—Ի՞նչ ասեմ, ընդհատեց Թովմասը.—եթէ
դու աւելի լաւ ծանօթ լինէիր Պէկսնիֆին հետ,
անշուշտ կը համաձայնէիր ամեն ասածիս և միան-
գամայն իրաւացի կ'լինէիր:

—Անկասկած, ժպտաց Զօնը:—Թո՛ղ այդ յար-
գելի մարդը ցանկացածիդ պէս լինի: Միայն մի
բան կ'ասեմ: Ի հարկէ նա մեծահոգութեամբ իւր
գրպանը չի դնիլ այն փշրանքները, որ ծանր աշ-
խատանքով ժողովել է քո բազմատանջ տատը, որի
միակ մխիթարութիւնն ու հպարտութիւնը դու
էիր: Ի՞նչ ես կարծում, Թովմաս, խեղճ պառաւի այս
զգացմունքներից արդեօք նա այնպէս չէ՞ շահուել,
ինչպէս օգուտի մի միջոցից, հա՛:

—Ի հարկէ չէ, պատասխանեց Թովմասը, մի
հայեացքով ցոյց տալով Թովմասին, թէ լաւ չէ
հասկանում նորա ասածը:

—Ես էլ հէնց այդ եմ ասում: Ուրեմն քեզ սո-
վորցնելու համար փոքր վարձ վերցնելու նպատա-
կըն այն չէր արդեօք, որ այդքան էր խեղճ պա-
ռաւի ամբողջ կարողութիւնը: Իսկ եթէ քեզ օգ-
նական ընտրեց, պատճառն այն է, որ գործի մէջ
դու նորա աջ ձեռքն ես, և քո վայելած ընդհա-
նուր յարգանքի շնորհիւ է, որ մարդիկ հաւատում
են միտտէր Պէկսնիֆին: Այո՛, սիրելի Թովմաս,
սրտով ցանկանում եմ, որ քո հաւատը դէպի մար-
դիկ երբեք չսասանուի:

Այս խօսակցութիւնը տեղի ունէր աշնան մի վատ
երեկոյ Սէլիսբիւրի քաղաքի մօտ գտնուած Վայտ-
շիր գիւղի խաչփողոցներից մէկում: Այն խօսակցը,
որ այդպէս եռանդով պաշտպանում էր իւր վար-
պետին, կոչւում էր Թովմաս Պինչ: Նա շատ նիհար
տեսք ունէր, մի փոքր կորացած, շէկ ցանցառ մա-
զերով և փոքր ինչ էլ ճաղատ, որ այնքան էլ չէր
սազում նորա առանց այն էլ տգեղ դէմքին, բայց
նորա խորունկ կապոյտ աչքերում այն աստիճան
բարեհոգութիւն էր ծածկուած, որ դժուար կարող
էր մարդ մոռանալ, եթէ երբ և իցէ առանց ակ-
նոցի տեսած լինէր Պինչին: Նորա տարիքը, արտա-
քինին նայելով, հեշտ չէր որոշել. բայց իրօք երե-
սուն տարեկան էր:

Նորա ընկեր Զօն Վեստլօկն արտաքին տես-
քով անհամեմատ աւելի հաճոյական տպաւորու-
թիւն էր թողնում: Նա ընդամենը քսան տարե-
կան էր. միջին հասակ, ամուր կազմուածք, փոք-

րիկ սև բեղեր, մոլդ շագանակագոյն թափանցիկ աչքեր—այս բոլորը տալիս էին նորան անվեհեր երիտասարդի համարձակ կերպարանք, որ մուտ է գործում կեանքի մէջ վստահ իւր ոյժերի վերայ և կատարեալ հաւատով դէպի ապագան:

Խօսակիցներն ընկերներ էին, նոքա մինչև այդ օրը բնակւում էին միեւնոյն տանը, անգամ մի սենեկում, սիրում էին միմեանց անկեղծ սրբտով, ուստի և առաջիկայ բաժանումը միօրինակ ծանր էր թւում երկուսին էլ:

Վեստլօկը դեռ նոր էր կռուել իւր ուսուցիչ և վարպետ ճարտարապետ Պէկսնիֆի հետ, և այդ պատճառով յանկարծ դուրս էր եկել նորա մօտից: Թէ ով էր նոցանից ճշմարիտը՝ դժուար չէ գուշակել երկու բարեկամների վերոյիշեալ խօսակցութիւնից: Միտէր Պէկսնիֆն ահագին ազդեցութիւն ունէր գիւղական ազգաբնակութեան վերայ և յայտնի էր ամբողջ շրջակայքում որպէս ամենաբարեպաշտ, ամենաազնիւ և ամենաբարի մարդ: Նորա ճարտարապետական արուեստի յիշատակարանների մասին, սակայն, ոչ ոք որոշ բան չէր կարողանում ասել,—ընդհակառակն, յայտնի էր, որ իւր կեանքում նա չէր շինել ոչ մի մակարդակ, չէր կառուցել ոչ մի շինուած, թէպէտ, ինչպէս ասում են, նորա հայեացքները արուեստի վերայ ընդհանուր յարգանք էին վայելում և յայտնի էին իրանց արտասովոր խորութեամբ և հիմնաւորութեամբ: Եւ ճշմարիտ որ նորա բոլոր գործունէութիւնը պարու-

նակւում էր այն բանի մէջ, որ աշակերտներ էր ընդունում սովորեցնելու համար: Նորա բոլոր հանձարը լոկ այն բանի մէջ էր կայանում, որ ծնողներին ու խնամակալներին որսայ իւր ցանցի մէջ և փող ժողովէ նոցանից: Ամբողջ տարուայ վարձը ծնողներից կանխիկ ստանալուց յետոյ Պէկսնիֆը նուրէկ աշակերտին տեղաւորում էր իւր տան վերին յարկի մի ընդարձակ սենեկում երկու երեք երիտասարդ մարդոց ընկերակցութեամբ, որոնք տարին տասներկու ամիս առաւօտից մինչև երեկոյ զբաղւած էին ամենահիանալի և ամենափառաւոր շինութիւնների նախահաշիւներն ու մակարդակները կազմելով: Եթէ նորեկ աշակերտն ունենում էր գրծագրութեան գործիքներ արծաթէ պատենով, բան էր ուզում նորանից կարճ ժամանակով իւր պարամունքի համար, այնուհետև աշակերտի ծնողներին նամակ էր գրում, որով հաղորդում էր, թէ նոցա որդին գերբնական աշխատասիրութիւն է ցոյց տալիս և չափազանց մեծ յառաջադիմութիւն ճարտարապետութեան արուեստի մէջ: Շատ աշակերտներ և օգնականներ փոխեց Պէկսնիֆը. բայց այդ բոլորից միայն Թովմաս Պինչը դիմացաւ այնտեղ:

Շատ ընկերներ էր ճանապարհ դրել Թովմասը Պէկսնիֆի տանը գտնուած միջոցին, բայց ոչ մէկի հրաժեշտը այնքան ծանր չէր թուացել այդ բարի մարդու սիրող սրտին, որքան այս վերջինը:

Հեռուից լսուեցաւ փոստային փողի ձայնը: Թովմասն արտասուալից աչքերով գրկախառնուեց ըն-

կերող հետ: Մօտեցաւ փոստային կառքը: Սուրհանդակը ցած թռաւ կառքից, վերցրեց ճանապարհորդի պալուսակն և գցեց կառքի կտրանը:

— Միտդ բեր ինձ, Թովմաս, ասաց Վեստրօկը, զգացուած սեղմելով բարեկամի ձեռքը:— Առաջին նամակս Լօնդօնից կլինի:

— Չեմ մոռանայ, շշնջաց Թովմասը արտասուքն աչքերին:— Կարծես անհաւատալի է թւում ինձ մեր բաժանումը: Բարի ճանապարհ, իմ հին, անգին բաեկամ: Յտեսութիւն:

Կառքն առաջ շարժուեց. լապտերները դալձեալ քանի մի անգամ լոյս արձակեցին և անյայտացան մթութեան մէջ: Փոստային փողի ձայնը խուլ կերպով հնչում էր հեռուից, իսկ Թովմասը գլխաբաց տակաւին անշարժ կացած էր իւր տեղում:

Վերջապէս երեսը թաշկինակով մաքրեց, շշնջաց. — Բարեկամ ունէի, — ալ ևս չունիմ, խօսքերը՝ և գնաց տուն:

Ընտանիքի մեծը իւր աղջիկների հետ ընթրիքի նստած խօսակցում էր նոր ընդունած աշակերտի մասին:

— Իսկ թնջքան կվերցնենք նորանից, հարցրեց Սառան, որ մի գործնական աղջիկ էր:

— Ես նորանից որոշեալ վարձ չեմ կարող ստանալ, պատասխանեց հայրը:

Գուստրներն աչքները ձգեցին հօր վերայ և սառած մնացին:

— Տեսնում էք, սիրելի գուստրներս, բանն ինչ տեսակ է, սկսեց Պէկանիֆը քաղցր ու ցած ձայնով, որ սենեակը մտնող օգնականը չլսէ իւր խօսքերը: Նոր աշակերտս ահագին ժառանգութիւն ունի ստանալու: Այս պատճառով ամենքս աշխատենք սիրով լինել նորա հետ, որպէս զի այդ թանկագին հիւրը ընդ միշտ մեզ մօտ մնայ: Ո՛վ գիտէ, սիրելիք, գուցէ երբ և իցէ հասնենք այն լուպէին, երբ ես նորան փեսայ անուանեմ:

— Ի՞նչ տեսակ մարդ էք դուք, հայրիկ, — վերադրուած ձայնեցին երկու գուստրները, որոնցից մէկն երեսուն և մի ամառեկան էր, իսկ միւսն արդէն երեսուն և չորս: — Ի՞նչ վատ մարդ էք դուք, աւելացրին երկուսն էլ, դէմքները ծածկելով թաշկինակների մէջ:

Սնցաւ մի քանի վայրկեան: Պէկանիֆը վերստին սկսեց խօսակցութիւնը:

— Այս երեկոն, սիրելի զաւակներս, մեզ առանձնապէս հաճելի է: Սրբազան խաղաղութիւնը հանգել է մեզ վերայ: Ո՞րտեղից են այս բոլոր շնորհները: Խաղաղութիւն տիրեց այստեղ, որովհետեւ այլ ևս մեր մէջ չէ չար ոգին, Ջօն Վեստրօկը:

— Սակայն, հայրիկ, ընդհատեց Գրացիան, ինչպէս էք միտէր Պինչի մօտ այդպիսի բաներ ասում նորա բարեկամի մասին: Ա՛խ, թնջալէս կարմիր են

ձեր աչքերը, միտեր Պինչ. անշուշտ շատ էք լաց եղել:

— Լաւ բան չէ այդպէս ծաղրել, բարեկամներ, խիստ նկատեց Պէկսնիֆը. — ամեն մարդ ազատ է, և եթէ միտեր Պինչը իւր համակրութիւնն է ցոյց տալիս այն անձին, որ մեզ այնպէս սպստիկ վիրաւորեց, այդ իր գործն է:

— Միտեր Պէկսնիֆ, աղաղակեց Թովմասը. — միթէ դուք կարծում էք, որ...

— Ես ոչինչ չեմ կարծում, ընդհատեց նորա խօսքը յարգելի վարպետը, ցանկալով խօսակցութիւնն արգելել, բայց այդ միջոցին սենեակը մտաւ Կապոյտ Վիշապ հիւրանոցի դռնապան Մարկ Տէպլին: Սա մի քսանհինգամեայ բարձրահասակ երիտասարդ էր, որ իրան ամենաուրախ ջահիլն էր համարում ամբողջ թաղում:

— Վստահանում եմ ցանկալ ձեզ, պարոններ, ամենահաճելի ուրախ երեկոյ, — սկսեց նա, կանխապէս մի հայեացք ձգելով ամբողջ խմբի և ընթրիքի մնացորդների վերայ:

— Ե՛, քնչ նոր բան, հարցրեց Պէկսնիֆը նորեկին: — Անշուշտ դարձեալ ողջոյն էք բերել ձեր պանդոկի տէր միտորիս Լիւպէնից, կամ գուցէ մի ուրիշից: Ի՞նչ ես լռել:

— Ես, եթէ թոյլ կտաք ասեմ, այսօր ձեզ համար բոլորովին այլ տեսակ նորութիւն ունիմ: Երկու ժամ առաջ մի հին ու ժանգոտած կառքով եկաւ այստեղ մի ծերունի և նորա հետ մի նորատի օրիորդ և իջան Վիշապ հիւրանոցը:

— Այդ ինչ իմ գործն է, մէջ մտաւ Պէկսնիֆը:

— Այդ ծեր պարոնը, շարունակեց Մարկոսն, ամենեւին ուշադրութիւն չդարձնելով ճարտարապետի հարցին, — կէս ժամ դեռ չանցած շատ վատ դառաւ. — այժմ դողում է ամբողջ մարմնով. հեծում է, անկապ անկապ մնջմնջում է և կտրական կ'սլով մերժեց բժիշկներն ու դեղերը:

— Այնուամենայնիւ չեմ հասկանում, ազդու կերպով նկատեց Պէկսնիֆը, թէ այդ ամենն ինչ վերաբերութիւն ունի ինձ հետ:

— Սպասեցէք, շարունակեց Մարկոսը. դուք, միտեր Պէկսնիֆ, շատ զարգացած մարդ էք և շատ էլ փորձուած: Դուք բարի սիրտ ունիք (Մարկոսն աջ աչքը կկոցեց), — դուք կարող էք հիւանդին մեծ մխիթարութիւն պատճառել: Այս բոլոր հանգամանքներն աչքի առաջ ունենալով՝ միտորիս Լիւպէնն ինձ ուղարկեց ձեզ մօտ խնդրելու, որ մասնակցել բարեհաճիք այս խեղճին օգնելու գործին:

Միտեր Պէկսնիֆը վերին աստիճանի յափըշտակուած, որ իրան այդքան մեծ նշանակութիւն են տալիս, շտապով հազաւ իւր երկայն սև համազգեստը, որի մէջ քահանային էր նման, կապեց երկայն սալիտակ փողպատը, երկայն վերնազգեստը ձրգեց ուսին և մի տեսակ կոպիտ վեհանձնութեամբ հետևեց հրաւիրակին դէպի Կապոյտ Վիշապ հիւրանոցը:

Հիւրանոցի ներքնայարկի մի փոքրիկ սենեկում փոքրիկ սեղանի առջև նստած էր Հիւրանոցի տիրուհին, միստրիս Լիւպէնը, մի հաստիկ գեղեցկուհի, որ սև փայլուն աչքեր և սաթի պէս սև ծամեր ունէր: Երբ նա տեսաւ ճարտարապետին՝ առաջ վազեց:

— Ի՜նչքան ուրախ եմ, որ չմերժեցիք իմ խնդիրը:

— Ներեցէք, յարգանքով նկատեց Պէկսնիֆը, ես միայն պարտքս կատարեցի: Ինչ կայ, ինչ դրութեան մէջ է այժմ ձեր հիւանդը:

— Փոքր ինչ լաւ է, և առհասարակ հանգիստ է, բայց մի ինչ որ արտասովոր հոգսի մէջ է: Ունի արդեօք որևէ ցաւ՝ ճշմարիտ որ չեմ հասկանում. միայն այնպիսի օտարոտի բաներ է ասում, որ ոչինչ հասկանալ կարելի չէ: Թուղթ ու թանաք պահանջեց. մի ամբողջ տետրակ գրեց լցրեց, իսկ յետոյ պատռտեց:

— Զարմանք է, փնթփնթաց Պէկսնիֆը, վերին աստիճան զարմանալի: Պէտք է տեսնել ձեր հիւանդին:

Նա վերցրեց իւր վերնագգեստը, քաղաքավարութեամբ խնդրեց տիկնոջն առաջ ընկնել, իսկ ինքը գնաց ետևից:

Երբ երկրորդ յարկին հասան՝ տիկինը բացեց մի փոքրիկ դուռը և ճարտարապետի հետ կամացուկ ներս մտաւ: Հիւանդը քնած էր, իսկ վառարանի մօտ գիրքը ձեռքին նստած էր իւր նորատի

ուղեկցուհին. սա շտապով վերկացաւ և ցոյց տալով ճարտարապետին, հարցրեց տիկնոջ. — այս պարոնն ո՞վ է:

— Հիւանդների ու վշտացածների բարեկամը, տիկնոջ փոխարէն պատասխանեց ինքը Պէկսնիֆը և ուղղակի մօտենալով հիւանդի անկողնին՝ խիստ յաջողակ կերպով տեղաւորուեց բազկաթոռի մէջ, հիւանդի գլխավերևը, խիստ ու տրտում կերպարանք ընդունելով:

Գրեթէ կէս ժամ անցաւ, բայց ծերունին ամենևին չէր շարժւում: Վերջապէս շուռ եկաւ աջ կողքի վերայ, աչքերը բաց արաւ և մի անտարբեր հայեացք ուղղեց շրջապատողների վերայ, Պէկսնիֆը զարմանքից ապշած էր. նա աչքերը լայն բաց էր արել, մինչև անգամ կարծես մազերը մթութեան մէջ ցցուել էին, իսկ բերանը բացել էր որ խօսի, բայց չէր կարողանում: Մեծ ջանք գործ դնելուց յետոյ հագիւ կարողացաւ աղաղակել.

— Այդ դձուք էք, Մարտին Չուզլվիտ:

— Այո՛, Մարտին Չուզլվիտն եմ, դառնութեամբ, սակայն առանց զարմանքի, պատասխանեց ծերունին. իսկ դձուք...

— Զեր հօրեղբօրորդին եմ, խօսքը կտրեց ճարտարապետը, համեստութեամբ ձեռները ծալելով: Ես ձեր հաւատարիմ եղբայրն եմ, սիրելի Մարտին:

— Հա՛, ի հարկէ, ճշաց հիւանդը և գլուխը վեր քաշեց. շատ չի անցել և անմիջապէս ազդակ-

263-2003

220

(4483) 41

ցումթեան ձգտում: Գիտեմ, ամենքն էլ այդպէս են վարւում— թէ մերձաւորները և թէ հեռաւորները: Ամեն մէկը ցանկանում է ծեր Մարտինի ժառանգութիւնից օգուտ քաղել. այս պատճառով երեսին շողոքորթում են, իսկ գաղտնի մտածում, թէ մի շուտով Մարտինը գլորուի: Ախ դու թշուառ օձալեզու:

— Խօսելիս հիւանդը ձեռներն առաջ մեկնեց, կարծես պաշտպանուելու, բայց շուտով գլուխը դրեց բարձի վերայ:

— Այդպէս շտապով մի գատէք ինձ, համեստութեամբ նկատեց Պէկսնիֆը. ես ձեզ շողոքորթելու համար չեմ եկել այստեղ: Ինձ հրաւիրեցին իմ կարեաց չափ օգնելու մի հիւանդի, և ես եկայ առանց ամենեւին սպասելու թէ ազգակցիս պիտի պատահեմ: Եթէ ես միտք ունենայի մի բան ստանալ ձեզանից շողոքորթութեամբ, այդպէս չէի խօսի ամենեւին: Ես վաղուց գիտեմ, որ դուք այդ չէք սիրում:

Ծերունին լռեց և կարծես չէր կարողանում խօսքի պատասխանը գտնել: Երկար մտածելուց լետ նա օրիորդին նշանացի հասկացրեց, որ դուրս գնայ, որը իսկոյն կատարեց, դուրս տանելով իւր հետ և տիկնոջ: Երբ մենակ մնացին՝ հիւանդն երկար նայեց իւր խօսակցին և խզեց լուութիւնը.

— Ուրեմն կամենում էք, մեղմ ձայնով սկսեց նա, որ ես ձեր այստեղ գալու վերայ այնպէս նաչեմ, ինչպէս մի կողմնակի մարդու. լսւ, ես ձեզ

հետ կիսուեմ, ինչպէս մի օտար մարդու հետ: Ասում են, թէ ես հարուստ եմ,— դա ճշմարիտ չէ. ես այնքան էլ հարուստ չեմ, ինչպէս շատերը կարծում են. բայց ես միջոցներ ունիմ, և լաւ միջոցներ: Ես ժլատ չեմ, թէպէտ ամեն կողմից այդ եմ լսում: Ես չեմ սիրում դիզել, բայց չեմ էլ ցանկանում իմ կարողութիւնս վատնել, թէպէտ ատում եմ նորան. նա ինձ ուրախութիւն չպարգևեց ծերութեանս մէջ, նա իմ ողջ կեանքս թունաւորեց: Դաւաճանութիւն, խաբէութիւն, նախանձ, բարեկամութեան պատրուակի տակ, ստորութիւն, ագահութիւն— ահա հարստութեան ինձ տուած գանձերը: Ես լաւ ճանաչեցի մարդկանց, և իւրաքանչիւրի սիրտը ես գիտեմ: Հաւատացած եղէք, որ եթէ կրկնէք ձեր այցելութիւնը, միւսնոյն է ոչինչ օգուտ չէք կարող տեսնել:

Հիւանդը շունչ առաւ և ակնապիշ նայել սկսեց հիւրին, բայց սա հեզ և խոնարհ նստած էր, աչքերը բաց ու խուփ անելով, կարծես ուզում էր ասել. Մարտին, իմ թշուառ եղբայր, ինչպէս սխալւում ես իմ վերաբերութեամբ:

— Այն օրիորդը, որին այստեղ տեսաք,— շարունակեց ծերունին,— որը է: Ես դատարարակեցի նորան: Մի տարուց աւելի է, որ նա է իմ միակ և մշտական ուղեկիցս: Նա գիտէ, որ ես երդուած եմ ոչ մի կոպէկ չթողնել նորան մահիցս լետ. բայց քանի որ ես կենդանի եմ, միջոց եմ տալիս նորան ապրելու, ճշմարիտ է ոչ շատ փարթամ,

բայց ոչ էլ այնքան անպաճույճ: Այժմ ես ձեզ ամեն ինչ ասացի. գնացէք այստեղից և այլ ևս չեմ չգաք:

— Ես կերթամ, պատասխանեց Պէկանիֆը, տեղից վերկենալով. բայց առաջ թող տուէք, որ ես էլ իմն ասեմ: Դուք ինձ անպատուեցիք, դուք ինձ կասկածեցիք ամենաստոր հրապույրներում: Ես դորան այնքան էլ մեծ նշանակութիւն չեմ տալիս. բայց ըստ պարտաւորութեանս և խղճիս պարտական եմ ձեզ ասել, որ ձեր վարմունքը տարօրինակ է և ձեզ բոլորովին անխայել: Դուք մոռացել էք, որ մի թուռն ունիք—Մարտինը: Ձեր պարտքն է հոգալ այն երիտասարդի ապագայի մասին, և ես հաւատացած եմ, որ կանէք այդ: Ես մինչև անգամ կարծում եմ, աւելացրեց Պէկանիֆը, նայելով կաղամարի վերայ, որ դուք արդէն թագուն մի որ և է կարգադրութիւն արած կը լինիք այդ առթիւ: Աստուած ինքն օրհնէ ձեզ դորա համար, օրհնէ և ձեր ունեցած ատելութեան համար դէսլի ինձ: Բարի գիշեր:

Այս խօսքերից յետ ճարտարապետը յարգանքով ողջունեց ծերունուն և իւր արժանապատուութիւնն անպատուած զգացմունքով հաստատուն քայլերով դուրս գնաց սենեակից:

—Այ ինչումն է եղել բանը, շշնջաց հիւանդ ծերունին այդ միջոցին: Միթէ այն խորամանկ անպիտան թուռ միջնորդ է ընտրել այս մարդուն: Դարձեալ դաւադրութիւն: Դարձեալ շահախնդրու-

թիւն. ամեն մի քալափոխում շահախնդրութիւն: Նորա հալեացքն ընկաւ աշտանակի և այրուած թղթի մնացորդների վերայ:

—Դարձեալ ոչնչացրել եմ կտակս. էլի ոչինչ չ'ընեցի, սակայն կարող է պատահել, որ հէնց այս գիշեր մեռնեմ: Պարզ տեսնում եմ, թէ ինչ ողորմելի նպատակների են ծառայում փողերս,—փրկութիւնս հիւանդը և փռուեցաւ անկողնի մէջ: Շատ ցաւ ու տանջանք եմ կրել ես կեանքումս նոցա պատճառով, իսկ սրբան ցաւ ու չարիք տակաւին բաժին է մնում ժառանգներիս, երբ ես այլ ևս չեմ լինի:

Շատ հեծեց ծերունին այդ գիշեր: Հազիւ թէ թողել էր նա իւր յարմարաւոր տունը Լօնդօնում, ազատուելու այն բազմաթիւ ազգակիցներից, որոնք օրն ի բուն խռնուած նորա բնակարանում, սպասում էին նորա մահուան, հազիւ թէ իջեալն էր այդ խաղաղ խուլ անկիւնում հանգստութիւն գրտնելու, հեռու մեծ քաղաքներից, երբ արդէն շփուեցաւ Պէկանիֆի հետ, որ առաջին այցելութիւնից յետ ամեն օր քաշ էր գալիս Կապույտ Վիշապի շուրջն, այն նշատակով, որ ինչ էլ լինէր, մի կերպ կարողանար նորից տեսնուել: Բայց միայն Պէկանիֆը չէր, որ հետևում էր հիւանդ ծերունուն,—լոյս ընկաւ և ծեր Մարտինի քեռորդին՝ Փօքսը, մի լայտնի անպիտան Տիգգ Սօնտէգիւի հետ, որ Լօնդօնից սկսած հետևում էր այն օրհասական կառքին, որի մէջ ի զուր տեղը Չուզլվիտն ու իւր ուղեկ-

ցուհին աշխատում էին թագչիլ անկուշտ ազգականների աչքից: Մի քանի օրից լետոյ Ֆօքսի ցուցմամբ Վալտեր եկան նաև միևս ազգականները, որոնց թուումն և Չուզլվիտի մեծ եղբայրը, որ մի ունևոր մարդ էր և ներկայացուցիչ էր «Է. Չուզլվիտ» առևտրական տան: Յանկարծ գիւղը կենդանութիւն ստացաւ. երևեցան օրինաւոր հագնուած քաղաքացիներ, առևտուրը սկսաւ եռալ խանութներում, Կապույտ Վիշապում էլ տեղ չըկար բոլոր եկաւորների համար: Սակայն, ինչքան էլ աշխատեցին ազգականները հիւանդի հետ տեսնուիլ, ոչ մէկին չընդունեց: Ոչ աղաչանքը, ոչ էլ դռներ բաղխելը չօգնեց: Ազգականները մտածմունքի մէջ ընկան. բայց մի գեղեցիկ առաւօտ յանկարծ դուռը բացուեց, և երբ եկաւորները խրմբովին ներս թափուեցին՝ բունը դատարկ գտան. ոսկէ թուշիկը թռել էր. թէ ուր՝ յայտնի չէր:

Բ.

Աշնան մի գեղեցիկ արև օր էր, բայց բաւական ցուրտ: Թովմաս Պինչն առաւօտը վաղ՝ նիհար, գործածական ձին լծեց երկանիւ սալակի մէջ և դէպի Սէլիսբիւրի ուղևորուեցաւ նոր աշակերտին զիմաւորելու:

Ճանապարհին, շրջփողոցներից մէկում, նա նրկատեց մի հետևակ, որ բարձր ձայնով և ուրախ երգում էր: Երգողը երբ դէպի ինքը սահող սալ-

լակի թխթխկոցը լսեց՝ երգն ընդհատեց և այս ուկողմ նայեց: Դա Մարկոս Տէպլին էր, Կապույտ Վիշապի յայտնի դռնապանը:

— Բարև ձեզ, Մարկոս, գոչեց Թովմասը, ձին լետ պահելով:— Ի՞նչ բաղդաւոր հանգիստումն է: Կը կամենա՞ք միասին գնանք:

— Սիրով, բայց դուք Սէլիսբիւրի՞ էք գնում, գլխարկը վերքաշելով ասաց Մարկոսը:

— Գուշակեցիք, ժպտաց Թովմասը:— Բարձրացէք սալակը: Շատ ուրախ եմ. ընկերովի մարդ աւելի ուրախ է ճանապարհ գնում:

Դռնապանը տեղաւորուեց Թովմասի կողքին, որ այժմ միայն նկատեց, թէ իւր ուղեկիցը տօն օրուայ շորեր ունէր հագին:

— Այժմ հասկանում եմ, ծիծաղեց Թովմասը, թէ ինչո՞ւ դուք այդքան ուրախ էք:

— Այդտեղ ինչ մեծ փիլիսոփայութիւն կայ, տհաճութեամբ պատասխանեց նա. — ով լաւ է հագնուած՝ նա միշտ ուրախ է լինում տրամադրուած, բայց գիտէք ինչ, եթէ ես պատուած ցնցոտիներ ունենամ հագած, և դարձեալ ուրախ լինեմ, դա յիշաւի զարմանալի կլինէր:

— Գործով էք գնում Սէլիսբիւրի:

— Ո՛չ, տեղ պէտք է որոնեմ, ժամանակ է որ գիւղից ձեռք վերցնեմ:

— Ուրեմն դուք անշուշտ ցանկանում էք հեռանալ մեզանից, հարցրեց Թովմասը շուարած:

— Մի՞թէ ես պարտաւորուած եմ Վիշապումը

մնալ, իւր հերթին հարցրեց Մարկոսը, այնպէս չը-
ռելով աչքերը, որ կարծես մի բան էր միտք ա-
նում:

Եւ աւելացրեց.

— Այդ տեղը խելքիս չէ գալիս, Վայտշիր գա-
լիս ենթադրում էի, որ այս երկիրը Անգլիայի ա-
մենաձանձրալի խորշերից մէկն է: Ես մտածում
էի, որ դժուար է այստեղ ուրախ ժամանակ անց-
նել: Սակայն բանից երևաց, որ սխալ է ենթա-
դրութիւնս: Երբեմն կոնախաղ են խաղում, երբեմն
վէգ: Երեկոները ծանօթները խմբուում են ու նըս-
տում վառարանի մօտ, պուշն էն խմում, խօսում
ու ծիծաղում: Ո՞վ կը ձանձրանայ այնտեղ:

— Բայց թէ՛ կասի այժմ միտորիս Լիւպէնը,
գլուխը շարժելով նկատեց Թովմասը: — Ես, ճշմա-
րիտ, միշտ կարծում էի, թէ դուք երբ և իցէ կը
պսակուէք նորա հետ:

— Ե՛հ, չէ, պատասխանեց Մարկոսը: — Որ ինչ
է Վիշապի տէրը դառնայի: Դա հօ ամեն մարդ էլ
կարող է: Մեծ բան չէ:

— Ուրեմն դուք կամենում էք ձեզ փորձել,
այսինքն կարող էք ուրախ և գոհ մնալ նույն իսկ
երբ աշխարհիս ամեն տեսակ ձախորդութիւնները
կը պաշարեն ձեզ:

— Այո՛, կցանկալի: Այսօր միտք ունիմ քաղա-
քում տեղեկանալ, չի՞ կարելի արդեօք մի այլ յար-
մար պարապմունք գտնել:

— Մի՞թէ արդէն աչքի առաջ մի որոշ գործ չունիք:

— Մտածում եմ գերեզմանափորի պաշտօն ըն-
դունել:

— Ի՞նչ էք ասում, Աջն ու Խնչը ձեզ, Մար-
կոս, զարհուրած դռեց Թովմասը:

— Ոչինչ: Վատ արհեստ չէ, ճշմարիտ է մի
քիչ խոնաւ է և փոքր էլ որդնալից: Եթէ մարդ այս
պարապմունքով գոհ մնայ, այդտեղ էլ մի բան բա-
ժին կմնայ իւր ինքնասիրութեան: Սակայն, ուրիշ
յարմար պարապմունքներ էլ կան, օրինակ՝ յուղար-
կաւորութեան կարգադրիչի պաշտօնը: Բայց թէ՛
կասէք դուք պարտապահանջ ոստիկանական սպայի
պաշտօնի, կամ, օրինակ, բանտապետութեան մա-
սին: Ի՞նչքան ցաւերի պէտք է ակնատես լինի
մարդ այդ պաշտօնները վարելիս: Կարելի է գոհ
և ուրախ լինել այդալիսի տեղերում: Ահա՛ թէ՛ որ-
տեղ պէտք է մարդ իրան ցոյց տայ:

Թովմաս Պինչն այնպէս էր ապշել ուղեկցի
օտարոտի մտքերի վերայ, որ չկարողացաւ խօսքը
վերջացնել: Զանապարհը շարունակեցին լուռ ու
մոռնջ: Թովմասը ժամանակ առ ժամանակ նայելով
իւր ուղեկցի կարմիր, բայց բոլորովին խաղաղ դէմ-
քին, առաջարկում էր նորան այլ և այլ աննան
հարցեր: Եւ այսպէս հասան նոքա Սելիսբերի աւանը:
Սաչփողոցներից մէկում Մարկոսը ցած թռաւ սայ-
լակից:

— Տէ՛ր Աստուած, աղաղակեց Թովմասը, երբ
նկատեց որ Մարկոսի բաճկոնի կոճակները բա-
ցուած և ցուրտ քամին ազատ խաղում էր նորա

շապկի ծալերում:—Այսպիսի ցրտում ինչո՞ւ էք առանց բաճկոնակի դուրս եկել:

—Ինչքա է պետք բաճկոնակը:

—Որ կուրծքդ չմըսի, զարմացած պատասխանեց Թովմասը:

—Ինչ լաւ չէք ճանաչում, նկատեց Մարկոսը:

—Իմ կուրծքս ջերմութեան պէտք չունի, բայց եթէ կարիք էլ զգար՝ի՜նչ մի առանձին հետեանք կ'առաջացնէր բաճկոնակի բացակայութիւնը: Շատ շատ... Թութերի մի չնչին բորբոքում, չէ՞: Ահա հէնց այդտեղ պէտք է մարդ իրան ուրախ և երջանիկ ցոյց տայ:

Որովհետեւ Թովմասն այս խօսքերի պատասխանը չը գտաւ, այլ միայն խորը հառաչեց և մըտածմունքի մէջ ընկաւ, ուստի Մարկոսին ուրիշ բան չէր մնում, բայց միայն շնորհակալ լինել սայլակով բերելուն համար: Նա հրաժեշտ տուաւ Թովմասին և ուրախ ուրախ շուապնելով գնաց իւր բանին, իսկ քամին փրփրացնում էր նորա վզի ալկարմիր թաշկինակի երկայն ծալերը: Մի քանի քայլ անելուց յետ նա շուռ եկաւ և միանգամ էլ, ինչպէս յատուկ է աշխարհիս անհոգ զուարճասերներին, գլուխը շարժեց և ծածկուեց մօտակալ շրջփողոցում:

Թովմասը շարունակեց ճանապարհը և վերջապէս, մտաւ այն հիւրանոցի բակը, ուր միստէր Պէկսնիֆը նշանակել էր նոր աշակերտին հանդիպելու երեկոյին եօթն ժամին:

Դեռ վաղ էր, այս պատճառով սայլակն ու ձին յանձնելով հիւրանոցի ձիապանի խնամքին՝ Պինչը գնաց քաղաքը մանգալու: Երբեմն երբեմն նա կանգ էր առնում կրպակների առաջ և զուարճանում էր լուսամուտներում դարսած թանկագին իրերով: Շուտով մայր եկեղեցու զանգի ձայնը լսուեցաւ: Թովմասը շտապեց եկեղեցի, ուր տեսաւ իւր մի բարեկամ նուագողին, որին և առաջարկեց թոյլ տալ իրան նուագարանի փութքը փչելու: Երբ ժամերգութիւնը վերջացաւ, նուագողն առաջարկեց Թովմասին, որ նստէ և մի բան նուագէ: Նա գիտէր, որ երաժշտութիւնը ամենամեծ զուարճութիւն էր պարգևում Թովմասին, և որ վերջինս դեռ մանկութիւնից սիրում է նուագարանը և շատ յաջող նուագում է: Սկսել էր արգէն միջնել. մայր մտնող արևի վերջին ոսկեգոյն ճառագայթները գլխիկան լուսամուտների գոյնգգոյն ապակիների միջով ներս էին թափանցում տաճարը, լուսաւորելով հինաւուրց տաճարի կոսլիտ կոճղերը, իսկ Թովմասը տակաւին նուագում էր: Բարձր մտքեր, քաղցր յոյսեր ալեկոծում էին նորա սիրտը. նա նուագում էր, մոռանալով թէ իրան, Պէկսնիֆին և թէ նոր աշակերտին: Եւ կնուագէր մինչև կէս գիշեր, յափշտակուած այն սքանչելի և վսեմ ձայներով, որոնցով արբած էր նորա պալածառ հոգին, միշտ բարի և ազնիւ արձագանքներ տալով: Սակայն առաւել ու առաւել մութը կոխում էր, և ժամկոչը յայտնեց, որ ժամանակ է եկեղեցին փակելու և տուն գնալու: Այդ

ժամանակ միայն խելքի եկաւ Պինչը, շնորհակալ եղաւ նուազողից իրան պատճառած զուարճութեան համար, ողջունեց և գնաց հիւրանոցը:

Ընդհանուր դահլիճում նա փոքրիկ սեղանը մօտ տարաւ վառած վառարանին և ուրախ ուրախ սկսաւ վայելել մօտ բերած հիւթալից բիւֆշտէքսը տաք տաք գետնախնձորով և մի ըմպանակ վայտշիբեան պատուական գարեջուր: Դեռ ճաշը չէր վերջացրել, երբ մի ուրիշ այցելու մտաւ, ներս բերելով իւր հետ խիստ ցուրտ և քամի, որ քիչ էր մնում կրակը հանգցնէր:

— Սյուր դուրսը ցուրտ է, սաստիկ ցուրտ է, ասաց այցելուն և ողջունեց. Թովմասը սեղանը ետ քաշեց, որպէս զի միջոց տալ նորեկին տաքանալու: Խնդրեմ, մի նեղանաք, ասաց նա, նստելով, սակայն, նոյն իսկ կրակի մօտ դրուած լալն բազկաթոռի մէջ, և ոտները մեկնեց վառարանի վանդակակալի կողմը:

— Ոտներս բոլորովին սառել են: Ահ, ի՞նչ սառնամանիք է:

— Երևի դուրսը շատ էք մնացել, հարցրեց Թովմասը:

— Ամբողջ օրը, այն էլ կառքի գլխին:

Անձանօթը լռեց, վերցրեց փողկապն ու վերարկուն, որ, հարևանցի նկատենք, շատ աւելի հաստ էր և տաք, քան Պինչի վերարկուն, լետոյ նորից նստեց և սկսեց եղունգները կրծել: Դա մի պիրուն երիտասարդ էր. քսան տարեկան, սև, սուր

աչքերով և շատ վճռական տեսքով, որ ստիպեց Թովմասին զգուշ վարուել նորա հետ: ժամանակ առ ժամանակ երիտասարդը նայում էր պատի ժամացուցին: Նոյնը անում էր և Թովմասը, մասամբ դէպի անձանօթը տածած համակրութիւնից, և մասամբ նորա համար, որ սպասուած նոր աշակերտը եօթի կէսին պէտք է գար, իսկ վայրկենացսլց սլաքըն արդէն ցոյց էր տալիս եօթից հինգ ըռպէ անց: Ամեն անգամ, երբ անձանօթը նկատում էր Թովմասին ժամացուցին նայելիս՝ վերջինս վերաւորւում էր, և դա այն հետեանքն ունեցաւ, որ երիտասարդը ժպտալով հարցրեց.

— Մենք երկուսս էլ, կարծես, չափազանց գնահատում ենք ժամանակը: Ինչ վերաբերում է ինձ ես մարդու եմ սպասում:

— Ես էլ, պատասխանեց Պինչը:

— Եօթի կէսին:

— Եօթի կէսին, գրեթէ միաժամանակ արտասանեց Թովմասը, զարմացած նայելով իւր խօսակցին:

— Արարի՛չ Աստուած, աղաղակեց նա և տեղից վեր թռաւ. — արդեօք դ՞ո՞ւք էք միստէր Պինչը: Շատ գեղեցիկ: Իսկ ես Մարտինն եմ, որին դուք սպասում էք: Ի՞նչպէս էք: Մօտ եկէք խնդրեմ կրակին:

— Շատ շնորհակալ եմ, ես չեմ մրսում, պատասխանեց Պինչը: — Դուք կարող էք տաքանալ, ճանապարհներս հեռու է, դուրսն էլ ցուրտ է:

— Շատ ուրախ եմ, որ ձեզ պատահեցի, քաղցրութեամբ շարունակեց թովմասը. — մանաւանդ որ այժմ իսկ մի ցանկութիւն ծնաւ իմ մէջ, ես ցանկացայ, որ այն մարդը, որին ես սպասում էի, ձեզ նման լինէր:

— Եւ շատ էլ լաւ, պատասխանեց Մարտինը, թովմասի ձեռքը սեղմելով. — ես էլ, հաւատացնում եմ ձեզ, ցանկանում էի, որ միտէր Պինչը դուք լինէիք: Ես առհասարակ շուտ չեմ մտերմանում մարդու հետ, իսկ ձեզ հետ, ինչպէս տեսնում եմ, լաւ կ'կառավարուենք: Վճռուած բան է: Այժմ, բարի եղէք և զանգեցէք:

— Թովմասը խնդիրը կատարեց, և ժպիտն երեսին նայում էր նոր բարեկամին ու սպասում թէ դարձեալ ինչ կասի:

— Եթէ դուք պունշ սիրում էք, չէք թույլ տալ ինձ որ մի մի բաժակ թունդից պատուիրեմ, որպէս զի առաջին ծանօթութեան և բարեկամական կապ հաստատելու միջոցին՝ հին սովորութիւնից դուրս չգանք: Ես մի գաղտնիք ունիմ, որ կցանկայի ձեզ յայտնել, բայց մինչև հիմայ լռեցի, որովհետև չգիտէի, թէ ով էք, իսկ յայտնի է որ մարդու մասին առաջին տպաւորութիւնը միշտ երկար է տեւում:

Թովմասը Մարտինի խօսքերը բոլորովին հիմնաւոր համարեց և պունշ պատուիրուեց: Փոքր ժամանակից յետոյ ըմպելիքը բերին և նոր բարեկամները թունդ խմիչքը կուլ տալուց յետ՝ անձնատուր

եղան ամենաանկեղծ խօսակցութեան:

— Գիտէ՞ք, որ ես Պէկանիֆին ազգական կը հասնեմ, հարցրեց Մարտինը:

— Մթթէ:

— Ի՛նչպէս չէ: Պապս նորան հօրեղբոր որդի է ընկնում:

— Ուրեմն Մարտին ձեր անունն է, իսկ ես կարծում էի, թէ դա ձեր ազգն է:

— Նիշտ այդպէս է. բայց ես կցանկայի, որ ազգըս լինէր, որ թէ երկար է և թէ տգեղ: Իմ ազգս Չուզլվիտ է:

— Նշմարե՞տ, գոչեց թովմասն ապշած:

— Սակայն ձեզ, երեւի, զարմացնում է, որ ես անուն էլ ունիմ, ազգ էլ, ասաց Մարտինը, բաժակը շրթունքին մօտեցնելով: Դա շատերի հետ է պատահում աշխարհում:

— Ո՛չ, պատասխանեց Պինչը. — դա ինձ ամենեւին չէ զարմացնում, այլ...

Սակայն թովմասը լիշեց, որ Պէկանիֆը արգելել էր նորան խօսել այն հիւանդ ծերունու մասին, որ իջևանել էր Կապոյտ Վիշապում: Ուստի իւր յուզմունքը ծածկելու համար նա շտապեց բաժակից մի փոքր կուլ տալ: Խօսակիցները լուռ նայում էին միմեանց:

— Վաղուց արդէն պատուիրել եմ լծել, լռութիւնն ընդհատեց Պինչը, ժամացուցին նայելով: — Ժամանակը չէ՞ գնալու:

— Բոլորովին պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու, համաձայնեց Մարտինը:

Նանապարհորդները վճարեցին դրստուեցան, ծանրոցը ժողովեցին, դուրս գնացին և կառք նըստան, Պինչը ամեն ջանքով աշխատեց, որ իւր ուղեկիցը որքան կարելի է յարմար լինի նստած, ինքն էլ մի կերպ կողքանց տեղաւորուեց Մարտինի կողքին և նեղուածքից մի ոտը սալակից դուրս հանելով սանձն առաւ ձեռքին և ձիապանին հրաժեշտ տալով՝ քշեց դէպի փողոց:

Պուրսը ցուրտ էր, բայց խաղաղ: Ամբողջ երկիրը լուսաւորուած էր լուսնի արծաթափայլ լուսով: Նանապարհորդներն զմայլում էին իրանց առաջ բացուող տեսարաններով, և բնութեան խորին լուրժեան ազդեցութեան ներքոյ՝ լռիկ շարունակում էին իրանց ճանապարհը. բայց շուտով ներսից պուռնի և դրսից թարմ օդի ազդեցութեամբ սկսեցին խօսել ու խօսել: Խօսակցութեան առարկան, անկասկած, ինչպէս ինքը միտտէր Պէկսնիֆն էր, այսպէս էլ նորա ընտանիքը, որոնց համակրելի կողմերը Թովմա Պինչը արտասուէր աչքերին, աշխատում էր այնպիսի փայլուն գոյներով նկարագրել, որ աշխարհիս ամենից սառնարիւն մարդու մէջ անգամ կարող էր համակրութիւն յարուցանել դէպի նա:

Նշուածից լոյս էր փալփլում, գիւղը երևում էր: Շուտով սալակը մօտեցաւ եկեղեցուն, որ Պինչի կեանքի համար միշտ առաջնակարգ նշանակութիւն

ունէր, ոչ թէ միայն նորա հեղ և ջերմեռանդ բնաւորութեան պատճառով, այլ և նորա համար, որ այդ տաճարում բարեհաճ թուրքութիւն ստացաւ աստուածապաշտութեան ժամանակ երգեհոն նուագել:

— Սիրուն եկեղեցի է, նկատեց Մարտինը:

— Այդպէս է, չէ, հպարտ ձայն տուեց Թովմասը:— Եւ ինչ գեղեցիկ երգեհոն ունի: Ես այդտեղ ամեն կիւրակի նուագում եմ: Եւ ինչքան ախորժ ժամեր եմ անցրել այս փողոցիկ եկեղեցում, ցնծութեամբ շարունակեց նա:— Ես սիրում եմ պարապ ժամերին երգեհոն ածել: Անցեալները մի երեկոյ նուագում էի, մէկ էլ տեսնեմ եկեղեցում մի նորատի տիկին կանգնած լսում է: Սկզբում ինձ թուաց թէ նա մի չնաշխարհիկ արարած է, բայց յետոյ տեսայ, որ նա շատ թարմ կերպարանք ունէր, և վերջին տարազով էր հագնուած: Ես ինձ ձեռքի որպէս թէ չեմ նկատում նորան և շարունակեցի նուագել: Այնուհետեւ նա դարձեալ երեք անգամ եկաւ եկեղեցի. բայց յետոյ անյայտապաշտեմ ուր:

— Ուրեմն այնուհետեւ էլ չէք տեսել:

— Ո՛չ. չտեսայ:

Նանապարհորդներն արդէն հասան իրանց ուղևորութեան նպատակատեղը: Ազնիւ ճարտարապետն այդպէս վաղ-չէր սպասում նոցա, ուստի և դեռ նստած էր բազմաթիւ գրքերի առջև, զանազան նկարներ էր թերթում և խորը մտածման մէջ կըրծում էր մատիտի ծալքը: Չէր սպասում նաև միտտ

Սառան: Գրացիան անգամ չհասցրեց շորերը փոխել պատուական հիւրին ընդունելու համար:

— Բարի եկաք, սիրելի բարեկամ, գոչեց Պէկսնիֆը նորեկի առաջ վազելով: — Մտի՛ր իմ անշուք տունը: Եւ փառաւորապէս մի քանի անգամ գլրկեց հիւրին ու բարեկամաբար ձեռքն ուսին դնելով՝ տարաւ նորան ծանօթացնելու իւր աղջկանց հետ: Այս հանդիսից յետ հիւրին ամբողջ տունը ցոյց տուին, ընդունարանից մինչև նոյն իսկ ճարտարապետի ննջարանը:

— Այս սենեակում, բացատրում էր տանտէրը, ցոյց տալով իւր մենարանը. — այս փոքրիկ սենեկում, ասում եմ, գիշերուան խաղաղութեան մէջ կատարելագործուել են շատ ճարտարապետական գաղափարներ, որոնք ասպագայում մարմնանալով իրապէս, այժմ մեր հայրենիքի բազմաթիւ քաղաքներին ծառայում են որպէս զարդ: Ինչպէս տեսնում էք, այստեղ ամեն յարմարութիւններ կան պատսպարելու այգւիսի գաղափարներ, երբ գիշերուայ խորքում յանկարծակի ոգևորում են նոքա ինձ: Եւ ցոյց տուեց մի սեղան, որի վերայ դրուած էր լամպար, թափուած էին մի քանի գրքեր, թղթեր, մատիտ և ռետինի կտոր:

Հասան և՛ նոր աշակերտի համար նշանակած բնակարանին: Դա մի ընդարձակ սենեակ էր, և շատ պարզ կահաւորած, երևի միջի օդը մաքուր պահելու համար: Պատերի մօտ շարուած չորս մահճակալները պարզ ցոյց էին տալիս, որ տանտէրը հաս-

տատ միտքը դրել էր իւր աշակերտներին թիւը մահճակալների թուին հասցնել:

Երբ միստէր Պէկսնիֆը իւր պատուական հիւրի և Պինի ուղեկցութեամբ յետ դարձաւ սեղանատուն՝ սփռոցը գցած պատրաստ էր, որն երբ տեսաւ բարեհոգի Թովմասը՝ սիրտն ուրախութիւնից սկսաւ դողալ: Սակայն այդ բաղտաւորութիւնը շատ մեծ բան չէր. սեղանի վերայ, բացի երկու շիշ չամչից շինած ջրալի գինուց մի քանի պնակ էր դրուած. մէկի վերայ մանր կտրտած փոքր ինչ իւղահաց, միւսի վերայ նարինջ (ամենքին մի հատ), բացի դորանից մի տեփուրով բարակ պաքսիմատ, իսկ սեղանի մէջ տեղը զարդարում էր հասարակ բոմբի հաց: Սակայն այս համեստ պաշարը խիստ հազուագիւտ բան էր ճարտարապետի տանը, որ յայտնի էր միստէր Պինչին երկարամեայ փորձից:

Սեղան նստեցին: Տանտէրը մի շատ կենդանի խօսակցութիւն սկսեց, որին սիրով միացաւ և Մարտինը, որովհետև սեղան դրուած կերակուրները նորա ճաշակի չէին: Բայց դորա փոխարէն Թովմասն սկսեց եռանդով աշխատել: Յանկալով հաւատարմաւ, թէ սեղանի վերայ դրուածները իրականութիւն են և ոչ լոկ զարմանալի երազ, նա ամեն ինչ շտապով կերաւ, ժամանակ առ ժամանակ իւր բոլոր ուշադրութիւնը, ի զարհուրանս երկու օրիորդների, լարելով բացառապէս իւղահացերի վերայ: Վերջապէս ժամը հասաւ հիւրին հանգիստ տալու: Սմենքը ցրուեցան: Միստէր Պէկսնիֆը Մարտինին

տարաւ նորա համար նշանակած սենեակը: Ետեւից մօմը ձեռքին բարձրանում էր Պինչը: Սանդուխքի կիսին չհասած՝ նա մտաբերեց, որ մօմի ունելիքը մոռացել է ներքև և յետ դարձաւ: Այս հանգամանքից օգուտ քաղելով յարգելի ճարտարապետը՝ մի քանի մտքեր յայտնեց իւր նոր աշակերտին Թովմասի կրթութեան անբաւարարութեան մասին, որով ուզում էր նորան հասկացնել, թէ խեղճուկին պահում են լոկ կարեկցելով նորա վիճակին:

Գիշերը վրայ հասաւ: Ամբողջ տնեցիք խոր քուն մտան: Պինչը քաղցր քնած էր. երազում մերթ կախարդական հանդէսներ էր տեսնում, մերթ երգեհոնի ձայներ լսում. իսկ երբեմն էլ այնպէս էր թւում, թէ իւր գլխավերևը բնակւում էր սերովբէն, որ շուտով մի տեսակ հրաշքով ամենալարգելի միտէր Պէկանիֆի կերպարանքն զգեցաւ:

Գ.

Միւս առաւօտ ճարտարապետը նոր աշակերտին յայտնեց, թէ Լօնդօն պէտք է գնայ շինութեան գործերով և աղջկանցն էլ տանում է իւր հետ: Այս հանգամանքը մեծ վիշտ պատճառեց Պինչին, որովհետև որքան որ նա Պէկանիֆի մօտ էր, դեռ այդպիսի բան չէր պատահել այնտեղ:

— Երեկոյեան կուղևորուենք և, երևի, մի ամբողջ շաբաթ կմնանք մայրաքաղաքում, ասաց Պէկանիֆը, փնտռելով սեղանի վերայ ցրուած

թղթերը: Իրաւ, ինչ զբաղմունք տամ ձեզ մինչև վերադառնալս, սիրելի Մարտին: Դուք կարծեմ լաւ գծում էք, — ահա ձեզ լատինացոյ ուսումնարանի շինութեան նախահաշիւը, զբաղուեցէք սորանով, յատկազիժ կազմեցէք. ես հաւատացած եմ, որ մինչև գալս դուք այս խնդիրը ամենագեղեցիկ կերպով կը վճռէք, ասաց ճարտարապետը, ցնծութեամբ թօթուելով աշակերտի ուսը:

— Իսկ այժմ իջնենք, գործիքներն ու նիւթեղէնը տամ, աւելացրեց նա, և Մարտինի ձեռքը բռնելով դուրս տարաւ սենեկից:

Թովմասը մնաց վերևը միայնակ:

Մարտինը մի ամբողջ ժամ գաղտնի խօսակցութիւն ունեցաւ իւր ազգակցի հետ և յետ դարձաւ տխուր և լուռ: Այսպէս մնաց նա ամբողջ օր: Բարեսիրտ Թովմասն ուզեց զուարճացնել, բայց միջոց չգտաւ. Պէկանիֆ ընտանիքը դադար չէր տալիս նորան: Առաջ՝ ինքն ընտանիքի պետը հրաւիրեց նորան թուչկոտել լիքը լցուած պաշուսակի վերայ, որ անհնար էր ուրիշ կերպ փակել: Այնուհետև, օրիորդների խնդրին զիջանելով, ստիպուած եղաւ մի քանի կողով ու սնդուկ թոկերով կապկպել և բոլոր ծանրոցի մանրամասն ցուցակը կազմել, բացի դորանից, յանձնուած էր նորան նաև բոլոր ծանրոցը գլխաւոր փողոցը հասցնել, և պահել մինչև փոստային կառքի գալը:

Երբ Թովմասն ու Մարտինը մեծաւորներին ճանապարհ գրին՝ անխօս տուն դարձան: Միտում

էր, սեղանատանը Պրացիայի Հեռատեսութեամբ դեռ ուղեւորութիւնից առաջ ընթրիք էր գցած, որ բաղկացած էր նախաճաշի և նախընթաց օրուան ճոխ խնձովքի մնացորդներէից։ Մարտինը սեղանի վերայի փառաւոր կերակրներին առաջուայ պէս խիստ անտարբեր վերաբերուեց, այն ինչ դիւրահաւան Պինչն սկսեց ընթրել առանձին փութաջանութեամբ։ Կատարեալ բաւականութիւնը, որով նա ոչնչացրեց քարթու իւղահացերը, և այն մեծ գոհունակութիւնը, որ թափուում էր նորա երեսից, երբ սուս ու փուս կաթիլ կաթիլ ծծում էր ջրալի գինին, այնքան զուարճալի էին, որ մինչև անգամ առաւօտանց անխօս ու տխուր Մարտինը չկարողացաւ զսպել իրան ու փորը բռնած ծիծաղում էր։

— Վաղուց պէտք է այդպէս լինէիր, խրախուսում էր նորան Թովմասը։— Ա՛յ էդ սիրում եմ։ Միշտ այդպէս ուրախ եղէք։ Փքուելու ոչինչ չունիք։ Քաջալերուած այս խօսքերից՝ Մարտինը դարձեալ ծիծաղեց ու ասաց։

— Նշմարիտ, երբէք աշխարհումս քեզպիսի այլանդակ մարդու պատահած չեմ, Պինչ։

— Իրաւ, Հարցրեց Թովմասը։ Սակայն, ես սիրով կհաւատամ, որ ձեզ օտարոտի եմ երևում,— ես գրեթէ դեռ ոչինչ չեմ տեսել աշխարհում։ Ա՛յ դուք, կարծեմ, շատ բան պէտք է լինիք տեսած։

— Այո՛, հասակիս համեմատ բաւական շատ։ Սակայն պէտք է վերջապէս բաց խօսեմ, մանաւանդ ձեզ հետ, սիրելիդ իմ Պինչ։

— Շատ էլ լաւ կանէք, նկատեց Թովմասը. ես այդ ձեր կողմից առանձին յարգանք կհամարեմ։

— Կարճ կ'սսեմ, սկսեց Մարտինը. դեռ երեխայ ժամանակս ես իմ մասին շատ մեծ համարմունք ունէի և երեւակայում էի, որ ժամանակով հարուստ մարդ պիտի լինիմ։ Կտրող էր և այդպէս լինել, եթէ չլինէր պապս, որ ինձ կրթեց և ժառանգութիւնից զրկեց։

— Տէ՛ր իմ Աստուած, գոչեց Թովմասը ջերմ կարեկցութեամբ։ Ի՞նչպէս։

— Ահա՛ կիմանաք, շարունակեց Մարտինը, իւր սրտում իւղ աւելացնելով կրակի վերայ։ Պապս շատ ընտիր յատկութիւններ ունի, բայց միւսնոյն ժամանակ ունի և այնպիսի անյաղթելի կամակորութիւն և եսականութիւն, որ միանգամայն գերազանցում են ամեն նման յատկութիւններին։ Ահա՛ թէ ինչու նա սկսեց արտասովոր պահանջներ դնել. նա ինձանից պահանջում էր անպայման հնազանդութիւն, մինչև անգամ անձնուրացութիւն։ Ես ամեն ինչ համբերութեամբ տարայ, վասն զի ինչեւիցէ ես նրան անկեղծ սիրում եմ. չնայելով սորան ես չկարողացայ տանել ծերունու բոլոր հաճութեւրը, մենք յաճախ վիճում էինք, թէպէտև ամեն անգամ լանցաւորը ես չէի լինում. բայց որովհետև...

Մարտինը շփոթուեցաւ։ Պինչը կարեկցութեամբ նայեց նորան և այդ կարեկցութիւնը շարունակ աւելանում էր։

— Սակայն դուք ինձ կհասկանաք, շարունակեց

Մարտինը, սակաւ լռութիւնից յետ: Այժմ անցնում եմ գլխաւոր բանին և կը պարզեմ, թէ ինչ եղանակով ընկալ այստեղ: Պապս դաստիարակում էր մի նորատի, խիստ գրաւիչ և բարեսիրտ աղջիկ: Ես նորան բոլոր սրտով սիրում էի և ցանկանում էի երբեք չեմ պսակուել նորա հետ, երբ դրութիւնս կը բարուժուէր: Ծերունին նկատեց իմ համակրութիւնը և սկսեց յանգիմանել ինձ, որ ես անազնիւ և ետական եմ և որ ցանկանում եմ խլել նորա ծերութեան օրերի միակ ուրախութիւնը, զրկելով նորան բարեյոյս հաւատարիմ բարեկամից և խնամատարից. բացի այդ նա ինձ հասկացրեց, թէ ինքը կ'սկսէ ինձ իւր բարեհայեցողութեամբ, իսկ այդ պսակը գլուխ գալու բան չէ: Իսկ եթէ դու իմ կամքի հակառակ կ'վարուիս, ասաց նա, այն ժամանակ բոլորովին յոյսդ կտրիւր ինձանից: Պէտք է իմանաք, սիրելի Պինչ, որ ես նորան գոհացած սիրում եմ, և բացի դորանից բնութիւնս չափազանց...

— Կամակոր է, պարզմտութեամբ վրայ բերեց Թովմասը:

— Ինչ էք ինձ հետ կամակորութեան մասին խօսում, բարկացած պատասխանեց Մարտինը: Դա պապիս յատկանիշն է, — ես հաստատուն բնաւորութիւն ունիմ:

— Շատ ճիշտ էք ասում, համաձայնեց Թովմասը, ցանկալով իւր սխալն ուղղել: Մինչև անգամ, վստահանում եմ կարծել, յամառ:

— Իսկ բնաւորութեանս հաստատութիւնը թող չէր տալիս ինձ ամենեւին զիջող լինել:

Եւ Մարտինը ցոյց տուեց ճկուն ժի մի ամենաանշան մասը:

— Եւ որքան աւելի յամառ կերպով էր յարձակում պապս ինձ վերայ, շարունակեց Մարտինը, այնքան աւելի մեծանում էր իմ դիմադրութիւնը:

— Ի հարկէ:

— Այս է ահա դրութեանս վախճանն ու պատճառը, և թէ ինչո՞ւ այստեղ եմ, եզրափակեց Մարտինը, անտարբերութեամբ օրօրուելով աթոռի վերայ:

Պինչն սուշած քանի մի վայրկեան խառնեց վառարանի կրակն ու հարցրեց.

— Անշուշտ դուք առաջուց ծանօթ կ'լինէիք Պէկանիֆի հետ:

— Անունով միայն: Ես նորան երբէք չեմ տեսած, որովհետեւ պապս ոչ միայն իրան, այլ ինձ էլ կարելոյն չափ հեռու էր պահում բոլոր ազգականներէ: Ծերունուս ես հրաժարական տուի տեղիցս ոչ շատ հեռու և եկայ Սէլիսբերի: Այստեղ իմացայ, որ Պէկանիֆը աշակերտներ է ընդունում: Եւ որովհետեւ պապս նորա անունը չի ուզում լսել, իսկ ես մեր մէջ պատահած անբաւականութիւնից յետոյ որոշեցի ամեն բանում նորան դէմ գնալ, ուստի և, կրկնում եմ, մտայ այստեղ: Իսկ նորատի կինը, որ լսում էր ձեր նուագելը, — նա էր:

Եւ մտախոհ՝ մի փոքր խմեց բաժակից:

— Նա էր, կրկնեց Մարտինը: Նորա անունը Մէրի է: Այժմ նա, ինչպէս լսում եմ, ուղևորուել է պապիս հետ: Ե՛հ բաւական է որքան խմեցիք այս զկուաջուրը, այնքան կխմես մինչև ուշաթափուես:

Թովմասը, լի լուզմունքով, մօտեցաւ լուսամուտին, տեսնելու թէ ինչպիսի եղանակ է...

Միւս առաւօտ Մարտին Չուզլվիտ կրտսերը եռանդով ձեռնարկեց լատինական ուսումնարանի յատակագիծը կազմելուն: Պինչը հիացած գիտում էր ընկերոջ, որ բոլորովին անձնատուր էր իւր զբաղմունքին: Մարտինն այնպէս հմուտ և արագ էր գործածում գծագրութեան գործիքները, որ Թովմասն ապուշ էր կրթել և հէնց որ ուզում էր իւր զարմանքը յայտնել ընկերոջ նորա տաղանտի մասին, ահարկու տեսքով մի մարդ ներս մտաւ, մազերը գգգզուած և ներկայացաւ Տիգզ Օօնտէգիւ անունով:

Դա այն անպիտանն էր, որ մեզ ծանօթ Փօքսին էր ուղեկցում, երբ սա հետևում էր ծերունի Չուզլվիտին:

— Միտէր Պինչը չէ՞ք հրամանքդ, հարցրեց խառնահեր անծանօթը, համբուրելով իւր ձեռքը: Եկել եմ ձեզ մօտ մի նամակի առթիւ:

— Ի՞նչ նամակի:

— Որ թողել է իմ բարեկամ Պէկսնիֆը միտէր Փօքսին յանձնելու համար:

— Նա ինձ մօտ ոչ մի նամակ թողած չէ:

— Պ. Պէկսնիֆի կողմից դա մի փոքր անվայելուչ է... Հապա փողօրը:

— Ի՛նչ փողեր, վախեցած գոչեց Թովմասը:— Միտէր Պէկսնիֆը ոչինչ յանձնարարութիւն չէ արել ինձ:

— Թոյլ տուէք ինձ, տեարք, պարզ յայտնել միտքս: Անշուշտ ճանաչում էք իմ բարեկամ Փօքսին: Այս մարդը մեծ հմտութիւն ունի և ճոխացած է դասական կրթութեամբ: Բարեկամս ու ես Կապույտ Վիշապ հիւրանոցումն ենք բնակւում: Երկուսս էլ ժամառ ժամ փողի ենք սպասում տանից, որ, զարմանք է, անյայտ պատճառով ուշացաւ: Պ. Պէկսնիֆը բարի եղաւ ու խոստացաւ մեզ օգնել: Իսկ հիւրանոցի տիկինը, երևակայեցէք, մի չնչին, ամենաանշան հաշուի պատճառով չի թողնում, որ հիւրանոցից դուրս գանք:

— Չափազանց ցաւում եմ, մի փոքր լռելուց յետոյ ասաց Թովմասը, — սակայն մ. Պէկսնիֆն ինձ մի խօսք անգամ չի ասել, և ես առանց նորան ոչինչ չեմ կարող անել:

Պարոն Տիգզը մի քիչ միտք արեց, յետոյ որպէս թէ ինչ-որ մտաբերեց:

— Թոյլ կտա՞ք լուսամուտը բանամ, դարձաւ նա Թովմասին:

— Ինչդրեմ:

— Շատ լաւ, այժմ նայեցէք. տեսնու՞մ էք դուրսը կարմիր փողպատով և առանց բաճկոնակի մարդուն:

— Ի՞նչպէս չէ, նա Մարկոս Տէպլին է:

— Նա մեզ պահպանում է, — և երևակայեցէք ի՞նչ մարդավարութիւն, բերեց ինձ այստեղ և այժմ էլ աչքը չէ հեռացնում ինձանից:

Թովմասը կասկածանքով գլուխը շարժեց, ապա կանչեց Մարկոսին, որ ձեռաց ներս վազեց սենեակը:

— Ի՞նչ է պատահել, Մարկոս, միտորիս Լիւսպէնի և այս պարոնի մէջ:

— Առանձին ոչինչ, պատասխանեց դռնապանը: — Ես ու տիկինը նկատեցինք միայն, որ այս պարոնն ու իր բարեկամը սիրով ուտում են ուխտում ուրիշի հաշուով, իսկ փող վճարել չեն սիրում, — մենք դոցա փոքր ինչ յետ պահեցինք, իսկ դոքա արդէն մտադրուել էին բոլորովին գնալ:

Միտէր Տիգզը կատաղած գլուխը թափ տուեց և ձեռքը խփեց կրծքին:

— Շատ է պարտքը, հարցրեց Մարտինը:

— Լոկ երեք ֆունտ, բայց բանը դորանում չէ...

— Լաւ, լաւ: Միտէր Պինչ, երկու խօսք ունիմ ձեզ ասելու:

Ընկերները հեռացան սենեակի դիմացի անկիւնը:

— Ես ձեզ պետք է ասեմ, շնչաց Մարտինը

իւր ընկերոջ, որ Փօքսը ազգականս է և, ճիշտը խոստովանած, անպիտան մարդ է: Ցանկալի է, որ նա ինչքան կարելի է շուտ հեռանալ այստեղից: Ձէք կարող գտնել ինձ համար երեք ֆունտ:

Թովմասը գլխով բացասական նշան տուաւ:

— Ի՞նչ անբաղտութիւն, շարունակեց Մարտինը. — ես էլ ոչինչ չունիմ: Գիտե՞ք ինչ կայ. լաւ չի լինիլ փորձենք երաշխաւոր կանգնել այս պարոններին տեղ:

— Լաւ, ես համաձայն եմ. Վիշապի տիկինը, փառք Աստուծոյ, վաղուց ճանաչում է ինձ, ասաց Թովմասը:

— Ուրեմն ժամանակ չ'կորցնենք, գնանք: Որքան շուտ պրծնենք սոցանից, այնքան լաւ:

Վիշապի քաղցրաբարոյ տիկինը սաստիկ ուրախացաւ Թովմասի և նորա ընկերոջ երաշխաւորութեան համար, որովհետեւ ամեն տեսակ պայմաններով պատրաստ էր ազատուել այդ ձանձրալի վարձաբնակներէ: Երբ գործն աւարտեցին՝ երաշխաւորները պատրաստուելոյն դուրս գալ, բայց միտէր Տիգզը խնդրեց սպասել:

— Ես սաստիկ զգացուած եմ ձեր բարի վարմունքից, ասաց Տիգզը Պինչին. — դուք ազատութիւն պարգևեցիք ինձ և ուսումնական ընկերիս, որ ներկայումս այնքան էլ առողջ չէ: Բայց, ձեզ եմ հարցնում, մեզպէս ջէնտլմէններին հնարաւոր է առանց մի հատ փողի Լոնդոն հասնել, ուր մենք առաջ միջոցներ ունինք: Ձէք ցանկալ

ուրեմն երեք կէսկրօննոց փոխ տալ ինձ: Այս փողը ես պատիւ կուենենամ անկեղծ շնորհակալութեամբ ուղարկել ձեզ ճիշտ մի շաբաթից յետոյ: Այս չնչին բանը ես ինձ համար չեմ խնդրում, այլ իմ հանձարեղ, բայց քիչ ճանաչուած բարեկամիս:

Թովմասը հանեց գրպանից հնաձև կարմիր կաշուէ քակը, որ թերևս մի ժամանակ նորա հանգուցեալ պապինն էր եղած, և հանեց միջից կէսգինէյ, իւր միակ հարստութիւնը, որից աւելի ոչինչ չունէր նա մինչև քառամսեկի ռոճիկ ստանալը:

— Շնորհակալ եմ, եռանդով գոչեց միստէր Տիգգը, փողն ստանալիս. — սրտանց շնորհակալ եմ: Ուրեմն ես ձեր հասցէն կը գրեմ ուղղակի. «միստէր Պինչին միստէր Պէկսնիֆի մօտ», և կարծեմ նամակս կհասնի ձեզ:

— Ճիշտ այդպէս, միստէր Պէկսնիֆի մօտ, տէր իմ:

— Այդպէս, այդպէս, կրկնեց Տիգգը, կրծած մատիտով հասցէն գրելով: Մեր պայմանը կարծեմ այս շաբաթ է:

— Այո՛, կամ, եթէ կամենաք, երկուշաբթի, նկատեց Թովմասը:

— Ո՛չ, տէր, ներեցէք. երբ արդէն ասել ենք այս շաբաթ, վերջին օրը շաբաթն է, և ոչ երբէք, երկուշաբթին:

Միստէր Տիգգը այս պայմանն էլ գրեց: Ապա խիստ կնճռոտած յոնքերով կարգաց բոլոր գրածը և իւր անուներ ստորագրելով յայտնեց Պինչին, որ

բանը վերջացած է, որից յետոյ սաստիկ զգացմունքով սեղմեց նորա ձեռքն ու դուրս գնաց:

Թովմասը վախեցաւ որ ծաղրի ենթակայ լինի Մարտինի կողմից Տիգգի հետ ունեցած խօսակցութեան համար, ուստի և այն ժամանակ միայն դարձաւ ընկերոջ մօտ, որ դռնապանի հետ էր խօսում, երբ վարձաբնակներն արդէն թողել էին հիւրանոցը: Մարկոս Տէպլին և երիտասարդ Չուզլվիտը լուսամուտից աչք էին ածում նոցա ետեւից:

— Հենց էն է ուզում էի ասել, նկատեց Մարկոսը՝ Տիգգին ու նորա գիտնական բարեկամին ցոյց տալով. — որ եթէ ինձ յանձնուած լինէր այսպիսի պարոններին հետազօտել, այդ պարապմունքը կարծեմ գերեզմանափորի պաշտօնից լաւ կլինէր:

— Իսկ աւելի լաւ կ'լինի, եթէ Վիշապում մնաք, ասաց Թովմասը:

— Այժմ ուշ է, տէր. ես նախկին պաշտօնիցս հրաժեշտ տուի և վաղն և եթ գնում եմ:

— Ո՞ւր:

— Լօնդօն:

Մարկոսն էլ չխօսեց: Միւս առաւօտ նա վաղ վերկացաւ. այն ինչ ամբողջ գիւղն արդէն ոտի վրայ էր. տղայքը, շները, ամենափոքրիկ երեխաները, ծերերը, աշխատասէր մարդիկ, յետին ծովերը — ամենքն էլ հաւաքուել էին Մարկոս Տէպլին ճանապարհ գնելու և նորա ետեւից գոռում էին. «գնաս բարեաւ, Մարկոս»: «Բարի ճանապարհ» և ամենքն էլ ցաւում էին նորա գնալու վերայ: Նա

հաւատացած էր, որ տիկինն էլ լուսամուտից նայում է, բայց ոչ չունէր յետ նայելու:

— Մնաք բարեալ, բարեկամներս, ամենքդ միասին և ամեն մէկդ առանձին, աղաղակում էր. նա՝ ձեռնափայտի վերայ հագցրած գլխարկը ծածանելով օդի մէջ: Մնաք բարեալ: Ահա՛ վերջապէս այն պարագաները, որոնցից սովորական մարդիկ ականջով կտխրէին, բայց ես չափազանց ուրախ եմ, այսինքն, այնքան էլ չէ, ինչքան ես ուզում եմ. բայց սակայն, բաւական մօտ: Դարձեալ ցտեսութիւն, սիրելի բարեկամներս: Մնաք բարեալ, եղբայրներս. կեցցէք:

Դ.

Հռչակաւոր ճարտարապետը իւր գոլտորների ուղեկցութեամբ ճանապարհի մեծ մասը կտրեց խիստ յաջող և ուրախ, որովհետև ուրիշ ուղևորներ չլինելու պատճառով ամբողջ կառքը մնացել էր միայն նոցա իրաւունքի տակ, սակայն իջևաններից մէկում կառքի դուռը ուժգին բացուեց և երկու ուղևորներ մտան մէջը՝ մէկը ծեր, միւսը երեսուն տարեկան: Բանից երևաց, որ առաջինը Մարտին Չուզլվիտ աւագի եղբայր Էնտօնի Չուզլվիտն էր, իսկ միւսը՝ նորա որդին Զօնսը: Երկուսն էլ, ինչպէս յայտնի է, ջերմ գործակցում էին այն ազգականներին, որոնք Կապույտ Վիշապ հիւրանոցում պաշալել էին ծեր հիւանդին: Միտէր Պէկսնիֆը

ծանօթացրեց նոցա իւր աղջիկներին, իբրև ազգականներ:

— Մենք այս կողմերը մի քանի օր անցկացրինք առևտրական գործերով, ասաց Զօնսը. — իսկ դուք Լօնդոն էք գնում:

— Այո՛, դէպի մայրաքաղաք, պատասխանեց ճարտարապետը. — յոյս ունիմ, որ պատիւ կունենանք ձեր ցանկալի ընկերութիւնը վայելել ամբողջ ճանապարհին:

— Շատ ուրախ եմ: Զէք կամենայ հայրիկիս հետ խօսակցել. աւելի լաւ է տեղներս փոխենք, ես տիկիններին կզբաղեցնեմ: Այս խօսքի հետ միաժամանակ Զօնսն անշնորհք կերպով թաւալուեց միսս Գրացիայի կողքին: Նորա կրթութիւնը օրօրոցից սկսած հիմնուած էր հաշուէգիտութեան ամենախիստ օրէնքների վերայ. առաջին խօսքը, որ հայրը սովորեցրեց նորան, էր «փող» երկրորդը «շահ»: Այս պատճառով որդին տարիքն առնելով այնպէս գերազանցեց հօրը վաճառականական գործերում, և շահասիրութիւնն այն աստիճան գրաւեց նորան, որ սրտատրոփ սպասում էր, թէ երբ պիտի ծերունու վերջին ժամը հնչէ:

Զօնսը ճարտարապետի աղջկանց հետ կարճատև ու խիստ անմեղ խօսակցութիւն ունենալուց յետ՝ հետևեց ծերերի օրինակին ու քնի պատրաստուեց: Օրիորդներն ամբողջ գիշեր աչք չկապրին, մասամբ նորա համար, որ ծերունի ջէնտլմենները զարհուրելի խռմփոց էին բարձրացրել, մասամբ էլ

որ միստէր Զօնսն այս ու այն կողմ օրօրուելով՝ երբեմն մէկ քրոջն էր բրդում ուսով, երբեմն միւս: Լոյսն սկսեց բացուիլ, երեւցին տներ, այգիներ, լսուում էին կառքերի ձայներ, և ճանապարհորդները մայրաքաղաք մտան: Կառքը կանգ առաւ փոստայի բակում: Միստէր Պէկսնիֆը փոստի պաշտօնեային յայտնեց, որ երեկոյին մարդ կուղարկէ ծանրոցը տանելու, իսկ ինքը շտապով Հրաժեշտ տուեց ուղեկիցներին ու թեւ թեւի տալով իւր աղջկանց՝ ճանապարհ ընկաւ: Լօնդոնի լայն ու նեղ փողոցներում երկար բարակ թափառելուց լետ՝ ճարտարապետը կանգ առաւ մի Հին մրոտած տան առջև, որի ճակատին մի փոքրիկ մակագիր կար Սոււտրական Հիւրանոց տիկին Տօջերսի, և Հնչակը քաշեց: Ըստ երևութիւն տանը դեռ ամենքը քնած էին, վասն զի Պէկսնիֆը մի քանի անգամ զանգեց ու բաղխեց, բայց Հիւրանոցի բնակիչների վերայ մազի Յափ չազդեց: Վերջապէս սողնակների շարժելու ձայն լսուեցաւ, զօղանջեց ժանգոտած փականքը: Դուռը բաց եղաւ և դուրս եկաւ ահագին շէկ գլխով մի տղայ, ցեխոտ կոշիկները ոտներին, ձախ թեւը կիսատ հագնուած. իսկ աջ ձեռքին կօշիկ խոզանակ բռնած, դաժան կերպով քիթն էր քորում: — Ի՞նչ էք կամենում, խստութեամբ հարցրեց նա Պէկսնիֆին:

— Մեզ սեղանատուն տար, իսկ այս իսկոյն տուր տիկին Տօջերսին, պատասխանեց ճարտարապետը՝ այցետոմսը տղայի օձիքը կոխելով:

Սեղանատանը սիրուն վառած էր վառարանը, և ամեն ինչ պատրաստ էր նախաճաշի համար: Սեղանի վերայ դրած էր պատուական ըոստբիֆ, շուրջը հաց, կարագ, ձու, բազմաթիւ բաժակներ ու ամաններ, միով բանիւ անգլիական նախաճաշի ամեն տեսակ պարագաներ:

Միստէր Պէկսնիֆը իւր աղջկանց հետ, որոնք ցրտից դողում էին, մօտեցաւ վառարանին: Տասը ըոսբիֆը դուռը բաց եղաւ և ներս մտաւ մի նիհար կին, խցահանի նման խոսողիկներով, որի գլխակալը սև սարդի էր նմանեցնում նորան: Նա հիւրանոցի տէրն էր: Մի ձեռքում բանալիների կապ, միւսում վառած հարպի մոմ, ունէր բռնած: Մի հայեացք ձգելով Պէկսնիֆի վերայ՝ նա մօմը վայր դրեց սեղանի վերայ, օրպէս զի սիրով ընդունէ հիւրին:

— Միստէր Պէկսնիֆ, աղաղակեց նա: Ի՞՞՞՞՞՞՞ կը մտածէր: Տէր իմ Աստուած: Քանի տարի է: Ինչպէս է ձեր առողջութիւնը, մ. Պէկսնիֆ: Այս չքնաղ օրիորդներն էլ անշուշտ ձեր աղջկերքը կլինին:

Ճարտարապետը քաղցր ժպիտ արձակեց և ի նշան համաձայնութեան գլուխը շարժեց: Միստրիս Տօջերսը զրկեց օրիորդներին:

— Դուք ինչպէս էք, սիրելի միստրիս Տօջերս, ինչպէս են ընթանում ձեր գործերը, — սկսեց միստէր Պէկսնիֆը: Թոյլ կտա՞ք մեզ իջևանել ձեր հիւրասէր տանը:

— Դա ի՞նչ հարցնելու բան է, գոչեց տանտի-

կինը, թոթուելով վաղեմի ծանօթի ուսը: Եթէ իմ տունս նկուղից մինչև նոյն իսկ տանիքը լիքը լինէր վարձաբնակներով, այն ժամանակ էլ իմ բնակարանում տեղ կգտնուէր ձեզպէս թանկագին հիւրերի համար:

Մի անգամ էլ գրկելով օրիորդներին նա հիւրերին տարաւ նոցա համար նշանակած սենեակները, նոյն իսկ յարկում, ուր էր սեղանատոնը, և որի լուսամուտները դուրս էին նայում դէպի մի նեղ ու մութ փողոց:

Այդ տաճարներից մէկում մի շէկ տղայ, որի անունը Բէյի էր, կամ ինչպէս հեշտութեան համար կոչում էին վարձաբնակները՝ Բէն, իսկոյն վառարանը վառեց: Այս անվրդով մարդու գործողութիւնը վառարանի մօտ թէպէտ չափած ու ձևած էր, սակայն այնպէս դանդաղ, որ վերջապէս տանտիկինը համբերութիւնից դուրս գալով՝ յանկարծ մի շրխկալի ասպտակ հասցրեց վառողին:

Չշմարէտ էր արդեօք, որ ճարտարապետական գործերն էին Պէկանիֆին Լօնդօն քաջել բերել, ինչպէս նա հաւատացնում էր իւր աշակերտ Մարտինին, և թէ ինչո՞ւմն էին դոքա կայանում, իւր տեղը կը պատմենք:

Պէկանիֆների կեանքը շատ միակերպ էր անցնում մայրաքաղաքում: Սրիորդներն ամբողջ օրն անց էին կացնում Տօջէրսի հիւրանոցում. իսկ նոցա պատուելի հայրիկը առաւօտուանից ուր-որ ան-

չայտանում էր, պատճառ բերելով թէ փոստ է գնում նամակների համար:

Այսպէս անցաւ չորս թէ հինգ օր: Մի առաւօտ մ. Պէկանիֆը սովորականից վաղ վերադարձաւ հիւրանոց յոգնած ու հեալով և իսկոյն փակուեցաւ դուստրների հետ ու երկու ժամ շարունակ դադտնի խորհուրդ ունեցաւ: Թէ ինչ էր խորհըրդածութեան առարկան՝ դժուար է ճշտիւ որոշել. բայց այս եզրակացութեամբ նա դիմեց դուստրներին.

— Հարկ չկայ այժմ որոնել այն պատճառները, որոնք այսպիսի մեծ փոփոխութիւն են առաջացրել ծերունու մէջ: Յամենայն դէպս պէտք է հպարտանանք ու պարծենանք նորա առջև, և եթէ նա մեր սիրոյ ու բարեկամութեան կարիքն զգում է, մենք չպէտք է մերժենք: Յոյս ունիմ, սիրելիք, հասկացաք ասածներս:

Նոյն օրը տիկին Տօջէրսի հիւրանոցի առաջ մի կառք կանգնեց, որից դուրս եկաւ մի ծեր ջէնտլմէն: Այս պարոնի դէմքը, քայլերն ու բազմաճիւղ ձեռնափայտը վստահ ու անդրդուելի արտայայտութիւն էին տալիս նորան, սակայն երբեմն երբեմն փոքր ինչ զայրանում և կարծես ակամայից էր գնում: Վերջապէս նա կանգ առաւ «Առևտրական հիւրանոցի» դռանը, և մի քիչ մտածելուց յետ հնչակը պինդ քաշեց:

Միտէր Պէկանիֆը նստած էր տանտիկնոջ փոքրիկ սենեկում, և ծեր ջէնտլմէնը հանդիպեց

նորան ճիշտ այն ժամանակ, երբ նա միանգամայն պատահաբար, մի ընտիր աստուածաբանական գիրք էր կարդում:

— Ի՞նչպէս է ձեր առողջութիւնը, աղջիկներդ ինչպէս են, հարցրեց ծեր Մարտին Չուզլվիտը, գլխարկն ու ձեռնափայտը դնելով կողքի աթոռի վերայ: Յոյս ունիմ որ ամենքդ էլ լաւ էք:

— Գոհութիւն Աստուծոյ, պատասխանեց Պէկսնիֆը. — երբ մարդս առողջ է՝ էլ ուրիշ բան չպէտք է ցանկայ: Նստեցէք, խնդրեմ... այդտեղ չէ — այդ կողմը քամին փչում է:

Ծերունին նստեց առաջարկուած բաղկաթոռի վերայ:

— Ամենից առաջ, կարճատեւ լուութիւնից յետ սկսեց ծերունին, — պէտք է շնորհակալութիւնս յայտնեմ, որ խնդիրս կատարեցիք և այդպէս շուտ Լօնդօն եկաք: Շատ եմ ցաւում մեր վերջին տեսակցութեան միջոցին ունեցած խօսակցութեան վերայ: Ես այժմ կարծիքս փոխեցի ձեր մասին, և այժմ դիմում եմ ձեզ, իսպառ լքուած և խաբուած այն ամենքից, որոնց ես սիրում էի ու հաւատում: Ես իմ դաշնակից եմ համարում ձեզ և յոյս ունիմ, որ ինձ հետ բարեկամութիւն անելով՝ ժամանակին լիովին կվարձատրուիք, և ինձ կ'օժանդակէք պատժել աշխարհիս ամենաստոր, նենգաւոր մարդուն:

— Ի՞նչ ազնիւ մարդ էք, հիացած դռնեց Պէկսնիֆը պատկառանքով, և արտասովոր աչքերով եռանդազին սեղմեց ծերունու ձեռքը:

— Դուստրներդ ուր են, սակաւ լուութիւնից յետ հարցրեց Չուզլվիտը. — ես նոցա ամենեւին չեմ ճանաչում: Կցանկալի ծանօթանալ:

— Իսկոյն կը կանչեմ:

Օրիորդներն այս բոլոր խօսակցութեան դռան ետեւից ականջ էին դնում, բայց երբ ծերունու վերջին խօսքերը լսեցին՝ իսկոյն յետ փախան դռան մօտից: Պէկսնիֆն արտաւանդունքներից մաքրեց թուլութեան ակամայ նշանները և միջոց տալով օրիորդներին փոքր ինչ ուղղուելու՝ դուռը բաց արեց ու քնքոյշ ձայնով կանչեց.

— Ո՛ւր էք, իմ գանձեր:

— Այստեղ ենք, սիրելի հայրիկ, հեռուից լուսեց միսս Սառայի ձայնը:

— Ներս արի, զաւակս, քրոջդ էլ կանչիր:

— Իսկոյն կգամ, մի ուրիշ կողմից ձայն տուեց Գրացիան, և երկուսն էլ, երեխայի նման հնազանդ, ժպտալով ներս մտան:

Ի՞նչքան մեծ եղաւ նորատի օրիորդների յուզմունքը, երբ տեսան մի անծանօթ մարդ, որին իրանց հայրը «Միստէր Չուզլվիտ» էր անուանում: Բայց երբ հայրը նոցա պատմեց, թէ նա իւր հին բարեկամն է ու ազգականը, և թէ նա այդ այցելութեամբ թափանցել է մինչև իւր սրտի խորքը, — իսկոյն երկուսն էլ միաձայն «Ի՞նչ բաղտաւոր ենք, տէր» աղաղակեցին և գրկախառնուեցին ծերունուն: Եւ այդպէս անպատում ցնծութեամբ գրկած՝ կանգնեցին Չուզլվիտի բաղկաթոռի աջ ու ձախ, երկու

Հրեշտակների պէս, միանգամայն պատրաստ ծերունի Մարտինի ցաւալի կեանքի մնացորդը սիրով ու քնքշութեամբ լիացնելու:

— Շնորհակալ եմ, շնորհակալ, ասաց ծերունին:— Երջանիկ եմ, որ վերջապէս ըմբռնեցի ճշմարտութիւնը, մասնաւորապէս ուրախ եմ դուստրներիդ բարութեանը վերայ, — ես դոցա չեմ մոռանալ, խօսեց նա ցած, բայց այնքան լսելի ձայնով, որ բոլոր ընտանիքին հիացում պատճառեց: Ես ձեզ վշտալի, խեղճ Պէկսնիֆ, չափազանց վիրաւորեցի:

— Ե՛հ, սիրելիս, մեծահոգի բարեկամս, քաղցրալիը աղաղակեց ճարտարապետը... մոռացէ՛ք այդ բոլորը: Դա լոկ մի սխալմունք էր, ուրիշ ոչինչ:

— Ես բոլորովին վստահ եմ ձեր ազնուութեան վերայ, փոքր ինչ մտածելուց յետ ասաց Չուզլվիտը. — Իսկ այժմ խնդրեմ բոլորովին անաչառութեամբ խօսենք այն... անունը չեմ տալիս. արդէն գիտէք, թէ ո՛ւմ մասին է խօսքս:

Մի փոքր լռելուց յետ ծերունին շարունակեց:— Մի նոր աշակերտ էք ընդունել...

Պէկսնիֆը գլխով համաձայնութեան նշան տուեց:

— Նա պէտք է հեռանայ ձեր տնից:

— Որպէս զի ձեզ մօտ գայ, խոնարհութեամբ հարցրեց Պէկսնիֆը:

— Թող իւր համար տեղ գտնի ուր որ կամենայ, պատասխանեց ծերունին:— Նա ձեզ խաբել է:

— Մի՛թէ, տաքացած գոչեց Պէկսնիֆը:— Ձեմ կարողանում հաւատալ: Են շատ սիրեցի այդ երիտասարդին և ցաւում եմ, որ անարժան է եղել իմ խնամքին. բայց եթէ յիրաւի նա ինձ խաբել է, սիրելի միստէր Չուզլվիտ, նորա այդ վարմունքն ամեն բան պարզում է. — սրբազան պարտքս լինի առանց մի վայրկեան ուշացնելու հեռացնել նորան իմ տանից, խիստ, բայց յուզուած ձայնով վերջ դրեց ճարտարապետը:

Ծերունին, որ շարունակ օրիորդներին էր նայում, ասաց.

— Թերեւս դուք, սիրելի Պէկսնիֆ, հաշուում էք, որ ժամանակով նա փեսայ կդառնայ ձեզ: Թողէ՛ք այդ յոյսը, — նա վաղուց արդէն ընտրել է իւր համար հարսնացու:

— Աստուած իմ, աղաղակեց Պէկսնիֆը գլուխը երկու ձեռքով բռնած և մտահոգ նայելով աղջրկանց. — և առանց ձեր կամքի: Զարհուրելի՛ բան է:

Այն անախորժ տպաւորութիւնը, որ ծերունու հաղորդած լուրը գործեց ճարտարապետի վերայ, անցաւ նուե իւր դուստրներին, որոնք իրանց կողմից կատարեալ զայրոյթ յայտնեցին երիտասարդ Մարտինի դէմ: Դորանով չվերջացաւ ամբողջ ընտանիքը միաբան ու անհամբեր սպասում էր, թէ երբ պէտք է դաւաճան երիտասարդը հեռանար իրանց տնից:

— Շատ ուրախ եմ, որ այդպէս համակրում

էք ինձ, գոհ գէմքով ասաց ծերունին. — Երբ էք մտադիր տուն վերադառնալ:

— Երբ որ ձեր կամքը լինի, սիրելի եղբայր, պատասխանեց Պէկանիֆը: — Կամենա՞ք՝ Հէնց այս երեկոյ:

— Այդ շատ շուտ է, նկատեց ծերունիք. — լաւ չէ, որ այս շաբաթն անցնի, յետոյ գնանք:

— Շատ լաւ է, համաձայնեց Պէկանիֆը:

— Շաբաթ օրը գնանք, հայրիկ, ձայն տուին օրիորդները: Ի՞նչ ունինք ձանձրալի Լօնդօնում:

— Շատ կարելի է աւելի էք ծախսել, շարունակեց ծերունին և հանելով քսակից մի դրամատոմս՝ տուեց ճարտարապետին: Երբ դարձեալ տեսնուինք՝ յիշեցրէք, մնացեալն էլ կվճարեմ: Ի սէր Աստծու, խնդրում եմ, որ այս բոլոր խօսակցութիւնը մեր մէջ մնայ: Այժմ, սիրելիք, ցտեսութիւն:

Այս խօսքերից լետ այնքան գրկախառնուեցան ու համբուրուեցան, որ քիչ էր մնում խեղտէին Զուզլվիտին: Իսկ Պէկանիֆը ձեռքերը դրեց ծերունու գլխին, որպէս թէ նախախնամութեան օրհնութիւնն էր հալցում իւր անշափ սիրելի եղբօր վերայ: Ամենքը ճանապարհ դրին ծեր Մարտինին մինչև փողոց և դեռ երկար, նորա հեռանալուց լետ, մնաս բարեաւ էին ձայնում ետեւից: Յետոյ ամենքը տուն դարձան և օրիորդները մի լաւ նայելով մէկմէկու՝ սիրոյ ծիծաղ բարձրացրին:

— Եթէ գոնէ մի չնչին սլատճառ լինէր ուրախանալու, ազգու կերպով նկատեց հայրը. — չէի դատապարտի ձեզ. բայց հաւատացէք, որ ուրախանալու հիմք չկայ ամենեւին:

Այդ օրուանից Պէկանիֆի գործերն ուրիշ կերպարանք ստացան. նեղութիւնն անցել էր: Ծարտարապետը մի վեհանձն աղա դարձաւ և այն՝ շատ հեշտութեամբ, որովհետեւ բոլոր ծախքերն իւր վերայ էր առել ծեր Մարտինի: Օրիորդներն ընկան մայրաքաղաքի գուարճութեանց ետեւից. մէկ բաւականութեան միւսն էր հետևում, ժամանակն անցնում էր, իսկ գնալու օրը մօտենում: Մի առաւօտ, երբ օրիորդները փնթփնթում էին, թէ ինչո՞ւ այդպէս կարճ միջոց նշանակեցին Լօնդօնից դուրս գնալու, ով-որ դուռը բաղխեց, և դռն շէմքում կատաղի ոտնաձայներով երևաց Բէնը: Երբ ներս մտաւ՝ այնպիսի զգուշիկ կերպարանք ունէր, որ օրիորդներն ուղղակի յայտնեցին նորան, որ եթէ նա իւր ծամածուութիւնները չի թողնի, անմիջապէս կըկանչեն տանտիկնոջ: Երիտասարդը կարծես բոլորովին կոտրուեց այս սպառնալիքից, և ձևացրեց թէ աչքերից արտասուքն է մաքրում, միևնոյն ժամանակ գոգնոցը սաստիկ ոլորեց, կամենալով ցոյց տալ, թէ մինչև որ աստիճան թրջուել էր արտասուքի առատ հոսանքից: Վերջապէս նա հանդիսապէս բաց արեց երկու կիսադռները, որտեղից ներս մտաւ Զօնս Զուզլվիտը, որ ցանկացել էր այցելել իւր հօրեղբօր աղջիկներին:

Ողջունուելուց յետ միստէր Զօնսը իւր Համակրելի բնաւորութեան նոր ապացոյցներ տուեց, նա կատարեալ արհամարհանքով խօսեց իւր Հօր մասին: Այնուհետեւ Հաղորդեց, որ եկել է քօյրիկներին զբօսանքի հրաւիրելու:

— Պէտք է, վերջապէս, մայրաքաղաքի նշանաւոր տեղերը տեսնէք, աւելացրեց նա:— Յետոյ կերթանք մեզ մօտ ճաշելու: Յոյս ունիմ, որ լաւ ժամանակ կանցկացնենք: Ես ձեր Հօրը պատահեցի. նա խոստացաւ երեկոյին գալ ձեզ բերելու: Այս էլ ձեզ գրաւոր ապացոյց:

— Սիրուն բան է, չէ՞, աւելացրեց Զօնսը, տալով նոցա իրանց Հօր այցետոմսը, որի վերայ նա գրել էր. «գնացէք ձեր եղբայրակցի հետ զբօսնելու, և թող ձեր մէջ աճէ, սիրելի զաւակներս, բարեկամական սէրը»:

— Ի՞նչպէս վստահացաք մտածել անգամ, որ մենք ձեզ նման խրտուիլակի հետ զբօսնելու կը գանք, — ծիծաղելով աղաղակեց Գրացիան:— Ուզում ես ամբողջ Լօնդօնում ծաղր ու ծանակ լինի՞նք: Դո՛ւ ասա, Սառա՛, դիմեց նա քրոջ. — աշխարհիս երեսին կա՞յ մի մարդ, որ աւելի անդուրեկան լինի, քան այս պարոնը:

Չեմ կարծում թէ այդպէս լինէք մտածելիս, նկատեց Զօնսը:

— Ի՞նչպէս ձեր կամքն է. բայց ես պնդում եմ, որ դուք հրէշ էք, վերջ տուեց իւր խօսքին Գրացիան և ինքնագոհ ու բարձրաձայն ծիծաղ արձակեց:

Ի՛նչ սրամիտ աղջիկ էք, ասաց Զօնսը. — ստկան ժամանակ չկորցնենք. — գնանք:

Երբ փողոց դուրս եկան՝ միստէր Զօնսը օրինաւոր տղամարդուն վայել ձևով թեւ թեւի տուեց օրիորդներին: Այս սիրային վարմունքը անյայտ չը մնաց շէկ Բէնի աչքից, որ վերնայարկի երդկից դիտում էր Զօնսին: Հաստագլուխ տղայի բարձրաձայն քրքիջն ուղեկից էր այդ խմբին, մինչև որ վերջինս ծածկուեց հարևան փողոցում:

Մեծ փորձանք էր երկու քօյրերի համար այդ զբօսանքը. իրանց ուղեցոյցի թախանձանքով այնքան կամուրջներ, արձաններ և այլ հազուագիւտ բաներ տեսան, որ վերջ ի վերջոյ յոգնեցան, և երբ վերջապէս իրանց ուղեկցի բնակարանին հասան, էլ ոտներն իրանցը չէր:

«Էնտօնի Զուգլվիտ և Որդի» հին վաճառատունը, որ ձեռագործի ապրանքներով էր առուտուր անում, զետեղուած էր մի խուլ նեղ փողոցի միջին ու կեղտոտ հին տան մէջ: Վերից վայր ամեն տեսակ ապականութեամբ ողողուած այս տան ներքինը բոլորովին համապատասխան էր արտաքինին: Մինչև անգամ նորա կացած սենեկում բազմաթիւ սնդուկներ ու արկղներ էին կիտած և թափուած էին անհամար փոշոտած անպէտք թղթեր ու խճճուած թուկեր: Բացի այս ամենից փոքր ի շատէ լաւ սենեկում ճանապարհի հէնց մէջ տեղը դրած էր մի անտաշ գրասեղան և նորա վերայ առւեւրական հաստափոր գրքեր: Սենեկում մի փոքր

Հացի սեղան կար, սիւռոցով ծածկած, իսկ վառարանի մօտ աթոռի վերայ նստած էր ինքը Կնտօնի Չուզլվիտը։ Վաճառատան Հինաուուրց տնօրէնը ոտի կանգնելով յարգական ողջոյն նուիրեց որդուն և պատուական օրիորդներին։

— Ճաշը պատրաստ է, ծերո՛ւկ, վստահ հարցրեց Ջօնսը։

— Պէտք է որ պատրաստ լինի, պատասխանեց Հայրը։

Մի աղտոտ պառաւ սուսուփուս ներս մտաւ և սեղանի վերայ մի սկուտղով տաք զառան միս դրեց գետնախնձորի հետ խաշած և անխօս դուրս գնաց։

— Համեցէք խնդրեմ, ասաց Ջօնսը. բայց Հէնց որ հիւրերը սեղան նստան՝ բարկացած աղաղակեց.

— Չօֆֆին ուր է, ծեր լիմարը։ Ե՛յ, դուք, Հին շերեփ. ո՛ւր էք թախ կացել, անունդ մոռացել ես կարելի է։

Թուի թէ այսպիսի նշանաւոր եղանակով կանչած անձնաւորութիւնն արդարեւ իւր անունը չգիտէր, վասն զի այն ժամանակ միայն մօտ եկաւ, երբ հարեան սենեկից ձեռքը բռնած դուրս բերեց նորան ինքն Կնտօնի Չուզլվիտը։ Նա մի նիհար ծեր էր փոքրիկ կնճռոտ գէմքով և աչքերը ճպլռոտ։ Հագած էր մի շատ հնաձեւ հանդերձ, և կարելի էր կարծել, որ չիսուն տարի գետնափորում ապրելուց լետ՝ նոր էր դուրս եկել։

Ծերուկը դանդաղ քայլերով մօտեցաւ սեղա-

նին և ահուգողով նստեց։ Նա անտարբեր աչքերով նայում էր այս և այն կողմ, նորա կերպարանքը ոչ մի արտայայտութիւն չունէր։

Մեր գործակատարն է, «ծեր Չօֆֆին» Ջօնսը ծանօթացրեց օրիորդներին հետ։

— Խոււ Հօ չէ, հարցրեց օրիորդներին մէկը։

— Կարծեմ չէ։ Հայրիկ, ծերուկը խոււ է թէ ոչ։

— Ինքը երբէք ոչինչ չէ ասել ինձ դուրս մասին, ասաց վաճառատան պետը։

— Կամ գուցէ կոյր է, դարձեալ հարցրին օրիորդները։

— Ձեմ կարծում, պատասխանեց Ջօնսը։

— Ի՞նչ բան է դա ուրեմն։

— Իսկոյն կասեմ, շշնջաց Ջօնսն օրիորդներին. — առաջինը խիստ ծեր է, որ ինձ ամենեւին դուր չէ գալիս. երկրորդ՝ ոչ ոքին չէ լսում, բացի նորանից, աւելացրեց Ջօնսը՝ պատառաքողով հօր վերայ մատնացոյց անելով։

— Տարօրինակ բան է, նկատեցին օրիորդները։

— Բացի դուրանից մարդիկութեան բոլոր շնորհքը կորցրել է, բոլոր կեանքը անցնելով հաշուէզրքերում։ Սակայն, վատ գործակատար չէ, իսկ գլխաւորը՝ արժան է, կատակով աւելացրեց երիտասարդ Չուզլվիտը։

— Ինչո՞ւ հաց չէ ուտում, հարցրեց Գրացիան։

— Որովհետեւ դեռ հրաման չէ ստացել։ Ե՛յ, Չօֆֆի, պատրաստ էք հաց ուտելու։

Ծերուկը նստած էր անշարժ և անխօս։

— Ուզո՞ւմ ես ճաշել, Զօֆֆի, հարցրեց ծերունի Էնտօնին:

— Ի՞նչպէս չէ, քնչպէս չէ, փոքր ինչ աշխույժ ստանալով պատասխանեց ծերուկը. — միանգամայն պատրաստ եմ, տէր: Թոյլ տուէ՛ք ծեր Զօֆֆինին որ ուտի:

— Խիստ զուարճալի պատկեր է, չէ՞, ժպիտը բերնին զուարճանում էր Զօնսն, օրիորդներին նալելով: — Լաւ հին թասակ է:

Զարմանք է, որ որդու խայտառակ ծաղրը անպաշտպան խղճուկին՝ մի փոքր զուարճութիւն պարգեւեց նաև իրան Էնտօնին, թէպէտ արդարութիւնը պահանջում է նկատել, որ ծերունի Զուզլվիտին անպիտան գործակատարի ցաւալի դրութիւնն այնքան չէր զբաղեցնում, որքան որդու կեղծ սրամտութիւնը: Պետք զուարճութեամբ ձեռքերը շփեց և աչքի տակ ծիծաղելով շշնջաց ինքն իրենից գոհ. «Ես եմ դորա ուսուցիչը, ես եմ դաստիարակել: Ի՞նչ խորամիտ գլուխ է»:

Ծեր գործակատարն այնքան երկար մլուլ աւրաւ, որ Զօնսին համբերութիւնից հանեց, սա խնդրեց հօրը ծերունուն նշանացի հասկացնել, որ վերջացնի ու սեղանից վերկենայ գնաց:

— Շատ ուղիղ էք հրամայում, տեղից վերկենալով նկատեց ծերուկը, շատ ուղիւ: Դա ձեր որդին է, միտէր Զուզլվիտ, և շատ սրամիտ. բայց Աստուած բարի տայ դորան, Աստուած բարի տայ:

Ասաց ու հեռացաւ Զօֆֆին մի մթին անկիւն և նստեց աթոռի վերայ: Դա այն տեղն էր, ուր անպատասխան ծերուկը վաղուց արդէն տարիների ընթացքում սովոր էր երեկոները նստել, առանց վրդովելու ում և իցէ խաղաղութիւնը և խառնուելու նոցա խօսակցութեան մէջ: Երբ թէյ տուին՝ նա հնազանդ ու խոնարհ սկսեց պաքսիմատը թրջել բաժակի մէջ:

Ճաշից յետոյ հիւրերն ու տնեցիք թէյ խմեցին: Զօնսը ցանկալով զուարճացնել օրիորդներին, իւղոտած խաղաթղթով սկսեց զանազան աչքակապութիւններ անել: Երբեմն երբեմն նա երկու քոյրերի հետ գրագ էր գալիս, կյաջողէր իրան այս կամ այն ձեռնածութիւնը թէ ոչ, իսկ օրիորդների տարած փողն առանց քաշուելու դնում էր զրպանը:

Մութը կոխել էր արդէն. իսկ միտէր Պէկսնիֆը դեռ չկար, ուստի օրիորդները, որոնք շատուց ձանձրացել էին այս ուրախ տնից, ցանկացան տուն գնալ: Զօնսն աղաչեց, որ գոնէ մի քանի րոպէ ևս պատուեն՝ իրանց ցանկալի ներկայութեամբ, սակայն քոյրերը վճռապէս մերժեցին, պատճառելով ուշ լինելը և ճանապարհի հեռաւորութիւնը: Զօնսը յայտնեց իւր սիրալիր յօժարութիւնը օրիորդներին ճանապարհ դնելու, յայտնելով միանգամայն, որ անշուշտ բարեօք կհամարեն ոտքով գնալ, քան երերուող կառքով, և որ ինքը Զօնսն ևս համաձայն է այդ բանին: Օրիորդները գլխարկները ծածկեցին և շալերն ուսերին գցեցին:

— Բարի գիշեր, օրիորդներ, բարի գիշեր, լը-
սուեցաւ ծեր Էնտօնիի ձայնը. — Հէ, Հէ, Հէ: Ող-
ջունեցէք իմ կողմից ձեր պատուական հայրիկին:

Ջօնսը դարձեալ թեւանցուկ և դարձեալ կատակ-
ներով գիտամբ անցկացրեց նոցա Լօնդօնի ամենա-
խուլ փողոցների անեղը լաբիւրինթոսներով և օրի-
որդներին բնակարան հասցրեց բոլորովին նուազած:

Հասաւ վերջապէս ճարտարապետի և իւր աղ-
ջըկանց մեկնելու օրը: Առաւօտը վաղ նախաճաշի
նստան: Դուռը բացուեց և ներս մտաւ ծերունի
Էնտօնիին որդու հետ միասին:

— Ահ, մենք էլ եկանք, ասաց նա ու նըս-
տեց Պէկսնիֆի կողքին, իսկ Ջօնսը ոտները գետնին
քսելով խոնարհեց օրիորդների առաջ: — Այո, այո,
պնդում էր ծերունին — եկանք հրաժեշտ տալու
ձեզ, բարի ճանապարհ մաղթելու:

Խօսքը փոխուեց եղանակի ու այլ առարկա-
ների մասին:

— Երևակայեցէք, շնչաց Էնտօնին, ցոյց տալով
իւր որդուն. որդիս այնպէս շփոթուած է, որ ճա-
նաչել չի կարելի:

— Իրան, լուզուած է երևում, համաձայնեց
Պէկսնիֆը:

— Ես ու դու ազգական ենք, շարունակեց Էն-
տօնին. բայց կարող է պատահել որ աւելի սերտ
կապուենք ձեզ հետ, սիրելի Պէկսնիֆ: Դուք ու-
նեաւ մարդ էք, ես էլ լաւ կամ ինձ համար, այդ-
պիսով մեր ջահիլները տաք բուն կշիռն են իրանց

համար... այս գործը երկուսիս էլ շահաւէտ է:
ձարտարապետը քաղցր ժպիտ արձակեց և
ուզում էր պատասխանել. բայց խօսքը բերանում
մնաց, որովհետև միտքիս Տօջէրսը մտաւ ու յայտ-
նեց, թէ կայարանը գնալու ժամանակ է:

Եւ ճշմարիտ, երբ կայարան գնացին, կառքը
պատրաստ գտան: Սրտաշարժ գրկախառնութիւն
տեղի ունեցաւ նոցա ու տիկին Տօջէրսի մէջ, ար-
տասուքը երկուստեք աղբիւրի պէս հոսում էր. ար-
տասուեցան նաև «է». Չուզվիտ և որդի առե-
տրական տան ներկայացուցիչները: Միս Դրացիան
մի անգամ էլ դուրս նայեց կառքի լուսամտից, միս-
տէր Ջօնսին յայտնեց, թէ նա խրտուիլակ է և թէ
նորա նման հրէշ գեռ աշխարհս չէ ծնել: Այս կա-
տակը մեծ հիացում պատճառեց Ջօնսին:

Վերջապէս կառքը սահեց: Օրիորդները տխրե-
ցան, իսկ Պէկսնիֆը իւր բոլոր առաքելի խորհր-
դածութիւնները կենտրոնացրել էր նորա մէջ, թէ
ինչպէս շուտով ճանապարհ գնէ երիտասարդ Մար-
տինին, այս անարժան խաբեբային և հրէշային
սպերախտ դաւաճանին, որ սրբապղծութեամբ մուտ
է գործել իւր խաղաղ ու բարեպաշտ տունը:

Ե.

Պինչն ու Մարտինն առանց կասկածելու թէ
ինչ փոթորիկ էր գալու նոցա գլխին, անց էին կաց-
նում իրանց օրերը հանգիստ և օրէցօր աւելի ու

աւելի մտերմանում: Ուսումնարանի յատակագիծը, որ պատրաստում էր Մարտինը, սորա գեղեցիկ ընդունակութեանց շնորհիւ, զգալի կերպով առաջ էր գնում, որի վերայ ոչ սակաւ ուրախանում էր և թովմասը, և առհասարակ ամեն ինչ յաջող էր ընթանում: Պինչը նամակ էր ստացել Զօն Վէստօկից, ուր սա յայտնում էր, թէ արբունքին հասած լինելով ստանում է ժառանգութեան կառավարութեան ղեկը, և եկել է Սէլիսբիւրի իւր վաղեմի բարեկամ Թովմասին տեսնելու:

— Ես ու նա վաղուց բարեկամ ենք, ասաց Պինչը, Մարտինին յայտնելով նորա նամակի մանրամասնութիւնները: Զօնը միշտ ասում էր. — տես, Թովմաս, հէնց որ ժառանգութիւնը ստանամ, իսկոյն կգամ Սէլիսբիւրի և ճաշ կշինեմ քեզ համար: Այդպէս էլ լինում է. նոյն օրը, երբ Պէկսնիֆն ուղևորուեցաւ, Զօնն ինձ գրել էր, որ իւր ժառանգութեան գործերը վերջացած են և խնդրում էր գրեմ իրան, թէ երբ կարող եմ Սէլիսբիւրի գնալ. պատասխանեցի թէ՝ այս շաբաթ, մի և նոյն ժամանակ գրեցի, որ մեզ մօտ մի նոր աշակերտ էլ կայ, ինձ բարեկամ՝ մի պատուական տղայ. նա գլորում է, վաղը կսպասէ, ողջունում է ձեզ և յոյս է յայտնում, որ պատիւ պիտի ունենայ ձեզ հետ միասին ճաշելու Սէլիսբիւրի մի լաւ հիւրանոցում:

— Շատ շնորհակալ եմ, ասաց Մարտինը բոլորովին անտարբեր:

Թովմասը կուգէր Մարտինին աւելի զարմացած

և ուրախացած տեսնել այսպիսի դիպուածի վերայ, բայց նա հոգեկան մի առանձին փոփոխութիւն ցոյց չտուեց, այլ շուաքանելով շարունակեց դպրոցի մակարդակը գծել, որպէս թէ ոչինչ չէր պատահած:

Միւս առաւօտ ընկերները Սէլիսբիւրի ուղևորուեցան ոտով, որովհետեւ Թովմասը չուզեց Պէկսնիֆի ձին հեծնել, որ յատկացրած էր միայն նշանաւոր ճարտարապետին և այն անձանց, որոնք նորա առանձին համակրութիւնն էին վայելում: Յուրտ քամին փչում էր իսկ վերջը սկսեց ձիւնել:

Երբ ուղևորները դողդոջուն ու յոգնած մարմնով տաք ու լոյս սենեակը մտան, ուր նոցա սպասում էր պատրաստակամ տանտէրը, ամեն ինչ պատրաստ գտան. սեղանը բաց և հիւրերին էր մընում, և ի՞նչ ասես չկար: Սառն հնդկահաւեր, հաւեր, ահագին բոստրիֆ, մեծմեծ ձկներ, քաղցր կարկանդակներ և ամենից այնքան, որ երեսուն լաւ քաղցած մարդիկ հեշտ կ'կշտանային: Տանտէրը սիրով ընդունեց հիւրերին և գրկախառնուեց հին բարեկամին:

— Սա է միտէր Զուզլիտը, ասաց Զօնն ու Մարտինի ձեռքը սեղմեց. շատ ուրախ եմ:

Ճաշի նստան: Սկսուեցաւ բարեկամական ազատ խօսք ու զրոյց: Թովմասն անդադար խօսում էր և ուրախ ծիծաղում, իսկ խօսակիցները նորան ի սրտէ պաշտպանում էին, կոնծելով պատուական խէրէսն ու բաժակները մէկմէկու զարկելով: Ճաշից յետ Թովմասը մտաբերեց, որ անշուշտ հարկաւոր

էր տեսնուիլ իւր նուագող—բարեկամի հետ: Ուստի ներողութիւն խնդրելով խոստացաւ շուտ լետ դառնալ:

Ջօն Վէստլօկն ու Մարտինը մենակ մնացին: Վէստլօկը բացակայ բարեկամի կենացը խմելուց լետ ընտիր գովասանքներ շռայլեց իւր բարեսիրտ բարեկամ Թովմաս Պինչին մասին:

—Անկարելի է Պինչին չը սիրել, հաստատեց Մարտինը.—նա մի շատ բարի և կամակատար մարդ է:

—Այո՛, չափազանց կամակատար, նկատեց Վէստլօկը.—և այդ է կարծէք նորա միակ պակասութիւնը:

—Ճշմարիտ է. անցեալ շաբաթ միստէր Տիգգ անունով մէկը վերջին կոպէկն առաւ ձեռքից—կէսգինէյ, որ 'ի հարկէ, երբէք լետ չէ ստանալու:

—Խեղճ մարդ, ասաց Ջօնը, ուշադրութեամբ լսելով Մարտինի խօսքերը:—Եւ ո՞վ չէ խաբել այս պարզամիտ բարի մարդուն:

Լռութիւն տիրեց, որ սակայն շուտով խզուեցաւ Մարտինի հետեւեալ հարցով.

—Ի դէպ. միստէր Վէստլօկ, դուք ինչ կարծիք ունիք Պէկսնիֆի մասին: Անցկացած բան է և դուք կարող էք բոլորովին վստահ ձեր կարծիքը յայտնել նորա վարմունքի մասին դէպի ձեզ:

—Ուղիղն ասեմ, նա այն խաբեբան է, որ դեռ աշխարհս չէ ծնել:

—Սակայն դա չափազանցութիւն է, նկատեց Մարտինը:

—Ոչ թէ չափազանցութիւն, այլ դեռ աւելին արժանի է: Իւր երեսին էլ կասեմ: Հէնց նորա վարմունքը Պինչի հետ բաւական է: Աստուած իմ, որքան ստորութիւն ու կեղծաւորութիւն կայ այդ մարդու մէջ: Ես զգուժեմ եմ, երբ միտքս է գալիս, թէ ինչ բաների ականատես եմ եղել այդ Պէկսնիֆի մօտ: Սակայն թողնենք, խնդրում եմ, էլի մեր խէրէսը:

—Շնորհակալ եմ, ասաց Մարտինը.—սակայն, կարծում եմ, որ ես նորա հետ կվարուեմ. նա շատ է գնահատում իմ ընդունակութիւնները, մինչև անգամ հաճոյանում է ինձ:—Ձեր կենացը:

—Եւ ձեր կենացը լինի, Աստուած տայ, որ ձեզ դուր գայ Պէկսնիֆի նոր աշակերտը:

—Խնջ աշակերտ:

—Միթէ չէք իմացել, որ նա յայտարարել էր լրագիրներում, թէ աշակերտ է ընդունում: Ի՞նչպէս չէ. երէկ էլ տպուած կար: Ահա Թովմասն էլ եկաւ: Կտրենք այս խօսակցութիւնը, թէ չէ խեղճի քթից կհանենք այս երեկոյի քեֆը:

Ուրախութեան ժպիտը երեսին ներս մտաւ Թովմասն և իւր տեղը նստեց բազմոցի յարմար անկիւնում, ձեռքերը շփելով, որ գոհունակութեան նշան էր: Նա այնքան երջանիկ էր զգուժ իրան, ինչպէս կարող էր երջանիկ լինել երկրիս վերայ միմիայն Թովմաս Պինչը:

Շատ երկար տևեց նոցա ցնծալից խօսակցութիւնը, մինչ մոմերը գրեթէ այրուեցան պրծան և

բարեկամները յաջողութիւն մաղթելով միմեանց՝
քնացին հանգստանալու իրանց համար որոշած սե-
նեակներում:

Թովմասը փողպատը ձեռքին նստած էր մահ-
ճակալի վերայ և մէկ մէկ թւում էր յիշողութեան
մէջ իւր վաղեմի բարեկամի բարի բարի յատկու-
թիւնները, որ սակայն ընդհատուեցաւ դռան բաղ-
խումով և Զօնի ձայնից:

— Քնած հօ չէս, Թովմաս:

— Դեռ չէ, պատասխանեց Թովմասն ու դու-
ռը բաց արաւ. — ներս արի:

— Քեզ չէի խանգարի, բայց քիչ էր մնում
մոռանալի ինձ տուած մի լանձնարարութիւն: Հօ
չէս ճանաչում Տիգր անունով մարդուն:

— Միտէր Տիգրին, ինչպէս չէ. նա ինձանից
փող պարտք առաւ:

— Հէնց այդ եմ հարցնում, շարունակեց Զօ-
նը. — նա խնդրեց ինձ իր կողմից ձեզ ողջունել և
շնորհակալութեամբ վերադարձնում է իւր պարտ-
քը, — ահա փողը:

Միտէր Պինչին չափազանց հաճոյ թուաց իւր
պարտապանի կէտ առ կէտ ճշտութիւնը:

— Սակայն նա միշտ այդպէս պարտաճանաչ
չէ, ասաց Զօնը. ես քեզ խորհուրդ կտայի Թով-
մաս, այդ մարդուց հեռու փախչել և այսուհետեւ
պարտք չտաս, որովհետեւ նա շատ հազիւ է վճա-
րում իւր պարտքերը: Առհասարակ նա այնպիսի
անձնաւորութիւն է, որի հետ չարժէ կապուել:

Միթէ, աղաղակեց Պինչը, փողն ընդունե-
լով. — սակայն յոյս ունենամ, որ դու, օն, վատ
ընկերութեան մէջ չես:

— Ի հարկէ, պատասխանեց ժպտալով Զօնը:

— Հապա ինչպէս դու ծանօթ ես նորան, ե-
թէ վատ մարդ է:

— Անհոգ կացիր, Թովմաս. ազնիւ խօսք եմ
տալիս քեզ, որ ես նորան ամենեւին մօտ չեմ,
գիպուածով միայն պատահեցանք:

— Հէնց այդ է, է, նկատեց Թովմասը. լաւ
էր փողս կորչէր, քան թէ դու վատ մարդկանց
հետ ծանօթ լինէիր:

Մի անգամ ևս բարի գիշեր ցանկացան և
հրաժեշտ տուին իրար՝ Զօնը բոլորովին գոհ լա-
ջողած հնարագիտութեան վերայ, իսկ Պինչը վերջ-
նապէս բաւարարուած հին ընկերի բացատրութիւ-
նից: Սակայն, անկողնի մէջ շուռ ու մուռ դալով,
միամիտս ինքն իրան փնթփնթում էր:

— Այնուամենայնիւ լաւ կ'լինէր, եթէ գիպուա-
ծով էլ չպատահէր Տիգրին:

Առաւօտը վաղ նախաճաշից յետ հիւրերը տուն
դարձան: Զօն Վէստլօկը, որ ստիպուած էր մինչև
երեկոյ սպասել Լօնդօնի փոստակառքին, ճանա-
պարհ դրեց նոցա մինչև քաղաքից դուրս, ուր
հրաժեշտ տալով յետ դարձաւ, բայց երբեմն ակ-
նապիշ յետ էր նայում դէպի արագ հեռացող բա-
րեկամները: Նա նկատեց, որ Մարտինն իւր հաստ
շորը հանեց և ձգեց թւի վերայ, իսկ քիչ յետոյ,

այդ շորը, մի թեթև ընդդիմութիւնից չեա տիրոջ կողմից, վերցրեց Պինչը, ծածկեց իւր կապալի վրայից և այսպիսով կրկնապատկեց իւր բեռը։ Այս չնչին հանգամանքը սաստիկ հետաքրքրեց նախկին աշակերտին. մի անգամ էլ կանգ առաւ և երկար ժամանակ դիտեց ընկերներին, մինչև որ ծածկուեցան նորա աչքից։ Յետոյ, անշուշտ այդ անհաճոյ տպաւորութեան ազդեցութեան տակ, գլուխը շարժեց և տուն դարձաւ։

ձանապարհորդները շտապեցրին իրանց քայլերը և բարեխաղ հասան տուն, ուր ստացան Պէկանիֆի նամակը, որ գրում էր Թովմասին, թէ այդ երեկոյ տուն պէտք է դառնայ։

Երբ օրն ուրախ է անցնում՝ յաճախ վիշտ է հետևում նորան։ Նոյնը պատահեց և փառաւոր խնճուքից վերադարձող ընկերներին։ Մարտինն ամբողջ օրը մտաւ մտնում էր և տրտնջում. նա Զօն Վէստրօկի վիճակը համեմատում էր իրենի հետ, և ցաւով նկատում, որ բոլոր պակասութիւնը իւր կողմն է։ Թովմասն էլ տխուր էր։ Օրը ծանր էր. ընթանում։ Արդէն լաւ մութն էր, երբ հեռուից փոստակառքի փողը հնչեց։ Թովմասն ու ընկերն առաջ դնացին վարպետին դիմաւորելու։ Զարմանալի է, որ այս անգամ ճարտարապետն առանձին քաղցրութեամբ էր վարում Պինչի հետ, այն ինչ Մարտինի վրէժն էլ չէր նայում։ Նորա այսպիսի փոփոխութիւնը Թովմասին անգամ զարմացրեց, որը մանաւանդ յուսահատուեց, երբ Պէկա-

նիֆը, հիւրասենեկում միայնակ նստած թէյի առջև, փոխանակ նորատի ազգակցով հետաքրքրուելու, ուղղակի և շատ քաղաքավարի կերպով իրան ուղղեց իւր խօսքերը.

— Խնդրեմ թէյ խմեցէք, միստէր Պինչ. տաքացէք, բաւական մըսել էք մեզ սպասելիս։ Ի՞նչ պէս անցան գործերը մեր բացակայութեան ժամանակ։

— Շատ գոհ կը մնաք դպրոցի յատակագծով, գրեթէ պատրաստ է։

— Այդպիսի չնչին բաներ մի լիշէք խնդրեմ, կատակով պատասխանեց Պէկանիֆն իւր օգնականին. — Ես փոքր ինչ յոգնած եմ։ Իսկ դ՞ուք, Թովմաս, ի՞նչով էիք պարապած։

Պինչը դէմ ընկաւ։ Այն ինչ Պէկանիֆը, որ անտարբեր ձևացած խառնում էր բաժակի շաքարը, շատ լաւ զգում էր, թէ ինչ նախանձոտ հայեացքով Մարտինն իւր աչքերը յառել էր դէպի նա։ ձնշող լուսութիւն հետևեց։ ձարտարապետը եռանդով թէյ էլ խաշտում։

— Միստէր Պէկանիֆ, ասաց Մարտինը բոլորովին հանդարտ. եթէ արդէն բաւական հանգստացած էք ու ճանապարհից ջարդուածներն անցել են, թող տուէք խնդրել ձեզ, որ բացատրէք, թէ ի՞նչ է նշանակում ձեր օտարոտի վարմունքը դէպի ինձ։

— Ե՛լ ինչպէս է ձեր առողջութիւնը, սիրելի Թովմաս, քնքշութեամբ հարցրեց ճարտարապետը Պին-

չին, դարձեալ ուշադրութիւն չընծայելով Մարտինին:

Թովմասն արձան կտրուեց, կորցնելով պատասխանելու ամբողջ ընդունակութիւնը: Սակայն Մարտինն օգնութեան հասաւ նորան, նորից յարձակուելով ճարտարապետի վերայ:

— Միտէր Պէկսնիֆ, ասաց նա: — Դուք կարծեմ լսեցիք իմ հարցը: Ծնորհ արէք պատասխանել:

— Ձեզ հետ, պարոն, յետոյ կխոսեմ, մի ամբարտաւան հայեացք ձգելով աշակերտի վերայ, կուպտութեամբ պատասխանեց Պէկսնիֆը:

— Սյդ պատասխանից գոհ չեմ ամենեւին, շարունակեց Մարտինը. — Կէք կամենալ այժմէն իսկ պատասխանել: Հասկացո՞ք ասածս: Հէնց այժմ:

— Դուք սպառնում էք ինձ, հա, զայրացաւ ճարտարապետը: Շատ գեղեցիկ. ես ձեզ ամեն ինչ կը պարզեմ: Դուք իմ հաւատարմութեանը դաւաճանեցիք, դուք սլքուեցաք իմ տանս...

— Այժմ հասկանում եմ ձեզ, արհամարհանքով ժպիտ արձակեց Մարտինը. — Էլ ինչ ունիք ասելու: Շարունակեցէք:

— Ելի՛, մինչև սրտի խորքը յուզուած աղաղակեց Պէկսնիֆը: Յանկանում էք, որ ամեն բան ասեմ ձեզ մի երրորդ անձի ներկայութեամբ: Համեցէք. դուք անպատուել էք և ստոր կերպով խաբել մի բարի, յարգելի և ազնիւ ծերունու: Ձեր ներկայութեամբ պղծեցիք իմ խղճուկ համեստ տունը: Յաւում եմ ձեզ վերայ, պարոն և ի սրտէ

կարեկցում: Դ՞ուրս այստեղից, ո՞վ երիտասարդ — ես օտար եմ ձեզ, և բ՛լոր ձեզ ճանաչողների պէս յայտարարում եմ, որ մեր մէջ ամեն հաշիւ վերջացած է:

Թէ իսկապէս ինչ նպատակով Մարտինն յանկարծ առաջ վազեց այդ վայրկենին, — դժուար է գոյշակել. բաւական է ասել, որ Պինչը երկու ձեռքով բռնեց նորան, իսկ Պէկսնիֆն այնպէս արագ յետ թռաւ, որ ոտը սլլուեց, գլորոնեց աթոռի վերայից և վայր ընկաւ յատակի վերայ նստած դրութեամբ, առանց ջանք գործ դնելու որ վերկենայ՝ դէմքը դարձրեց դէպի անկիւնը ամենից յուսալի պառուար այդ վայրը համարելով թշնամու յարձակմունքի դէմ:

— Խնդրեմ թողէք, Պինչ, աղաղակեց Մարտինը՝ մէկ կողմ հրելով Թովմասին: Մի բռնէք: Մի լաւ ապտակ բան չի պակսեցնի այդ անպիտանին: Նայեցէք խնդրեմ այդ կեղտոտ արարածին:

Թովմասն ականջ նայեց իւր հովանաւորին, որ դեռ անշարժ նստած էր յատակի վերայ և կարեկցեց նորան:

— Յիշեցէք իմ խօսքերը, չարացած շարունակեց Մարտինը. — կգայ ժամանակ, Թովմաս, և ինքներդ կփորձէք, թէ ինչ անդգամին էք այդպէս մեծ յարգանք մատուցել:

Ասաց ու գլխարկը ծածկեց երիտասարդ Չուզլիտը և դուրս փախաւ: Նա այնպէս էր վազում որ արդէն մեծ փողոցին մօտ էր, երբ հեռուից լը-

սեց Պինչի ձայնը, որ բոլոր ուժով զոռում էր ընկերոջ ետևից։

— Ի՞նչ կայ, դառնութեամբ հարցրեց նա, երբ Պինչը հասաւ նորան։

— Աստուած իմ, ի՞նչ էք անում, գոչեց նա։ Դժուր էք գնում։

— Այո, դժուր էմ գնում, ընդհատեց Մարտինը. և հեռու տեղ էմ գնում։

— Վերջապէս այժմ հօ չի կարելի գնալ. ո՞ր կարող էք գնալ այս զարհուրելի եղանակին, առանց հազուստի ու գրամի, այն էլ ոտով։

— Միւննոյն է—կերթամ, յօնքերը կիտած վրայ բերեց Մարտինը։

— Ո՞ւր վերջապէս, հարցրեց Թովմասը համարեա՞րտասուեցիով։ Ասացէք, խնդրում եմ, դէպի ո՞ւր։

— Ինքս էլ չգիտեմ, — սակայն գուցէ Ամերիկա գնամ։

— Ի՞նչ էք ասում, Աստուած մի արասցէ, աղաղակեց Պինչը։ Ի՞նչ Ամերիկա։ Մի գնաք խնդրեմ, լսեցէք բարեկամիդ։ Աղաչում եմ, ուրիշ բան մը տածեցէք։ Ամերիկան թողէք։

— Հաստատ միտքս դրել եմ որ գնամ։ Մնաք բարեաւ, Պինչ. ամեն բարիք ցանկանում եմ ձեզ։

— Վեր առէք այս, և Թովմասն զգացուած մի գիրք տուեց ընկերոջ. — կարդացէք այն երեսը, որ ծալած է։ Յաջողութիւն եմ ցանկանում ձեզ։

Տէրը լինի ձեզ պահապան։

Բարեսիրտ միամիտս պինդ սղմեց ընկերոջ ձեռ-

քը, աշխատելով անվրդով երևալ։ Վերադարձին նա յաճախ թաշկինակը հանում էր գրպանից և մօտեցնում աչքերին։

Ապաքաղտ Մարտինի հոգու տխուր տրամադրութիւնը բոլորովին համապատասխան էր անտանելի եղանակին։ Պինչի գիրքը կռան տակ, շորերն անգամ չկոճկած, չնայելով յորդ անձրեւին, Մարտինը բարկացած առաջ էր գնում, մինչև որ հասաւ սահմանացոյց սիւնին։ Քայլերի արագութիւնը նա չփոխեց։ Սակայն նորա լուզմունքը քիչ քիչ պակասեց, արդէն կարողանում էր հանդարտ մտածել և ապագան պատկերացաւ նորան ամենաանյաջող դոյներով. նա իրան տեսնում էր կեանքի յորձանքի մէջ առանց փողի և բարեկամի։ Այս տխուր մտածմունքների մէջ չիշեց Պինչի տուած գիրքը։ Կազմին նայեց և տեսաւ որ դա «Սալամանքի ուսանողի» մի հին կեղտոտ հատոր էր ֆրանսերէն լեզուով։ Նա անիծեց խեղճ Պինչի անմտութիւնը և ուզեցաւ գիրքը դէն շարտել, բայց չիշելով ընկերոջ խնդիրը, նայեց ծալած թերթին ու նկատեց, որ նորա վերայ քորոցով ամրացած էր թղթում շտապով փաթրթած մի ոսկէ կէսգինեյ—աննշան գումար, որ սակայն բարեսիրտ Թովմասի ամբողջ կարողութիւնն էր կազմում։ Թղթի ներսի կողմից Թովմասը գրել էր մատիտով, սա ինձ պէտք չէ, եթէ պահէի անգամ չգիտեմ ի՞նչ բանի կարող էր ծառայել։

Թովմասի մեծահոգի վարմունքը սիրտ տուեց Մարտինին. նա մտաբերեց, որ ինքն էլ ոսկէ ժամա-

ցոյց ունի շղթայով, — հետեւապէս շատ նեղ տեղը չէ, և մի փոքր հանգիստ առնելուց յետ՝ շարունակեց իւր ճանապարհը: Մ. Պէկսնիֆի տանից ութն մղոն ¹⁾ անցնելուց յետոյ՝ հասաւ մի բանջարավաճառի, որին մի վզի թաշկինակ ընծայ տալով՝ համոզեց, որ իրան Լօնդօն հասցնի: Ճանապարհից և նախընթաց դէպքերից յոգնած՝ Մարտինը միւս առաւօտ մայրաքաղաք հասաւ և մի էփանազին հիւրանոցում ապաստան գտաւ, ուր և քնեց ինչպէս մեռած: Մութը կոխել էր՝ երբ վերկացաւ. առաջին գործն եղաւ շուտ հագնուել ու մի լուծալափոխ գտնել: Մտաւ մի խանութ, որի գլխին գրած էր «փոխատուութեան տուն»: Այստեղ մի քանի բաժանմունք կար, թատրոնի օթեակների նման, անսովորների ու ամօթխածների համար, որոնք չէին ցանկանում ուրիշներին երևալ: Այս արգելանոցներից մէկը մտնելով Մարտինը ժամացոյցը հանեց և դրեց առջևի տախտակի վերայ:

— Սրեւս վկայ, ասաց կողքի բաժանմունքից մի ճնշուած ձայն. — պէտք է աւելցնէք:

Մարտինն ականջները սրեց. նորան ծանօթ էր այդ ձայնը:

— Այնքան եմ տալիս, ինչքան միշտ տուել եմ, պատասխանեց լուծալափոխը. — երկու շիլլինգին մի պէնս չեմ կարող աւելցնել:

¹⁾ Անգղիական մղոնը. հաւասար է ռուսական ռօտ 1 ³/₄ վերստին:

— Կէս շիլլինգ էլ աւելցրէք:

— Եւ ոչ մի պէնս, ասաց լուծալափոխը, շուռ ու մուռ տալով շապկի նման մի բան: Անունդ և նախկին հասցէդ:

— Միւսնոյն է, սիրելի Դէլիդ, պատասխանեց ծանօթ ձայնը, որ միտէր Տիգզինը պէտք է լինէր: Սակայն, կարծեմ, տունս շուտով կփոխեմ, որովհետեւ այն բնակարանը, ուր կրտսեր սեղանապետս ու հինգերորդ սենեկապետս են կենում, բաւական անյարմար է: Յոյս ունիմ նոր բնակարանումս կըտեսնուինք:

Լուծալափոխը ծիծաղեց, իսկ ինքը միտէր Տիգզը ցանկալով իմանալ թէ իւր խօսքերն ինչ տպաւորութիւն գործեցին հարեան բաժնում, գլուխը երկարացրեց դուրս տարաւ միջնորմից և զազային լուսի տակ անմիջապէս ճանաչեց Մարտինին:

— Ա՛յ քեզ անակնկալ հանդիպումն, գոչեց Տիգզը: — Ի՞նչ նորութիւն կայ Վաչագիրում: Ի՞նչ են անում մեր բարեկամ Պէկսնիֆները: Լսում էք, Դէլիդ, դարձաւ նա լուծալափոխին. — խնդրեմ որքան կարելի է ուշադրութիւն ընծայէք այս պարոնին — հին բարեկամս է:

— Ի՞նչ կտաք սորան, ժամացոյցը լուծալափոխին տալով՝ անհամբերութեամբ հարցրեց Մարտինը:

— Ո՛րքան կարելի է աւելի տուէք, ասաց Տիգզը կարեկցելով: Փողի մեծ կարիք ունի — տեսնում էք ինչ ընտիր ժամացոյց է:

—Այս ժամացուցին երեք ֆունտ կտամ, ասաց լուծալափոխը: Հին ձևի է—աւելի տալ չեմ կարող:

Մարտինը ստիպուած էր ժամացույցը տալ ու փողերն առնել: Փողոցում մօտեցաւ Տիգգը, բռնեց նորա ձեռքն ու շնորհաւորեց, որ գործն այդպէս յաջող ելք ունեցաւ. բայց Մարտինն ուղեւորով ազատուիլ այդ անկոչ կարեկցութիւնից՝ շտապով հարցրեց.

—Հրամանքդ որ կողմն էք մտադիր գնալ, ես հակառակը կերթամ:

Միստէր Տիգգը աշխատում էր Մարտինին հաւատացնել, թէ ինքը վերջնապէս կտրել է իւր յարաբերութիւնները յայտնի Ֆօքսի հետ, բայց տեսնելով, որ այս փորձն էլ անգործ էր Մարտինի որոշումը փոխելու, առանց այլեւայլութեան դիմեց իւր խօսակցութեան նպատակին.

—Չնայելով ձեր բոլոր անբարեմիտ վարմունքին դէպի ինձ, ասաց նա, ես այնուամենայնիւ քիչ ու միչ յոյս ունիմ, որ դուք միանգամայն կը հաւանէք իմ առաջարկն ու ինձ կգոհացնէք ձեզ ցոյց տուած համեստ ծառայութեանս համար: Ես յանցաւոր չեմ, որ դուք, պարոն, սառնութեամբ ընդհատեցիք այն խօսակցութիւնը, որ ես այնքան բարեկամաբար սկսեցի ձեզ հետ: Ուստի ես երբէք անպատուութիւն չեմ համարի, եթէ դուք ինձ իբրեւ տոկոս մի կէս կրօննոց վճարէք, որ ես կաշխատեմ բարի գործի համար գործածել:

Մարտինը շարժեց նորան պահանջած դրամը, իսկ Տիգգը Մօնտէգիւն ձեռքը մեկնելով բռնեց շարտած փողը, և ձեռքին շուռ ու մուռ տալով մի գուցէ կեղծ դրամ լինի, յարգանքով գլխարկը վեր քաշեց և ուռած փքուած գնաց իւր բանին:

Հիւրանոց գնալուց յետ Մարտինի առաջին գործն եղաւ գրել Թովմաս Պինչին, որ ուղարկէ իրան Լօնդօն՝ մնացած շորերն ու այլ իրերը: Այդ ամենը կարգի դնելով՝ սկսեց հարց ու փորձ անել Սմերիկա ուղևորուող առևտրական նաւերի տեղը: Առաւօտից մինչև մութ նաւահանգստներն ու նաւարաններն էր չափափում, մտնում էր նաւային միջնորդների գրասենեակները, յուսալով մի կերպ աւարանքի գործակալի պաշտօն գտնել նաւի վերայ, և այդպիսով առանց վճարի հասնել Սմերիկա: Քանի մի օր անյոյս պտտելուց յետ մի յայտարարութիւն տպեց լրագիրներում, ուր մի քանի բառով իւր միտքը յայտնեց, կարծելով թէ միանգամից քանի մի տասնեակ ամենաշահաւէտ առաջարկութիւններ կընդունէ. սակայն այդ էլ չօգնեց: Պէկսնիֆի մօտ մնացած իրերն երբ ստացաւ՝ ջոկեց ամենից անհրաժեշտ շորերն, իսկ մնացածները գրաւ դրեց լուծալափոխի մօտ: Տարօրինակ էր թուում նորան, թէ ինչպէս կարող էր շուտով իւր նախկին դիւրագրգռութիւնն և ինքնասիրութիւնը կորցնել: Առաջ նա իրան թոյլ չէր տալ մտքովն անգամ անցկացնել լուծալափոխների ու հնոտիավաճառների հետ հաշիւ ունենալ: Սկզբում նա ամօթ էր համարում

փողոցներում աննպատակ թափառող համարուիլ, ամաչում էր համեստ հիւրանոցում լինել,—այժմ դրանք բոլորովին օրինաւոր էր համարում: Ո՛ւր մնաց նախկին հպարտութիւնը: Ամբողջ հինգշաբաթ այսպէս անցկացրեց Լօնդօնում: Դրամականն օրէցօր սպառւում էր և նորա վիճակը յուսահատական էր դառնում:

Մի անգամ, երբ նաւահանգիստներում ու գրասենեակներում ապարդիւն քաջ գալուց լետ՝ տխուր ու սոված տուն դարձաւ, հիւրանոցի տէրը զմուռով կնքած մի ծրար տուեց նորան, որի հասցէն գրուած էր Մարտինին անծանօթ ձեռքով: Նամակը բացարեց և մէջը գտաւ քսան ֆունտ ստերլինգ արժողութեամբ մի դրամատոմս¹⁾ անանուն և առանց որ և է բացատրութեան: Մարտինը վերին աստիճանի յուզուած այս առատ տուրքի առթիւ, յիշեց սակայն, որ վաղուց է կուշտ հաց չի կերել և ամենից առաջ որոշեց մի լաւ ճաշել: Գնեց հաց, ապուխտ, կարագ և սառն ըօստրիֆի կտոր, բերեց տուն և ուրախ հացի նստաւ, իսկ հիւրանոցի տէրը բարուք համարեց մի բաժակ ընտիր գինի դնել նորա առաջ: Հազիւ թէ գինին մօտեցրել էր բերանին՝ սանդուղքից վեր ելնող ոտնաձայն լսեց և մի տղամարդ մտաւ նորա մօտ:

—Պատիւ ունիմ ներկայանալ, ասաց նա, Մար-

¹⁾ Ֆունտ ստերլինգը անգլիական ոսկէ դրամ է մօտ 6 ուսուրի 30 կ. արժէքով:

կոս Տէպլի: Երեւի կիշէք Վիշապի դռնապանին:

—Ի՛նչպէս չէ, գոչեց Մարտինը: Ո՞ր կողմից եկար սենեակս:

—Նախասենեակով, ապա սանդուղքից:

—Իսկ տեղս ի՞նչպէս իմացար:

—Մի քաղցած ծխնելոյզ-մաքրողի հետ նայում էի այն խանութի լուսամտից, ուր դուք առնում էիք այդ ապուխտը:

—Յետո՛ւ, հարցրեց Մարտինը կարմրած:

—Եկայ ձեր ետեւից:

—Ուզո՞ւմ ես նախաճաշել:

—Երբ կաւարտէք:

—Ո՛չ, այժմ իսկ ինձ հետ:

Մարկոս Տէպլին մարդավարի ուտել սկսեց:

—Իսկ ի՞նչ ես շինում Լօնդօնում:

—Ոչինչ. տեղ եմ որոնում:

—Մեղքս գալիս ես:

—Ես կցանկալի ծառայել մի ամուրի մարդու, շարունակեց Մարկոսը.—իսկ եթէ այդ պարոնը ճանապարհորդ լինէր՝ առաւել լաւ,—ճանապարհորդութիւնը՝ իմ սիրած բանն է: Ռոճկի բանը հեշտ է:

—Եթէ ինձ ունիս աչքի առաջ...

—Հէնց ձեզ, տէր:

—Լա՛ւ, բայց ես կարո՞ղ եմ քեզ սահել: Վերջապէս ես շուտով Ամերիկա պիտի գնամ:

—Ի՛նչ կայ, տէր: Ամերիկան ուրախ երկիր է: Հէնց իմ տեղն է: Ես, ուղիղն ասած, երկու շաբաթ է ձեր ետեւից ման եմ գալիս և նկատում

եմ, որ վերջերումս գործերդ ինչ-որ լաւ չեն գընում: Առաջին տարին ռոճիկ չեմ պահանջում, որովհետեւ Վիշապում, ինձ համար քիչ ու միջ բան լետ գցեցի: Համաձայն էք ուրեմն, որ ինձ էլ ձեզ հետ վերցնէք:

Մարտինը դժուարանում էր պատասխանել:

— Մտածեցէք, տէր, շարունակեց Մարկոսը: Ախար ես էլ իմ հաշիւներս ունիմ: Դուք ձեր ընդունակութիւններով անշուշտ մի ելք կգտնէք ձեզ համար: Ամերիկայում, իսկ եթէ դուք յաջողութեան մէջ լինէք՝ ես էլ վատ օրի չեմ լինի: Համաձայն էք: Զեզ համար դա մի մեծ բան չէ, իսկ ինձ համար, այո՛, մեծ է. չէք բարեհաճի հարցիս պատասխան տալ:

Մարտինը չափազանց գոհ, որ առիթ է ունենում խնամակալի դեր կատարել, մանաւանդ ինքնասիրութիւնից այնքան զիջողութիւն անելուց յետոյ, մարդասիրաբար ասաց.

— Ես քիչ շատ տեղեկութիւն ունիմ ճարտարապետութիւնից, իսկ Ամերիկայում լաւ ճարտարապետների սով է, յոյս ունիմ որ գործերս լաւ ընթանան:

— Ուրեմն գործը վերջացած կարելի է համարել, նկատեց Մարկոսը:

Միւսնոյն օրը Մարտինն իւր արկածքի բոլոր գաղտնիքը յայտնեց Տէպլին, հարեանցի լիշերով իւր և ծերունի Չուզլիի տի նորատի ուղեկցուհու յարաբերութիւնները: Բայց պատմութեան այդ մասն այն-

պէս հետաքրքրեց Մարկոսին, որ քանի մի անգամ ընդհատեց զանազան հարցերով, որովհետեւ միսս Մէրին տեսած էր «Վապոյտ Վիշապ» հիւրանոցում:

— Ի՞նչ պատուական աղջիկ է, ի՞նչ քաղցրաբարոյ, հիացած ասում էր Մարկոսը:

— Դու նորան անբաղտ ժամանակն ես տեսել, նկատեց Մարտինը. հապա առաջ տեսնէիր:

— Արդարեւ, նա փոքր ինչ գունատ էր և կարծես տխուր՝ սակայն, Լօնդօն գալուց յետ անշուշտ լաւացած կլինի:

— Մի՞թէ Լօնդօնումն է, սքանչացած գոչեց Մարտինն ու տեղից վեր թռաւ:

— Լօնդօնումն է, հանգիստ պատասխանեց Տէպլին:

— Ի՞նչ տեղից գիտես, բարեկամ. ինչ որ պապիցս հեռացել եմ, էլ աչքով չեմ տեսել նորան:

— Ինչտեղից գիտեմ: Ես չէի, որ ծերունի պապիդ փողոցումը տեսայ և Տօլէրսի առևտրական հիւրանոցից հետևեցի մինչև իւր կացարանը: Ես չառաջարկեցի նորան, որ ինձ ծառայ վերցնէ իւր մօտ: Նա պատուիրեց որ մի շարաթից լետ գնամ պատասխան ստանամ: Ես գնացի: Եւ, ի՞նչ էք կարծում, ի՞նչ պատասխան տուեց: Ես, ասում է, ամենևին ոչ ոքի չեմ հաւատում: Զեզ ի՞նչպէս է թւում այս:

Այնուհետև Մարկոսը պատմեց, թէ ինքը կարողացաւ տեսնել նա և Մէրին, որ Վապոյտ Վիշապից, ծանօթ լինելով իւր հետ՝ հարցրեց Մար-

տինի մասին, ասաց թէ ստացել է նորա նամակը, որի մէջ գրուած է Ամերիկա գնալու զիտաւորութեան մասին, և իրանից՝ Մարկոսից խօսք է առել, որ անպատճառ գտնէ իւր փեսայուին ու նորա մօտ ծառայութիւն մտնի:

—Բայց թէ Ես կարծում, կարելի է նորան նամակ հասցնել, հարցրեց Մարտինը:

—Ո՛նց թէ կարելի է, գոչեց Տէպլին:—Նստեցէք, և գրեցէք:

Եւ նոր սպասաւորը փութով վառարանն ածեց ճաշի մնացորդները, թանաքաման բերեց, աթոռը մօտ քաշեց և Մարտինին նստեցնելով՝ գրելիք ձեռքը կոխեց:

—Գրեցէք, տէր, ասաց նա խիստ ոճով. իսկոյն գրեցէք: Եւ կարելւոյն չափ քնքոյշ...

Մինչև Մարտինը կգրէր, Մարկոսը, միանգամայն ընտելանալով իւր նոր վիճակին սկսեց սենեակը կարգի դնել:

—Էհէ, փնթփնթում էր նա դասաւորելիս.— վատ բնակարան չէ: Ոչինչ. բաններս շատ լաւ կերթայ: Ջէննի, իմ գեղեցիկ, ձայնեց նա վերևից աղախնին,— պարոնին մի բաժակ խմիչք բերէս,— նամակ է գրում... դուք ձեր գործին կացէք, տէր:

Շուտով նամակը յանձնուեց Մարկոսին, որը տեղ հասցրեց ու երեկոյեան ուշ լետ դարձաւ, պատասխան բերելով, որ մատաղահաս միսսը առաւօտեան ճիշտ ութ ժամին կսպասէ Մարտինին Սէն Ջէմի անտառակում: Որոշեցին, որ Մարկոսն առաւօտը

վաղ սպասէ Մէրիին նորա բնակարանին մօտիկ, հասցնէ նորան մինչև անտառակն ու լետոյ ճանապարհ գնէ մինչև տուն:

Թէ ինչպէս տեղի ունեցաւ այս հրաժարական տեսակցութիւնը, հասկանալի կլինի ամենքին, ով գտնէ մէկ անգամ կեանքում հրաժեշտ է տուել իւր սիրեցեալին:

Մարկ Տէպլին երբ նորատի օրիորդին տուն հասցրեց և դարձաւ հիւրանոց, Մարտինին տխուր մտածման մէջ գտաւ, վառարանի ծխոտած վանդակապատի առջև:

—Ի՞նչ կայ, Մարկոս:

—Ոչինչ, տէր: Օրիորդին տուն հասցրի: Նա անթիւ գեղեցիկ բաղձանքներ ուղղեց ձեզ և պատուիրեց որ այս ձեզ յանձնեմ իբրև յիշատակ:

—Աղամանդներ, գոչեց Մարտինը, երբ տեսաւ մատուցած մատանին:—Շատ տարօրինակ մարդ է, ճշմարիտ, պապս: Անշուշտ նա է ընծայել նորան այս մատանին:

Մարկոսը լռեց: Նա լաւ գիտէր, որ նորատի օրիորդը զիտամբ գնեց մատանին, մտածելով, որ այս արժէքաւոր իրը, երբ և իցէ, սև օրին, իւր բարեկամին նեղութիւնից կփրկէ:

Նոյն օրը Մարտինը նամակ ուղարկեց Պինչին: Նա գրում էր Թովմասին իւր անյետաձգելի ուղեւորութեան մասին և նորա խնամքին ու պաշտպանութեան էր յանձնում իւր սիրեցեալ հարսնացուին և խնդրում էր ճշտութեամբ տեղ հասցնել այն

նամակները, որոնք ուղղուած կլինին նորա հաս-
ցէին: Վերջը Մարտինը շնորհակալութիւն էր յայտ-
նում իւր բարեկամին նորա վեհանձն օգնութեան
համար, որ և վերադարձնում էր անկեղծ երախ-
տագիտութեամբ:

Օրուայ մնացեալ ժամերը Մարտինն ու սպա-
սաւորը նուիրեցին ճանապարհի պատրաստութեան:

Միւս առաւօտ նոքա արդէն նաւի վերայ էին:
Մարտինը քիթ ու պոռնոցը կախել էր, իսկ Մար-
կոս Տէպլիի դէմքը, ուրախութիւնից փայլում էր,
և նորա շրթունքները, կարծես, շշնչում էին.

«Զուարճալի է:»

Շատ Մարդիկ կան, որոնք իրանց օջաղում նըս-
տած՝ մեծ սէր ունին ազատ ժամերին երեւակայել
մրրկայոյզ և վտանգներով լի ծովային ճանապար-
հորդութիւններ: Վառ երեւակայութիւնը պատկե-
րացնում է նոցա առաջ կեանքի ամենագլուխ
տեսարաններ բաց ծովի վերայ, լի բազմազան ար-
կածներով. բայց երբ այս կախարդական երազները
կենդանի իրականութեան են փոխւում, անակնկալ
փոփոխութիւն է տեղի ունենում երազողների
աչքի առջև: Նոյնը պատահեց և երիտասարդ Մար-
տինին, որ Մարկոս Տէպլիի հետ ուրիշ բազմաթիւ
ճանապարհորդների ընկերակցութեամբ երրորդ շա-
բաթն էր որ տանջւում էին «Վինտ» փոստնաւի

վերայ, Սմերիկայի ճանապարհին: «Ծովային հիւան-
դութիւն» — երկու բառեր, որոնք լիակատար և
պարզ հասկացողութիւն են տալիս այն բոլոր նե-
ղութեանց մասին, որ Մարտինը ստիպուած եղաւ
տանել իւր անհեռատես ճանապարհորդութեան
հէնց սկզբին: Թերեւս ուրիշ հանգամանքներում
նորա դրութիւնը կարող էր աւելի թեթեւ լինել,
բայց այն նաւախուցը, ուր Մարկոս Տէպլիի հետ
գետեղեցին նորան, մութն էր, ցածր և ծանրա-
հոտ, մէկ մէկու վերայ լցրած բազմաթիւ թախ-
տերով սոքա լիքն էին այլ և այլ տեսակ չքաւոր
ու հիւանդ մարդկանցով, կանանցով ու երեխանե-
րով. թախտերի վերայ տեղ չկար, այս պատճառով
ամբողջ ներքին տախտակածը անկողիններով ու
պատռտած շերերով լիքն էր, այնպէս որ յարմա-
րութեան, մաքրութեան և մարդավարութեան
հետք էլ չէր մնացել: Այս տեսակ հանգամանքները
ոչ թէ միայն տեղ չէին թողել ուղևորների մէջ
փախադարձ սիրոյն, այլ, դորա հակառակ, կարող
էին ամէն մէկին կամակորութիւն ու կոպիտ կա-
մայականութիւն ներշնչել:

Տասն և չորս օր նաւը լողաց ովկիանոսի վե-
րայ, երբեմն բարձրանալով լեռնակուտակ ալիքնե-
րի գագաթներին, երբեմն էլ քիթը սաստկապէս ըն-
կղմելով եռացող փրփրադեզ կոհակների մէջ:

Լինում էին օրեր, երբ նաւն այնպէս ուժգին
էր տատանւում, որ փորձառու նաւաստին անգամ
հազիւ էր կարողանում ոտի կանգել: Մութը, գար-

շահոտ նաւախորշերում զգեստն ու կարասին իրար էին խառնուել և լսում էին Հասակաւորների ողբերն ու մանկանց լացի ձայները: Անյովոր մարդ կարող էր յուսահատուիլ, բայց Մար'ոս Տէպլին չէր վհատուում:

— Մարդը նա է, որ այսպիսի տեղ չէ լքանում, փսփսում էր նա, գլուխը ձեռքով բռնած՝ անողորմ օրօրուելուց յառաջացած խիստ ցաւի պատճառով: — Իսկ գոնէ մի իմարական է: Զեր քաջութիւնը ինքն իրան վարձատրում է:

Պէտք է նկատել, որ Մարկոսը ոչ մի ուղևորից պակաս չ'օրօրուեց: Բայց, ինչպէս ինքն ասում էր, նա աշխատելով գլուխ դուրս հանել դժուար հանգամանքներից, նաւախորշի հոգին էր կազմում, իւր օրինակով կենդանութիւն էր պարգևում բոլոր բնակիչներին և իւր քաղցր բարքով ու կամակատարութեամբ հիացնում էր կանանց ու երեխաներին: Մանաւանդ առանձին ուշադրութիւն էր նուիրել մի հիւանդ կնոջ, որ երեք մանր երեխաներով գնում էր որոնելու իւր մարդուն, որը երեք տարի առաջ տեղափոխուել էր Ամերիկա. Մարկոսը լողացնում էր երեխաներին, կերակրում, հագցնում. զբաղեցնում էր տեսակ տեսակ խաղերով և երգում նոցա համար: Այս ամենը չէր դուր գալիս Մարտինին, որ արդէն բաւական տանջուած լինելով ծովային հիւանդութիւնից և այն բարոյական նեղասակրութիւններից, որ կրում էր զանազան խեղճ ողորմելի մարդկանց հետ ընկերակցութեան ստի-

պուելով պատճառով, այդ թշուառ կնոջ ու նորա զաւակների վերայ այնպէս էր նայում, ինչպէս կեղտոտ բոշաների խմբի վերայ: Նա քանի մի անգամ փորձեց Մարկոսին նկատողութիւն անել այդ առթիւ, բայց սա կրկնապատկելով իւր ջանքը իւր տիրոջ խնամելու վերաբերմամբ, աւելի ևս, ի՛նչքան միայն կարող էր, աշխատում էր օգտակար լինել տարաբաղտ կնոջ, այն ինչ Մարտինը շարունակ տնքում էր ու ախ քաշում իւր ճօճի մէջ:

Հասաւ, վերջապէս, վաղուց ցանկացած ժամը. հորիզոնում երևեցաւ մշուշով պատած երկրի մի աղօտ շերտ: Նաւի մէջ իրարանցում ընկաւ, որովհետեւ Նիւ—Եօրկը շատ հեռու չէր: Ամենքը սկսան պատրաստուիլ ավի փոխադրուելու և ապրանքը դարսելու պատրաստութիւն տեսնել: Հիւանդներն սկսան կազդուրուել, առողջները զուարթանալ: Տախտակամածի վերայ երևեցան պըճնուած կանայք, նոյն իսկ մի ամերիկացի, որ մինչև այդ ժամանակ մորթու և խէժլաթի մէջ փաթըթուած պարկած էր նաւախորշում, յանկարծ դուրս թռաւ վերև պճնազարդ գլխարկը գլխին և դիտակը ձեռքին: Մի անգղիացի, որի մասին խիստ կասկածում էին, թէ բաւականին դրամ յափշտակելով մի դրամատնից փախչում էր, մի ջերմ անսովոր ճառախօսութիւն էր սկսել մարդկային իրաւունքի ու ազատութեան մասին, և շարունակ երգում էր վերին աստիճանի զրգուող բնաւորութեամբ մի երգ: Միով բանիւ «Վիստի» վերայ ամեն ինչ կեն-

դանուլթիւն էր զգեցած: Շուտով խարիսխ ձգեցին և մօտ եկող մի շոգենաւ կենդանի ապրանք ընդունեց նորանից: Այդ ապրանքի մէջ էր Մարկոսը, որ առաջուան պէս հովանաւորում էր խեղճ կնոջ ու նորա երեք մանկիկներին, և Մարտինը, որ վայելուչ հագնուած էր, վրայից էլ ձգած հին ու կեղտոտ մի վերարկու, սպասելով այն վայրկենին, երբ պիտի հրաժեշտ տար ուղեկիցներին: Անիւնները շարժուեցան և շոգենաւն ուղղուեցաւ դէպի մի պատուական ծովածոց. շատ չանցած ուղևորներն իրանց առջևը քանի մի թումբ ու կղզի տեսան և ափի երկայնութեամբ ձգուած մի քաղաք:

Այս էլ ձեզ ազատ երկիրը, — ասաց Տէպլին, երբ շոգենաւը ափին մօտեցաւ. — Ի՞նչ գեղեցիկ է: Շատ ուրախ եմ: Ամեն մի երկիր պէտքէ հաճելի երևի ջրի վերայ այսքան երկար ճանապարհորդելուց յետոյ:

Նա իջաւ նաւահանգիստը, օգնեց խեղճ կնոջը ծանրոցը դուրս հանելու. բարիերթ մաղթեց, երեխաներին համբուրեց և մի արծաթ դրամ տուեց:

Մարտինը իւր հաւատարիմ ծառայի օգնութեամբ հազիւ կարողացաւ ճանապարհ բանալ նաւահանգստի վերայ խռնուած աղմկայուղ ամբոխի միջից: Նոքա իրանց նիւթականի համապատասխան մի հիւրանոց վարձեցին և որովհետեւ դեռ բաւական ժամանակ կար մինչև ճաշը, Մարտինը գնաց քաղաքը շրջելու, իսկ Տէպլին յետ դարձաւ նաւահանգիստը

իմանալու թէ խեղճ կինն ի՞նչ է մտադիր անել:

Չի կարելի ասել, որ նոր երկրի փողոցները մի առանձին ախորժ տպաւորութիւն գործեցին Մարտինի վերայ: Անգամ շատ քիչ էին գրաւում նորան անծանօթ երկրում առաջին անգամ նորա աչքին ընկնող նոր առարկաները. հետաքրքրում էր լուրջ փողոցներում խռնուող ամբոխի փութաշանութիւնը. նորան թւում էր, թէ ամեն մի անցորդի ներսը մի մի շոգեշարժ է բանում. նա սարսափում էր, երբ նկատում էր, թէ ինչպէս անցորդները հրում էին միմեանց, իւրաքանչիւրը հոգալով իւր սեպհական բարիքի համար՝ դրամի և շահաստացութեան ձգտումով: Մարտինն այս աղմուկից յոգնած լետ դարձաւ հիւրանոց: Բայց հազիւ թէ մօտեցել էր նոր կացարանի դռան՝ ներսից զանգակի ղօղանջիւն լսեց: Հէնց որ այդ հնչիւնները հասան նորա ականջին՝ անմիջապէս նկատեց, որ անցորդներն ամեն կողմից խռնուում էին դէպի հիւրանոց, և կատաղի ներս թափւում: Մերձակայ փողոցներից ևս լցւում էին թէ մարդիկ և թէ կանայք:

— Տէ՛ր Աստուած, այս ի՞նչ է, մտածեց Մարտինը. — մի գուցէ տունը կրակ է ընկել:

Սակայն տանը ո՛չ ծուխ կար, ո՛չ բոց, — հրդեհի և ո՛չ մի նշոյլ: Մարտինն էլ շտապեցրեց քայլերը, բայց ոտը խփեց քարայտաակին, նորա մօտից դարձեալ մի քանի ջէնտմէն անցան յուղուած կերպարանքները դէպի հիւրանոցի դռներն

ուղղած: Այնտեղ նոքա մի անսպասելի արգելքի հանդիպեցան. բայց հերոսական քաջութեամբ ճեղքելով խռնուած խիտ ամբոխը, որ կատաղի կերպով բռնած ունէր անցքը, այնուամենայնիւ նպատակին հասան և մտան նախասենեակը: Մարտինն անգոր դտնուելով հետաքրքրութիւնը զսպելու՝ սկսեց վազել, բայց քիչ էր մնում, որ վայր ձգէին նորան երկու ուրիշ յափշտակուած ջէնտլմէններ, որոնք վազելով սալարկից՝ ցած գցեցին նորան:

— Ո՛ւր, գոչեց Մարտինը հեալով, մի ածխի պէս սև նեզրին, որ հանդիպեց նախասենեկում:

— Սեղանատուն, տէր: Պարոնս ձեզ համար աթոռ պահեց:

— Ի՞նչ աթոռ:

— Ճաշելու, տէր:

Մարտինը նայեց նեզրին և մի կուշտ ծիծաղեց. նա էլ, որ բնութեամբ բարի էր, նոյնպէս կրճտացրեց իւր սպիտակ ատամները: Երևաց, որ այս բոլոր իրարանցումն առաջացրել էր ճաշի ժամն աւետող զանգահարութիւնը: Մարտինը մտաւ սեղանատուն ու տեսաւ մի բազմամբոխ ընկերութիւն, որ եռանդով գործում էր զանակներով ու պատառաքաղներով: Կարծես ամեն մէկը վերջին անգամ էր ճաշում իւր կեանքում, իսկմիւս օրը աշխարհիս սով պէտք է տիրէր: Ամենքը լուռ ու շտապ ուտում էին: Հաւեղէնը, որ ուտելիքի գլխաւոր մասն էր կազմում, այնպէս շուտով անհետացաւ, որ կարծես թւեր առաւ ու մարդկային ստամոքսը մտաւ: Մզած տաքտեղով

համեմած ոստրէներից տասնեակներով կուլ էին գնում ներկայ գտնուողների բերաններում: Սմեռակծու համեմները քաղցրաւենու պէս էին ուտում և ոչ ոք երեսը չէր կնճռոտում: Կերակուրը մեծ մեծ պատառներով էր լափւում: Զարհուրելի տեսարան էր:

Ճաշը վերջացաւ թէ չէ՝ դահլիճը գրեթէ մի վարկեանում դատարկուեց: Սեղանի մօտ մի հիւր էլ մնաց, միջահասակ թուխ տղամարդ, որ նոյն իսկ ճաշի սկզբից իւր բաց և ազնուատես դէմքով գրաւել էր Մարտինի ուշադրութիւնը: Նա քաղաքավարի կերպով թոյլտուութիւն խնդրեց Մարտինից նորա կողքին նստելու և սկսեց հետը խօսել:

— Ձեմ հետաքրքրում, թէ ինչպէս է դուր գալիս ձեզ իմ հայրենիքը, — ասաց անծանօթը. — ես կարող եմ կատարեալ գաղափար կազմել ձեր զգացածների մասին:

— Ձեր խօսքերից եզրակացնում եմ, որ դուք ամերիկացի չէք, պատասխանեց Մարտինը, բոլորովին գոհ, որ վերջապէս գտաւ մի մարդ, որի առջև կարող էր բաց անել իւր սիրտը:

— Սխալւում էք, տէր, ժպտաց անծանօթն ու ասաց. — ես այնտեղ եմ ծնած և մեծացել եմ Մասսաչուզէտսում, ուր և ապրում եմ մինչև օրս: Այնուամենայնիւ ես մեր շտատը օրինակելի չեմ համարում, թէպէտ պարտական եմ հայրենիքիս պատիւը պահել և պաշտպանել օտարների անարդար յարձակմունքների դէմ: Բաց ասեմ, այստեղ մի

շարք անպիտի եկուորներ ունինք, որոնք մասամբ իրանց, մասամբ էլ դժբաղտ հանգամանքների շր-
նորհիւ Եւրոպայում որ և է գործի կպչելու ամեն
յոյսից զրկուած՝ եկել են մեզ մօտ, այն հաստատ
յուսով, որ Ամերիկայի փողոցներում ոսկի է շաղ
տուած, իսկ իւրոտ պատառն ինքն իրան լծուում
է ցանկացողի բերանը: Այդ թշուառականները ծա-
նըր գնով են տուժում իրանց սխալները. մշտապէս
կարօտութեան մէջ են ընկնում. միւսնոյն ժամա-
նակ, բոլորովին խաբուած իրանց ակնկալութեանց
մէջ, կորցնում են հոգու արիութիւնը, և աղքա-
տութեան ու նախատինքի մէջ շաղախուած՝ քիչ է
մնում, որ իրանց ցաւալի գոյութեանը վախճան
դնեն փողոցներում: Շատ ստիպանքն այդ ողորմե-
լիներէց միջոց են գտնում հայրենիք դառնալու:
Ամերիկան այս բանում հարկաւ մեղաւոր չէ, բայց
կան շատ գործակալներ, որոնք Եւրոպական երկր-
ներում խաբում են թեթեամիտներին, ոսկէ հան-
քեր խոստանալով նոցա մեր կողմերը: Բացի դորա-
նից այս ողորմելիներին հրապուրում է և այն,
որ քանի մի չքաւոր գաղթականներ յերաւի մեծ
կարողութիւն են ձեռք բերել մեզ մօտ: Բայց սո-
քա լոկ բացառիկ դէպքեր են, իսկ բոլոր յոյսները
դիպուածի վերայ դնելը՝ վերին աստիճանի անմը-
տութիւն է: Ես այն կարծիքի եմ, որ թէ Եւրո-
պայում և թէ Ամերիկայում միատեսակ կարող է
եղք գտնել իւր համար ամեն մարդ, ով հաստատ
կամք ունի և սիրտը է աշխատել:

Այս իրաւացի փաստերը չափազանց ազդեցին
Մարտինի զգայուն բնութեան վերայ. նա տխրեց
և քանի մի անգամ ծանր հառաչեց:

— Երևի դուք էլ բազմ որոնելու էք եկել,
— քաղցրութեամբ շարունակեց անծանօթը. — շատ
ցաւում եմ, որ առաջին անգամ իսկ սթափեցնում
եմ ձեզ. բայց տարիքով ես մեծ եմ ձեզանից և,
գուցէ, պատահած ժամանակ կարող եմ նաև օգ-
նել իմ խորհրդներով, ի հարկէ, — ոչ շատ նշանա-
ւոր գործերում:

Անձանօթի ձայնը հնչում էր այնպէս բարե-
սրտութեամբ ու ջերմաբնի, որ Մարտինը չէր կա-
րող հաւատ չընծայել այդպիսի քնքոյշ կարեկցու-
թեան և ուղղակի պատմեց նորան իր Ամերիկա
գալու նպատակն ու նոյն իսկ խոստովանեց իր
չքաւորութիւնը, որքան էլ ծանր էր այդ նորա
համար: Բայց երբ խօսքը եկաւ շինարարական գոր-
ծի առթիւ ունեցած դիտաւորութեանց մասին՝
անծանօթը դէմքը նշանաւոր կերպով դուրս ցցեց:
Նա շտապեց հաղորդել Մարտինին, որ ամերիկա-
ցիք չափազանց ինքնուրոյն ժողովուրդ են և սի-
րում են տներն իրանց սեպհական ճաշակով ու
հաճոյքի պէս շինել. իսկ ինչ վերաբերում է հա-
սարակական մեծ շինութիւններին, դոքա կառու-
ցանում են մրցումով ¹⁾, որ մրցանակը միշտ բա-

¹⁾ Մրցում կոչւում է սովորաբար քանի մի ան-
ձանց հետամտութիւնը մի պաշտօնի կամ պարգևին:
Երբ շինութեան գործի մասին մրցում է յայտարարւում

Ժին է ընկնում բնիկ ամերիկացիներին: Սակայն, երիտասարդ գաղթականին փոքր ինչ քաջալերելու համար՝ նա ասաց, որ թէպէտ այդ բոլորներն էլ նկատի չունին որևէ շինութեան գործ նորա համար, բայց հարցովորձ կանի, և հէնց որ դէպք կլինի՝ սլատրաստ է ձեռքից եկածն անել: Այնուհետև նա յայտնեց Մարտինին, թէ իւր անունը Բիվէն է, և արհեստով բժիշկ է, թէպէտ շատ հազիւ է սլարապում դորանով:

Այս խօսակցութեան վերջը Մարկոս Տէպլին երևաց դռանը:

— Հա, Բենջ եղաւ բարեկամուհիդ, հարցրեց Մարտինը:

— Բանը լաւ է:

— Գտաւ իւր մարդուն:

— Ինչպէս չէ, տէր, դոնէ նախկին մարդու ստուերը: Իսկ խեղճի այդ մնացորդին էլ ցնծութեամբ փարուեցաւ: Ահա թէ Բենջ վախճան ունեցաւ նորա տենչը դէպի այս ազատ երկիրը:

— Գետին չէր առել իւր համար, հարցրեց Բիվէնը:

— Այո՛, առել էր. և մինչև անգամ տուժել, պատասխանեց Մարկոսը: — Գործակալները հաւա-

այդ արուեստին հմուտ մարդիկ ներկայացնում են առանձին առանձին յայտարարած շինուածքի յատկագիծը և նորա արժողութեան նախահաշիւը: Առաջարկած մակարդակներից ամենալաւը ստանում է մրցանակը (պարգևը):

չտացրել էին թէ տակը ոսկի կայ: Բայց մէջ տեղը ոչին ոսկի չէ դուրս եկել. բայց միայն ճահիճ, և ո՛ր կողմը նայես ջուր ու ջուր անյատակ:

— Երևի Միսսիսիպիի կամ Միսսուրիի մասը կլինէր, — նկատեց Բիվէնը:

— Ինչ էլ որ է. սակայն նա կնոջ ու որդւոց համար էր եկել, բայց այսօր նոքա միասին շոգենաւով ճանապարհ ընկան դէպի իրանց աւետեաց երկիրն այնպէս երջանիկ, կարծես երկինքն էին թռչում. մարդու չափազանց նիհար կերպարանքին նայելով ես հաւատացած եմ անգամ, որ նոքա շատ շուտով միւս աշխարհը կերթան:

Երբ մ. Բիվէնը դուրս գնաց՝ Մարկոսն առաջարկեց Մարտինին քաղաքը ման գալ, բայց սա սաստիկ վշտացած բոլոր լսածներից՝ մերժեց և տըխրադէմ նստած էր սեղանատանը մինչև լաւ կմըթնէր, երբ Տէպլին մօտեցաւ ու թևից շարժեց, կարծելով թէ քնած է:

— Ժամանակ չէ՞ քնելու, — ասաց Մարկոսը և ոլոր մոլոր երկայն սանդուխներով տարաւ իւր տիրոջը մինչև նոյն իսկ կտուրի տակ գտնուած մի փոքրիկ ննջարան, սիրուն զարդարած ամերիկական ձևով, ուր երկու նեղկակ մահճակալ ու մի լուսացարան կար:

— Այստեղ կարծես ընդունուած է ցամաք թաշկինակով լուացուել, նկատեց Մարկոսը, նայելով ջրշէշի չափ փոքրիկ դռնին: Երևի թէ ջրավախով թիւնից տանջւում են:

Մարտինի տրտմութիւնը ժամ առ ժամ աւելանում էր:

— Օ՛հ Պիճ, Պիճ. — ասաց նա մտահոգ՝ մեկնելով ճանչող մահճակալի վերայ. — ինչ ասես կտայի, միայն թէ մօտդ նստէի և քո ձայնը լսէի, թէկուզ հէնց Պէկսնիֆի զգուելի տանը:

— Օ՛հ Վիշապ, Վիշապ, — ուրախ ուրախ կըրկնեց Տէպլին. — ես էլ նոյնը կրկնէի, եթէ մեր մէջ այսքան ընդարձակ ջուր չը չլինէր և յետ դառնալն էլ ամօթ: Բայց ես Ամերիկայումս եմ, սիրելիդ իմ Կասյոյտ Վիշապ, և տիրոջս հետ հարստութիւն պէտք է ձեռք բերեմ. ով բարձրանում է լերան գլուխը, ստորին աստիճաններից չպէտք է ցած դայ, այլապէս — երբէք գազաթին չի հասնի:

— Շատ ռիճուն է ասած, Մարկոս, ձայն տուեց Մարտինը. — վստահ նայենք դէպ յառաջ: Գուրս գնանք շուտով Նիւ-Եօրկից ու գնանք մի լաւ գաղթավայր: Վաղն և եթ գործի կկենամ ու կը սկսեմ աշխատել: Բարի գիշեր, Մարկոս:

— Զեզ լոյս բարի:

Գաղթականներն անուշ քնեցին:

Հէնց որ առաւօտ լուսացաւ, Մարտինն սկսեց թափառել Նիւ-Եօրկի փողոցները, մի գրասենեկից միւսն էր վազում, մէկ այս գործակալի հետ էր խօսում, մէկ միւսի հետ, և աշխատում էր մի այնպիսի գաղթավայր գտնել, որ ամենից շահաւէտ տեղ կարող էր լինել մեր գաղթականի համար: Բոլոր առաջարկութիւններից նա ընտրեց «Եգեմի

Հովիտը»: Միտէր Բիվէնը, որի հետ այդ օրը միջոց ունեցաւ նա խորհրդակցել, այդ տեղի մասին հաստատ տեղեկութիւններ չունէր, սակայն լսել էր, որ դա լոյս է տալիս ժամանակով ամենաճաղկածներից մէկը դառնալու:

— Յոյս ունիմ, որ կաշխատէք ամեն զգուշութիւն գործ դնել այդ քայլն անելիս, ասաց միտէր Բիվէնը, երբ որոշուած էր որ Մարտինը գետին պիտի առնէր Եգեմում. — Եգեմի Հովտում գետիններ առնելու գլխաւոր գործակալութիւնը գրտնւում էր Ֆիւլլինգտօնում — գնացքն երեկոյին է դուրս գնում այնտեղ:

Որովհետեւ Նիւ-Եօրկի թագաւորութիւնն զգալի կերպով ճնշել էր Մարտինի նիհար քսակը, ուստի որոշեց հէնց նոյն օրը քաղաքից հեռանալ: Ի սրտէ բարեաւ մնա՛ ասելով մ. Բիվէնին, խօսք տուեց իւր մասին տեղեկութիւններ հաղորդել, հէնց որ կհաստատուէր իւր նոր տեղում: Միտէր Բիվէնն էլ խոստացաւ խօսքով ու գործով օգնելու Մարտինին:

Այն գնացքը, որով ճանապարհ ընկան ապագայ կալուածատէրերը, երեք ահագին կառքերից էր բաղկացած. կանանց, ջէնտլմէնների և նեգրների համար. վերջինս սև գոյնով էր ներկուած, որ սըխալմունք տեղի չունենար:

Մարտինն ու Մարկոսը նստեցին առաջին կառքում, որ ամենից յարմարն էր, և ուր ի թիւս այլոց թոյլ տուին նոցա ևս նստել՝ երկրորդում տեղ

չլինելու պատճառով: Նոքա կողք կողքի նստեցին և անձնատուր եղան լուրջ խօսակցութեան:

— Դէհ, ինչ կասես, Մարկոս, հարցրեց Մարտինն իւր ուղեկցին, երբ գնացքը տեղից շարժուեց: — Գոհ ես, որ Նիւ-Եօրկից ելանք և Եդեմի Հովիտն ենք գնում:

— Շատ գոհ եմ, տէր, — պատասխանեց Մարկոսը: — Եւ միջոց կարելի է որևէ տեղին Եդեմի Հովտից լաւ անուն տալ: Բայց որովհետեւ ինձ պատմեցին, թէ այդ երկիրն ամբողջապէս օձերով լիքն է, կասկած չկայ ուրեմն, որ մենք շատ ուրախ կլինենք:

Եւ ուրախութեան ժպիտը վալկեց Մարկոսի երեսին:

— Ումից լսեցիք այդ, — խնդրութեամբ հարցրեց Մարտինը:

— Մի վաճառական պատմեց հիւրանոցում: Նա եղել էր այդ կողմերը: Խօսում էինք հնչաւոր — օձերի մասին: «Երբ այնտեղ անկողին կմտնէք», ասաց նա, «զգուշութեան համար անշուշտ մի մի կացին դրէք կողքներիդ»: — Ի՞նչու համար, հարցնում եմ. — որ եթէ պատահի գիշերը զարթնէք և մահճի մէջ օձ տեսնէք, խցահանի պէս նստած և ձեզ նայելիս, իսկոյն կացնով սատկացնէք, որովհետեւ թունաւոր է»:

— Լաւ, ինչո՞ւ վաղօրօք չասիր, — աղաղակեց Մարտինը զարհուրած:

— Ամենևին մտքովս չանցաւ: Սակայն, վաճա-

ռականը կարծեմ ուրիշ գաղթալարիցն էր, և երևի ցանկանում էր, որ իւր Եդեմը գնայինք, և ոչ մերը:

— Կարելի է, նկատեց Մարտինը: Պարզն ասեմ, ես սրտով ուզում եմ, որ քո գուշակութիւնը արդարացի լինի:

— Ես հաւաստի եմ դորանում, ասաց Մարկոսը բոլորովին անվրդով. բայց և այնպէս պէտք է ապրել:

— Ապրէ՛լ. հէշտ է ասելը: Բայց եթէ պատահի, որ քնած լինենք, իսկ հնչաւոր օձը խցահանի պէս բարձրանայ մեր մահճակալների վերայ, տներս կքանդուի:

Մարտինը տխուր մտածմունքի մէջ ընկաւ: Մարկոսն էլ ինչ-որ մտածում էր: Շուտով երկուսն էլ քուն մտան, չնայելով ոչ շոգեկառքի կատաղի սուլելուն և ոչ կառքերի յաճախակի և ուժեղ դղրոցին, որոնք կատաղութեամբ սահում էին որպէս և իցէ դարսած ընկների վերայ:

Այժմ տեղափոխուենք Լօնդօն:

Ծերունի Էնտօնի Չուզլիտը իւր որդու և զառամեալ գործակատարի հետ նստած թէյ էր վայելում: Նա քիչ էր խօսում ու ցած և երբեմնակի նայում վառարանում այրուող ածուխի վերայ: Քանի մի շաբաթից ի վեր նա այնքան էլ ա-

ռողջ չէր. նորա ծերացած գունատ դէմքը, որ առաջ էլ մի առանձին կենդանութիւն չուներ, վերջին օրերում աւելի ևս գունատուել էր, հանգել, և օրէցօր կորցնում էր լսողութիւնը: Ի գուր խեղճ Զօֆֆին աշխատում էր մխիթարել իւր մեծաւորին, հաւատացնելով որ դա լոկ մըսելու հետեւանք է և շուտով կանցնի, սակայն Խնտօնին գլուխը թափ էր տալիս միայն և պնդում, թէ իւր բանը պըրծած է, և թէ ժամ է արդէն տեղի տալ երիտասարդներին: Զօնսը թագուն ուրախութեամբ դիտում էր իւր հօր օրէցօր նուաղելը, թուելով իւր մտքում այն բազմաթիւ փայլուն ձեռնարկութիւնները, որ կարող էր ի կատար ածել ծերունու մահից և հարուստ ժառանգութիւնը ստանալուց յետոյ: Այս քաղցր ցնորքների մէջ էր հայրասէր որդին՝ երբ գուռը բաց եղաւ և անակնկալ կերպով մտաւ մ. Պէկսնիֆը:

— Զգիտեմ այդ դժուր էք, թէ ձեր ուրուականը, զարմացած հարցրեց Զօնսը: Ի՞նչն է ձեզ քաշել դէպի մեզ:

— Չնչին, բայց մի և նոյն ժամանակ բաւական նշանաւոր մի գործ, պատասխանեց հիւրը:

— Հէնց այդքան: Շատ գեղեցիկ: Լսում էք, հայրիկ: Պէկսնիֆն այստեղ է: Լսում էք, կրկնեց նա, ծերունու ուսը թօթուելով. Պէկսնիֆն այստեղ է:

Ծերունին ցնցուեց, ողջունեց հիւրին և թէյ առաջարկեց, իսկ Զօնսը պատճառելով թէ գործ

ունի՝ դուրս գնաց, խոստանալով շուտ վերադառնալ:

— Այժմ, իմ անգին Զուզլվիտ, մենք ու մենք ենք, ասաց Պէկսնիֆը. ասացէք խնդրեմ ի՞նչ բանով կարող եմ օգտակար լինել ձեզ: Ես չափազանց զարմացայ, երբ ստացայ ձեր նամակը, որով հրաւիրում էիք զալ ձեզ մօտ մի շատ նշանաւոր գործի մասին խորհրդակցելու:

Խնտօնին նսրից մտածմունքի մէջ ընկաւ և չպատասխանեց, չնայելով, որ ճարտարապետը նորան հասկացնելու համար թէ ժամանակը թանգարժէ և թէ կարող է Զօնսը վրայ հասնել, մերթ դռնին էր նայում, մերթ ժամացոյցին:

Ծերունին լուռ էր և անտարբեր. բայց յանկարծ նորա մեռելային դէմքը կենդանութիւն ստացաւ. բռունցքով պինդ խփեց սեղանին ու գոչեց.

— Զի՞ կարելի որ լսէք և ինձ թոյլ տաք խօսել: Զեր աղջիկը յարուել է իմ Զօնսին, որ իմ հարստութեան ժառանգն է: Սա հրապուրում է ձեզ, չէ: Դուք այդ գիտէք, Պէկսնիֆ, որովհետեւ խորամանկ Հին աղուէս էք: Խնդրեմ մի հակաճառէք, ես լաւ եմ հասկանում ձեզ, Հին կեղծաւոր ու խաբէրայ... լսում էք, ա՛յ, որդիս, աւելացրեց նա ցածր ձայնով, դռան կողմը նայելով, և նորից դառնալով Պէկսնիֆին՝ նախկին ձայնով ասաց.

— Ի հարկէ, որդիս կարող էր կուսակցութիւն ունենալ և այն՝ հարուստ. բայց ես կարծում եմ,

որ ձեր աղջիկը կարող է նորան յետ կասեցնել զուարճութիւններից ու շուայլութիւններից: Նա էլ երեխայ չէ, և մանաւանդ փորձուած ընտանիքումն է մեծացած: Պէտք է Զօնսի Համակրութիւնը գրաւէք, չէ որ Հին խորամանկն էք և անշուշտ գիտէք, թէ ինչպէս պիտի վարուել որդուս նման երիտասարդների հետ:

— Սակայն ցանկալի էր իմանալ, մտածեց Պէկսնիֆը, շեղակի նայելով իւր խօսակցին, հէնց այս էր ինձ ասելիքը:

Ծերունին կամացուկ փնթփնթում էր, ձեռքերն էր շփում և զանգատուում ցրտից, յետոյ կրակին աւելի մօտենալով մէջքը Պէկսնիֆին դարձրեց, գլուխը ցաւագին խոնարհեց և բոլորովին մոռացաւ ինքն իրան: Այս գրութեան մէջ մնաց նա մինչև որդու գալը:

— Դարձեալ քնած է, ասաց Զօնսը, երբ մըտնելով տեսաւ իւր հօրը, լսում էք, ինչպէս խըւմփում է:

— Դիտէք, միտէր Զօնս, կամացուկ նկատեց Պէկսնիֆը, ինձ թւում է, չվախենաք խնդրեմ, որ ձեր հայրը զգալի կերպով նուաղում է: Ես այնպէս եմ նկատում, որ նա խիստ փոխուել է:

— Այդպէս էք նկատում, հարցրեց Զօնսը սարսափած: Դատարկ բան է, նա մեզանից առողջ է: Ի՞նչ նոր բան կայ ձեր տանը, ի՞նչ է անում միսս Գրայիան:

— Փառք Աստուծոյ, ամենքս լաւ ենք, աղ-

ջիկս ողջունում էր ձեզ: Բայց ի՞նչ աղմուկ է:

— Երևի ժամացուցի մի տեղը խարաբ է եղել, պատասխանեց Զօնսը և նայեց պատի ժամացուցին:

— Տարօրինակ ժամացույց է, նկատեց Պէկսնիֆը: Այդ միջոցին ծեր Զօֆֆին ողբալի ձայներ արձակեց և մեր խօսակիցները յետ նայելով՝ ծեր Զուզլիտին փռուած տեսան գետնին՝ կեանքի հազիւ նկատելի նշույններով: Հաւատարիմ գործակատարը առջևը ծռակ չոգած՝ դիտում էր նորա թոյլ շնչառութիւնը:

Հիւանդին բարձրացրին, բժիշկ կանչեցին. սա արիւն թողեց, գեղեր գրեց, բայց կաթուածն այնպէս երկարեց, որ հազիւ կէս գիշերին նորա չարած անզգայ մարմինը դրին մահճի մէջ:

— Ինձ մենակ մի թողնէք խնդրեմ, մեռելանման Զօնսը շնչաց Պէկսնիֆին: Իմ բաղտս էր, որ դուք այստեղ գտնուեցաք, ապա թէ ոչ կը կարծէին թէ ես եմ պատճառը:

Ի՞նչպէս թէ դուք էք պատճառը, գոչեց Պէկսնիֆը:

— Ձեզ յայտնի է, որ երբեմն կատակ էի անում, բայց սրտով երբէք չեմ ցանկացել դորա մահը: Մի գնաք, Պէկսնիֆ, ի սէր Աստուծոյ ինձ մենակ մի թողնէք:

Զարհուրելի էր այդ գիշերը: Լուսադէմ էր, երբ ճարտարապետը հիւանդին ծեր Զօֆֆիի խնամքին յանձնելով մի փոքր ազատ շունչ առաւ և

Չուզլվիտի ննջարանից Զոնսի ընդունարանն իջաւ.

— Վճռուած է ուրեմն, ասաց Զոնսը. դուք ինձ մօտ կմնաք, մինչև տեսնենք ինչ է լինում: Շատ անպիտաններ կան, որոնք նախանձից զանազան անբարեմիտ լուրեր են տարածում իմ մասին:

Պէկսնիֆը Համաձայնեց, բայց յանկարծ նորա աչքին սոսկալի տեսարան բացուեց: Զոնսը մի ճիւղ արձակեց և երկուսն էլ երկիւղից յետ յետ գնացին. սենեկի մէջ տեղը, մի ձեռքը սեղանին յեցած, իսկ միւսն իւր միակ Հաւատարիմ բարեկամի ուսին կանգնած էր ծեր Էնտօնին, իւր սովորական Հին զգեստով: Նորա նիհար միթազնած դէմքի վերայ յաւիտենականութեան աջը դրօշմել էր «մահ» օր-Հասական խօսքը:

— Սա լաւ է, շատ լաւ է, պնդում էր ծեր Զօֆֆին: Նստացրէք բաղկաթուռի մէջ, շուտով կլաւանայ: Ես դորան ասացի, որ անհանգիստ չը լինի. դեռ երեկ ասացի, որ ամեն ինչ կանցնի:

Հիւանդին նստացրին բաղկաթուռի մէջ բաց լուսամտի առաջ առաւօտեան թարմ օդը շնչելու, բայց էլ ոչինչ ջանք կարող չեղաւ ծերունուն կեանք պարգևել. հոգին մարմնից բաժանուեց և ամեն հաշիւ գացեց կեանքի հետ:

Պէկսնիֆը Զոնսի խնդիրքով թաղման պատ-րաստութիւններն սկսեց տեսնել, և ամենից առաջ մի հասակաւոր կին գտաւ, որին և յանձնեց հսկել

Հանգուցեալին: Միտորիս Գէմպը, այս էր յարգելի կնոջ անունը, առհասարակ հիւանդապահի պաշտօն էր վարում, բայց չէր մերժում նաև այնպիսի յանձնարարութիւններ, որ առաջարկել էր նորան ճարտարապետը: Նա բնակւում էր մէկ ինչ-որ Սվիդլապսլի մօտ, որ չափազանց տարօրինակ անուան հետ, մի և նոյն ժամանակ պարապում էր երգող թռչունների առևտուրով և սափրչութեամբ: Այնտեղից Պէկսնիֆը գնաց յուղարկաւորութեանց կապալառու՝ միտէր Մօուլդուի մօտ և յայտնեց, որ Հանգուցեալ Չուզլվիտի որդին ոչինչ ծախք չէ խնայում, միայն թէ արժանաւոր կերպով յարգուի իւր ամենասիրելի Հօր յիշատակը կարելին շքեղութեամբ տնօրինելով նորա թաղումը:

Անմխիթար որդին փափագում էր բազմաթիւ հրաւիրագրեր ցրուել, բայց մտածելով, որ վաղուց իւր հայրը յարաբերութիւնը կտրել էր ամենի հետ՝ թողեց այդ մտադրութիւնը: Աւստի վճռեցին, որ եթէ թաղմանը քիչ մարդ գայ՝ մ. Մօուլդուին առաջարկեն մարդիկ վարձել:

— Բժշկին չմոռանա՛ք, ասաց Զոնսը ճարտարապետին:— Նա անշուշտ պիտի լինի, որովհետև ամեն ինչ գիտէ, և որ ես անմեղ եմ այս գործում:

— Սակայն, ո՛ւր է մեր սիրելի Զօֆֆին.— լեղծ կարեկցութեամբ հարցրեց Պէկսնիֆը, նայելով իւր շուրջ և կարծես որոնելով սենեկում:

— Այնտեղ է, նորա մօտ,— վշտահար պատաս-

խանեց Զօնսը, ձեռքը մեկնելով դէպի վերնայարկ տանող սանդուխը:— Իմ կարծիքով լաւ կլինէր նոյն իսկ, որ մեռելապահի եկած ժամանակ այդ հինաւորաց ծերին այստեղ բերէինք, թէ չէ, Աստուած գիտէ, ինչ լիմարութիւններ կարող է անել:

Պէկսնիֆը բարձրացաւ Զուզլվիտի ննջարանը, ուր մեռնողի գլխավերեւը, ձեռները ջերմեռանդութեամբ խաչած և գլխիկոր նստած էր հաւատարիմ գործակատարը. նա չնկատեց Պէկսնիֆին և հեծում էր ցած ձայնով. բայց երբ վերջինս նորա ձեռքը բռնեց, հեզութեամբ տեղից վերկացաւ և թոթովեց մեղմօրէն.

— Եօթը տասնեակ և էլի մի տասնեակ—այս ամենը միայն մի ութանոց է կողքին էլ մի զրօ: Ուրիշները ինն տասնեակ էլ են ապրում: Ինչո՞ւ աւելի չապրեց սա: Ես սիրում էի սորան. թուաբանութիւնը մենք միասին ենք սորորել:

— Եկէք ինձ հետ, միտէր Զօֆֆի, ասաց Պէկսնիֆը. արիացէք:

— Լաւ, շատ լաւ, այս րոպէիս, պատասխանեց ծերուկը:— Ո՛հ, Զուզլվիտ և Որդի, հին հաստատութիւն: Ձեր միակ որդին է, մ. Զուզլվիտ, ձեր հարազատ որդին:

Նա լռեց. դէմքը սովորական անտարբեր արտայայտութիւնն ստացաւ: Նա համբերատար ոգով թոյլ տուեց Պէկսնիֆին, որ իրան ցած տանի ընդունարանը, ուր և կամաց նստեց աթոռի վերայ նոյն իսկ անկիւնում, ուր նստում էր միշտ: Ամեն ինչ

լռեց տան մէջ, միայն խեղճ Զօֆֆին ծանր հառաչանքներով ընդհատում էր երբեմն գերեզմանական լռութիւնը:

Զօնսը թաղուած էր տխրութեան մէջ: Մինչև թաղումը կպրծնէր՝ նա շարունակ մտատանջութեան մէջ էր այն զարհուրելի զգացմունքով, որ նա դեռ տանն էր: Դուռը փոքր ինչ ձայն կհանէր՝ դողը բռնում էր և իսկոյն գունաթափ ու վախեցած լետ էր նայում, կարծէք ուրուական էր դուռը բացանում. կրակը ձայն կհանէր վառարանում, ուսի վրայից լետ կնայէր, վախենալով, թէ մի գուցէ սոսկալի պատկեր պիտի տեսնէ, որ սպիտակ պատանով շարժւում է ածուխի վերայ: Ամենափոքր ձայնը աղմուկում էր նորան. մի գիշեր գլխավերը ոտնաձայն լսելով՝ բարձր ձայնով գոռաց, կարծելով, թէ մեռելը դադարից վեր է կացել և ման է գալիս սենեկում:

Վերջապէս ծերունի Զուզլվիտի մարմինը սառը հողին լանձնելու օրը հասաւ: Մ. Մօուլդը կաշուից դուրս էր եկել և հանգէսը փառաւոր անցաւ, իսկ հանդիսականները, որոնք հետաքրքրութեամբ բերանաբաց նայում էին պճնազարդ դիակառքին ու նորա չորս սևազգեցիկ ձիերին, բարձրաձայն լայտնում էին իրանց հաւանութիւնը: Դադարի ետևը՝ ամենից առաջ, աչքերը համեստութեամբ խոնարհած գնում էր մ. Մօուլդը, ետևից երկու անյայտ ջննդմէներ քաշ էին տալիս վշտազգեաց միտտրիս Գէմպին: Սև մահուդ կպցրած

մի կառքում նստած էին՝ Զօնսը, Պէկսնիֆին ու բժիշկը, որ խէրէսի ու զուարճութեան սիրահար էր։ Նոյնտեղ, անկիւնում կուչ եկած, Հեկեկում էր խեղճ Զօֆֆին, որ թաշկինակը տանը մոռացած՝ բռունցքով էր սրբում աչքերը, և թէպէտ այդ հանգիստւոր ընկերին՝ նկատեցին նորան այդ վարմունքի անմարդավարի լինելը, բայց նա ոչինչ չը լսեց. և երբ գերեզմանատանը դադարը գոյեցին, ծերուկը, գերեզմանի առջև ծուկ չոքած՝ իւր բարձրաձայն հեկեկանքը միացրեց թարմ խոնավ թումբի հետ։

— Սրի ու վայելուչ հանգէս կազմիր, — դժգոհութեամբ նկատեց մ. Մօուղի։

— Վեր կացէք, մ. Զօֆֆի, չէք ամաչում, ասաց բժիշկը։ — Այստեղ խոնավ է։ Նայեցէք մ. Զօնսին. նա որդի է, բայց և այնպէս վայելուչ է պահում իրան։

— Ես սիրում էի, գոչեց զառամեալ գործակատարը։ Նա բարի էր և ինձ չէ անսպասուել։ Ո՛վ իմ խեղճ հին բարեկամ և տէր։ Որդի՛դ. միակ որդիդ։

— Գիտէ՛ք, այնքան էլ խելօք չէ դա, — գունաթափ Զօնսը դիմեց Պէկսնիֆին ու բժիշկին, ձեռքը դէպի Զօֆֆին մեկնելով։ — Ականջ մի դնէք խրնդրեմ։ Ինձ չի զարմացնի, եթէ մի որ և է խոշոր լիմարութիւն դուրս գալ դորա բերանից։ Հայրըս դորան իմ խնամքին յանձնեց, և ինչ էլ խօսի՝ այնուամենայնիւ կխնամեմ դորան։

Զօնսի վեհանձն խօսքերը մեծ տպաւորութիւն գործեցին լսողների վերայ, և մ. Մօուղի հրաւիրած անծանօթ անձերից, որոնք պատել էին գերեզմանը, հաւանութեան ձայներ հնչեցին։ Իսկ Զօֆֆին անխօս՝ իւր սիրտը ծածկեց և նորից կուչ եկաւ սգաւորների կառքի միջին անկիւնում։

Գերեզմանատունը դատարկուեց։ Վերջին անգամն էլ ճռնչացին դռների ժանգոտ կոճակները. թաղման պարագաները ժողովեցին. ձիաներն ախոռը տարան. բժիշկն ուր-որ հարսանիք գնաց։ Ամեն ինչ սովորական շաւղի մէջ մտաւ. Զօնսի վերջին օրերն ընդունած արտասովոր մռայլ տեսքն անցաւ, և այդ փառաւոր թաղումից մնացին միայն Մօուղի երկար բարակ հաշիւները։

Երկու օրից յետ Զօնսը Պէկսնիֆին իւր հաճութիւնը յայտնեց՝ փեսայանալու նորան, և օժտի մասին կարճատե, բայց տաք խօսքուղրուցից յետ՝ արժանաչարգ ճարտարապետի հետ դէպի Վայոշիր ուղևորուեց։ Պէկսնիֆը հեռատեսութեամբ կարողացաւ կանխաւ տեղեկութիւն տալ աղջկանցը փեսացուի գնալու մասին և տնային համեստ աշխատանքի միջոցին՝ այդ անսպասելի հանգիստումը խիստ հաճելի տպաւորութիւն գործեց նոցա վերայ։ Նորատի օրիորդները թանկագին հիւրի ներկայութեան շնորհիւ չափազանց կենդանութիւն էին ստացել և — որ շատ հագուազիւտ բան էր նոցա մէջ — շատ

քնքշոյշ ու սիրային ուշադրութիւն էին ընծայում միմեանց: Գոյրերի այս փայլուն տրամադրութիւնը այնքան քաջալերեց Զօնսին, որ առանց երկար մտածելու, յայտնեց, թէ եկել է իւր ձեռքն ու սիրտը միսս Գրացիային առաջարկելու նպատակով: Սա առաջուայ պէս պատուեց նորան խրտուիլակ, հրէշ և այլ շատ թէ քիչ սոցա նման փաղաքշական անուններով. բայց այս բոլոր մանր բաներն ամենևին արգելք չեղան իւր կատարեալ հաճութիւնը տալու Զօնսին: Գործի այս կերպարանքը փոքր ինչ շփոթեց միսս Սառային. սա վշտացած էր երևում և իրան փոքր ինչ անտարբեր էր պահում դէպի հիւրը, որ և ստիպեց Գրացիային իւր մարդուն պաշտպան հանդիսանալ: Այս հանգամանքը մի այնպիսի փոթորկալից խռովութեան մէջ գցեց քոյրերին, որին վերջ դնել անկարող եղան նոյն խկ ինքն արժանայարգ և կեանքի ամեն դէպքերում խորագէտ մ. Պէկսնիֆը: Կռիւր հետզհետէ սաստկացաւ և վերջապէս միմեանց գլխին մի շարք տաք տաք նախատինքներ թափելուց յետոյ, քոյրերն արտասուալից աչքերով վազեցին վերև իրանց սենեակները: Ընտանիքի յարգելի պետը աչքերի արտասուքը մաքրելով՝ վշտահար հառաչ արձակեց:

— Ի՞նչ էք կամենում, — հարցրեց նորան Զօնսը կոպիտ կերպով:

— Ուղիղն ասեմ, այս վայրկենիս իմ հոգին սլացել էր դէպի մեր սիրեցեալ ազգակիցը՝ ձեր

հանգուցեալ հայրիկը, վեհանձնաբար պատասխանեց Պէկսնիֆը:

Զօնսը գունաթափ աղաղակեց.

— Լռեցէք և չհամարձակուէք երբէք ոչ իմ և ոչ ուրիշ մէկի մօտ՝ այդ առարկայի մասին խօսել: Ճարտարապետն անյապաղ խօսքի նիւթն ուղեց փոխել, բայց մի ոտնաձայն լսեց, և Պինչը հեռւով ներս վազեց սենեակը: Նա խիստ յուզուած էր, բայց նկատելով, որ իւր վարպետը կողմնակի մարդու հետ է խօսում, սաստիկ վախեցաւ, թէ պէտ նորա դէմքից նկատելի էր, որ մի խիստ անյետաձգելի բան ունէր ասելու, և այդ յարգելի պատճառ էր ներողութիւն խնդրելու յանկարծակի մտնելուն համար:

— Մ. Պինչ, ասաց Պէկսնիֆը. ներեցէք, շատ անվայել էր ձեր այստեղ մտնելը:

— Ներեցէք, տէր, որ դուռը չբաղխեցի. ես այնքան զարմացայ, երբ նոցա այստեղ տեսայ, մանաւանդ այնպէս շտապում էի, որ...

— Ասացէք, վերջապէս, թէն էք ուզում, — անհամբերութեամբ ընդհատեց Պէկսնիֆը:

— Իսկոյն եկեղեցումն էի և երգեհոն էի նուագում, — սկսեց Պինչը, շունչը լետ բերելով և ամօթից գդակը շարժելով: — Յանկարծ լետ հայեցի ու տեսայ, որ ականջ են դնում մի տարիքով տղամարդ և մի նորատի կին: Սկզբում չկարողացայ նոցա մթնում ճանաչել, բայց առաջարկեցի նստել: Նոքա մերժեցին և երաժշտութեան համար շնոր-

Հակալ լինելով՝ ինձ Հարցրին, այսինքն կինը Հարցրեց.— Կարծե՞մ դուք միտե՞ր Պէկանիֆի մօտ էք բնակու՞մ:— Ես պատասխանեցի, որ այո՛, սլափու ունիմ նորա մօտ լինելու, և մինչև անգամ ինձ թոյլ տուի աւելացնել, որ դուք իմ բարերարն էք և թէ շատ եմ սլարտական ձեզ: Յետոյ նորից Հարցրին, այսինքն՝ դարձեալ կինը, և ոչ թէ մարդը. որ կողմից կարող ենք կարճ ճանապարհով մ. Պէկանիֆի մօտ գնալ, առանց Վիշապի կողմը պըտոյտ գալու:

Ճարտարապետն ուշադրութիւնը լարեց և ականջները լաւ սրեց:

— Յետոյ:

— Ես պատասխանեցի, թէ բաղդաւոր կհամարիմ ինձ ուղեկցել իրենց: Ուղարկեցին պարսպի առջև սպասող կառքի ետեւից, իսկ իրանք ինձ հետ այստեղ եկան: Ես առաջ վազեցի, որ ձեզ իմաց տամ. նոքա էլ իսկոյն այստեղ կլինեն:

— Ո՞վքեր պիտի լինեն, — ասաց Պէկանիֆը մըտախոհ:

— Տէր իմ Աստուած. — գոչեց Պինչը. — կարծե՞մ արդէն ասացի թէ ո՞վքեր են: Մարդն այն ծեր ջէնտլմենն է, որ լիշնւմ էք, հիւանդ պարկած էր Վիշապում, և նորատի օրիորդն էլ, նորան խնամողը:

Թովմասը սարսափեց և մի քանի քալ յետ գնաց դէպի դուռը, այն արտայայտութիւնից, որ ստացաւ մ. Պէկանիֆը վերջին խօսքերի վերայ: Այն

երկիւղը, որ կարող էր ծեր Մարտինի բարեհաճութիւնից զրկուել՝ նորան ատելի Ջօնսի իւր տանը լինելու պատճառով, այն Հանգամանքը, որ իւր ասպագայ փեսացուն առանց մահուչափ վիրաւորելու՝ չէր կարող ճանապարհ դնել կամ գոնէ մի կերպ ծածկել, իւր տան մէջ ծագած խռովութիւնն ու նորան մի բարեյաջող ելք տալու հնար չունենալը, — և այս բոլորի հետ ծեր Չուզլիտն ու նորա սանուհին դուռն շէմքում. — անբարեյաջող Հանգամանքների այսպիսի զարհուրելի կապակցութիւնը մեծ ճարտարապետին կատարեալ յուսահատութեան մէջ ձգեց:

— Աստուած իմ, այս ի՞նչ արեցի. — ճչաց Թովմասը, իւր վարպետի դրութիւնը տեսնելով: — Ես կարծում էի, թէ ուրախութիւն պէտք է պատճառեմ. . .

Բայց այդ միջոցին դուռը սաստիկ բաղխեցին: Սլափու ժամանակ չէր, պէտք էր մի կերպ կարգադրել: Պէկանիֆն ինքն իրան զսպելով Պինչին ուղարկեց իւր դուռտներին նախազգուշացնելու որ աղմուկ չանեն, որովհետև հիւրեր են գալիս, Ջօնսին էլ աղաչեց մի փոքր սպասի, մինչև կիսօտ հիւրերի հետ դործով: Իսկ ինքը ծածկեց իւր լայնանիստ գլխարկն և ձեռքին առնելով պարտիզի բահը՝ առաջ գնաց մինչև բակի դուռը հիւրերին դիմաւորելու, ուրախ երգ երգելով:

— Դուք էք, մ. Չուզլիտ, աղաղակեց ճարտարապետը, դռները բանալով: — Ձե՞մ հաւատում աչքերիս: Ի՞նչ բաղդաւոր ժամ: Աղաչում եմ ներս

Հրամայեցէք: Դուք ինձ պարտիզպանի շորով էք տեսնում, բայց Հաւաստի եմ, որ չէք բարկանայ: Այգեգործութիւնը Հին պարապմունք է: Ադամը առաջին այգեպանն էր. իսկ իմ Եւան այս աշխարհում չէ այլ ևս:

Եւ Հիւրերին ներս տարաւ իւր ընտիր ընդունարանը:

—Աղջկերքս ուրախութիւնից կցնդուեն,— շարունակեց նա.— նոքա շատուց այսպիսի մի ախորժելի դէպքի էին սպասում ձեզ Հետ ծանօթանալու, սիրելի Միսս Մէրի:

Պէկանիֆի խօսելիս ծեր Մարտինն ականապիշ դիտում էր նորան, բայց ոչ սովորական խիստ Հայեացքով:

—Պէկանիֆ, ասաց նա՝ դէպի պատուհանը տանելով: Ինձ չափազանց լուսահատեցրեց եղբօրս մահը: Երկար տարիներ օտարացած էինք մենք: Աստուած Հոգին լուսաւորէ: Կեանքը շատ փոքր միջթարութիւն պարգևեց նորան:

Պէկանիֆը ծերունուն այդպէս հեզահամբոյր դրութեան մէջ տեսնելով՝ Զօնսի ներկայութեան առթիւ ունեցած երկիւղը փոքր առ փոքր նսեմացաւ նորա սրտում:

—Ներեցէք, տէր,— ասաց նա.— կարող եմ հաւատացնել, որ Էնտօնին իւր վերջին օրերին երջանիկ էր իւր որդու, այդ օրինակելի որդու անկեղծ սրտակցութեամբ: Որքացած երիտասարդը ներկայումս իմ տան մէջ է որոնում իւր վշտերի սփոփումը: Ներեցէք ակամայ վարմունքիս, սիրելի եղ-

բայր,— աւելացրեց Պէկանիֆը արտասուքն աչքերին ծերունու ձեռքը սեղմելով.— բայց ես ուղիղ մարդ եմ և պարտական եմ լիակատար իրաւունք շնորհել խեղճ որբին:

—Այստեղ է, ա՛յս տանը,— շշնջաց ծեր Զուզլվիտը, ապշած նայելով Պէկանիֆին, բայց ապա օթափուելով գոչեց.

—Ցանկանում եմ տեսնել նորան:

—Անշուշտ բարեկամութիւնից դրդուած,— վրայ բերեց Պէկանիֆը:— Ներեցէք, բայց նա իմ Հիւրս է...

—Առացի, որ ուզում եմ նորան տեսնել: Եթէ ես թշնամական դիտաւորութիւն ունենայի, կպատուիրէի աչքիցս Հեռացնել:

—Ուրեմն կրկանչեմ, և նա իսկոյն կգայ:

Պէկանիֆը գնաց Զօնսին կանչելու և հազիւ քառորդ ժամից վերադարձաւ նորա հետ: Իսկ մինչև դոցա գալը երևացին Պէկանիֆի հակառակորդ դուստրները և սեղանը բացարին թանկագին Հիւրերին Հիւրասիրելու համար:

Որքան էլ Պէկանիֆն աշխատում էր համոզել Զօնսին թէ անհրաժեշտ է, որ լարգանքով պահէ իրան հօրեղբօր առջև, այնուամենայնիւ երիտասարդի վարմունքն ու ձևերը ընդունարանը մտնելիս՝ չափազանց անհամակրելի էին:

—Որդեակ, — ասաց ծերունին.— ես լսեցի, որ դու լաւ որդի ես եղած:

—Ինչպէս առհասարակ կվայելէ որդուն, ՚ի

Հարկէ,—պատասխանեց Զօնսը:—Ոչ լաւ և ոչ էլ վատ ուրիշներից:

—Դու, ասացին, օրինակելի որդի ես եղել, շարունակեց ծեր Մարտինը, նայելով Պէկսնիֆին:

—Ես նոյնպիսի լաւ որդի էի, ինչպէս և դուք բարի եղբայր:

—Իո խօսքերը խիստ են, բայց վշտացած ես, —նկատեց Մարտինը կարճատև լռութիւնից յետոյ:—Տուր ինձ ձեռքդ:

Զօնսը կատարեց նորա ցանկութիւնը: Մի անպատշաճ լռութիւն տիրեց: Մ. Պէկսնիֆի ոչ անհոգ ուրախութիւնը, ոչ էլ յօժար ցանկութիւնը կարող չէղան այդ խմբակի Հակառակորդ կողմերը Հաշտեցնելու մօտեցնել: Սառալի կրծքում սփռուած անչափ նախանձն ու ատելութիւնը չէր շիջանում և յաճախ այն աստիճան յուզուում էր, որ նորա քնքոյշ Հայրն անգամ յուսահատուում էր: Մէրի Գրէգէմի ներկայութիւնն իսկ (ծեր Մարտինը այս անունով էր ծանօթացրել իւր սանուհուն Պէկսնիֆի ընտանիքի Հետ), չնայելով նորա Հեզ ու խաղաղ դրութեանը, դիւրութիւն չպատճառեց. մ. Պէկսնիֆի դրութիւնը խիստ ծանր էր: Ոչ մի անգամ նա իրան այնպէս թեթև չէր զգացել, ինչպէս այն ժամանակ, երբ ծերունի Չուզլվիտը վերջապէս ժամացուցին նայեց ու յայտնեց, որ տուն զնալու ժամանակ է:

—Մենք Վիշապ Հիւրանոց ենք իջևանած, ասաց Մարտինը.—կարելի էր ոտով գնալ: Եղանակը

լաւ է, բայց մթնում է: Միստէր Պինչ, խնդրեմ ճանապարհ դրէք մեզ:

—Մեծ յօժարութեամբ,—պատասխանեց Պէկսնիֆը: Միստէր Պինչ, բարեկամ, լապտերը վերցրէք և զգուշութեամբ առաջնորդեցէք:

Թովմասն այդպիսի մի խորհրդի կարիք ունէր, որովհետև նորա ջղերը ցնցուել էր այդ երեկոյ գլխովն անցած արեկոծութիւնից՝ և այնպէս դողում էր, որ Հազիւ էր լապտերը բռնել:

—Ուրեմն, մ. Պինչ, բոլորովին գոհ էք ձեր ներկայ կացութեամբ մ. Պէկսնիֆի մօտ.—Հարցրեց Մարտինը ճանապարհին:

Թովմասը մեծ Հիացումով պատասխանեց, թէ ինքն այն աստիճան պարտական է Պէկսնիֆին, որ Հազիւ թէ իւր ամբողջ կեանքում կարող լինի իւր երախտիքն արտայայտել:

Պինչի ազնիւ վարպետի գովեստին շուայած խօսքերն ամենևին դուր չեկան ծերունի Չուզլվիտին, որ Թովմասի Հիացումը շինծու համարեց և լոկ Պէկսնիֆին հաճելու համար: Ծերունին շատ վշտացաւ այս բանի վերայ, առաւել նորա համար, որ Պինչը առաջին անգամն իսկ հաճելի թուաց նորան իւր անկեղծութեամբն ու միամտութեամբ:

—Դու էլ ուրիշներից աւելի չես եղել, մտածեց նա.—կամեցար խաբել ինձ, և լոկ չափազանց եռանդից ծառայութիւն անել ցանկացար Հովանաւորիդ:

Ամբողջ ճանապարհին էլ ոչ մէկը չխօսեց: Վի-

շապի դռանը նոքա բաժանուեցան: Թովմասը հառա-
չեց, լապտերի մոմը հանգրեց և ազարակովը տխուր
լետ դարձաւ դէպի տուն:

Տան մօտակայ խաչփողոցում ճանապարհը կըտ-
րեց մի սնծանօթ: Թովմասն սկզբում զարմացաւ,
բայց տեսնելով որ Զօնսն է,

— Ախ, դուք էք, միտէր Զօնս, հարցրեց: Ո՞ր-
տեղից լոյս ընկաք:

— Ձեր գործը չէ, — պատասխանեց Զօնսը: — Կո-
րէք ինձանից:

— Շատ մարդավարի էք, — նկատեց Թովմասը:

— Ձեզ հետ չեմ, — վրայ բերեց Զօնսը: Դուք
հիվ էք:

— Ես մարդ եմ, և նոյնքան իրաւունք ունիմ
քաղաքավարութիւն պահանջելու, որքան և ուրի-
շը, — հեզութեամբ պատասխան տուեց Թովմասը:

— Դուք ստախօս էք և չարժէ ձեզ հետ խօ-
սել, — բարկացած գոչեց Զօնսը: Խորհուրդ եմ տա-
լիս լուէք և չխառնուէք իմ և ազգակիցներիս յա-
րաբերութեանց մէջ: Երբ շունը բարձրանում է,
ուր նորան չեն հրաւիրում, զազանակով են ծե-
ծում: Հասկացա՞ք:

— Հասկացայ. սաղայն խնդրում եմ թոյլ տուէք
անցնեմ:

— Կանցնէք, երբ կամքս լինի: Կցանկայի իմա-
նալ, թէ այդ ինչեր էք սարքում մեր բարեկամ մի
շրջմովիկի հետ:

— Ես ձեր բարեկամ շրջմովիկների հետ ծանո-

թութիւն չունիմ, — քաջութեամբ աղաղակեց Պինչը:

— Իսկ ես ասում եմ, որ ծանօթ էք:

— Եթէ ձեր հօրեղբօր մասին էք խօսում, թոյլ
տուէք նկատել, որ նա շրջմովիկ չէ, — պատասխա-
նեց Թովմասը: — Այժմ էլ չէք ցանկանայ ճանապարհ
տալ ինձ:

— Տեղից չը շարժուէք, մինչև ես իրաւունք
չտամ, — մռնչաց Զօնսը և ձեռնափայտը բարձրաց-
րեց Պինչի գլխին, բայց սա ճարպիկութեամբ թե-
քուեցաւ և մի վայրկենից նոյն ձեռնափայտը չգի-
տեմ ինչ հրաշքով այնպիսի յաջողակ հարուած տուաւ
նոյն իսկ Զօնսի ճակատին, որ սա գլխիվայր ընկաւ
առուի մէջ: Արիւնն աղբիւրի պէս սկսաւ հոսել
պատռուած քունքից: Զօնսը թաշկինակով ծածկեց
վէրքը, ոտի կանգնեց և ուզում էր գնալ, բայց
տատանուեց:

— Վիրաւորե՛լ եմ ձեզ. — վախեցած հարցրեց
Թովմասը: — Շատ ցաւում եմ. բայց պատահմամբ է
եղել. ես միայն ուզում էի ձեռնափայտը ձեռքիցդ
խլել: Թեք ընկէք իմ ուսի վերայ, ես կը բռնեմ.
ձեզ, մինչև որ փոքր ինչ կաղդուրուէք:

Զօնսը լուեց, բայց ցաւից ու չարութիւնից
խանդարուած դէմքը ցոյց էր տալիս, որ իւր կեան-
քում երբէք մոռանալու չէ այդ դէպքը:

Ճանապարհին մինչև տուն հասնելը երկուսն
էլ լուռ էին: Զօնսն առջևից էր գնում, իսկ Թով-
մասը քանի մի քայլ հեռու նորա ետևից, տխուր
մտածմունքի մէջ, թէ ինչպէս կվերաբերուի իւր

բարերարն այս անահնունելի արկածքին: Երբ Զօնսը դուռը բաղխեց, խեղճ Թովմասի սիրտը սաստիկ զարկեց, բայց այդ զարկն աւելի արագացաւ, երբ Գրացիան դուռը բացեց և իւր փեսացուի երեսն արիւնոտած տեսնելով՝ բարձր ճիչ արձակեց:

— Զայն մի հանէք, խնդրեմ, — ասաց Զօնսը զայրացած, երբ ամենքն ընդունարանը մտան: — Զընչին բան է. մութը գիշեր էր, և ծառի ճիւղին դիպայ. ուրիշ բան չկայ:

— Գրացիա, զաւակս, սառը ջուր, 'ի սէր Աստծու, ջուր, աղաղակում էր շփոթուած Պէկսնիֆը նշանուած փեսայի կողքին: — Մկրտման ուր է: Շուտով մաքուր լաթ բերէք:

Գրացիան վերքը լուաց: Պէկսնիֆը քնքշութեամբ բռնած ունէր ասպաղայ փեսայի գլուխը, իսկ Պինչը, կատարելապէս զգալով իւր յանցանքը, եռանդով խառնում էր հոլլանդական կաթիլների սրուակը: Վերջապէս վերքը կապեցին, հիւանդին պարկայրին մահճի մէջ, և տանը ամեն շշուռն լռեց. բայց Պինչի քունը չտարաւ և երկար ժամանակ մահճակալի մօտ նստած մտածում էր, և աշխատում արժանապէս գնահատել այդ սարսափելի օրուայ իւր գործողութիւնների եղանակը: Խեղճ Թովմաս: Նա իբրան կատարելապէս յանցաւոր էր համարում:

Բ.

Վերջապէս ուշ գիշերով, լուսնի պայծառ լու-

սի տակ, երերուն երկաթուղիով յոգնեցնող ու երկիւղալի երկօրեայ ճանապարհորդութիւնից յետ՝ երիտասարդ Մարտինն ու Մարկոս Տէպլին հասան այն վայրին, ուր պէտք է գետին գնէին: Գնացքը կանգ առաւ, և ճանապարհորդներն երկար նստելուց թրմած ոտները հազիւ շարժելով՝ դուրս եկան շոգեկառքից: Նոյն իսկ երկաթուղու գծի մօտ հպարտ բարձրանում էր մի վիթխարի սպիտակ շինուածք, որ իւր տգեղ տեսքով չափազանց նման էր հիւանդանոցին: Այդ շինութեան հէնց տանիքի տակ կըսցրած վերնագրի վերայ սպիտակ մեծ տառերով նկարուած էր.

«Ազգային հիւրանոց»:

Որովհետեւ այս հիւրանոցն, 'ի միջի ալոց, մօտ էր երեւում այն նաւահանգստին, ուր կանգնում էին Եգեմ գնացող շոգենաւերը, ուստի Մարտինն ու Մարկոսը որդեցին այնտեղ իջեանել: Մի սենեակում տեղաւորուելուց և փոքր ինչ հանգիստ վայելելուց յետ նոքա կարճատեւ խորհրդակցելով որոշեցին վերջնապէս 'ի յայտ բերել իրանց բոլոր առձեռն միջոցները: Երեւաց, որ Մարկոսը քառասուն և վեց ֆունդ ստերլինգ ունէր, իսկ Մարտինի բոլոր կարողութիւնը ութից չէր անցնում: Սա այն հետեւանքն ունեցաւ, որ Մարտինն օգտակար համարեց առաջարկել իւր աւելի հարուստ ուղեկցին, որ միասին մի բան ձեռնարկեն «Մարտին և Տէպլին» անունով: Այս վեհանձն առաջարկութեան նա կցեց, որ Մարկոսը, իւր դրամը գնելով այդ հիմ-

նարկութեան մէջ որպէս լրացուցիչ դրամագլուխ, կտանայ ամեն տեսակ եկամուտների կէսը. իսկ ինքը, Մարտինը, մէջ կը բերէ իւր ընդունակութիւնները և ճարտարապետական հմտութիւնները: Խեղճ Մարտինը դեռ էլի այն համոզմունքի էր, թէ ժամանակով կարող էր հովանաւորել Մարկոսին և առատ վարձատրել նորա ջերմեռանդութիւնը:

— Զգիտեմ, ինչպէս շնորհակալ լինեմ ձեզանից, տէր, — ասաց Տէպլին: — Սուրը ձեռքիս կաշխատեմ ձեզ համար: Իսկ իմ անունս հանեցէք. ես այդ բաներից միւսնոյն է բան չեմ հասկանում. ես միմիայն ընկեր կլինիմ: Այդպէս էլ գրեցէք, «Մարտին և ընկ.»:

— Ինչպէս կամիս, — պատասխանեց Մարտինը ծանր կերպով. իսկ այժմ խմենք նոր ձեռնարկութեան յաջողութեան կենացը. մտիւր խնդրեմ ճաշարան և երկու բաժակ խերէս բեր:

Մարտինն արդէն մոռացել էր, որ Մարկոսն էլ ծառայ չէր, այլ ընկեր, բայց Տէպլին իւր սովորական ժրութեամբ հնազանդուեցաւ: Քնելուց առաջ միմեանց խօսք տուին, որ առաւօտը միասին գնան գետին վաճառող գործակալին:

Գործակալը, որ լափշտակչի տեսք կրող մի նիհար մարդ էր, կանաչ համազգեստ հագին և գըլխին լայնանիստ յարդի գլխարկ, որ ծալած էր ծոծրակի վերայ, բնակւում էր մի փոքրիկ պահականոցում և շատ նման էր անտառապահին: Անունը միտէր Սկեդէր էր: Նա շէմքում հանդիպեց այցե-

լուներին և երբ իմացաւ նոցա գալու նպատակը, ներս հրաւիրեց «գրասենեակը»:

— Սակայն կարելի՞ է իմանալ թէ դա ի՞նչ է, — գոչեց Մարտինը ներս մտնելով պահականոց և մի հայեացք ձգելով մի մեծ յատակադժի վերայ, որ բռնել էր գրասենեկի ամբողջ սլառը:

— Եդեմն է, պատասխանեց Սկեդէրը:

— Ես չեմ կարող երևակայել, թէ դա քաղաք է:

— Մի՞թէ: Այո՛, քաղաք է և այն՝ ընդարձակ:

Եւ ճշմարիտ, մակարդակի վերայ մեծ ճշտութեամբ նշանակած էին եկեղեցիներ, շուկաներ, հիւրանոցներ, ապրանքի պահեստներ, հոյակապ խանութներ, հրապարակը, թատրոնը—միով բանիւ ամեն տեսակ մասնաւոր և հասարակական շինուածներ, և մինչև անգամ բանտերը:

— Վա՛հ, շատ նշանաւոր տեղ է, — գոչեց Մարտինը: Բայց վախենում եմ, թէ ինչ պատշաճ ոչ մի գործ չի գտնուիլ այնտեղ:

— Ի՛նչ էք հրամայում, քաղաքի դեռ կէսը հազիւ է կառուցուած. գործ ի՛նչքան կուզես:

Մարտինը ազատ շնչեց:

— Ա՛յ էս հրապարակը կարծեմ դեռ աւարտած չէ, — ասաց նա ցոյց տալով մակարդակի վերայ:

— Ո՞րը, — հարցրեց գործակալը: Սա՛: Ո՛չ, դեռ ծախուած էլ չէ:

— Սկզբում սա կարծեմ բաւական լաւ գործ կլինի. դու ի՛նչ ես կարծում, Մարկոս, — շշնչաց Մարտինն ընկերին՝ արմուկը խփելով նորան:

— Շատ պատուական, — խոնարհ պատասխան տուեց Մարկոսը, որ աչքը Սկեդդէրից ամենեւին չէր հեռացնում:

— Բայց կարելի է այնտեղ բաւականաչափ ճարտարապետներ կան, — հարցրեց Մարտինը գործակալին այնպիսի մի ձայնով, որ կարծես թէ վախեցնում էր այդպիսի յաջող դէպքը ձեռքից փախցնել:

— Ընդհակառակն, — հանգստացրեց նորան Սկեդդէրը. — ներկայումս փորձուած ճարտարապետների կատարեալ բացակայութիւն է այնտեղ: Խորհուրդ եմ տալիս որ շտապէք:

Մարտինը գոհ այս բացատրութիւնից՝ որոշեց առանց յետաձգութեան գործը սարքել և իւր ու ընկերոջ իբրև կատարեալ սեպհականութիւն ձեռք բերեց մի մեծ կտոր գետին, վճարելով ընդամենը հարիւր դոլար*), մի գին, որ ժամանակին համեմատ, ինչպէս հաւաստիացնում էր գործակալը, անհաւատալի արժան էր:

— Իսկ որտեղ է նշանակած մակարդակի վերայ այդ գետինը, — հարցրեց Տէպլին գործակալին:

— Մակարդակի վերայ, — հարցը կրկնեց սա: Խնդրեմ...

Եւ միտէր Սկեդդէրը շուռ եկաւ մակարդակի կողմը, բաւական ժամանակ մեծ ուշադրութեամբ նայեց և կարծէք թէ գտնելով մատը զարկեց գլխաւոր ծովեզրի հէնց մէջ տեղը:

*) Դոլարը՝ արծաթ դրամ է 1 ուրբի 33 4. արծեքով:

— Ահա այստեղ է, ասաց նա յարգանքով. — Նայեցէք խնդրեմ: Սակայն, գուցէ դուք կասկածում էք նաև, պարոններ, թէ կայ աշխարհումս և նոյն իսկ Ամերիկան, — աւելացրեց Սկեդդէրը վրշտադէմ. — եթէ այդպէս է՝ ի դուր էք ժամանակ կորցրել այստեղ գալու:

Մարտինը մի նախատալից հայեացք ձգեց Մարկոսի վերայ, իսկ Սկեդդէրը սկսեց ծախած գետնի չճարի ստացականը գրել: Երբ թուղթը պատրաստուեց և մի տարօրինակ ստորագրութեամբ կնքուեց՝ գործակալը տուեց Մարտինին ու ասաց.

— Գործը վերջացած եմ համարում: Շնորհաւորում եմ և ցանկանում ամեն յաջողութիւն:

Մարտինն ու իւր ուղեկիցը այսպէս մի կտոր գետնի տիրացած ընդարձակ Եդեմ քաղաքում, հրաժեշտ տուին մ. Սկեդդէրին և դարձան հիւրանոց: Բայց հէնց որ «Ազգային հիւրանոցում» լուր տարածուեց, թէ երիտասարդ անգլիացին գետին է առել Եդեմում և առաջին իսկ շոգենաւով մտադիր է ճանապարհ ընկնել, հիւրանոցի բոլոր բնակիչները շտապեցին ծանոթանալ այդ բաղտաւորի հետ: Ամեն մէկը շնորհաւորում էր այդ նշանաւոր մարդուն և սեղմում նորա ձեռքը: Մարտինը օրուայ հերոսն էր դարձել: Նա ամբողջ օրն անցկացրեց նոր ծանոթների հետ, որոնք կատարեալ հիացմամբ գովում էին նորա ձեռնարկութիւնը և հանգամանքներից օգտուելու ընդունակութիւնը: Այս բոլոր գովասանքները նա ընդունում էր ինչպէս մի

կարևոր բան և զրգուռումէր նորա ինքնասիրութիւնը: Այն ինչ Մարկոսը բոլոր պատիւն ու փառքն ընկերին թողած՝ մինչև երեկոյեան մութը պարապած էր ճանապարհի պատրաստութեամբ և այլ կարևոր իրեր գնելով, որոնք փորձուած մարդկանց խորհրդով անհրաժեշտ էին ապագայ տնտեսավարութեան համար Եդեսի Հովտում: Այսպէս անցաւ չորս օր:

Առաւօտ էր: Մեր երևելի հողատէրերը հրաժեշտ տուին յարգողներին ու շոգենաւր մօտն: Տախտակամածը լիքն էր գաղթականների խիտ ամբոխով: Այնտեղ կային և ապագայ երկրագործներ, որոնք երբէք արօր չէին տեսել, և փայտատներ, որոնք մանկութիւնից կացին չէին առել ձեռքին, կային նաև ճարտարապետներ, որոնք ընդունակ չէին մի հասարակ որջ յարմարացնելու: Երկրորդ զանգը հնչեց, և Մարկոսն ինչ-որ լիշեց ու վազեց մ. Սկէզդէրի գրասենեակը. սա կանգնած իւր պահականոցի շէմքում, երբ տեսաւ դէպի ինքը վազող Մարկոս Տէպլիին՝ ձայնեց.

— Ինչ էք անում: Մեծ անխելքութիւն է երկրորդ զանգից լետ շոգենաւից դուրս գալ: Ի՞նչ էք կամենում:

— Ուզում եմ ձեզ մի բան հարցնել:

— Խնդրեմ:

— Ի՞նչէ նշանակում այն իրարանցումը, որ տեղի ունեցաւ այստեղ մեր առևտուրի առթիւ, և ին-

չո՞ւ ամենքն այդպէս շտապում են շնորհաւորել ընկերակցին:

Գործակալը մտածեց, ձեռները դարսեց լայն անդրավարտքի զրպանները և թքեց մի կողմ.

— Տեսէք, շոգենաւին կուշանաք, ասաց նա անտարբեր:

— Հէնց դորա համար էլ խնդրում եմ ձեզ, որ շուտ պատասխանէք: Ես ոչ մի կերպ ընկերիս մենակ չեմ թողնի որ Եդեսի գնայ: Պատասխանեցէք շուտով. ի՞նչ է նշանակում այս իրարանցումը:

— Նշանակում է, որ ձեր ընկերին յարգում են, պատասխանեց Սկէզդէրը նենգ ժպիտով, — և նորան այստեղ նայում են ինչպէս մի հերոսի վերայ:

— Ինչո՞ւ համար:

— Երբ կը գնաք ձեր տեղն՝ այնտեղ կիմանաք: Սակայն լսում էք: Երրորդ զանգն է:

Շոգենաւր մօտ էր և Մարկոսը լսում էր Մարտինի գոռալու ձայնը, թէ շոգենաւը կերթայ, եթէ չշտապէ: Ուստի Մարկոսը մտածելով, որ բանը բանից անցել է, շտապով Սկէզդէրին ստահակ անուանեց, և մի թռիչքով շոգենաւը մտաւ:

— Մարկոս, Մարկոս, — գոռում էր Մարտինը շոգենաւից:

— Այստեղ եմ, ուրախութեամբ պատասխանեց Մարկոսը, թռչելով շոգենաւի մէջ: — Ես գո՞հ եմ: Ամեն ինչ յաջող է գնում: Յաւա՞ջ:

Շոգենաւի ծխնելոյզից կայծեր բարձրացան, և սկսաւ արագ ընթանալ լայն գետի հոսանքի հա-

կառակ ուղղութեամբ, մոլգ ջրի վերալալն փրփրալից հետք թողնելով ետեից:

Այս նաւորդութեան սկզբին՝ շոգենաւն օրը երեք անգամ կանգ էր առնում նաւահանգիստների մօտ, ուղևորներ իջնում էին ցամաք և նորերը մտնում նաւի մէջ. բայց քանի առաջ էր գնում, այնքան ուշ ուշէին հանգիստում նաւահանգիստներ, այնքան գետեզրը անմարդաբնակ էր դառնում: Ամբողջ ժամերով նաւից ոչ մի բնակավայր չէր նշմարւում, բացի փայտատների հիւղերից, որոնց մօտ շոգենաւը հանգիստ էր առնում վառելիք ընդունելու: Օրերն անցնում էին մէկը միւսի ետեից. երկինք, անտառ և ջուր—ահա՛ թլուրը, ինչ որ պատկերանում էր գաղթողների յոգնած աչքերին, որոնք թուլացած էին տաժանելի ձանձրոյթից ու անտանելի խորշակից. բայց շոգենաւն՝ առաջ էր գնում, այնպէս որ ալ ևս անհնար էր թւում լետ դառնալը, իսկ հայրենիքը նորից տեսնելու յոյսը իբրև անիրագործելի երազ էր ներկայանում: Ուղևորների թիւը մի քանի օրում նշանաւոր կերպով պակասեց: Ել չէր լսւում ոչ երգի ձայն, ոչ կատակ. ոչ մի տեսակ խօսք ու զրոյց էլ չէր կրճատւում ձանձրալի ժամերի երկարութիւնը: Եւ որքան նոքա մօտենում էին ուղևորութեան նպատակավայրին, այնքան խիտ անտառները քշանում էին ու ցած աւազուտ ափերի երկայնութեամբ ձգւում էին ընդարձակ ճահիճներ:

Շոգենաւը կանգ առաւ վերջապէս Եդեմի հան-

դէս: Կարծես նոր էր այդ երկիրը մերկացել Համաշխարհային Ջրհեղեղից, այն աստիճան տղմով ծածկուած էր այդ գգուելի ճահիճը, որ այդքան հրապուրիչ անուն էր կրում: Որովհետև ջրի սակաւութեան պատճառով չէր կարելի նաւահանգստին մօտենալ, ուստի Մարտինին և Մարկոսին իրանց ծանրոցի հետ մակույկով փոխադրեցին այնտեղ: Մըթին ծառերի մէջ երեւցին քանի մի ողորմելի խրճիթներ, որոնցից իրանց մեծութեամբ որոշում էին երկու կեղտոտ գոմեր: Ոչ թատրոններ, ոչ էլ հասարակական ուրիշ շինուածներ նկատելի չէին, ուստի և անդիւացիք ենթադրեցին, թէ հասած չեն բուն քաղաքին, ալ դեռ գտնւում են արուարձանի մօտ:

— Ահա՛ Եդեմի բնակիչ է գալիս, — ասաց Մարկոսը: — Սա կօղնէ մեզ իրերը տանելու: Մի վհատուիք, տէր: Ե՛լ, պապի:

Մթնում, կաղալով և փայտի վերայ լենուելով առաջ էր գալիս Եդեմի գունատ և ուժասպառ բնակիչը, որի աչքերը փոս էին ընկել, կոպիտ ցնցոտիների մէջ պատասպարուած, բոբիկ և գլխաբաց:

— Օտարակոն էք, — գոչեց նա:

— Այո՛, — սիրով պատասխանեց Մարտինը: Ի՞նչ պէս էք:

— Վատ եմ, տէր, — թուլ ձայնով ասաց եդեմացին: Տենդը սարսափ է ձգել վրաս, ոտներս գրեթէ իմս չէ. — այժմ հազիւ եմ մանգալիս: Այս ծանրօրը ձերը չէ՛, պարոններ:

—Մերն է, — պատասխանեց Մարկոսը: Իսկ չէ՞ք կարող ցոյց տալ մէկին, որ օգնէր մեզ մինչև քաղաքը հասնել:

— Իմ մեծ որդին կանէր, եթէ կարողանար, բայց խեղճը նա էլ տենդով պարկած է, իսկ փոքրս անցեալ շաբաթ մեռաւ:

— Հոգւով ցաւում եմ, պապի, — ասաց Մարկոսը, գաղթականի ձեռքը սեղմելով: — Սակայն, անհանգիստ մի լինէք: Թոյլ տուէք՝ ձեռքիցդ բռնեմ և տուն հասցնեմ: Մեր ծանրոցը չի կորչի, շարունակեց նա, խօսքը Մարտինին ուղղելով: Երևի թէ ոչ ոք չկայ դորան տիրացող. շուրջը մարդ չկայ. գոնէ դա մխիթարական է:

— Այստեղի մարդկանց ահա՛ ինչ տեղ պէտք է որոնել, — ասաց ծերունին, ձեռնափայտը գետնին զարկելով. — կամ այն էն մացառների ետև: Մեծ մասին թաղեցինք: Միւսները ցրուեցան այս ու այն կողմ, իսկ որոնք մնացին այստեղ, վախենում են երեկոները տանից դուրս գալ:

— Երևի գիշերուայ օդը շատ վնասակար է:

— Կատարեալ թոյն:

— Մարկոսն ամենևին չյուզուեց: Ձեռքից բռնեց և սկսեց հարց ու փորձ անել, թէ՛ որտեղ է գնաւում իրանց գնած գետինը: Ծերը պատասխանեց, թէ շատ հեռու չէ, և սահմանակից է իւր սեպհական ամբարանոցին. ապա բացատրեց, թէ մի փոքր առաջ ինքն է թաղել այդ գետնի նախկին տիրոջը: Այս էլ անտարբերութեամբ լսեց Մար-

կոսը: Կարճ ասենք, հիւանդ գաղթականը տարաւ նոցա մի ողորմելի խրճիթի մօտ, որ խարխուլ շինուած էր հաստ, անտաշ գերաններից, առանց դռների և լուսամտի ապակիներն էլ կոտրած: Մտնելով այդ հիւղը Մարտինը յուսահատ վայր ընկաւ հողէ յատակի վերայ և դառնութեամբ հեկեկալ սկսեց:

— Աջն ու խաչը ձեզ, ինչ էք անում, — գոչեց Մարկոսը: Թողէք, ՚ի սէր Աստծու. այդ տեսակ միջոցներ ոչինչ չեն օգնի:

— Ներիր, սիրելի Մարկոս, — ասաց Մարտինը տնքալով ու արտասուքն աչքերին, բայց ես, ուղիղն ասեմ, չեմ կարող ինձ զսպել, թէկուզ սպանիր, բայց չեմ կարող:

— Ի՞նչ էք անում, տէր: Դուք վաճառատան տէրն էք, և ձեր աշխատակցից ներողութիւն էք խնդրում, ասաց Մարկոսը և սկսաւ ճանապարհի պարկը բացանել: — Դա լինելու բան չէ, քանի որ գործներս դեռ լաւ են ընթանում, և մեր վաճառատան անունը չի պայթիլ: Հանգստացէք, խընդրեմ: Նայեցէք այստեղ, ի՞նչ ասես չունինք: Այս խոզապուխտ, պաքսիմատ, այս էլ վիսկի *), և ինչ պատուական, — առաջին տեսակիցն է: Ահա՛ թէյամանը, վերմակը, հա՛ ՚ի դէպ և կացինը: Տեսէք է,

*) Օղիի մի տեսակն է, որի հետ ջուր ու շաքար խառնելով՝ պատրաստում են զրօզ, նաւաստիների մէջ տարածուած մի ըմպելիք:

ինչպիսի գրող եմ պատրաստում ձեզ համար: Հա-
ւատացէք, փառաւոր ընթրիք ենք ունենալու:

Այսպիսի մի պատուական երիտասարդի ընկե-
րութեամբ ուղիղ որ չէր կարելի բոլորովին յուսա-
հատութեան մէջ ընկղմուել: Մարտինը պարկի
կողքին նստեց, զրպանից դանակը հանեց, և սկսեց
եռանդով կլանել այն ամենը, ինչ որ այդպէս սի-
րայօժար առաջարկում էր նորան Մարկոս Տէպլին:

— Տեսնում եք, ինչպէս քաղցրացաւ, — ասաց
Մարկոսն ընթրիքից յետոյ. — այժմ կսկսենք մեր
ննջարանը զարգարել: Այս վերմակը դանակներով
կը մեխենք այնտեղ, ուր օրինաւոր մարդկանց
տանը դուռն է լինում: Բաւական տեղ է բռնում,
չէ: Իսկ ներքևի բաց տեղը որ քամին չփչէ, գերանով
կը փակենք: Դա էլ վատ չի լինի: Այս ձեր վեր-
մակը, այս էլ իմը: Այժմ ձեզ եմ հարցնում, տէր,
ինչը կարգելէ մեզ մի լաւ քնել այստեղ:

Չնայելով ուրախ խօսքուղրոյցին՝ երկար ժա-
մանակ Մարկոսի քունը չտարաւ: Նա փաթթուե-
ցաւ վերմակի մէջ, պարկեց հէնց դռան մօտ և
մտաբերելով օձերը՝ կացինը դրաւ կողքին: Խեղճ
կացութեան նորութիւնը, ապագայ կեանքի միջոց-
ների անյայտ լինելը — այս ամեն զարհուրելի յուզ-
մունք առաջացրին նորա սրտում: Որքան էլ Մար-
տինն աշխատում էր ցոյց տալ թէ քնած է, սա-
կայն Մարկոսը հակառակն էր համոզուած, և ա-
մենևին չէր կասկածում, որ նա էլ միևնույն տը-
խուր մտածմունքներին է անձնատուր: Սա ամե-

նից վատ բանն էր, որովհետև վհատութիւնը ու-
րիշ բոլոր պատճառներից աւելի է նպաստում վնա-
սակար կլիմայի ազդեցութեան: Ոչ ոք դեռ այն-
պէս չէր ուրախացել առաւօտը բացուելու վերայ՝
ինչքան Մարկոսը, որին կոտրած լուսամտից ներս
թափանցող արևի պայծառ շողքը զարթեցրեց խան-
գարուած քնից:

Նա կամաց դուրս գնաց, որովհետև արդէն
իր ընկերը քուն էր մտել: Լուացուեց խրճիթի մօտ
վազող առուակի ջրով և սկսաւ Եդեմը դիտել:
Ընդամենը մի երկու տասնեակ խրճիթ էր երևում,
որոնց կէսն անմարդաբնակ. բոլորն էլ փթած և
կիսաւեր: Այստեղ այնտեղ նկատուում էին երկիրը
մաքրելու ջանքեր. մի տեղ միայն դաշտի նման
բան էր երևում, և այնտեղ, ծառի այլուած կոճ-
ղերի մէջ բնում էր փոքր քանակութեամբ սի-
մինդը: Ուր-որ մի քաղցած շուն էր ոռնում: Գետ-
նից բարձրանում էր խեղտող, տաք և հիւանդոտ
գոլորշի և նստում էր շրջակայ բոլոր առարկանե-
րի վերայ. Մարկոսի ոտի հետքերում ճահճուտ հո-
ղի վերայ սև տիղմ էր երևում:

Նորեկ անգլիացիների կալուածները գրեթէ
միմիայն անտառներն էին կազմում: Ծառերն այն-
պէս խիտ էին այնտեղ, այնպէս մօտ մէկմէկու, որ
քիչ էր մնում խեղտէին միմեանց. նոցա՝ արմատ-
ների վեր և ծառերի միջի փոքրիկ տարածութեան
վերայ բսած էր ճահճային բարձր խոտ, ահագին
փիլիկներ և մաշուած թփեր:

Մարկոսը գնաց նաւահանգիստ, ուր նախընթաց երեկոյին թողել էին իրանց իրերը. այնտեղ քանի մի գունատ ու նիհար մարդիկ տեսաւ, որոնք սիրով օգնեցին ծանրօցը նոր բնակարանը փոխադրելու: Նոցա ասելով ով քիչ շատ միջոց ունէր՝ թողեց տունը տեղն ու փախաւ իսկ Նդեմում մնացողները զրկուեցան կնոջից, զաւակներից, եղբայրներից, բարեկամներից և իրանք էլ շատ նեղութիւն կրեցին: Ոմանք տակաւին հիւանդ էին: Նոքա մաքուր սրտով առաջարկեցին Մարկոսին իրանց օգնութիւնը և խորհուրդներն ու առ ժամանակ թողնելով նորան՝ տրտմութեամբ ցրուեցան իրանց բանին:

Մարտինը զարթել էր. այդ մէկ գիշերուայ մէջ նա մեծ փոփոխութիւն կրեց: Դժգոյն էր, լուգնածութիւնից և տեսութեան թուլութիւնից գանգատուում էր և մինչև անգամ խօսելը դժուարանում:

Մարկոսը եռանդով սկսել էր նոր բնակարանը կարգի բերել: Փոքր առ փոքր նա դարսեց և կարգի դրեց հետը բերած ամեն բան, բարձի թողի արած տներից մէկում մի բաւական լաւ դուռը գտաւ ու դրեց այնտեղ, ուր այդ գիշեր կախել էր վերմակը: Մի ուրիշ աւերակ տնակից բերեց մի անտաշ աթոռ, որի վերայ դարսեց թէյամանը, անագէ դոյլը և քանի մի անօթներ: Յետոյ սնդուկից շորերը հանեց և պատերի մեխերից ու սեպերից կախեց: Վերջապէս մի ուրիշ սնդուկից հանեց

մի նշանակ, որ Մարտինը շինել էր իւր ձեռքով տակաւին Ազգային Հիւրանոցն եղած ժամանակ և ամբարցրեց տան դրսից ամենաերևացող տեղը: Նորա վերայ խոշոր տառերով գրած էր.

Մարտին եւ ընկ.

Ճարտարապետներ եւ երկրաչափներ:

Չնայելով շոգին՝ Մարկոսն այդ առաւօտ շատ բան շինեց, և թէպէտ քրտնքի մէջ ողողուել էր, բայց ամեն ջանք գործ դրեց, որ իւր օրինակով խրախուսէ վհատուած ընկերոջ: Մարտինը նստած էր տխուր, յօնքերը կիտած և լուռ: Մարկոսը տեսելով, որ իւր բոլոր ջանքը Մարտինի տրամադրութիւնը փոխելու անօգուտ է անցնում, թողեց աշխատանքը, մօտեցաւ ընկերոջն ու ասաց.

—Մի վհատուէք, տէր: Թողէք վիշտը և մի բանով պարապեցէք:

—Ինձ համար մի հոգար, Մարկոս, պատասխանեց Մարտինը: Շուտով ինձ հարկաւոր չեն լինիլ այլ ևս և ոչ մէկի աշխատութիւնը: Թող Աստուած օգնէ քեզ շուտով տուն դառնալու, և թող ներէ նա ինձ, որ ես քեզ բերի այստեղ: Ինձ վիճակուած է այստեղ մեռնել—ես այդ նախադրացի հէնց երեկ գիշեր, երբ ոտք կոխեցի այս չարագուշակ ափը:

—Հիւանդ էք ի՞նչ է, վրայ բերեց Մարկոսը քնքշութեամբ: Ջերմ ունիք: Ե՛հ, ոչինչ բան է, կանցնի: Իսկ ես ձեռաց կվազեմ հարևանների հետ խորհրդակցելու, նոքա անշուշտ միջոցներ

կունենան տեղական հիւանդութեանց դէմ, և կը տեսնէք, վաղը դուք բոլորովին առույգ ու առույժ կը լինիք:

— Մի վախենաք, աւելացրեց նա դուրս գնալով սենեկից:

Անգին Մարկոսը մի վայրկեան կանգ առաւ, յետ նայեց ու փոքր ինչ մտածեց:

— Ե՛հ, միստէր Տէպլի, ասաց ու խփեց իւր կրծքին. — այժմ, կարծես, մեր բանն այնքան էլ... այ թէ երբ պէտք է մարդու քաջութիւնը երևայ:

Նա վաղեց մերձակայ խրճիթն ու դուռը բաց արաւ. բայց դեռ ոտքը դռան շէմքը չկոխած՝ լըսեց մի ձայն, որ իր անունն էր կանչում, և միւս ևնոյն ժամանակ զգաց, որ երկու տղայ թափուեցան իւր վերայ: Սոքա նոյն երեխաներն էին, որոնց նա շուտ շուտ լողացնում էր և կերակրում արագընթաց «Վինտ»ի վերայ:

— Այո ի՞նչ հրաշք է: Մի՞թէ սա իմ ուղեկցուհին է իւր փոքրիկ աղջկանով. — ուրախ ուրախ աղաղակեց Տէպլին, և հիացած խեղճ կնոջ ու նորա զաւակների տեսնելով՝ յետ ու յետ գնաց: — Եւ նոյն իսկ տէրն էլ հետը. ահա և իմ ընտիր բարեկամները, շարունակեց նա յուզուած ձայնով և փաղաքական ակնարկ ձգելով տղաների վրայ. — Ի՞նչ պէս պատահեցանք. ես ամենևին չէի սպասում:

Նորա լեզուն կապուեց: Խեղճ կինը՝ ուրախութիւնից լաց էր լինում, մարդը պինդ սըղ-

մած ունէր Մարկոսի ձեռքը, երեխաները թռչկոտում էին նորա շուրջ և անխելքի պէս աղմուկ էին ձգել, մինչև անգամ հիւանդ աղջիկը մօր գրկին, տենդով բռնուած, մեկնում էր նորան իւր տաք թաթիկները և խռպոտ ձայնով թոթովում էր իրան ծանօթ անունը: Այո՛, դա Մարկոսի ծանօթ ընտանիքն էր: Բայց ի՞նչպէս էր փոխուել Եդեսիի Հովտում կարճատև բնակութիւնից: Մօր հանգած տեսքը, չափազանց նիհար երեխաները, նոցա բոլորի երեսին դրոշմած անյուսալի դրութիւնը. — այս բոլորը սաստիկ ազդեցին Մարկոսի զգայուն հոգու վերայ, բայց նա թագցրեց իւր թախիծը և նախկին ուրախութիւնը պահպանեց:

— Այստեղ քնչպէս ընկաք, հարցրեց տէրը:

— Երէկ երեկոյին շոգենաւով, պատասխանեց Մարկոսը: Իսկ դուք քնչպէս էք:

— Շարունակ հիւանդ, պատասխանեց խեղճ կինը: Սակայն, Աստուծով, կլաւանանք, երբ կընտելանանք երկրին:

— Ա՛յ էդ լաւ է, — ուրախ նկատեց Մարկոսը. — իսկ գլխաւոր բանը նա է, որ չը պէտք է յուզուէք. և ամեն ինչ կարգի կընկնի: Ի դէպ՝ բոլորովին մտիցս ընկաւ, դարձաւ նա տիրոջ. ընկերս հիւանդացել է, չէ՞ք մտնիլ տեսնելու, թէ քնչ է պատահել, գուցէ մի խորհուրդ էլ տաք:

Հարեանը կնոջից լսած լինելով, թէ ինչ մեծ ծառայութիւն է մատուցել իւր ընտանիքին բարեսիրտ Մարկոսն Ամերիկա գալիս, իսկոյն գնաց

Հիւանդին այցելութիւն: Մարտինը գետնի վերայ պարկած էր հաստ վերմակի տակ, խիստ ցնորքի մէջ: Հարեանը Հիւանդի վերայ մի հայեացք ձգելուց յետ անմիջապէս յայտնեց Մարկոսին, որ ընկերը սաստիկ ջերմ ունի, և որ օրէցօր կվատանայ նորա վիճակը: Նա ասաց, որ ինքը երկար ժամանակ տանջուել է այդ Հիւանդութիւնից, և շնորհակալ է Աստծուց, որ կենդանի մնաց:

Մարկոսի սնդուկում քանի մի դեղորայք գրտնուեցաւ: Փորձառու հարեանը ցոյց տուեց նորան թէ ինչպէս գործ դնէ, ինչ չափով, և թէ առհասարակ ինչպէս թեթեւացնէ Հիւանդի չարչարանքը: Նա ամեն կերպ աշխատում էր օգնել. խնամք էր տանում Հիւանդին և 'ի միջի այլոց օգնում էր Մարկոսին տնտեսական աշխատանքների մէջ: Բայց տարուայ վատառողջ ժամանակն էր, և Մարտինի դրութիւնը շատ քիչ էր յոյս տալիս միխթարական վախճանի: Երբ Մարտինը Հիւանդացաւ, միւսնայն երեկոյեան հարեանի աղջիկը վախճանեցաւ, և Մարկոսն առանց ընկերոջ յայտնելու այդ՝ թշուառ հօրն օգնեց երեխան թաղելու ծառի տակ:

Օրերն անցէին կենում: Մարտինի դրութիւնը չէր լաւանում, և առողջանալու յոյսը փոքր էր: Մարկոսի խեղճ բարեկամներն, իրանց հոգսը թողած, խնամում էին նորան ինչպէս իրանց հարազատին: Մարկոս Տէպլին այնքան աշխատում էր, որ հալից ընկնում էր. ցերեկով երկիրն էր մշակում—գիշերն Հիւանդի մօտ նստում: Մարմնով յոգ-

նած ու վշտահար՝ չէր գանգատուում և չէր յուսահատուում: Նա մինչև անգամ մոռացել էր, թէ ինչպէս հպարտ ու ինքնասիրութեամբ էր վարւում իւր հետ Մարտինը մինչև Հիւանդանալը. այժմ իւր ուղեկցի լոկ բարի յատկութիւններն էր մտաբերում և նուիրել էր նորան և՛ իւր աշխատութիւնը և՛ իւր ամբողջ սիրող հոգին:

Անցան շաբաթներ: Մարտինի առողջութիւնն այնքան միայն լաւացաւ, որ կարողանում էր մի կերպ շարժուել փայտի օգնութեամբ և յենուելով Մարկոսի ուսին. բայց ընդհանրապէս նորա կազդուրումը շատ դանդաղ էր առաջ գնում, առողջարար օդի ու սննդարար կերակրի անբաւարարութեան պատճառով: Նա դեռ շատ թոյլ էր, երբ մի քամբադղութիւն պատահեց նորան, որից միշտ վախենում էր. Մարկոսը Հիւանդացաւ: Երկար ժամանակ յամառութեամբ կռւում էր այդ քաջ տղամարդը Հիւանդութեան հետ. բայց նորա ջանքն անօգուտ էր,—Հիւանդութիւնը ում ասես չի յաղթում:

—Սկսում է, մտածեց նա մի առաւօտ, փորձելով վերկենալ և սովորականից դուրս վատ զգալով իրան: Յաղթուեցայ, տէր, ասաց նա վերստին մահճի մէջ ընկնելով.—կեցցէ: Կեցցէ Եդեմը:

Եթէ Մարկոս Տէպլիի բարեկամները սրտանց խնամք էին տանում Հիւանդ Մարտինին, քսան անգամ աւելի էին աշխատում նոքա Մարկոսին խնամելու: Այժմ Մարտինի հերթն էր աշխատել,

և ամբողջ գիշերներ առանց աչքը կայցնելու նըստել հիւանդի գլխալերէն, ահանջ դնելով այդ տըխուր ու անմարդաբնակ վայրի ամեն մի ձայնին, իսկ խեղճ Մարկոսը զառանցում էր տենդի մէջ. երբեմն Վիշապի տիկնոջ հետ էր խօսում, երբեմն կոնախաղ էր խաղում և բարձր ձայնով յաղթանակը տօնում. երբեմն Թովմաս Պինչի հետ թափառում էր Վայոշիրի շրջակայքում, երբեմն ծառի կոճղերն էր դարձնում Եդեմի Հովտում:

Երբ Մարտինը գեղ էր տալիս կամ ջուր էր մօտեցնում նորա բորբոքած շրթունքներին, միով բանիւ, ամեն անգամ, երբ Մարտինը ինամում էր նորան, կամ երբ վերջինս ծանր աշխատանքից լետ տուն էր դառնում, — հիւանդի գէմքը զուարթանում էր ու գոչում.

— Փառք Աստուծոյ, ես ուրախ եմ և գոհ:

Հիւանդին խնամելը, մանաւանդ նոցա մօտ անցկացրած երկար անբուն գիշերները յաճախ լուրջ մտածմունքներ են ծնում մարդու մէջ: Մարտինը վախից մի գուցէ իւր ընկերը մեռնի, գիշերը նորա մահճի մօտ նստած յաճախ հարցնում էր ինքն իրան, կատարել է արդեօք իւր պարտքը գէպի Մարկոսը և արժանի է կացուցել իրան՝ նորա անբուն խնամատարութեան և ջերմ անձնուիրութեան: Նա իւր լիշողութեան մէջ մէկ մէկ թուեց վերջին տարուայ իւր բոլոր գործերը, և զգաց, որ ինքն արդարացի չէր և իւր պապի հետ ունեցած յարաբերութեան մէջ, և կարող էր այլապէս վա-

րուել, գոնէ ի պատիւ նորա սպիտակ մազերի: Երբեմն նա մտաբերում էր իւր ճանապարհորդութիւնը ծովի վերայ, և թէ ինչ ուշադրութեամբ ու սիրով օգնում էր Մարկոսն անօգնական կնոջ. դորա հետ նորա մտքով անց էր կենում, որ մի և նոյն հանգամանքներում Թովմաս Պինչն էլ անշուշտ այդպէս կը վարուէր: «Ինչո՞ւ այս մարդիկ այդպէս նման են միմեանց, մտածում էր նա, և ամենեւին ինձ չեն նմանում»:

Մարտինն ի բնէ անկեղծ և վեհանձն էր. բայց նա դաստիարակուած էր պապի տանը, որի կասկածելի և յամառ բնավորութիւնը անցել էր նորան: Մարտինը դեռ երեխայ ժամանակ մտածում էր. «պապս ալջափ շատ է հոգում իւր մասին, եթէ ես էլ նոյնը չանեմ՝ ինձ մարդատեղ չեն դնի»: Եւ ինքնասէր դարձաւ: Բայց այդ երբէք չէր զգում, և պատրաստ էր վիճել նորա հետ, ով փորձէր մեղադրել նորան այդ յանցանքի մէջ:

Եդեմը ծանր գաս տուաւ Մարտինին: Խիտ անտառները, ճահիճները, վարակիչ օդն անգամ շատ պարզ դաստիարակ էին նորա համար: Մարտինը վճռեց փոխուել, ինքնասիրութիւնը դէն ձեռքէլ սրտից, և լցնել նորանում սէր և ողորմածութիւն: «Տէր, փրկիր մեզ, աղօթում էր նա գիշերը. — մի կորցնի մեզ հայրենիքից հեռու»: Ահա թէ որ աստիճան ստորացրել էր այդ մեծամտին Եդեմի Հովտի կեանքը, — և թէ որքան բարձրացրել էր նորա ինքնաճանաչութիւնը:

Անցաւ բաւական ժամանակ: Մարկոսն սկսաւ քիչ քիչ լաւանալ, և թէպէտ դեռ երկար ժամանակ խօսելու ոյժ չունէր, բայց Մարտինին սիրտ տալու համար՝ երբեմն դողդոջուն ձեռքով գրում էր քարէ տախտակի վերայ: «առողջ եմ և ուրախ»: Եւ երբ այլքան առողջացաւ, որ առանց յոգնելու խօսում էր, Մարտինը որոշեց խորհրդակցել նորահետ մի գործի մասին, որ մի քանի ամիս առաջ կարող էր ինքն անել, առանց ուժ և իցէ հաւանութեան կարիք զգալու:

— Մեր դրութիւնը յուսահատական է, ասաց Մարտինը: Մենք իսպառ խաբուած ենք. մեր երկկիրն ամենեւին բանի պէտք չէ, և ծախելու էլ ոչինչ յոյս չկայ, թէկուզ հէնց աննշան գնի: Մենք խելացնորի պէս թողինք Անգլիան. և մնում է մեզ՝ ինչ էլ որ լինի վերագառնալ տուն:

— Հէնց անգլիացի: Իսկ փող:

— Ամբողջ Ամերիկայում ինձ թւում է, թէ միայն մի մարդ կայ, որ կարող է մեզ օգնել, եթէ ցանկանայ, — դա միտէր Բիվենն է:

— Ես այդ մտածեցի, երբ դուք հիւանդ էիք:

— Ի՞նչ ես կարծում, Մարկոս. մի նամակ չը գրե՞նք նորան:

— Կարելի է, — այդտեղ ոչինչ երկիւղ չկայ. շատ շատ պէտք է մերժի կամ չպատասխանէ:

Մարտինը ցոյց տուեց ընկերոջ կանխաւ պատրաստած նամակը: Դա շատ պարզ էր և չէր ծածկում նոցա յուսահատ դրութիւնը, իսկ նպատ-

ինդըրում էր նորանից ազնիւ ու համեստ կերպով: Մարկոսը խիստ հաւանեց նամակի բովանդակութիւնը և որոշուեցաւ ուղարկել առաջին իսկ շոգենաւով, որ փայտի համար Եգեմ պէտք է գար:

Մի ամբողջ շաբաթ անհամբեր սպասում էին շոգենաւին: Վերջապէս մի առաւօտ վաղ զարթեցրեց նոցա փայտի համար Եգեմ եկած շոգենաւի նաստիկ փնչոցը, որ արձակում էր աւելորդ շոգին թողնելիս: Երկուսն էլ շտապեցին նաւահանգիստը և յաջողեցան նամակը շոգենաւին յանձնել:

Երկու ամսից առաջ պատասխան ստանալ կարելի չէր, ուստի պարապ չմնալու համար նոքա մնացած բոլոր ոյժը գործ դրին երկիրը մշակելու. անտառը կտրեցին, կոճղերը դարձրին և առունքը փորեցին:

Շատ անգամ երեկոները՝ ցերեկուան աշխատանքից յետ անկողին մտնելով զրոյց էին անում հայրենիքի և ծանօթների մասին, — երբեմն վերստին տեսնելու յուսով, երբեմն էլ թախծալի անյոյս զգացմամբ: Մարկոս Տէպլին զարմանքով նկատում էր, որ Մարտինը սաստիկ փոխուել է: «Ինչորովին ուրիշ մարդ է դառել, մտածում էր նա գիշերը. — առաջուայ կէսի չափ էլ չի մտածում իւր վերայ: Կաշխատեմ մէկ էլ հարցովորձ անել»:

— Քնած էք, տէր, հարցրեց Մարկոսը:

— Ո՛չ, Մարկոս, քունս չէ տանում:

— Դարձեալ Անգլիայի մասին էք մտածում:

— Այն:

— Ես էլ: Պինչը միտս ընկաւ: Արդեօք թնչ է անում:

— Խեղճ Թովմաս, ասաց Մարտինը ցաւակցելով:

— Նա թոյլ մարդ է, տէր,— ձրի երգեհոն է նուագում, և իւր մասին ամենեւին չէ հոգում: Նորան ամենքը ծաղրում են:

— Զմարիտ ես ասում, Մարկոս. ես այդ լաւ գիտեմ, ասաց Մարտինը այնպիսի թախծութեամբ, որ ընկերը լռեց: Յետոյ Մարկոսը հառաչեց ու ասաց.

— Այն, տէր, շատ վստահ վարուեցաք այն օրիորդի հետ:

— Գիտե՞ս ինչ կայ, Մարկոս, տաքացած գոչեց Մարտինը, անկողնից վերկենալով.— նա շատ ապաւազտ է: Նա իւր հոգու հանգստութիւնը զոհեց ինձ համար.— նա չի կարող ամեն ինչ թողնել և փախչել, ինչպէս ես արի: Նա ստիպուած է ամեն բանի համբերել, Մարկոս: Ես հաւաստի եմ, որ նորան աւելի վիշտ է վիճակուած, քան ինձ:

— Իսկ լիշտ ես մատանին, Մարկոս, հարցրեց Մարտինը կարճատեւ լռութիւնից յետ:

— Ի՞նչ մատանին:

— Թանկագին ակնով, որ նա հրաժեշտի ժամանակ ուղարկել էր ինձ: Նա գնել էր այն, գիտենալով, որ ես չքաւոր եմ ու հպարտ, և որ դրամի պէտք ունիմ...

— Այդ ո՞վ ասաց ձեզ, տէր:

— Ես գիտեմ որ այդպէս է: Շատ եմ մտածել այդ մասին, բարեկամ, երբ դու հիւանդ պառկած էիր: Եւ ես բոլորովին հանգիստ կրում էի մատիս: Սակայն դու յոգնեցար, Մարկոս, քնենք, բարի գիշեր:

— Քնեցէք, տէր, ասաց Մարկոսը անվրդով պայծառ դէմքով և շուռ գալով միւս կողքի վերայ փաթթուեցաւ վերմակի մէջ: Եւ նախ քան քնելը մտածեց. «սակայն սա խաբէութիւն է նշանակում և ոչ ծառայութիւն անել.— մի մեծ քաջութիւն չէ ուրախ լինել, երբ ամեն ինչ յաջող է»:

Ժամանակն անցնում էր: Մի քանի շոգենաւեր եկան Եգեմ, իսկ նամակ չկար: Անձրեւային եղանակ սկսուեցաւ. խեղտող շոգն ու նաստկար շոգիներն իրանց մահաբեր գործն սկսեցին. ընկերները նորից վատաւողջ զգացին իրանց, և սարսափահար մտածում էին տենդի կրկնուելու վերայ:

Մի առաւօտ վաղ երբ ձանձրացած երկար սպասելուց և զրեթէ պատասխան ստանալու յոյսն իսպառ կորցրած, պատրաստուում էին աշխատելու գնալ, հարեանը լուր տուաւ, թէ ափին մօտեցած է մի շոգենաւ, որ երբէք դեռ Եգեմ չէ եկած: Նոքա շտապեցին նաւահանգիստը: Սնտեղ Մարտինը մի նամակ ստացաւ: Դողդոջուն մատներով կտրեց ծրարի կնիքը և նորա աչքերում յոյսը վերստին առկայեց:

— Ի՞նչ ծանր է, ասաց նա և բանալով գտաւ

մէջը մի ստուար կապ դրամ: Թէ այնուհետեւ ինչ մտածեցին, խօսեցին կամ շինեցին,—ոչ մէկը նոցանից չէր հասկանում և չէր մտաբերում: Մարկոս Տէպլին վերջերում պատմում էր, թէ երբ ինքը ուշքի է եկել՝ անմիջապէս յետ է արել նաւահանգստից փայտատի մակուկը և նորանով գնացել է շոգենաւի մօտ ու հարցրել, թէ վերջինս երբ նորից կվերադառնայ Եգեմ: Պատասխանել են՝ տասն կամ տասներկու օրից յետոյ:

Չնայելով այդչափ երկար ժամանակամիջոցին՝ նոյն օրը Մարտինի հետ շտապեց ունեցած չունեցածը կապկպել: Բայց երբ այս տենգային գործունէութեան առաջին սաստկութիւնն անցաւ և նորից սպասելու ձանձրութիւնը վրայ հասաւ՝ նոցա թրւում էր, թէ շոգենաւի վերադարձից առաջ պիտի մեռնեն: Սակայն այդ տեղի չունեցաւ և երեք շաբաթից յետ աշնան մի թարմ առաւօտ կանգնած էին «Միութեան Փառք» կոչուած մի կեղտոտ ու անճոռնի շոգենաւի տախտակամածի վերայ, որ սլատրաստուած էր նաւել չարագուշակ Եգեմի Հովտից, ուր այդքան վիշտ ու նեղութիւն կրեցին:

Վերջին գանգը հնչեց. շոգենաւը խարսխից անջատուեց, անիւները շառաչեցին և սկսաւ լողալ հոսանքի ուղղութեամբ: Ափի մօտ պահականոցի դռանը ցցուած էր մռայլ, անխօս փայտատը. նա ծխում էր և անտարբեր մէկ այս կողմն էր նայում, մէկ այն. նոյն նաւահանգստում արտասուալից աչքով կանգնած էր Մարկոսի խեղճ բարեկամուհին

իւր մարդու և երեխաների հետ, որոնք երեսները իրանց կեղտոտ թաթիկներով ծածկած՝ բարձր ձայնով հեկեկում էին: Այս թշուառներին նայելով Մարտինի սիրտը ճմլուեց,—նա ծանր հառաչեց, իսկ քաջ Տէպլի բորբոքուած այտերի վրայից արտասուքի խոշոր ագնիւ կաթիլներ գլորուեցան:

—Դեռ շատ պէտք է քարշ գան խեղճերը, մտածում էր Մարկոսը նայելով ափին.—Ո՞րը պէտք է վերջինը լինի: Միայն ծնողներին առաջ մի սպանիր, Տէք: Սպա թէ ոչ թէ կլինի մանր որբիկների դրութիւնը:

—Մի վհատուէք, սիրելիք, աղաղակեց Մարտինը, գլխարկը շարժելով նաւահանգստում կանգնած խղճուկներին.—Թէ Աստուած կամենայ՝ հայրենիքում նորից կտեսնուենք:

Շոգենաւն առաջ անցաւ, իսկ նաւահանգստի ափին տակաւին կանգնած էր թշուառ ընտանիքը: Խեղճ մանկիկների բարձրաձայն անյոյս լացը, որոնք ընտելացել էին Մարկոսին ինչպէս իրանց ծնողին, դեռ լսում էր ափից և մորմոքում էր ուղեւորների հոգիները, որոնք տախտակամածի բարձրից լուռ և վշտահար հետևում էին թէ ինչպէս սկզբում աղօտանում էին ու յետոյ աստիճանաբար անհետանում.—անակները, փայտատի պահանջոցը, և վերջապէս նաւահանգիստը իւր անմխիթար գաղթականներով: Վերստին սկսուեցան միօրինակ ճահճային եզրներ, և Եգեմի լոկ տխուր չիշտակաները մնացին: Բարեկամները սրտապինդ գրկեցին միմեանց:

Առանց աւելորդ բառեր շռայլելու նոքա իրար հասկանում էին և մտքով շնորհակալ լինում Աստծուն՝ հասցրած օգնութեան համար:

Նոքա հետզհետէ հեռանում էին վշտերի ու տանջանքի տեղից: Ըստ երևութին Մարտինը կատարեալ իրաւունք ունէր ուրախ լինելու, բայց տխուր նստած նստարանի վերայ, դառնութեամբ նայում էր աւազուտ ավերին և հազիւ զսպում էր արտասուքը: Մարկոսը նշմարում էր Մարտինի նորոգուած սրտի մէջ անցածը և դիտում էր իւր բարեկամին գաղտնի հրճուանքով, որ յետոյ հիացման փոխուեցաւ, երբ յանկարծ Մարտինը ուրախ դէմքով տեղից վեր թռաւ, ձեռքը ընկերոջ թիկունքին խփեց ու բարձր ձայնով գոչեց.

— Ուրախ կաց ու քէֆ արա, բարեկամ: Կարծես թէ միջոցը գտնուած է մեր խեղճ բարեկամներին փրկելու:

— Ապրիս, մտածեց Մարկոսը: — Ահա թէ ինչ կնշանակի նեղութիւն կրել:

Յետոյ հարցրեց.

— Կարելի է իմանալ՝ այդ ինչ միջոց է:

— Անշուշտ, պատասխանեց Մարտինը, և իսկոյն Մարկոսի ականջին փսփոսաց իւր միտքը, որից լետ բարեկամներն ամենաուրախ տրամադրութեան մէջ էին. նոքա թուշկոտում էին, բարձր ձայնով ծիծաղում, և առհասարակ այդ օրն այնպէս անհոգ և ուրախ էին ինչպէս գայրոցի աշակերտներ:

Չնայելով իւր մեծահնչիւն անուան «Միու-

թեան փառք» շոգենաւը շատ վատ էր լողում, բայց ուղեւորներն ուրախ յոյսերով ոգևորուած և կատակի ու կենդանի խօսակցութեան մէջ՝ չնկատեցին թէ ինչպէս անցաւ ժամանակը, և շուտով Թիւրքոսն հասան, ուր նոքա երբեմն բաղտ ունեցան գնել այնպիսի պատուական պողպատեղիքներ: Նիւ-Նօրկ գնացող երկաթուղու գնացքին երկու ժամ էր մնում: Նոքա աշխատեցին կարելին փութով ծանրոցը երկաթուղու կայարանին յանձնել, իսկ իրանք շտապեցին Սկէդդէրին իրանց յարգանքը և շնորհակալութիւնը յայտնելու նորա արած անմոռաց ծառայութեան համար:

Գործակալն, ըստ սովորականին, ծխամորչը բերնին կանգնած էր «գրասենեկի» շէմքում և սպասում գնողներին: Երբ անգլիացիներին նկատեց՝ ռանգը թռաւ. — Ի՞նչ աստիճան վատ տպաւորութիւն գործեցին նորա վերայ, որովհետեւ հէնց այն օրը, երբ այդ վաճառքը գնեցին, նա մատը թափ էր տուել նոցա վերայ, ենթադրելով, որ վերջին անգամ է կենդանի տեսնում նոցա: Որչափ մեծ եղաւ նորա զարմանքը, երբ իւր կենդանի թաղած անձինք դէմ առ դէմ հանդիպեցան նորան, թէպէտ և սաստիկ տանջուած նորա բարեացակամութեան շնորհիւ, բայց այնուամենայնիւ կենդանի, և ինչպէս նորան թուեցաւ, պատրաստ ամեն տեսակ վրտանգաւոր գործ կատարելու:

Ի՞նչ էր նոցա ցանկութիւնը: Ինչո՞ւ Սկէդդէրը իրան նեղ տեղն զգաց, երբ յանկարծ Մարտինի

յարձակումից կուչ եկած՝ պինդ կպաւ գրասենեկի ետեւի պատին, և թնչ նպատակով Մարկոսը, որ ընկերոջ ետեւից տուն վազեց այդ խանութը, այնպէս պինդ և հեռատեսութեամբ դուռը կողպեց իւր ետեւից: Այս ամենը մ. Սկէզզէրը շատ շուտով հասկացաւ, որովհետեւ ստիպուած նոցա արած բաւական խիստ նկատողութիւններից ձեռք բերած գետինների ընտիր յատկութիւնների և վաճառման բարեխիղճ եղանակի առիթով, այլև բոլորովին անպաշտպան և մատնուած տեսնելով իրան հակառակորդների ձեռքը՝ յարգելի օրէնսգէտը ակամայ կամօք ՚ի ցաւ սրտի ստիպուած էր վերադարձնել այն բոլոր գումարը, որ ստացել էր պատուական գետնի փոխարէն:

Մարտինն անվրդով փողը դրեց գրպանը և Սկէզզէրին մենակ թողեց Մարկոսի հետ, որը ընկերոջ դուրս գնալուց յետ զարմանալի արագութեամբ խաբեբայի ձեռները կապեց և լրագրի թըղթից մի ահագին կտոր ճխտեց նորա բերանը:

— Այս ձեզ նուէր եղեմից, ասաց նա գործը աւարտելուց յետոյ, — իսկ այժմ պատիւ ունիմ ողջունելու: Բաղտաւոր լինիք:

Եւ շտապով դուրս գնալով գրասենեկից՝ դուռը պինդ փակեց ու գնաց կայարան ընկերին սպասելու: Շատ չանցած Մարտինն էլ եկաւ:

— Հա, թնչ արիր, Մարկոս. — դրստուեցա՞ր աւագակի հետ:

— Օրինաւոր կերպով — մենք այժմ հաւասար

ենք, պատասխանեց Մարկոսը: Իսկ ձեր գործերն թնչպէս են, հարցրեց նա իւր հերթին. — փողն ուղարկեցի՞ք:

— Ամեն ինչ պատրաստ է. փոստը վաղը չէ միւս օրն է գնում եղեմ, և յոյս կայ, որ մեր խեղճ բարեկամները մէկուկէս շաբաթից փողը կստանան:

— Այ էս անգլիական է, գոչեց Մարկոսը, ուրախ հրասլոյրով և պինդ սղմելով ընկերոջ ձեռքը: — Աստուած տայ միայն, աւելացրեց նա յետոյ լուրջ կերպով, — սր մինչև փողը տեղ հասնի՝ նոքա կենդանի լինին:

Քառորդ ժամից յետ ընկերները սլացան դէպի Նիւ-Եօրկ:

Թ.

Միստրիս Գէմպը տակաւին Զօնս Չուզլվիտի տանն էր մնում և նորա բացակայութեանը խնամք էր տանում Զօֆֆին: Գիշերը նա գնում էր քաղաքի հեռաւոր խուլ թաղը հսկելու մի ուրիշ հիւանդին, որ պարկած էր մի տգեղ հիւրանոցի փոքրիկ սենեակում, որի ճակատին ծիրանեգոյն եզն էր նկարուած:

Մի երեկոյ նա պարկացրեց ծեր գործակատարին, սաստիկ պատուիրեց չվերկենալ մինչև առաւօտ, իսկ ինքը տուն գնաց իմանալու, թէ իւր բացակայութեանը առանձին բան հօ չի պատահել և թէ ձանձրոյթ չէ գգացել մ. Սվիդլայպը: Երբ ա-

մեն ինչ կարգին տեսաւ և իւր տէրը առաջուայ նման կերակրում էր թռչուններին, սափրում էր ջէնտլմէնների մօրուքներն և առհասարակ ուրախ էր և գոհ՝ տիկին Գէմպը վերցրեց այլ և այլ պաշարով լի կապոց, որ անհրաժեշտ էր հիւանդի մօտ երկար գիշերն հսկելիս և ճիշտ Տ ժամին հասաւ Վոլրանեգոյն Եգ-ին:

Երբ բազմ մտաւ՝ հիւրանոցի տէրը, տիկինն ու աղախինը նախասենեկում տաք-տաք խօսում էին մի երիտասարդի հետ, որ կարծես պատրաստուում էր դուրս գնալ: Խօսքը խեղճ վարձաբնակի մասին էր, և մ. Գէմպը կանգ առնելով՝ սկսաւ ականջ դնել:

— Ուրեմն ասում էք լաւութեան նշան չկայ, հարցրեց երիտասարդը:

— Ընդհակառակն. օրէցօր վատանում է, պատասխանեց հիւրանոցի տէրը:

— Վայ խեղճ, ասաց երիտասարդը. — ցաւում եմ, սաստիկ ցաւում. ամենից վատն այն է, որ չգիտեմ նորա ազգականների տեղը: Նոքա զպրոցական ընկերներս են, թէպէտ այնուհետեւ միայն երկու անգամ ենք տեսնուել: Այն նամակը, որ նորա սեղանի վերայ գտաք և որից իմացած էք իմ հասցեն, — իմ պատասխանն էր մի ուրիշ նամակին, որ նա ինձ գրել էր նոյն իսկ հիւանդանալու օրը և որով ինձ հրաւիրում էր մի շատ կարեւոր գործի համար մտնել իրան մօտ:

Այր և կին սկսան նամակը կարդալ: Աղախինն էլ նոցա ետեւից կարողացաւ քանի մի բառ որոշել:

— Ասում էք, որ նա շատ քիչ կարասիք ունէր, հարցրեց երիտասարդը, որ ինքը Ջոն Վէստլօկն էր և փողն էլ ընդամենը մի քանի ֆունտ էր: Դա վատ է: Սակայն, առ այժմ կ'բաւականանայ. — բժշկին ու հիւանդապահին ինքս կ'վճարեմ:

— Ախ, գոչեց միստրիս Գէմպը, աղերսական ժպիտն երեսին առաջ ընկնելով. — դուք պատուական տղամարդ էք: Թոյլ տուէք ինձ ծանօթացնեմ հրամանոցդ. — գիշերուան հմուտ հիւանդապահ, եկել եմ փոխելու տիկ. Պրիգին, որ այստեղ հսկում է ցերեկով: Մենք փոքր վարձ ենք ստանում և ամեն ջանք գործ ենք դնում բարեխիղճ կերպով կատարել մեր ծանր պարտքը:

Եւ ամենքին գլուխ տալով՝ տիկ. Գէմպը նեղ սանդուղքով բարձրացաւ ամենավերին յարկն ու մտաւ հիւանդի սենեակը, ուր վաղուց անհամբեր սպասում էր փոխուելուն միստրիս Պրիգը, մի թիկնաւէտ ու տղամարդի ձայնով կին:

— Ես կարծում էի, թէ էլ գալու չէք, ասաց նա դժգոհութեամբ:

— Ներեցէք, գնացել էի բաներս վերցնելու, արգարացաւ ներս մտնողը. այնուհետեւ թագուն հարցրեց հիւանդի դրութեան մասին:

— Ոչինչ, պատասխանեց Պրիգը բարձր ձայնով և հանգստացնող կերպով. — անզգայ պարկած է և անմիտ բացականչութիւններ է անում:

— Ուրեմն նոր ոչինչ չկայ:

— Ոչինչ: Սակայն, լաւ ձուկն են տալիս. գա-

ընթացին էլ բաւականաչափ:

Մ. Գէմպը ուրախութիւնից ժպտաց:

— Դեղը ան էն թարեքի վերայ է դրած, ընդ-միջեւով շարունակեց Պրիգը: — Կարգադրեցէք, ինչ-պէս գիտէք, իսկ ես գնամ հանգստանամ: Վերջին անգամ եօթ ժամին եմ դեղ տուել: Յտեսութիւն: Հա. քիչ էր մնում մոռանայի. բազկաթուռը շատ կոշտ է— չմոռանաք բարձ գնէք վրէն:

Տիկին Գէմպը շնորհակալ եղաւ տուած խորհրդի համար, քաղցր քուն ցանկացաւ իւր նախորդին և ճանապարհ դրեց մինչև դուռը, ապա զանգը քաշեց:

— Գիտես ինչ, սիրելիս, խիստ քնքոյշ եղանակով ասաց նա ներս մտնող աղային: — Խնդրեմ բեր ինձ ձուկն պղպեղով, մի կտոր փափուկ հաց, կարագ և էլի մի ուրիշ բան, հա լաւ միտս եկաւ: չմոռանաս մի բաժակ բրայտոնի գարեջուր: Բժիշկները շատ են գովում այդ խմելիքը և ասում են, որ նա շատ է օգնում հիւանդի մօտ գիշերն անքուն հսկողներին: Իսկ զրօգը մի փոքր ուշ կ'բերէք:

Պահանջն անմիջապէս կէտ առ կէտ կատարուեց և հիւանդապահը մեծ ախորժակով սկսաւ ընթրիք վախել, չմոռանալով պատշաճաւոր լանգանք տալ նաև բրայտոնի հռչակաւոր գարեջրին. երբ այս գլխաւոր նախապատրաստական միջոցները կանոնաւոր ճշտութեամբ կատարուեցան, նոր միտն եկաւ, որ պէտք էր և հիւանդին նայել:

Դա մի թուխ տղամարդ էր խիտ ու սև մազերով. անշարժ պարկած էր, աչքերը կիսաբաց: Նորա տոչորուած գլուխը օրօրում էր ճխլուած բարձի վերայ: Երբեմն տնքում էր, արտայայտելով խոնջութիւն և զարհուրելի տանջանք:

Միստրիս Գէմպը հիւանդի ատամների միջից ներս կոխեց դեղով լի գդալը. բայց դորանով չմեղմացաւ հիւանդի ցաւը, այլ շարունակ զառանցում էր նա և հեծում: Տիկ. Գէմպը երեսը դարձրեց սեղանին, քամեց բաժակը, սպասեց մինչև զրօգը բերեն, այն էլ դատարկեց. լետոյ երկու բազկաթուռից ու բարձից բաւական հանգիստ անկողին յարմարացրեց, յօրանջեց, մէջը պարկեց, կապոցից հանած վերմակի մէջ փաթթուեց և խռմփոցը վեր ելաւ սենեկի մէջ: Բայց նորա քունը հանգիստ չէր: Յանկարծ խիստ վախեցած զարթեց— ով-որ վայրենի ձայնով գոռում էր. «Չուզլվիտ, Չուզլվիտ»:

Երբ այդ ծանօթ անունը լսեց և տեսաւ, որ հիւանդը նախկին դրութեամբ պարկած է, կարծեց, թէ փողոցում կռիւ կայ: Լուսամուտը բացարաւ որ իմանայ թէ ինչ կայ. բայց փողոցը մութն էր ու դատարկ, միայն հեռու տեղ շներն էին հաչում: Լուսամուտը փակելով նորից պարկեց և պինդ փաթթութեան վերմակի մէջ. բայց դեռ աչքը չը կայրած, նորից նոյն զարհուրելի ողբը լսուեց. «Չուզլվիտ, Չուզլվիտ: Ո՛ւր ես, չարագործ»:

Այս անգամ արդէն աղաղակը պարզ հիւանդի անկողնից էր հնչում: Հիւանդապահն ահուգողով

վեր թռաւ անկողնից և մօտեցաւ Հիւանդին, որ թէպէտ դադարել էր բարձրաձայն գոռում գոչումից, բայց տակաւին յոգնած ձայնով նոյն անունն էր կրկնում: Շատ մտածեց տիկին Գէմպը, թէ ինչ յարաբերութիւններ կարող էին կապել այս դժգալտ մարդուն Չուզլվիտի ընտանիքի հետ, բայց ինչքան էլ աշխատեց գաղտնիքը պարզել, ոչ մի եզրակացութեան չեկաւ և վճռեց սպասել, մինչև ապագան ցոյց տայ: Այն ինչ Հիւանդն այն աստիճան հանգստացաւ, որ անգամ ամենեւին չէր շարժում: Այս հանգամանքն օգնեց Հիւանդապահին անխռով քնել մինչև առաւօտ:

Հարեանի ժամացոյցն ութը զարկեց երբ մ. Պրիզն եկաւ գիշերապահին փոխարինելու: Տիկ. Գէմպը գնաց Ջոնս Չուզլվիտի տուն, ուր հէնց նոր նամակ էին ստացել, թէ երեկոյին գալու են նորաստակներ Ջոնսն ու իւր ամուսին—միսս Գրաքիա Պէկանիֆը:

Նշանակած ժամին ամուսնեքը յոգնած ու ջարդուած տուն հասան: Մ. Գէմպը պատշաճաւոր յարգանքով դիմաւորեց դռան մօտ, վառած մօմը ձեռքին, բայց չարժանացաւ իւր պարոնի առանձին ուշադրութեան, որը սեպհական կոպտութեամբ յայտնեց նորան, որ չերեւոյ իւր աչքին, այլ քաշուի վերևը «Հին շերեփի» մօտ:

—Ի՞նչ ես լռել, փնթփնթաց Ջոնսը, երբ կինն ու ինքը մնացին: Սա էլ ինչ նոր բան է,—կամ գուցէ այս տեղը չէ՞ դուր գալիս քեզ:

—Այն. ճշմարիտ որ ձանձրալի տեղ է, պատասխանեց Գրաքիան, անխռով ցոյց տալով իրան:

—Սպասիր, սիրելիս, լետոյ էլ այդպէս կասես, նկատեց Ջոնսը աչքերը շուռ տալով: Լաւ է, ասելիք չունիմ, շարունակեց նա բարկացած.—ինձ հրաշալի է համարում, իսկ դեռ ոտքը տանս շէմքը չկոխած՝ քիթ ու մուկթը կախել է: Չանգը քաշիր ընթրիք բերեն, իսկ ես կերթամ կօշիկներս կհանեմ:

Միտարիս Չուզլվիտը նայեց մարդու ետևից, ասպա շտապեց նորա պատուէրը կատարել: Այդ միջոցին մօտեցաւ նորան Չօֆֆին և իւր նիհար չմշկած ձեռքը կամացուկ դրեց նորա ուսին:

—Դուք դեռ ամուսնացած չէ՞ք նորա հետ, հարցրեց նա քնքոյշ ցաւակցութեամբ.—դեռ մարդու չէ՞ք գնացել նորան:

—Ամբողջ մի ամիս է ամուսնացած ենք. բայց, տէր իմ, այս ինչ է նշանակում:

Ծերունին պատասխանեց թէ՛ ոչինչ, և շուռ եկաւ գնաց. բայց Գրաքիան նկատեց, որ նա իւր դողդոջուն ձեռները գլխից վեր բարձրացրեց և լսեց նորա դժգոհ շշուկը. «խղճալու է, խղճալու այս անիրաւ տունը»:

Ահա թէ ինչպէս ողջունեց նորատի տանտիկնոջ՝ իւր նոր բնակարանը...

Այն օրուանից, երբ երիտասարդ Մարտինը Հանդիպեց լօնդօնցի լուծալափոխ Տիգ Սօնտէգիւին, բաւական ժամանակ էր անցել, և յայտնի Փօքսի բարեկամը արտաքուստ մեծ փոփոխութիւն էր կրել: Նա սկսել էր Հագնուել վերջին տարազով, թանկագին շղթայ ու կօճակներ էր գործ ածում, իսկ մատներին շարել էր թանկագին մատանիներ: Արդեօք թնջ կախարդական զօրութիւն էր օգնել նորան նախկին ծանր Հանգամանքներն ուղղել: Ինքը բաղտն էր օգնել: Նա երկու Հազար Փունտ ստէրլինգ ժառանգութիւն ստացաւ: Այս անակնկալ Հանգամանքն այնպէս ուժեղ կերպով ազդեց նորա վստահ բնութեան վերայ, որ միացաւ այն մ. Դէլիդի Հետ, որի մօտ մի ժամանակ շապիկն էր գրաւ դնում, հրաւիրեց մանակցելու և՛ մի քանի ուրիշներին, որոնք այլ և այլ անազնիւ միջոցներով Հարստացել էին, և Հիմնեց մի նոր Հաստատութիւն «Անգլօ-Բէնգալեան Կեանքի ապահովութեան և Փոխատուութեան Անշահասէր Ընկերութիւնը», որի նախագահն ինքը ընտրուեցաւ միաձայն բոլոր մասնակցողներից թէ իւր արտաքին տեսքի և թէ անսովոր ճարպիկութեան պատճառով զանազան խաբէական գործերում*):

*) Ապահովութիւն կոչուում է այն գաշնագիրը, որով մի որևէ անձ կամ Հասարակութիւն առնում է իւր վերայ պարտականութիւն, տարեկան մի տուրք ստանալով, վարձատրել վճարողին այն վնասների փոխարէն, որ կրում է նա կանխապէս որոշած մի աղքատ

Ընկերութեան գլխաւոր գրասենեակը Լօնդօնի Հէնց կենտրոնումն էր, ամենաբազմամարդ փողոցներից մէկում, ուր մի ընդարձակ տան ամբողջ երկրորդ յարկն էր բռնած: Դռան գլուխը զարդարում էր մի մեծ ու փառաւոր նշանակ: Գրասենեկի գահ-լիճները փայլում էին Հայելիների ապակիներից: Գեղեցիկ կահկարասիքը, լուսամուտների կերպասեայ վարագոյրները, մարմարինէ վառարաններն իրանց շքեղութեամբ աչքի էին ընկնում ամենքին: Սեղանների ու գրասեղանների վերայ դարսած էր Հաստափոր Հաշուեմատեաններ կանաչ կազմերով և կարմիր կողքերով: Պատերի մօտ շարուած էին երկաթէ պահարաններ: Պճնուած գործակատարներն այցելուներին ընդունում էին խիստ քնքոյշ ձևերով, իսկ ամեն կողմ կախած յայտադիրներն աւելի պարզ ցոյց էին տալիս, որ Անգլօ-Բէնգալեան Ընկերութիւնը բացառապէս միայն Հասարակութեան օգտի Համար էր Հիմնուած, որ մայրաքաղաքի ամենահաստատուն Հիմնարկութիւններից մէկն է այն, և որ ոչ ոք չի կարող խաղ խաղալ նորա Հետ: Միով բանիւ, ամեն ինչ Հաստատ Հիմքի վերայ էր

տուութեան պատճառով, օրինակ, հրդեհից, նաւաբեկութիւնից յառաջ եկած ապրանքի կորուստից և այլն: Կեանքի ապահովութեան ժամանակ տարեկան վճարն առնուում է ապահովող անձի առողջութեան ու հասակի համեմատ, իսկ վարձատրութիւնը այդ դէպքում տրուում է այն անձին, որի օգտին ապահովացած է կեանքը:

դրած, վասնզի Տիգրը շատ լաւ հասկանում էր, թէ ինչպէս պէտք էր որսալ դիւրահաւան մարդոց: Այդ ձեռնարկութիւնը մեծ ազմուկ հանեց և փալլուն յաջողութիւն ունեցաւ, որին պակաս չէր օգնում և գրասենեկի դռնապանը: Մի ահագնատես ու անձնեղ տղամարդ էր դա, լայն կարմիր բաճկոնակ և ոսկեզօծ կոճակներով բաց մեխակի գոյն պոչազգեստ հագած: Նորա արտաքին տեսքը ակամայ յարգանք էր զարթեցնում մարդոց մէջ: Նորա ահագին տեսքն ամեն տեսակ գրած ու տպած թղթերից աւելի ճարտար համոզում էր նոյն իսկ ամենակասկածոտ մարդկանց: Ով որ մտնում էր գրասենեակը մի հազար ֆունտով կեանքն ապահովելու, դռնապանի հետ խօսելուց յետոյ՝ արագ փոխում էր նախկին մտադրութիւնն ու ապահովում էր երկու հազարի:

Իրանց ընդարձակ ձեռնարկութեան աւելի կշիռ տալու համար մ. Տիգրը կեանքի ապահովութեան պայմանաւորութեանց ներկայ լինելու համար հրաւիրեց մի շատ յարգուած ու հռչակուած բժիշկ, որ արդէն ծանօթ է ընթերցողին իւր հմտութեամբ հանգուցեալ Խնտօնի Չուզլվիտի տանը. նա էր բժշկում և այն առասպելական հիւանդին, որ պարկած էր «Ծիրանեգոյն Եզն» հիւրանոցում: Այս բժիշկը մի գեղեցիկ օր պ. Մօնտէգիւի մօտ բերեց Զօնա Չուզլվիտին, որը ցանկութիւն յայտնեց որքան կարելի մեծ գումարով ապահովել իւր կնոջ կեանքը: Նոր ծանօթները շատ դիւր եկան մէկմէկու: Սկըզբում Զօնը թարգմտեց իւր նախանձն ու այդ շա-

հաւէտ գործին մասնակցելու ջերմ ցանկութիւնը, բայց վերջը ձեռաց համաձայնեցաւ ինքը Տիգրը, և յափշտակուած սորա սիրային վարմունքով, միանգամ մի ուրախ ճաշից յետոյ, վերջնապէս ընկաւ այդ ճարպիկ աւագակի ճանկը: Հէնց որ Զօնսն այս սարսափելի ճաշից յետ հեռացաւ պատրաստակամ տիրոջ մօտից, ընկերութեան պատուական կառավարչին ներկայացաւ մի մութ անձնաւորութիւն, որ համարում էր ընկերութեան գլխաւոր գործակալ և մ. Նէջէտ էր կոչւում: Այս տգեղ և բաւական վատ հագնուած պարոնը զարմանալի ընդունակութիւն ունէր զանազան միամիտ մարդոց որսալու Տիգրի ու նորա արժանաւոր ընկերակիցների հիւսած ցանցի մէջ: Նա յամառութեամբ հետևում էր իւր զոհերին, ամենուրեք հասնում էր և ճիշտ դիտէր, ինչ որ լինում էր քաղաքում, ամենանշանաւոր տներից սկսած մինչև Լօնդօնի ամենախուլ մասերի կեղտոտ վերնատները:

Տիգրը յանձնեց նորան Զօնի տյեղտոման ու ասաց.

— Ինձ շատ կպարտաւորէք, մ. Նէջէտ, եթէ այս սագով զբաղուէք: Հետևեցէք սորա բոլոր գործերին և ինչ որ նկատէք՝ բոլորը շուտ շուտ ինձ հաղորդեցէք. բայց միմիայն ինձ, և ուրիշ ոչ ոքի:

Գործակալը ակնոցը դրեց, խիստ ուշադրութեամբ կարդաց այցետոմսի վերայ գրած անունը, յետոյ խնամքով ապահեց այդ տոմսն իւր լիշատագրի մէջ և գլուխ տալով անխօս հեռացաւ:

Օրուայ մնացեալ մասը նորաբաց Հիմնարկութեան ներկայացուցիչն ընթացիկ գործերով զբաղուեցաւ: Նորա առջև դրած էր թղթերի մի մեծ կոյտ, որ սէտք է իւր ստորագրութեամբ վաւերացնէր: Ընկերութիւնն իրաւամբ կարող էր պարծենալ իւր ներկայացուցչով, և կարող էր շարունակել իւր գոյութիւնը կատարեալ յուսով. գործերը շատ լաւ էին գնում և փողը ջրի պէս ստացուած էր ամեն կողմից:

Ծեր Մարտինը իւր սանուհու հետ Գապոյտ Վիշապուռ ամրեւով՝ դարձեալ յաճախ տեսնուում էր Պէկանիֆը հետ և համեմատաբար աւելի հակամէտ էր դառել այն երեկոյից, երբ այնպէս անակնկալ ներս ցցուեց ճարտարապետի տանը: Նա ծերացել էր, նռնազել և թէպէտ արտաքուստ փոխուած չէր, բայց էլ այնպէս չէր տեսնում ու լսում, ինչպէս առաջ: Նորա բնաւորութիւնը հետզհետէ մեղմացել էր, գրեթէ անզգայ անտարբերութեան էր հասել գէպի ամենքը, բացի Պէկանիֆից: Երբեմն նա չէր նկատում, թէ ինչ էր պատահում իւր շուրջ, և յաճախ ամբողջ օրերով լռում էր: Այս ամենը չէր կարող Պէկանիֆի սրտտես աչքերից թաքչիլ, որը Էնտօնի Զուզլվիտի վերջին վայրկեանները մտաբերելով՝ ապահով էր, որ Մարտինն էլ երկար չի ապրի:

Մի մարդու համար, որ այնպիսի քնքոյշ զգացմունքներով էր օժտուած, ինչպէս էր Պէկանիֆը, ընտիր ազգականի առտիճանաբար մարող տեսարանը շատ ցաւալի էր ՚ի հարկէ: Նա վախենում էր, որ զառամած ծերունին ճարպիկ խաբեբաների զոհ դառնայ, և վերջնիս բոլոր կարողութիւնը անարժան ձեռքերին մատնուի: Այսպիսի դառն ապագան այնպէս յուզեց նորան, որ վերջապէս որոշեց Մարտինի բոլոր հարստութիւնը ձգել իւր ձեռքը, ՚ի բաց վանելով հարուստ մառանգութեան միւս բոլոր ազահ որոնողներին: Այս փայփայած միտքն իրագործելու համար՝ նա միտքը դրեց ամբողջովին ազգել ծերունու վերայ: Հէնց երեկոյին, երբ նա հանգիպեց հին ջէնտլէնին զբօսնելիս և սովորական ողջոյնը տալուց յետ՝ նկատեց, որ բաւական լաւ տրամադրութեան մէջն է ու խօսելու ախորժակ ունի, ճարտարապետս յաջող գէպից օգտուելով մի մտերմական զրոյց սկսեց իւր ազգակցի հետ.

— Զարմանում եմ, յարգելի բարեկամս, ասաց Պէկանիֆը. — ինչո՞ւ դուք չէք կամենում ինձ մօտ տեղափոխուել: Հաւաստի եմ, որ իմ խաղաղ տանն աւելի դիւրութիւններ կը գտնէք, քան հիւրանոցում: Ներեցէք, անգին եղբայր, ինձ թւում է, թէ ինչքան էլ որ լաւ լինի «Վիշապ»-ը, դժուար թէ գիւղական համեստ ճաշարանը պատուաւոր տեղ լինի միսս Գրէգէմի համար:

Մարտինը փոքր ինչ մտածեց և Պէկանիֆի ձեռքից բռնելով՝ ասաց.

—Արգարե ճշմարիտ էք ասում:

—Հէնց միայն կոնախաղ տեսնելն անտանելի է օրինաւոր մարդու համար:

—'Ի հարկէ. կոնախաղը ռամիկների զբաղմունք է:

—Ինչո՞ւ ուրեմն վաղն և եթ չփոխուէք ինձ մօտ: Տունս ընդարձակ է. միսս Գրէգէմը Գրացիայի սենեակում կմնայ, դուք կընտրէք որը կամենաք. մէկ խօսքով չենք վիճի:

—'Ի հարկէ:

—Մենք մէկմէկու շատ լաւ ենք հասկանում, գոչեց Պէկսնիֆը, սղմելով ծերունու ձեռքը:—Այժմ իմն ես, մտածեց նա գոհ սրտով:

—Իսկ ձեր պայմանները, հարցրեց Մարտինը. —կամ գուցէ ինձ կ'ընդունէք վարձատրութեան չափը որոշել:

—Մթթէ կարելի է դրա մասին խօսել, վիրաւորուած ձեռքերեց իրան Պէկսնիֆը:

—Ասում եմ որ ինքս կը որ շեմ վարձատրութիւնը, զայլացաւ ծերունին իւր նախկին յամառ ձեռով:

—Եթէ անպատճառ ցանկանում էք...

—Ոչ միայն ցանկանում եմ, այլ և պահանջում: Ես միշտ սովոր եմ ծառայութիւնը վարձատրել—դա իմ կանոնս է:

Հետեւեալ առաւօտ միստեր Չուզլվիտն ու միսս Գրէգէմը տեղափոխուեցին մեծ ճարտարապետի հիւրընկալ յարկի տակ, որ այդ օրուանից կրկնապատ-

կեց իւր ջանքը, և կարճ միջոցում այն աստիճան իշխեց ծերունու վերայ, որ վերջինս միայն նորան էր լսում և հաւանութիւն տալիս նորա ամեն ասածին ու արածին: Մի հանգամանք, որ նոյնպէս պակաս կարեւորութիւն չունէր, յուզում էր Պէկսնիֆին—այդ Մէրի Գրէգէմի ներկայութիւնն էր իւր տան մէջ, որ քաջ տեսնում էր նորա բոլոր խաբէութիւնները, թէպէտ և չէր ցոյց տալիս, թէ նկատում է որեւէ բան. բայց, որքան էլ զօռ էր տալիս իւր խորագէտ գլխին՝ ոչինչ որոշ եզրակացութեան չէր դալիս՝ ապագայում իրեն բռնելիք դիրքի մասին: Սկզբում մտածեց մի փորձ անել, կարող էր արգեօք Մէրիին իւր կողմը ձգել: Այս միտքը դիւր եկաւ նորան, և զանազան ակնարկներով իւր ջերմ յարգանքն սկսաւ ցոյց տալ նորատի օրիորդին. բայց այս միջոցը չ'օգնեց. միսս Գրէգէմն այնպէս էր ձեռնառած թէ ոչինչ չէ հասկանում: Այնուհետեւ նա իւր միտքը պարզ յայտնեց և օրիորդին հասկացրեց, թէ իրան աշխարհիս երջանկագոյն մարդը ախտի համարէ, եթէ համաձայնի իւր կինը լինել, բայց սա շնորհակալութիւն անելով ալդպիսի ուշադրութեան համար, բացէիբաց մերժեց և աւելացրեց, որ եթէ Պէկսնիֆը երբ և իցէ թոյլ կտայ իրան այդ անհաճոյ խօսակցութիւնը երկրորդել, անմիջապէս կգլխիմէ մ. Չուզլվիտին: Մի անընշան որբի այդպիսի չլսուած յանդգնութիւնը կարեւոր խոցեց ազնիւ ճարտարապետի սիրտը, որին ուրիշ բան չէր մնում, բայց միայն սպասել, մինչև

որ միջոց գտնէ մի որեւէ գարշելի զրպարտութեամբ ծերունու ձեռքը մատնել օրիորդին. իսկ Զուգլվիտի հաւատը դէպի իւր սանուհին խախտելու այսպիսի միջոցն ամենամեծ զգուշութիւն էր պահանջում Պէկսնիֆի կողմից: Հարկաւոր էր Պինչի մասին էլ մի բան կարգադրել, որը իւր անկեղծութեամբ և տեղի անտեղի պարզամտութեամբ կարող էր ոչ միայն վնասել, այլ և բալորովին փչացնել Պէկսնիֆի սկսած այնքան երջանիկ մեծ գործը, որ էր ծեր Մարտինին ազատել բազմաթիւ ազգակիցների շահադիտական որոգայթներից: Նա սկսեց ամեն քայլափոխին կռուել իւր օգնականի հետ, կարծելով որ այս կերպ կստիպէ նորան մի անկարգութիւն անել, բայց այսպիսի վարմունքն երբեք չվիրաւորեց միշտ հանգիստ ու քաղաքավարի թովմասին: Ի՞նչ պէտք է անէր խեղճ ճարտարապետը: Քանի քանի անգամ մտածում էր, որ իրան ծայրայեղ երջանիկ կհամարէր, եթէ մի գեղեցիկ առաւօտ նորա օգնականը վերցնէր իւր պալուտակն ու ռադ լինէր իրանից դուրս և կամենար: Այս միտքը քանի մի օր զբաղեցրեց Պէկսնիֆին, մինչև որ վերջապէս մի հասարակ դէպք օգնեց նրան ամեն արգելքների յաղթելու և կատարեալ յաղթանակով դժուարութիւններից դուրս գալու:

Սի խիստ շոգ օր, ճաշից յետոյ զբօսնելու ժամանակ՝ ճարտարապետի խելքը փչեց գերեզմանատուն գնալ: Սակաւ ինչ շիրիմների մէջ ինքն իրան խօսելուց և յուշարձանների քանի մի զգայուն ար-

ձանագրութիւններ կարգալուց յետոյ՝ լսեց եկեղեցում նուազող երգեհոնի հնչիւնները: Թէպէտ և երաժշտութիւնը լոկ ժամանակ անցկացնելու մի չնչին բան էր համարում նա, սակայն երբեմն պարպ ժամանակ կարելի էր ականջ դնել: Նա գնաց դէպի եկեղեցին, լուսամուտից ներս նայեց և տեսաւ, որ Պինչը մեծ զգացմունքով երգեհոն է նուագում: Եկեղեցին հին էր, և ցուրտ. հաստ՝ բարձրաբերձ սիւները, սալարկը, խորհրդաւոր մթութիւնը—այս ամենը խօստանում էին զուարթութիւն: Բայց այս տաճարի մենից հրապուրիչ տեղը փափուկ բարձերով նստարանն էր, որի վերայ կիւրակի օրերը նստում էին շրջակայքի ամենից աչքի ընկնող մարդիկ, որոնց թուին պատկանում էր և ինքը մ. Պէկսնիֆը: Այդ բազմոցը գտնուում էր միւս նստարաններից հեռու և ըստ ինքեան մի լայնարձակ անկիւն էր ներկայացնում: Որոշեց հանգստանալ այնտեղ: Պինչից աննկատելի ներս սպրդեց եկեղեցին և աթոռի բարձր յենարանի ետև թախկացած նստեց մի հաստափոր աղօթագրքի առջև: Զբօսանքից ու շոգից խոնջած՝ շուտով ննջեց. սակայն անմիջապէս մի ծանօթ ձայն զարթեցրեց նորան: Զգուշութեամբ պտտի կողքից վեր նայելով՝ տեսաւ Թովմաս Պինչին Սէրի Գրէգէմի հետ խօսելիս և զուշակելով խօսակցութեան առարկան՝ մեծ ուշադրութեամբ ականջ դնել սկսեց:

— Ո՛չ, ասում էր Թովմասը. — ես Նիւ-Եօրկից նամակ ստացայ: Դորա համար դուք մի վրդովուէք-

գուցէ մէկ այնպէս հեռու տեղ են գնացել, ուր փոստն անկանոն է գնում: Նա մինչև անգամ գրել էր, թէ ինչ-որ Եգեմ քաղաքը պիտի գնայ:

—Ո՛վ բարի միտէր Պինչ, ասաց Մէրին.— գուք միշտ ճրգնում էք հանգարտացնել ինձ, և այս ձեր կողմից մեծ ազնուութիւն է: Դուք ինձ այնքան լաւութիւն էք արել և ուշադրութիւն նուիրել, որ ճշմարիտ չգիտեմ, թէ երախտագիտութիւնս ինչպէս յայտնեմ:

—Ի սէր Աստուծոյ ինձ մի վերաւորէք, ժըպտաց Պինչը.— ես շատ անգամ եմ ցանկացել խօսել ձեզ հետ մեր բարեկամի մասին. բայց դուք աշխատել էք առհասարակ առիթ չտալ ինձ խօսելու, իսկ ես երբէք չէի ցանկալ անգամ մի անհանգիստ օր պարգևել ձեզ:

—Բոլորովին հաւատացած եմ. բայց վախեցել եմ կռուացնել ձեր վարպետի հետ: Ինձ միշտ այնպէս է թուացել, թէ նորան երբէք հաճելի չէ, որ դուք սէր տածէք դէպի Մարտինը:

—Մ. Պէկսնիֆին, հարցրեց Թովմասը չհաւատալով նորան.— նա երբէք չի էլ մտածում մեր խօսակցութիւնների մասին: Հա, գիտէ՞ք, միսս Գրէգէմ, որ նա աշխարհիս երեսին ամենալաւ մարդն է, շարունակեց Թովմասը յափշտակուած: Նորա կողմից երկիւղ չկայ: Նա լրտես չէ:

—Մ. Պինչ, դուք սխալուած էք, նկատեց Սէրին:

—Երբէք, երբէք, պնդեց Պինչը եռանդով.

—Ընդհակառակն, դուք սաստիկ սխալուած էք: Շատ տարի է նրան ճանաչում եմ, և բացի բարութիւնից՝ ուրիշ բան չեմ տեսել նորանից: Ես չեմ հասկանում, աւելացրեց նա.— թէ ինչիցն է, որ ոչ ոք չի կամենում այս վեհանձն մարդու արժանիքը գնահատել:

—Ես կլռէի, մ. Պինչ, ասաց Մէրին կարճատև լռութիւնից լետոյ.— բայց խիստ յուզում եմ, երբ Պէկսնիֆի մասին է խօսք լինում: Դուք շատ գիւրահաւան էք, սէտք է փոքր ինչ զգուշ լինել:

Պինչը լուռ ու սարսափահար նայում էր իւր խօսակցին:

—Այն մարդը, որին դուք աշխարհիս բոլոր մարդկանցից լաւագոյնն էք համարում... ասաց Մէրին արհամարհական հայեացքով և նորա ձայնը տատանում էր յուզմունքից:

—Ա՛խ Աստուած, ընդհատեց Պինչը.— Ախար քնչ է արել նա:

—Ամենաստոր, նենգաւոր, շահասէր, ամենախտասիրտ մարդն է աշխարհիս երեսին:

Եւ նորատի օրիորդը մանրամասնաբար պատմեց Պինչին իւր բոլոր գիտողութիւնները Պէկսնիֆի վերջերում կատարած բոլոր զեղծումների մասին: Երբ խօսքն աւարտեց՝ տաճարի դռան ետեւից ոտնաձայն լսուեց և խօսակիցները ստիպուեցան հրաժեշտ տալ միմեանց: Թովմասը մնաց եկեղեցում միայնակ, բոլորովին դալկացած. Պէկսնիֆը՝ նորա կռուքը վայր էր ընկած նորա առջև՝ լու-

սափալ բարձրութիւնից գահավեժ:

Ճարտարապետը, որ հասկանում էր, թէ ինչ կարող էր տեղի ունենալ ազնիւ երիտասարդի սրբտում, մեծ հետաքրքրութեամբ դիտում էր նորան իւր դարանից:

Սկզբում Թովմաս Պինչն սկսեց արագ քայլերով անցուգարձ անել եկեղեցում, յետոյ նստեց նստարանի վերայ, և երկար ժամանակ անխօս նըստելուց յետ՝ յանկարծ սկսեց հեկեկալ. «Պէկսնիֆ, Պէկսնիֆ, պնդում էր նա. — Բնչպէս շատ ընկար իմ աչքից: Ես ամեն ինչ կզոհէի աշխարհիս երեսին, միայն թէ կարողանայի քեզ վերայ ունեցած նախկին հաւատս վերստին ձեռք բերել»: Խեղճի ցաւն այն չէր, որ Պէկսնիֆը դադարել էր իւր երևակայած մարդը լինելուց, այլ այն էր, որ երբէք նա այն չէ եղել, ինչ որ ինքն է կարծել: Ինչքան որ քիչ առաջ մեծ էր Թովմասի կուրուրթիւնը իւր խնամակալի վերաբերութեամբ, նոյնքան էլ, եթէ ոչ աւելի, կատարեալ էր այժմ նորա սթափուիլը: Վերջապէս նա վերկացաւ, աչքերը սրբեց և դռանը կողպէք դնելով շտապով հեռացաւ տաճարից: Կալանաւոր Պէկսնիֆը փոքր ինչ սպասելուց յետ՝ զգեստատուներ մտաւ, բացարաւ լուսամուտը և առանց որևէ արկածի՝ դուրս սլքուեց այնտեղից:

Տուն գնալիս ճանապարհին նա ինքն իրան ծիծաղում էր և գոհ սրտով ձեռները շփում, բայց մ. Զուզլվիտին երևալու համար՝ իւր կերպարանքին ալն արտայայտութիւնը տուեց, որպէս թէ սաստիկ

վշտացած է. նորա ազնուաշուք այտերից արտասուքի կաթիլներ գլորուեցան: Կամայ ներս մտաւ սենեակը և ձերուհու կողքին նստեց:

— Ի՞նչ է պատահել, Պէկսնիֆ, արտասովոր տխրութեամբ հարցրեց նա իւր ազգակցին. — Բնչ կա:

— Ինչ համար մահ է ձեզ անհանգիստ անել, սիրելի մ. Զուզլվիտ, պատասխանեց Պէկսնիֆը վըշտագին. բայց ինչ ամենից շատ տխրեցնում է ձեզ մօտ գալուս պատճառը. ինչ դաւաճանած են, ես կատարելապէս խաբուած եմ, իմ պատիւս անարգուած է: Եւ ումքց: Այն Թովմաս Պինչից, որին ես հաւատ եմ ընծայել, որին սիրել եմ հարազատ որդուս պէս: Ո՛ր, սարսափելի է, սարսափելի:

Սրտասուքը խեղտում էր ազնուագոյն ճարտարապետին. նա անկարող էր խօսել: Ծերուհին զմայլած նայում էր նորան, անգամ ջուր առաջարկեց և համոզիչ կերպով խնդրեց պատմել վերջապէս ալդքան նենգամիտ դաւաճանութեան մանրամասնութիւնները:

— Ամեն բան կիմանաք, ասաց Պէկսնիֆը, — բայց ամենից առաջ, ներեցէք, ես պարտական եմ կատարել իմ պարտքը մեր ամենքիս վերաբերութեամբ:

Զանգը զարկեց. սպասուհին եկաւ:

— Իմացիր, մ. Պինչը վերադարձել է թէ ոչ և կանչիր այստեղ:

Թովմասը տխուր ու դալկացած ներս մտաւ:

Վարպետը մի բազմախորհուրդ հայեացք ձգեց մ. Զուգլվիտի վերայ, կարծէք ուզում էր ասել. «ինքներդ դատեցէք»: Եւ դարձաւ Պինչին այս խօսքերով.

Ես խորանի լուսամուտը բաց թողեցի: Խնդրեմ գնաք և փակէք, իսկ յետոյ ս. տաճարի բանալին ինձ կ'յանձնէք:

— Խորանի լուսամուտը, հարցրեց Պինչը:

— Կարծեմ ինձ հասկացաք, պատասխանեց վարպետը: Յաւ է ինձ, բայց ստիպուած եմ հաղորդել ձեզ, որ ես զբօսանքից յոգնած մտայ եկեղեցի: Այնտեղ ականջիս քանի մի խօսքեր հասան այն խօսակցութիւնից, որ տեղի ունէր ձեզ քաջ յայտնի անձերի մէջ: Պ. Պինչ, գոչեց ճարտարապետն ազնիւ արհամարհանքով. — և դեռ քաջութիւն ունիք ուղղակի աչքերիս նայելու:

Թովմասը սակայն առաջուայ պէս աչքը չէր հեռացնում իւր ազնիւ վարպետից:

— Անցեալի մասին չեմ խօսիլ, շարունակեց Պէկսնիֆը, բայց ես չէի ցանկալ առանց բանի ելութիւնը պարզելու բաժնուել ձեզանից:

— Պէկսնիֆ, ինչ էք խօսում, խօսքը կտրեց ծեր Մարտինը: Մի շտապէք — լետոյ կզղջաք:

— Ո՛չ, տէր, պատասխանեց ճարտարապետը. ես պէտք է պարտքս կատարեմ և, ներեցէք, կը կատարեմ ինչ էլ որ լինի: Այսպէս ուրեմն, մ. Պինչ, այն խօսակցութիւնից, որ ես հէնց այժմ լսեցի եկեղեցում, իմացայ, որ դուք, մոռանալով

թէ քաղաքավարութիւնը և թէ հիւրընկալութեան քուրը սրբութիւնը, թոյլ էք տուել ձեզ անպատուել իմ անգին հիւրիս, վստահացել էք միսս Գրեգէմին ամուսնութեան առաջարկութիւն անել:

— Թովմասն անխօս նայում էր նորան կարեկից հայեացքով:

— Այդ չէք հերքում, հարցրեց Պէկսնիֆը, դարսելով սեղանի վերայ մի ֆուստ, երկու շիլլինգ և չորս պէնս արծաթդրամ:

Թովմասը լուռ էր:

— Չէք հերքում, կրկնեց ճարտարապետը, մի գննական հայեացք ձգելով մ. Զուգլվիտի վերայ. — նեղութիւն կրեցէք ուրեմն, մ. Պինչ, այս փողերը նորից համարել և ստացական տուէք ինձ:

Թովմասը չդիմադրեց. նա իրան բոլորովին արդար էր համարում և հասկանում էր, որ այդ քուրը գարշելի զրպարտութիւնները հնարուած են Պէկսնիֆի կողմից այն միակ նպատակով, որ ինչքան կարելի է շուտ ազատուի իրանից՝ Պինչից: Նա հաւատացած էր, որ Պէկսնիֆն օգուտ է քաղում իւր լուութիւնից, վասն զի եթէ խօսէր եկեղեցում պատահած անցքի մասին՝ անշուշտ աւելի պէտք է գրգռէր ծերունի Զուգլվիտին երիտասարդ Մարտինի ու խեղճ Մէրիի դէմ:

— Ազնիւ բան էք համարում ձեր վարմունքը, հարցրեց ճարտարապետը:

— Միանգամայն, պատասխանեց Պինչը:

— Խոհանոցում մարդ կայ, որ ձեր իրերը կը

տանի, ուր որ կցանկաք, յարգանքով վերջ տուեց
իւր խօսքին Պէկանիֆը: Անք իսկոյն պիտի ան-
ջատուինք: Բանալիները շնորհեցէք: Այժմ մեր մէջ
ամեն հաշիւ գոցուած է. դուք բոլորովին ազատ
էք, իսկ ինձ խնդրեմ ընդ միշտ օտար համարէք:

Թովմասը գլուխ տուեց մ. Չուզլիփտին և մի
արհամարհական հայեացք ձգելով ողորմելի խաբե-
բայի վերայ՝ սենեակից դուրս գնաց, առանց մի
խօսք ասելու: Նա բարձրացաւ աշակերտական սե-
նեակը, պատից ցած բերեց Հին ջութակն ու դրեց
սնդուկի մէջ՝ զրքերի, փոխնորդի և էլի ուրիշ քա-
նի մի շորերի հետ: Յետոյ գլխարկը ծածկեց, ձեռ-
նափայտը վերցրեց և ուզում էր դուրս գնալ, բայց
շէմքի մօտ կանգ առաւ. նա ցաւում էր այդպէս
յանկարծ իւր Հին բնակարանից բաժանուիլ, ուր
անցրել էր իւր աշխատանքի ամենընտիր տարիները:

Գրեթէ կէս ժամից յետ նա հասաւ Վասպուր-
Վիշապին մի մարդու ուղեկցութեամբ, որ ետեւից
տանում էր սնդուկը: Սխտրիս Լիւպէնը, ճարտա-
րապետի ծառաներից քիչ թէ շատ իմացած լինե-
լով պատահած անցքը, արտասովոր անքերին դռան
առաջ հանդիպեց իւր վաղեմի ծանօթին: Այնտեղ
էին նաև մնացեալ ծեր ու ջահել մարդիկ: Այս
պարզ մարդոց անքերից նկատուում էր, թէ ինչքան
ծանր էր բաժանուիլ այն մարդուց, որին նոցանից
իւրաքանչիւրը ճանաչում էր որպէս ամենաազնիւ
և ամենաբարի տղամարդ ամբողջ թաղում: Նոքա
անընդհատ աշխատում էին մխիթարել իրանց սի-

րելիին, և կարեկից սրտով հարց ու փորձ էին ա-
նում՝ դուրս գալու պատճառները: Հազիւ հազ կա-
քողացաւ նա բաւարարել ամեն կողմից տեղացող
հարցերին: Վերջապէս, ամենքի ձեռքերը սեղմե-
լուց, հրաժեշտ տալուց և հարևաններին՝ ցոյց
տուած սիրոյ և համակրութեան համար շնորհակալ
լինելուց յետ՝ նա խնդրեց տանտիկնոջ իր բաները
պահել մինչև որ յետ դառնար, կամ կապսպարէր:
Տիկնոջ հաճութիւնն առնելուց և գիւղացիներին
նորից ողջունելուց յետ՝ կամաց կամաց իւր քայլե-
քը դէպի Սէլիսբիւրի ուղղեց: Երբ այդ առանին
հասաւ՝ նստեց Լօնդօն ուղևորուող փոստային
կառքն ու գնաց որոնելու Ջօն Վեստլօկին, որի
վերայ նա դրել էր իւր բոլոր յոյսը, այն հաստատ
համոզմունքով, թէ Հին բարեկամը յօժարութեամբ
կօզնէ նորան այսպիսի դժուար կացութեան մէջ:
Բացի դորանից Լօնդօնում Պինչին գրաւում էր և
մի ուրիշ հանգամանք. այնտեղ ապրում էր նորա
քոյրը, որ դաստիարակչուհու պաշտօն էր վարում
մայրաքաղաքի մի հարուստ ընտանիքում: Նա ջերմ
սիրում էր իւր «փոքրիկ Հռութին» և յաճախ մտա-
բերում էր, թէ ինչպէս ցաւ ի սիրտ ստիպուեցաւ
բաժանուել նորանից, երբ դառը կարիքն երկուսին
էլ ստիպեց զանազան կողմեր ընկնել օրական պա-
րէն վաստակելու: Այժմ, երբ ոչինչ պարտականու-
թիւն չէր կապում նորան օտարի հետ և երբ նո-
րա անսահման յարգանքը դէպի նախկին բարե-
րարն ընդ միշտ պաղել էր, իւր բոլոր մտածմունքն

այն բանին էր ուղղել, որպէս զի նորից միանայ անգին քրոջ հետ, կամ գոնէ նորա հետ միենոյն քաղաքում ապրի։ Այս աւետաւոր ցնորքը ստիպեց նորան մի առ ժամանակ մոռանալ այն բոլոր տանջանքները, որ կրել էր այդ օրհասական օրուայ ընթացքում։ Այս ցնորքը վերածնեց նորան նոր կեանքի համար ի սէր փոքրիկ Հռութի, վերածնեց աշխատութեան ու կռուի համար։ Առաւօտը, երբ կառքը կանգնեց Լոնդոնի փոստատան սրահի առջև, Պինչի գեմքի վերայ նախընթաց օրուայ կրած լուղժունքի նշույն էլ չէր մնացել, յոյսը փայլում էր նորա բարի աչքերում, — և նա անվկանդ զնաց որոնելու իւր բարեկամին։

Ջոն Վեստլօլը բաւական հեռու էր կենում փոստի կայարանից և նորա բնակարանին հասնելու համար՝ Թովմասը ստիպուած եղաւ մի ամբողջ ժամ քայլել նա բարձրացաւ երկրորդ յարկը և սենեկի դուռը բացեց։ Պատասխան չկար։ Կարծելով, թէ բաւական վստահութեամբ չէ բաղխել լոնդոնցու պէս, կամեցաւ նորից բաղխել. բայց այդ միջոցին մէկը մօնջաց ներսից. — «ներս հրամայեցէք»։

Երբ Թովմասը ներս մտաւ և հազիւ մի հալեացք էր ձգել այն պարոնի վերայ, որ լրագիրը ձեռքին նախաճաշի էր նստած, սա վրայ ընկաւ նորան և երկու ձեռքով գրկեց.

— Թովմաս, հոգիս, գոչեց ջենտլմէնը։

— Միստէր Վեստլօլ, ինչքան ուրախ եմ...

Հաղճէպով պատասխանեց Պինչը։

— Միստէր Վեստլօլ։ Այդ քնչ նորութիւն է։ Անունս մոռացել ես, ինչ է։

— Ո՛չ, Ջոն. քնչպէս կարելի է։ Դու նոյն բարի ու պարզ մարդն ես։

— Իսկ դու քնչպէս ես։ Վաղո՞ւց է Լոնդոն ես։ Նստի՛ր. անուշ արա՛ւ։ Չը գիտէի թէ կգաս, — ապա թէ ոչ ըստ այնմ նախաճաշիկ կպտրաստէի։ Սակայն, ոչինչ, ճաշներս փառաւոր կլինի։ Առանց այլևայլութեան։ Հապա խերէս անուշ արա, վաղեմի բարեկամս։ Բարով եկար։

Ջոնը ձեռք ու ոտք էր ընկել. վազվզում էր սենեկում, պահարանին էր վրայ ընկնում, ուտելիք էր բերում, դանակներն ու պատառփոյնները թափում էր գետնին, մի լիքը բաժակ թէյ շուռ տուեց սփռոյի վերայ, և առհասարակ, ուրախութիւնից խելքը գլխին չէր։

— Ի հարկէ ինձ մօտ կիջեանես, անկասկած, ասաց նա մի փոքր շունչ առնելուց յետ։ Յաւում եմ միայն, որ երգեհոն չունիմ քեզ համար։

— Հարեաններդ քնչ կասէին, նկատեց Թովմասը մտախոհ։

Եկաւ նաև գործի մասին խօսելու ժամանակը և Թովմասը մանրամասն պատմեց այն ամենը, ինչ որ տեղի էր ունեցել Պէկսնիֆի տանը վերջին օրերում։

— Փառք Աստուծոյ, ասաց Ջոնը, մտադրութեամբ ականջ դնելուց յետոյ. — Վերջապէս հա-

մոզուեցար: Շատուց պէտք էր թողնել այդ անպիտանին, — այժմ ես ու գու ուրիշ կերպ կապրենք: Դու միայն թող որ ես կարգադրեմ, մնացածը ես գիտեմ, թէ քեզ ինչ է պէտք: Առաւօտներդ անշուշտ քրոջդ հետ կանցնես, ճաշին յետ կգառնաս այստեղ, իսկ առ այժմ մոռացիր ամեն ինչ և մի կուշտ կեր:

Թովմասն, ինչպէս մի հնազանդ երեխայ, իսկութեամբ հետևեց Զօնի խորհրդներին — կերակ խմեց կշտացաւ, իսկ Զօնը նրան նայելուց չկշտացաւ — գրկեց և ուսին խփում էր նորան: Նախաճաշից յետ հիւրը հրաժեշտ տուեց ջերմեռանդ ասպնջականին, խօսք տուեց անշուշտ ճաշին գալ, և հոգու ամենաընտիր տրամադրութեամբ գնաց քրոջը որոնելու:

Բաւական աշխատութիւնից և Լօնդօնի բազմամարդ թաղերում երկար թափառելուց յետ՝ Պինչը գտաւ Վերջապէս այն հարուստ վաճառականի տունը, որի մօտ ապրում էր նորա փոքրիկ Լուսթը: Նա խեղճ խեղճ զանգը քաշեց: Դուրս եկաւ մի հասարակ դռնապան:

— Այստեղ է բնակւում միսս Պինչը, հարցրեց Թովմասը՝ ոտքը ներս դնելով շէմքից:

— Այստեղ է. միայն չէ բնակւում, այլ ծառայում է, խրատական ձայնով սխալն ուղղեց հաստիկը:

— Այդ միջոցին սանդխտի գլխին մի պճնուած սեղանապետ երևեցաւ, որ բարձր ձայնով գոչեց.

— Ե՛յ, երիտասարդ, ի՞նչ էք ուզում:

— Կցանկալի միսս Պինչին տեսնել շնորհ արեք խնդրեմ իմաց տալ նորան:

— Հրամանքդ ո՞վ էք:

— Նղբայրն եմ:

— Հա՛, ներս եկէք, բայց առաջ ոտներդ լաւ մաքրեցէք, գորգերը չկեղտոտէք:

Պինչը իսկութեամբ կատարեց սպասաւորի ցանկութիւնը, որ ըստ երևութին զգացուած նորա անդիմադրելի հնազանդութիւնից՝ գնաց դաստիարակչուհուն եղբօր գալը յայտնելու:

— Բայց ի՞նչ անքաղաքափար մարդիկ են այստեղ, մտածեց Թովմասը. — մի գուցէ Լուսթի հետ էլ այդպէս են վարւում:

Նորա մտածմունքն ընդհատեց մի աղմուկ, որ լսուեցաւ հարևան սենեկից: Թուում էր, թէ մի տաք վիճաբանութիւն կար այնտեղ և մեծ կռիւ պիտի դառնար: Յանկարճ ամեն ինչ լռեց, դուռը բաց եղաւ, և Լուսթը կարմրատակած Թովմասի գիրկն ընկաւ: Դժուար է նկարագրել, թէ որպիսի ուրախութեամբ ընդգրկեց նա եղբօրը երկարատե անջատութից յետ. բայց աւելի դժուար է արտայայտել այն արհամարհական զայրոյթը, որ տիրեց Պինչին, երբ քրոջից իմացաւ, որ իւր փոքրիկ Լուսթին ամեն քայլափոխում վիրաւորում են, և որ նորա վիճակն այդ հարուստ ու ճոճուան տանը սաստիկ աննախանձելի է: Ո՞վ կարող էր սպասել, որ միշտ հեզ, գէպի ամենքը զիջող Թովմասն

ընդունակ լինէր միանգամից յարձակուել իրան բոլորովին անծանօթ, հպարտ տանտիրոջ վերայ և բացատրութիւն պահանջել իւր քրոջ հետ վատ վարուելու համար: Բայց Պինչը հէնց այդպէս էլ վարուեցաւ, — վարուեցաւ նորա համար, որ հարկաւոր էր պաշտպանել սիրելի քրոջ: Եթէ գործը իւր անձին վերաբերէր, նա անշուշտ կ'ուէր և համբերութեամբ կ'տանէր ամեն վիրաւորանք: Վառուած Թովմասն այն ժամանակ միայն փոքր ինչ հանգստացաւ, երբ իւր խորհրդով քոյրը հրաժարուեցաւ պաշտօնից, ստացաւ իրեն հասանելիքն ու իւր բան ու մանր հաւաքելով՝ պատրաստ էր հետևել եղբօրն ամեն տեղ, ուր սա կցանկար: Հանդիսաւոր կերպով դուրս տարաւ նա փոքրիկ Հռութինն այդ ատելի տանից, ջանալով նորան ցոյց տալ, թէ ամենևին հիմք չկայ երկիւղ կրել ապագայից, երբ նոքա միասին կսկսեն աշխատել, իսկ վիշտն ու ուրախութիւնը հաւասար կը կիսեն:

Սյուպէս խորհրդածելով հասան փողոցի վերջին: Հռութը մտածմունքի մէջ ընկաւ և քնքոյշ ձայնով հարցրեց.

— Իսկ ո՞ւր պիտի գնանք այժմ, սիրելի Թովմաս:

— Ուր պիտի՝ գնանք, հարցրեց իւր կողմից եղբայրը և կանգ առաւ, կարծես մի բանի վերայ մտածելով. ինքս էլ չգիտեմ:

— Ի՞նչպէս: Իսկ ո՞ւր ես կենում դու:

— Առ այժմ ոչ մի տեղ, պատասխանեց Թով-

մասը. — Ես դեռ այսօր եմ եկել. պէտք է բնակարան որոնել:

— Բայց քնչտեղ, նորից հարցրեց քոյրը և աննշմարելի կերպով սլքացրեց եղբօր գրպանը մի փոքրիկ քսակ:

— Ուր աւելի արժան կ'լինի, նկատեց Թովմասը մտախոհ: — Արուարձաններում որոնենք:

Հռութը բոլորովին համաձայն էր նորա հետ: Երկար թափառեցին մայրաքաղաքի թաղերում: Մօտ երկու ժամ անցել էր, երբ քոյր ու եղբայր բաւական յոգնած՝ հասան հեռավոր նեղակ փողոցներին, ուր նոցա կարծիքով բնակարանները թանգ չպիտի լինէին: Երեք չորս փողոց անցան, շատ տներ տեսան, բայց ոչ մինը նոցա ճաշակին կամ միջոցներին չէր յարմարուում: Ի վերջոյ նեղ ու խաւարչտին փողոցի խորքում մի հնաշէն տանը յաջողեցան արժան բնակարան գտնել բաղկացած երկու մանրիկ ննջարաններից և մի երրորդ սենեկից, որ թէպէտև եռանկիւնի էր, բայց զարդարած բաւական մաքուր ու պարզ կարասիքով: Նոքա մի շաբաթուայ քրեհն սկզբից վճարեցին և անմիջապէս իրանց ձեռքի տակ առան նոր կացարանը:

Սյս նշանաւոր խնդիրը կարգի դնելուց յետ՝ եղբայր և քոյր մերձակայ խանութը գնացին մի քանի բան գնելու ապագայ համեստ տնտեսավարութեան համար. բայց այնքան դրամ չունէին, և ստիպուեցան բաւականանալ միայն ամենաան-

Հրաժեշտներով: Ի միջի ալլոց ճաշի համար ձեռք բերին գառան ոտներ և յետ դարձան իրանց եռանկիւնի հիւրասենեակը, բոլորովին գոհ և երջանիկ: Արդէն ուշ էր, և Թովմասն յանկարծ լիշեց, որ խոստացել էր անշուշտ Զօնի մօտ լինել այդ օրը: Ուստի քրոջն համոզեց որ չվախենայ իւր բացակայութեան միջոցին և սպասէ իրան երեկոյեան ինն ժամի մօտերքը, և գնաց, որ այդ օրն իր գլխին եկածը պատմէ Վէստլօկին:

— Այ հիմի ընտանիքի տէր մարդ եմ, մտածում էր Պինչը ճանապարհին. իմ սեպհական խուցն ունիմ: Մէկ պարապմունք էլ գտնեմ—այ էն ժամանակ լաւ կապրենք ես ու Հռութը: Սակայն չը պէտք է վհատուիլ, ինչպէս և իցէ գործը կարգի կընկնի, չէ որ Զօնն էլ պատրաստ է—երևի մի գործ կը գտնի ինձ համար:

ԺԱ.

Զօնս Չուզլվիտին յաջողել էր արդէն անձամբ մասնակցել Անգլո-Բէնգալեան ընկերութեան գործերին, ուր և կառավարչի պաշտօն էր ստացել: Մ. Նէջէտը նախագահի խորհրդի համեմատ անվրէպ հետևում էր նոր կառավարչի ամենափոքր գործողութիւններին: Նա դիտում էր նորա ելումուտը ընկերութեան գրասենեկում. հետևում էր նորան փողոցում կրնկի վերայ. ականջ էր դնում նորա խօսակցութեան, և իւր բոլոր գիտողութիւն-

ները արձանագրում էր յիշատակարանում: Բացի դորանից գործակալը հնարեց թէ մի արտասովոր անբուժելի հիւանդութիւն ունի, որի համար սկսաւ բժշկուել մ. Զօբլինգից, այն բժշկից, որ բժշկում էր ծերունի Չօֆֆին, և թէպէտ բժիշկն ամենեւին չկարողացաւ որոշել, թէ իսկապէս ինչ էր Նէջէտի հիւանդութիւնը, բայց վերջինս պնդում էր, որ իւր լեարգը սաստիկ փչացած է: Եւ բժշկի միջոցով իմանում էր այն ամենը, ինչ որ Զօնսի տանը պատահում էր: Այս բոլորը մի գաղտնիք էր, որ Նէջէտը խնամքով ծածկում էր, և որի մասին Զօնսն ամենևին չէր կասկածում:

Այն առաւօտ, երբ Թովմաս Պինչը Լօնդօն եկաւ, գործակալը յանկարծ լ'յս ընկաւ մ. Մօնտէգիւի մենարանը:

— Հը', ինչ նոր բան կայ, հարցրեց Տիգգը:

— Սի փոքր գործ կայ, որ հետաքրքրութիւնից գուրկ էլ չէ, պատասխանեց գործակալը կիսաձայն:

— Շատ լաւ. ես կարծում էի, թէ դուք կորցրել էք արդէն Հոտոտելու ընդունակութիւնը:

— Ընդունակութիւնը, փնթփնթայ Նէջէտն ու ակնոցը քթին գնելով՝ հաստափոր թղթակալից մանր գրուած թղթի կտորտանք հանեց:— Ահա, չէք կամենայ ժամանակ անցկայնել, ասաց նա վեհ արտայայտութեամբ և թղթի կտորտանքից մէկը տուեց Տիգգին:

— Ի՛նչ սիրում էք երկար գրել, Կարծէք թէ

բերանացի չէք կարող հաղորդել ինչ որ ուզում էք, անտարբեր նայելով թղթի կտորի վերայ, ասաց նա:

Սակայն, քանի մի տող կարդալուց յետ՝ այդ տոմսակի բովանդակութիւնը խիստ հետաքրքրեց մ. Սօնտէգիւին, նորա դէմքի արտայայտութիւնն զգալի կերպով արթնացաւ: Գործակալը մեծ ուշադրութեամբ հետևում էր նորան:

— Սյս էլ ձեզ երկրորդ համարն, ասաց նա, հետևեալ կտորը տալով և յետ դարձրած ա. համարը պահելով թղթակալի մէջ. — մինչև վերջը կարդացէք, այժմ բանը կը պարզուի:

Նախագահը շարունակեց ընթերցումը, կարգաց նաև երրորդ ու չորրորդ համարները: Տիգգի հետաքրքրութեան հետ նոյն չափով աճում էր գործակալի գաղտնի բաւականութիւնը: Նա ինքնագոհ նայում էր նախագահին:

— Զարմանալի մարդ էք, ասաց մ. Սօնտէգիւին:

— Կարծեմ վատ գործ չէ, ասաց Նէջէտը, թղթի կտորներն ընդունելով. — մեծ աշխատութիւն եմ գործ դրել սոցա համար:

— Եւ ձեր աշխատութիւնը, հաւատացած կացէք, չի կորչի, նկատեց Տիգգը. — լաւ վարձատրութիւն կստանաք:

Գործակալն անխօս գլուխ տուեց: Սյգ իսկ վայրկենին լուր տուին Զոնսի գալու մասին, որ անմիջապէս ներս հրաւիրուեցաւ: Նոր կառավարչի

դէմքից նկատելի էր, որ հոգու ամենավատ տրամադրութեան մէջ է:

— Ձեզ հետ լրջօրէն խօսելիք ունիմ, դրան շէմքը չկոխած աղաղակեց Զոնսը. — ես խիստ դժգոհ եմ մեր գործերի դրութիւնից:

— Դժգոհ, հարցրեց նախագահն անվրդով, — կարծեմ փոյն աւազի պէս է գալիս:

— Գալիս, ծաղրեց Զոնսը. — ո՛ւր է, թոյլ տուէք խնդրեմ հարցնել: Փողի բոլոր իրաւունքը ձեր ձեռքին է. մի գեղեցիկ առաւօտ կարող էք բոլոր դրամակը սրբել և արտասահման փախչել, իսկ ես անխելքի պէս պիտի նայեմ ձեր ետեւից: Բաւական է, տէր, ինչ խաղ խաղացիք — ժամ է գործին վախճան տալ:

— Ցաւով եմ, որ այդպէս յուզուած էք այսօր, կարեկցութեամբ նկատեց Տիգգը, իսկ ես մըտադրուել էի ձեր իսկ օգտի համար առաջարկել որ ձեր ազատ դրամագլխի մի մասն էլ մէջ բերէիք:

— Զմարիտ այդպէս էիք մտադրուած. ի՞նչքան սիրելի բան:

— Սյո՛, միտէր Զոնս, և միևնոյն ժամանակ ցանկանում էի լիշեցնել ձեզ, որ դուք այնպիսի բարեկամներ ունիք, որոնց մենք ամենայն սիրով մասնակից կանէինք մեր գործին:

— Դուք շատ բարեմիտ էք, միայն նախազգուշացնում եմ ձեզ, որ մի ընդհարում տեղի չունենայ:

— Ի՞նչպէս, ասաց Մօնտէգիւն, խոնարհելով նորա առջև և ուղղակի խօսակցի աչքերին նայելով: — Ընդհարումը յաճախ, սիրելիք Չուզլվիտ, բըղխում է ամենաանհաւատալի իրերից: Մենք, օրինակ, գաղտնի ճանապարհով իմանում ենք երբեմն ամենազարմանալի բաներ:

Եւ Տիգգը նշանացի հասկացրեց Ջօնսին, որ սա աթոռն աւելի մօտ քաշէ: Յետոյ նայեց իւր շուրջ, կամենալով ցոյց տալ թէ մի երրորդ անձ էլ կայ, և իւր խօսակցի ականջին քանի մի խօսք փոփսաց: Միայն մի քանի խօսք էր նորա ասածը, բայց այդ մի քանի խօսքից Ջօնսն սկզբում գունաթափուեց, իսկ յետոյ կարմրեց: Շուտով նորա ամբողջ երեսը քրտնքի խոշոր կաթիլներով պատեյ և առհասարակ, Ջօնսի տեսքը վերին առտիճանի սարսափ, կատաղութիւն և յուսահատութիւն էր արտայայտում: Այն ինչ մ. Մօնտէգիւն անտարբեր հրճւում էր այդ փոփոխութեան վերայ:

— Ուրեմն, սիրելի Չուզլվիտ, սիրտ առնենք մի քիչ էլ, քնքշութեամբ հարցրեց նախագահը:

— Ջօնսի գունատ շրթունքները դժուարութեամբ արտաբերեցին «այո՛» խօսքը:

— Եւ շատ էլ լաւ, նկատեց Տիգգը: Այժմ լըսեցէք. դեռ երեկ մտքովս անցաւ, որ ձեր աներն երևի թէ երբեմն լսում է ձեր խորհուրդներին գրամական գործերում, և եթէ դուք կհամոզէք նորան ինչպէս հարկն է, նա էլ անկասկած մերը կլինի, նա փող կը գտնի: Լաւ չէ:

— Կփորձեմ, ինչ որ կարող եմ, պատասխանեց յետին ծայր ստրջացած Ջօնսը:

— Հազար շնորհակալութիւն, մ. Չուզլվիտ: Իսկ այժմ գործի գնալուս ժամանակ է: Մ. Նէջէտ, միասին գնանք, եթէ ուզում էք:

Երեքով դուրս գնացին: Որքան էլ Ջօնսը համոզուած էր, թէ բոլորովին ընկել է Տիգգ Մօնտէգիւի թաթերի մէջ, և այժմ էլ վերջնապէս կորստեան ամենախոր վիճն է ընկած, — սակայն չէր կարող կարծել, թէ իւր բաղբն ամբողջապէս կախումն ունէր իրան հետևող ցնցոտիներ հագած մռայլ անձնաւորութիւնից:

Եւ անկիւնի հիւրասենեակը փոխադրուելուց ետք օր յետոյ նոր վարձաբնակները առաւօտուանից խիստ զբաղմունքի մէջ էին: Նոքա սպասում էին ճաշի Ջօն Վէստլօկին, և փոքրիկ Հուլթն առաջին անգամ իւր կեանքում հարկադրուած էր բոլոր շնորհքը ցոյց տալ խոհանոցի գործի մէջ: Նա շատ վաղ վերկացաւ, շտապ հագնուեց, սենեակը կարգաւորեց և սկսեց թերթել կերակրելէնի հաստափոր գիրքը, համեղ կերակուրներ ընտրելու միջից. բայց մի քանիսը շատ թանկագնի էին երելում, այլք չէին համապատասխանում նորատի տանտիկնոջ համեստ գիտութեան ու փորձառութեան. Երկար մտածելուց յետ ուրոշեց մսի պուդրինգ պատրաստել, թէպէտ դա շատ չարչարանք էր պահան-

ջում, իսկ մէկը չկար, որին օգնութեան կամ խորհրդի դիմէր։ Սմբողջ տանը կենում էին միայն մի խուլ պառաւ և տանտէրը—մի խորհրդաւոր մարդ, որ առաւօտից ուր-որ կորչում էր և գրեթէ երբէք չէր երևում կենողների աչքին։ Սնումամենայնիւ Հռութը եռանդով սկսեց իւր գործը։ Թովմասն այդ առաւօտ պարապած էր լրագրական մի յայտարարութիւն պատրաստելով, որով առաջարկում էր մարդկութեան իւր ծառայութիւնը։ Թովմասի առաջը գրած թերթիկի վերայ արդէն գրուած էր. «Մի 30 տարեկան գաւառացի երիտասարդ...»։ Բայց այս աշխատութիւնը առաջ չէր գնում, որովհետև ծանուցման մէջ լիջած երեսնամեայ երիտասարդն անկարող էր իւր գմալած հայեացքն հեռացնել սիրելի քրոջից, որ աշխատութեան հետքն երեսին՝ անխոնջ աշխատում էր, վազվզելով այս ու այն կողմ, մէկ դէպի խոհանոց, մէկ այնտեղից դէպի ալուր։ Յանկարծ նա հիւրասենեակը վազեց, կարմրափակած, և բաց դռներից մէկի ետև թաղկացաւ։ Թովմասի դողը բռնեց. ներս մտաւ Զօն Վէստլօկը, որին Թովմասն ամենեւին այդպէս շուտ չէր սպասում, որովհետև մինչև ճաշ դեռ շատ ժամանակ կար։

— Զօն, սիրելի հիւրս, ինչպէս պարտաւորացրիր, գուցեց Պինչը, և առաջ վազելով՝ պինդ սեղմեց նորա ձեռքը։ Յայտարարութիւն եմ պատրաստում, չէս օգնի։ Հա, խնդրեմ ծանօթանաս—սա Հռութն է՝ քոյրս։

Զօնը Թովմասի ցուցմամբ մօտեցաւ դռանը՝ տանտիկնոջ բարեւոյտ, բայց սա վիրաւորուած՝ իւր փոքրիկ խմորոտ ձեռքը՝ գոգնոցի տակ թաղցրեց։ Սյս բանի վերայ ամենքն էլ մի կուշտ ծիծաղեցին, իսկ փոքրիկ օրիորդը մինչև ծածկեց իւր յուզմունքը։

Երբ առաջին ծանօթութիւնն այսպէս շողկապուեց, հիւրը յայտնեց կանուխ այցելելու նպատակը։

— Եկել եմ մի նորութիւն յայտնելու, սիրելիս, ասաց նա.— և այնպիսի պատուական նորութիւն, որ, յուսամ, մեծ բաւականութիւն կը պատճառէ քեզ։

Թովմասը լուռ ու զարմացած նայում էր բարեկամին, չմանալով թէ ինչ ասէ։

— Լօնդօնում շատ բարեկամներ ունիս, հարցրեց Վէստլօկը։

— Ոչ մէկ հատ բացի քեզանից, Զօն, պատասխանեց Պինչը.— իսկ դու չունիս, Հռութ։

— Սմենեին։

— Սակայն ողջը մէկ է, պատասխանեց Վէստլօկը։ Բանը տես ինչու՞մն է. նախաճաշի եմ նստած այսօր, մէկ էլ տեսնես, դուռը ով-որ բաղխում է...

— Եւ դու ձայն տուիր.— հրամայեցէք։

— Ծշմարիտ է. ներս է մտնում հասակաւոր, լուրջ կերպարանքով մի պարոն։ Դժբ էք, հարցնում է, միտտէր Վէստլօկը։

— Իսկ և իսկ, ասում եմ. ինչ ծառայութիւն

կհրամայէք ինձանից: Խնդրեմ նստէք:—Նա թաշ-
կինակով աթոռի թողը սրբեց և ուղղակի հարցրեց.
«Ի՞նչ Ծանօթ էք միտէր Թովմաս Պինչի հետ»:

—Թէ Աստուած սիրես:

—Ուղիղ բան եմ ասում. հէնց այդ խօսքե-
րով հարցրեց:—Ի՞նչպէս չէ, շատ մօտիկ: «Զգիտէ՞ք
թէ նա այժմ ո՛ւր է»:—Լօնդօնումն է:—Ուրեմն
միտէր Պէկսնիֆից դճուրս է եկել:—Այո՛, դուրս
եկաւ: «Պարապմունք գտնելու կարիք չունի»:—
Անգամ մեծ կարիք, ասում եմ ես:

—Վահ, Զօն:

—Այնուհետև բացատրեց, թէ իւր բարեկամ-
ներից մէկը քարտուղար ու գրապահ է որոնում:
Սկզբում մեծ ռոճիկ չի ունենայ—ընդամենը տա-
րին հարիւր ֆունտ առանց բնակարանի ու սնուն-
դի, բայց ծառայութիւնն էլ այնքան մեծ չի լի-
նիլ:

—Հարիւր ֆունտ տարին, զմայլած գոչեց
Թովմասը, Շիտակ բարեբարութիւն է: Լսում ես,
Հռո՛ւթ, հոգիս: Հարիւր ֆունտ:

—Բայց ամենից տարօրինակն այն է, շարու-
նակեց Զօնը,—որ նա կարծես ամենեւին չէ ճանա-
չում քեզ, Թովմաս, և իմ բոլոր հարցուփորձին,
որ անշուշտ ձանձրացրեց նորան, չոր ու ցամաք
պատասխանեց, թէ անկարող է որ և է բացատրու-
թիւն տալ, իսկ մեզ առաջարկում է մտնել իւր
մօտ խօսելու որքան կարելի է շուտ: Այս էլ նորա
հասցէն:

—Օրուտին Ֆիպս», կարգաց Թովմասը, իրեն
մատուցած և յուզմունքից դողդոջուն մատներով
քռնած այցետոմսի վերայ:—Ի՛նչ տարօրինակ ա-
նուն է: Սակայն, այսպէս թէ այնպէս, չգնանք
իսկոյն նորա մօտ:

—Զօնն էլ նոյն կարծիքի էր, և երկուսն էլ
գնացին որոնելու խորհրդաւոր մ. Ֆիպսին:

Ճանապարհին նոցա խօսակցութեան նիւթն
այն էր, թէ Պինչը պաշտօն ստանալուց յետ ինչ-
պէս պէտք է ապրէ քրոջ հետ և թէ ինչքան լաւ
է առ հասարակ աշխարհում բարեկամներ ունե-
նալը: Այս խորհրդածութեանց միջոցին նոքա ան-
դգալի կերպով հասան մ. Ֆիպսի բնակարանին, որ
գտնւում էր քաղաքի կենտրոնի մերձակայքում,
չքաւոր բնակիչներով լիքը մի տան մէջ, մութ
սրահի վերջում, ուր դրան ապակիի վերայ մակա-
գրած էր «Գրասենեակ»: Կիսամութ սենեկում զե-
տեղում էր սեղանը, գրասեղանն ու երկու երեք
ոտը կոտրած աթոռներ: Բացի դոցանից մի ան-
կիւնում յատակի վերայ ահագին սև բիծ կար, կար-
ծես հին ժամանակներում այգետղ մորթած լինէին
որ և է մի գրագիր, որից արեան փոխարէն՝ թա-
նաք լինէր հոսած:

Միտէր Ֆիպսը, կարճահասակ, մօրուքը սափ-
րած մի ծերունի, սնգուրած կեղծամը գլխին,
բարձր փողպատը վզին և կրեայի ոսկրէ ծխատու-
փը ձեռքին, դրականապէս հարցրեց Զօնին՝ թէ
նոյն մարդուն է բերել, որի մասին առաւօտը խօ-

սուեցաւ, իսկ Պինչին՝ թէ ցանկանում է արդեօք առաջարկած պաշտօնն ընդունել թէ ոչ, և երկուսից ևս ամենաբաւարար պատասխաններ ընդունելուց յետ՝ յայտնեց.

— Ինչ յանձնարարողը ներկայումս Լօնդօնում չէ, և յայտնի էլ չէ, թէ երբ կլինի այտեղ. բայց ես հաւատարմագիր ունիմ նորանից, և մենք, մ. Պինչ, անմիջապէս պայման կը կապենք: Պարապմունքն այժմէն իսկ կցոյց տամ, իսկ ռոճկի համար ամեն շաբաթ ինչ կդիմէք: Այժմ խնդրեմ, պարոններ, ինչ հետ շնորհ բերէք: Զգոյշ եկէք, այստեղ մոլթն է, խօսքին վերջ դրեց ծերունին, առաջնորդելով նոցա դէպի սրահը և դուռը փակելով նոցա ետևից. — Խնդրեմ այս պահարանից հեռու — կարող է վայր ընկնել:

Ս. Ֆիպսը Պինչին ու նորա բարեկամին տաբաւ աղմկալի փողոցով, ապա խուլ նեղ փողոցներով, այնուհետև կանաչ խոտով ծածկած բակերի միջից և դադարելով անմարդաբնակ փողոցներից մռայլագոյն ու չարագուշակ տեսքով մի տան առջև՝ հրաւիրեց բարձրանալ իւր հետ ոլոր մոլոր սանդուղքով մինչև ամենավերին յարկը: Եւ կանգ առնելով սանդուղքի գլխին հին դրան առջև, շօշափեց անդրավարտիքի գրպանը, բաւական դժուարութեամբ միջից ժանդոտած բանալիների մի մեծ կապ հանեց և անվրդով ու անտարբեր սկսեց բանալիներից մէկը պատշգամբի տախտակին զարկելով միջի կեղտերը դատարկել:

— Լաւ կանէք որ այս բանալիի համար խցան շինէք, որ ծակը կեղտով չլցուի, ասաց նա Թովմասին նայելով, և փչեց բանալիի մէջ:

Թովմասը շնորհակալ եղաւ ալգպիսի թանկագին խորհրդի համար. մ. Ֆիպսը դուռը բացարաւ և բանալին հանելով Թովմասին յանձնեց:

— Սակայն: Այստեղ մի բան կայ, մտածեց Պինչը և ահ ու դողով մուտ գործեց այդ միջին բնակարանը:

Ծերունին շտապով ներսի փեղկերը բացարաւ: Յերեկուայ ճառագայթների ամբողջ շեղջ մի ակնթարթում սենեակը լուսաւորեց, և այցելուների աչքերին պատկերացաւ աներևակայելի խառնաշփոթութեան մի թագաւորութիւն: Թափթփած կարասիքը խառնիխուռն ածած էր մօմի արկղների, շիշերի կողովների և ամեն տեսակ չուլ ու փալասների հետ, սկսած հնոտի ջարդուած պատկերներից մինչև մկրակած գլխարկներն ու կօշկաներկով լիքը սրուակները: Յատակի վերայ բոլոր սենեակներում թափուած էին բազմաթիւ գրքեր, որոնց թիւը մի քանի հազարի էր հասնում. մի մասը կապկալած էր դարձած, միւսներն ուղղակի շաղ էին տուած, ինչպէս պատահել էր, այն ինչ պատերի մօտ դրուած էին դատարկ պահարաններ ու դարազներ:

— Սմենից առաջ, մ. Պինչ, սէտք է սոցանով պարապէք, ասաց մ. Ֆիպսը, ցոյց տալով գրքերը: Այս բոլորը կարգի բերէք, դարսեցէք պահարան-

ներում ու դարագներում և գրացուցակ կազմեցէք, պարապմունքը հէնց վաղուանից կարող էք սկսել:

Թովմասն ուրախութիւնից ձեռները շփում էր, կանխապէս ապագայ սլարապմունքի հաճոյքն զգալով, որ շատ համապատասխան էր նորա ճաշակին: Ծերուկը մանրամասն խրատներ տուեց, թէ ինչպէս դուռը փակէ և յայտնեց, որ բանալու ամենահեշտ եղանակն այն է, որ կողպէքը իւրով օծէ: Եւ այնուհետեւ գրապահին կատարեալ յաջողութիւն մաղթելով նոր պաշտօնի մէջ, ողջունեց ու դուրս գնաց:

Թովմասը բոլորովին տխուր ու վշտահար փոշոտ կեղծամ կրողի վարմունքից՝ երկար ժամանակ կանգնած էր մտածման մէջ ընկղմուած, մի ձեռքին գլխարկը, միւսում բանալին բռնած: Զօն Վէստլօկը, որ բոլորովին ալեգարդուել էր խառնակոյտի փոշուց և մինչև այդ ժամանակ հազիւ էր ծիծաղը զսպել, փրթկաց: Այս ծիծաղը Թովմասին էլ անցաւ:

— Ինչ լինելու է թող լինի, ասաց նա, բայց ես ոչինչ չեմ հասկանում:

— Հասկանալու բան էլ չկայ այստեղ, գործդ սկսիր ու աշխատիր, վրայ բերեց Զօնը: Միթէ չը նկատեցիր, որ լիմարի մէկն էր. մետաքսէ գուլպաներն ու փոշոտ կեղծամը հօ տեսա՛ր:

Ճաշի ժամանակը մօտենում էր: Թովմասը Զօնի հետ դուրս եկաւ սենեկից և մ. Փիպսի խրատի պէս՝ դուռն զգուշութեամբ փակեց, բանալին,

ստուգութեան համար, կրկին անգամ դարձնելով: Պէտք չէ աւելացնել, որ այսպիսի ուրախառիթ առաւօտից լետ մեր բարեկամները արժանաւոր յարգանք մատուցին նշանաւոր պուգդինգին և մինչև երկինք բարձրացրին փոքրիկ Հռութի տնտեսական ընդունակութիւնները:

Միւս առաւօտ Թովմասը գնաց իւր նոր պաշտօնի: Գործն առաջ էր ընթանում: Նա անձանձիր աշխատում էր, կատարում էր և՛ այն, ինչ որ պայմանի մէջ չէր էլ մտել: Ընդամենը երկու օր էր անցել, և այդ լքուած սենեակը չէր կարելի ճտնաչել, — այնքան փոխուած էր ամեն ինչ: Մաքրած ու վայելուչ տեսք տուած կարասին կարգին դարսած էր. աւելորդ խառնակոյտը, թողն ու աղբը էլ չկար, իսկ քանի մի օրից լետոյ նոր գրապահը սկսեց արդէն տեսակների բաժանել զրքերը, բաժանմունքների վերածել և մոծել գրացուցակի մէջ: Նա արդէն սպասում էր գործատիրոջ, բայց վերջինիս իզն ու թողը չկար: Թովմասը գլուխ էր պառուում մտածելով, թէ ո՞վ կարող էր լինել իւր անյայտ հովանաւորը, մինչև որ մի չափազանց տարօրինակ հանգամանք նորա մտածմունքը առաջնորդեց դէպի բոլորովին ուրիշ կողմ:

Իւրաքանչիւր օր աշխատանքի գնալիս, ուր ինն ժամին պէտք է ներկայ լինէր, Պինչը իւր քրոջ տանում էր հետն զբօսնելու: Մի առաւօտ 9 ժամին նաւահանգստի մօտ էին գտնուում, ուր գործունէութիւնը եռում էր ամենայն ուժգնութեամբ:

նաւաստիները, բեւեռակիրները հապճեպով աշխատում էին ափերին. մակույկների վերայ ճռնչում էին բարձրացող ճախարակները, լսում էր ապրանք բարձելու ճռճուոցն ու ճայթիւնները. շոգենաւերի սև ծխնելոյղներից թանձր ծուխ էր բարձրանում. նոցանից մի քանիսը ճանապարհի պատրաստութեան մէջ էին: Մուտքերի, նաւամատուցների և ամբողջ ծովեզերքի վերայ խռնում էր ուղեւորների ու ուղեկցողների ստուար բազմութիւն: Մանաւանդ խիստ նեղուածք էր մերձակայ շոգենաւի վերայ, որ նոյն իսկ նաւամատուցի մօտ էր: Ամեն կողմից խմբուող ամբոխից նեղուած՝ Թովմասը կանգնած էր ծովեզրին, քրոջը ձեռից բռնած և չէր նկատում իւր ետևը կանգնած մի չափահաս կնոջ, որ վիթխարի հովանոցը ձեռքին՝ չզիտէր ինչ անէր: Հովանոցը ծուռը կոթ ունէր և Թովմասն այդ շատ շուտ իմացաւ, վասն զի առաջ կինը նորա օձիքից բռնեց, իսկ յետոյ սկսեց մէջքին զարկել: Թովմասը յետ նայեց ու տեսաւ որ հաստիկ կինը զայրացած էր նեղուածքից քրոնած ու մինչև ծոճրակը իջած հուպ տուած գլխարկից: Կինը ջանք էր անում ճանապարհ բա՛լ հովանոցով ու բռնունջքով և մօտենալ շոգենաւին:

— Ո՛ւր է ոստիկանութիւնը, գոչեց նա զայրացած. — էլ ինչքն է նայում — մարդ կարո՞ղ է խելագարուել նեղուածքից:

— Ի՞նչ էք կամենում, քաղաքավար հարցրեց Թովմասը: Դուրեք կամենում էք շոգենաւը մտնել,

եթէ այդպէս է՝ մենք կօգնենք ճանապարհ բա՛նալ, միայն մի բարկանաք այդպէս:

— Ասացէք խնդրեմ, այս անիծեալ հրէշներից որն է Անտվերպէն ճանապարհ ընկնում, անհամբերութեամբ աղաղակեց կինը, հովանոցը շոգենաւների կողմն ուղղած:

— Ա՛յ ամենից մօտ կանգնողը, նաւամատուցի մօտ:

Միտորիս Գէմպը (նա էր այդ կինը) փոքր ինչ մեղմացաւ և առաջ անցնելով լեցաւ ծովեզրի վանդակապատին, աչքը շոգենաւին գցած: Բարեսիրտ Հուլթը սիրային կարեկցութեամբ հարցրեց նորան, թէ մի՞ գուցէ՝ որ և է ազգակցին ճանապարհ գնելու է եկել:

— Ո՛հ, չէ, սիրելիս, վշտագին պատասխանեց մ. Գէմպը: Ես ճանապարհ եմ գնում մի մատաղահաս, շատ թույլ անձնաւորութիւն... Ի՛նչպէս պէտք է նա տեղ հասնի:

Գէմպը ախ ու վախ՛ մէջ ընկաւ և սկսեց աւելի մտադրութեամբ նայել անտվերպէնեան շոգենաւի կողմը. բայց յանկարծ սարսափ տիրեց նորան և աղաղակեց.

— Բայց ահա և ինքը: Ա՛խ, խեղճը: Այնպէս է գնում, ինչպէս ոչխարը գէպի գէնումն:

— Այն տիկնոջ մասին էք խօսում, որ գնում է ա՛յ էն փաթթուած ջէնտլմէնի հետ թե թեկ տուած, հարցրեց Հուլթը, մատնացոյց անելով մուտքի ուղղութեամբ:

— Հն, որ փաթթուում է, — ամօթ չէ: Տեսնում էք, ինչպէս է քարշ տալիս:

— Այո, տեսնում եմ: Երևի թէ շատ է շտապում:

— Այժմ նաւախուցն է քաշ տալիս նորան, երևի ուզում է ապականութեան մէջ խեղտել: Ա՛խ չարագործ, չարագործ:

Թովմասն այս խօսակցութիւնը չլսեց, որովհետեւ խօսակցութեան հէնց սկզբին նկատեց, որ մէկը իւր ուսը թօթուեց: Յետ նայեց ու տեսաւ իւր տանտիրոջ, որ միշտ այնպէս ծածկամիտ էր թւում և ուշ ուշ էր երևում կենդանիների աչքին:

— Ներեցէք, մ. Պինչ, շշնչաց նա ականջում. — Ես խիստ յոգնած եմ և լաւ չեմ տեսնում: Ձէք նկատում այս շոգենաւի վերայ երկայն վերարկուով մի պարոն մի տիկնոջ հետ թեւ թեւի: Տիկինը երեսկալ ունի և սե շալ ծածկած:

— Երկայն վերարկուով, կրկնեց Թովմասը. — և տիկինը սե շալով, կարծեմ այդպէս ասացիք: Կացէք, լաւ նայեմ: Ժողովուրդ շատ կայ — միանգամից չի կալելի որոշել: Կացէք, կացէք, նա չէ, որ նաւախուցն է մտնում:

— Հէնց նա է, պատասխանեց տանտէրը: Մի լաւութիւն արէք, մ. Պինչ, մեծ լաւութիւն. խընդրեմ այս նամակն այն պարոնին յանձնէք: Տուէք, ուրիշ ոչինչ: Շատ հարկաւոր նամակ է, անհամբեր սպասում է սորան:

Թովմասը պատրաստակամ սրտով ընդունեց նորա խնդիրը, քրոջն ասաց, որ իսկոյն լետ կգայ, ամբողջ ճեղքելով շոգենաւին հասաւ և ցած գնաց ուղևորներով լի նաւախուցը, ուր մի փոքր ջանք գործ դնելուց լետ գտաւ փաթթուած պարոնին: Երևակայեցէք Պինչի զարմանքը, երբ տեսաւ, որ այդ մարդը Զօնսն էր, Գրացիա Պէկսնիֆի մարդը: Առաջ Թովմասը հայհոյանքի ձայներ լսեց, ապա հազիւ լսուող մի ձայն, թէ ինչ է կամենում:

— Ես իսկապէս ոչինչ չեմ ուզում, պատասխանեց Պինչը, բայց ինձ խնդրեցին այս նամակը ձեզ յանձնել, ես չգիտէի, թէ ձեզ պէտք էր հասցնել:

Զօնսը ծրարը բաց արաւ: Նամակը հակիրճ էր, բայց կայծակի պէս ազդեց. նա տատանուեց: Պինչն զմալլած կանգնած էր նորա առաջ, կարծես մեխուած տախտակամածին: Վերջին զանգը հնչեց: Վերեւից մէկը խուպոտ ձայնով կանչեց. «ովքեր ափին էք՝ շտապեցէք: Աւելորդ մարդիկ շոգենաւից հեռացէք»:

Զօնսը ներս վազեց կողքի նաւախուցը և ձեռքից բռնած դուրս կորգեց այնտեղից վախից գունաթափ Գրացիային: Սա ճանաչեց Պինչին. բայց ժամանակ չունեցաւ խօսելու — մարդը կատաղած քարշ տուեց նորան դէպի վեր:

— Ի՛նչ կայ, ո՛ւր ենք գնում, ահ ու գողով հարցրեց կինը, երբ նոքա բարձրացան ամենավերին տախտակամածը:

— Մնում ենք—միտքս փոխեցի: Անկարող եմ գնալ: Մի հարցնիր պատճառը, ապա թէ ոչ կը սպանեմ քեզ էլ, մի ուրիշին էլ: Ե՛լ դուք, նաւահանգստում եղողներ, մոտքը բաց արէք, թողէք ափ դուրս գանք:

Թովմասը նոցա հետեւեց: Զօնսը ափը դուրս եկաւ, այս կողմ այն կողմ նայեց, ում-որ ամբօխի մէջ պտտում էր. լետոյ չնայելով որ շտապում էր, դարձաւ դէպի Պինչը, չարութեամբ սպառնաց բռունցքով ու հարցրեց.

—Ո՞ւր է նա:

Տակաւին Թովմասը չպատասխանած այս անհասկանալի հարցին՝ մի շքեղ հագնուած պարոն մօտեցաւ Զօնին:

—Սիրելի Չուզլվիտ, ասաց նա մտերմական ժպիտով և գլխարկը վերցնելով ողջունեց Զօնի կնոջ: Հազար ներողութիւն: Ներեցէք, որ խանգարեցի ձեր զբօսանքը,—ինչ սքանչելի եղանակ: Կարծեմ հրամանքներդ արտասահման էիք ուղևորւում: Յոյս ունիմ, կծանօթացնէք ձեր ամուսնու հետ:

—Մ. Մօնտէգիւն է, փնթփնթաց Զօնսը, շփոթուած նայելով իւր կնոջ:

—Ուրեմն, դուք ինձ մէկ էլ կներէք: Այժմ չէք ցանկալ, մ. Չուզլվիտ, ինձ հետ գալ: Ես կառք ունիմ:

—Հապա կի՞նս ինչ անեմ, հարցրեց Զօնսը, կատաղած նայելով Տիգգին:

Անմիջապէս օգնութիւն հասաւ միստրիս Գէմ-

պը, և նորան յանձնուեցաւ երկիւղից կէս-կենդան Գրացիային տուն հասցնել: Իսկ Զօնսը Տիգգի հետ դուրս պրծաւ ամբօխի միջից և իւր ուղեկցի հետ նստեց վերջնիս կանխաւ պատրաստած կառքը:

Թովմասը նաւամատուցի մօտ կանգնած կարծէք երազումն էր, և քրոջ բոլոր հարցերին անկարող որ և է բացատրութիւն տալու: Ի դուր աշխատում էր տեսնել ամբօխի մէջ իւր տանտիրոջ, որ անհետ կորել էր:

Գնաց արգեօք ալդ առաւօտ բժիշկ Նէջէտի մօտ—յայտնի չէ, բայց ասում են, նորան տեսել են Անտվէրպէնի շոգենաւն ուղեկցող ամբօխի մէջ:

ԺԲ.

Մ. Մօնտէգիւն փախստականին տարաւ «Անշահասէր Ընկերութեան» գրասենեակը, որ նաւահանգստի մերձակայքումն էր: ձանապարհին ոչ մէկն և ոչ միւսը ձայն չհանեցին: Տիգգն անխօս զուարճանում էր իւր զոհի տանջանքով, իսկ Զօնսը, տակաւին կատաղութիւնից խելքը կորցրած, բռունցքներն էր հուպ տալիս և առամները կըրճտացնում: Երբ նախագահի պաշտօնական մենաբանը մօտան, փախստականը փոքր ինչ ուղղուեցաւ, որովհետեւ կարծում էր, թէ Տիգգ Մօնտէգիւն ուրիշ տեղ պիտի տանէր իրան: Նախագահը թեք ընկաւ բազմոցի վերայ: Զօնսը կանգնեց լուսամու-

տի մօտ և խիստ հայեացքով նայում էր անցորդներին:

— Տգեղ բան է, պատուելի, շատ տգեղ բան է, խօսեց վերջապէս նախագահը երկարատե լուծիւնից լետ:

— Իսկ թնչ էիք ուզում դուք ինձանից: Ի՞նչ էիք սպասում:

— Կարծեմ արդէն մէկ անգամ ասացի, և այժմ էլ կրկնում եմ, որ ինձ յաջողեց այս օրերս քանի մի բան իմանալ ձեր մասին:

— Լռեցէք, զարհուրած շնչաց Զօնսը դէպի դուռը նայելով:

— Լաւ էք մտածում, անտարբեր նկատեց Տիգր, նոյնպէս դրան նայելով. — զգուշութիւնը վնասաբեր չէ: Եթէ ես ոստիկանութեանը յայտնեմ այն ամենը, ինչ որ իմայել եմ ձեր մասին, հազիւ թէ ինձ մի օգուտ լինի դորանից: Ես, այո՛, սպասում էի, թէ դուք նրա փոխարէն, որ խորհուրդ եմ պահում ձեր գաղտնիքը, կօգնէիք ինձ ձեր աներոջ փողերին տիրանալու, իսկ դուք լաւ համարեցիք փախչել:

— Ո՛չ թէ փախչել, այլ լոկ գնալ, որպէս զի բացակայութեամբ պայմանաւորուեմ ձեզ հետ:

— Կարծես երեխայի տեղ էք դնում ինձ:

— Ինչպէս հաճելի է ձեզ: Ես չեմ հետաքրքրուի, թէ որտեղից գտաք այն գեսպանին, որ տոմսակը բերեց ինձ, բայց հին հաշիւներս տակաւին չեմ աւարտել նորա հետ, և յոյս ունիմ ինձ

չէք խանգարի, որ այդ անսլիտանի հետ վարուեմ ինչպէս կամենամ:

Նախագահն, ինչպէս երևում էր, կամ չէր հասկանում, կամ ամենեւին ուշադրութիւն չէր դարձնում, թէ ո՛ւմ մասին է Զօնսը խօսում, սակայն պատասխանեց.

— Ինչպէս գիտէք այնպէս արէք — դա իմ բանս չէ:

— Մի հարց ևս, շարունակեց Զօնսը դառն ժպիտով. — Ինքնե՞րդ արիք այդ մեծ գիւտը, թէ մի ուրիշին էլ յայտնի է:

— Ոչոքին, կեղծեց Տիգրը: Ես դարձեալ կըրկնում եմ. ինձ թնչ օգուտ, եթէ գաղտնիքն ուրիշն էլ իմանայ:

— Այդպէ՛ս է, նկատեց Զօնսը, փորձելով ծիծաղել, բայց նորա կոկորդը ցամաքել էր, ուստի չյաջողեց — միայն մի տգեղ ձայն լսուեց: Ուրեմն ես կապացուցանեմ, որ վատասիրտ չեմ: Ուզո՞ւմ էք հէնց այսօր կերթամ Պէկանիֆի մօտ:

— Շատ լաւ կանէք: Ի դուր չպէտք է ժամանակ կորցնել:

— Ես արդէն վաղուց ուզում եմ ձեռք առնել այդ հին խաբեքային:

— Շատ գեղեցիկ, այժմ ես ձեզ հասկանում եմ: Զեռքդ ինձ տո՛ւր, բարեկամ:

— Դուք էլ հետս կգաք, նկատեց Զօնսը: Անհրաժեշտ է որ մի լաւ շէնք ու շնորհքով գնանք, և ձեզ կմնայ դիւթել նորան ձեր հարստութեամբ և

սիրային վարմունքով: Այդ սագին այնպէս էլ հեշտ չէ խաբել, ինչպէս թւում է:

Տիգզը մտածմունքի մէջ ընկաւ: Առաջարկութիւնը շատ անսպասելի էր և նորան շատ էլ դիւր չեկաւ:

— Ուրեմն գնում ենք միասին: Ես միայնակ չեմ կարող գնալ:

— Սակայն, եթէ այդքան անհրաժեշտ է այդ, հրամեցէք, պատրաստ եմ ձեր ցանկութիւնը կատարել:

Գործը վճռուած էր: Խօսակիցները ձեռքերը միմեանց մեկնեցին և հրաժեշտ տուին, պայման դնելով, որ երեկոյեան ինն ժամին կառքը պատրաստ լինի:

Ճիշտ նշանակած ժամին «Անշահասէր Ընկերութեան» ներկայացուցիչները ճանապարհ ընկան: Դուրսը տօթ էր. խիտ ամպը պատել էր. ձիերն անգագար դողդողում էին, ծիծեռնակները ճչալով թռչկոտում գետնի վերայով: Այդ բոլոր նշաններից ճանապարհորդները գուշակում էին, որ այդ գիշեր խիտ փոթորիկ պիտի բարձրանար:

Մութը հետզհետէ աւելանում էր: Կաջձակի լոյսը ժամանակ առ ժամանակ լուսաւորում էր սև հորիզոնը: Չարագուշակ ամպերը մթագնած և դանդաղ շարժւում էին խաւարչտին երկնից մէջ: Դուք կանգ առան, և տեղի տուաւ հանդիսավեհ լռութիւն: Անձրև վրայ տուեց խո-

շոր կաթիլներով: Ամպի գորգոռոցը լսում էր հեռուից:

Ուղևորներն արդէն անցել էին Լօնդօնի արուարձանները, անցել էին անգամ քաղաքից դուրս գտնուած իջևանն, ուր առաւօտները մայրաքաղաք մտնող կանաչի ծախողները առուտուրն սկսելուց առաջ սուրճ էին խմում: Երևալ սկսան քաղաքից դուրս տներ, այգիներ, ծառաստաններ... Այդ միջոցին խաւար պատեց ամբողջ երկրին և անձրևն հեղեղի պէս սկսաւ թափուիլ երկնքից: Գոռոցի ձայնը հետզհետէ մեծանում էր, կայծակն աւելի պայծառ էր փայլատակում և աւելի կատաղի. յանկարծ Տիգզի վախեցած երևակայութեան առջև մի տեսարան ներկայացաւ, որ մի վայրկեանից անմիջապէս չքացաւ: Նորան երևեցաւ, որպէս թէ Զօնսը վեր էր քաշել իւր ձեռքը՝ մի շիշ բռնած ինչպէս մուրճ, որով ուղում էր նրա գլուխը ջարդել: Նոյն վայրկենին նա նկատեց (կամ կարծում էր թէ նկատեց) իւր դրացու գէմքի վերայ վայրենի ատելութեան և երկիւղի արտայայտութիւն:

Տիգզ Մօնտէգիւն հագիւ կարողացաւ զսպել իւր սարսափը:

Կառքը սաստիկ ուժգնութիւնից ճօճուեց. տեսիլն անյայտացաւ: Զօնսը ճաշակեց շշից, նաւաստիի երգերից հատուկտոր գոռալ սկսեց և պահանջում էր, որ իւր անխօս ուղեկիցն էլ անշուշտ դուարճանայ իւր հետ: Սակայն Զօնի ուրախութիւ-

նը այնպիսի յուսահատ սանձարձակ յատկութիւն ունէր, որ առանց այդ էլ բնութիւնից բաւական երկչոտ Տիգրին ստիպեց խիստ կուճ գալ այն մարդու առջև, որին հլու գէնք էր դարձրել իւր նենգաւոր նպատակների համար: Բայց և այնպէս Տիգր Մօնտէգիւն հաստատ միտքը դրեց այդ քաջ տղամարդին մի լաւ հուպ տալ, երբ գործը բարեյաշող ընթացք կստանար: Իսկ յետոյ, մտածում էր նախագահը, երբ ամեն բան, ինչ որ կարելի է, կհաւաքէ, կարելի է ծլկուել ովկիանոսից գէնը. յետոյ կտեսնենք, ո՞վ աւելի ուրախ կլինի և աշխատած:

Ահա թէ Խնչպիսի մտքեր բուռն էին զրել Տիգրի խորամանկ գլխում երկարատև ճանապարհորդութեան միջոցին, մինչդեռ ուղեկիցն առաջուան պէս շիշով էր զբաղուած և երգեր էր ճղաւում: Նոքա խօսք կապեցին որ Սելիսբիւրի օթեւանէն և միւս օրը ներկայանան Պէկանիֆին: Պատուելի ճարտարապետին խաբելու միտքը անպատմելի հիացում պատճառեց փեսային:

Արհաւիրքը փոքր առ փոքր դադարեց, էլ այնպէս յաճախ չէր փայլատակում. բայց անձրևը չէր կտրուում: Ուղևորները ճանապարհի գրեթէ երկու երրորդ մասն անցել էին, երբ յանկարծ ձիերը, ինչից որ վախենալով, կատաղութեամբ ընթացքը փոխեցին և կառքը քարշ տուին լեռնակողմը, գէպի մի ծուռն և մուռը բլուր, կառասպանին ցած գլորեցին, փոսն ընկան և կառքը շուռ տուին:

Դժուար է նկարագրել կառքի վիճակը. բա-

ւական է ասել, թէ լոկ ծամուտած կողքերը մնացին, իսկ ոտքը բոլորովին պոկուեց: Ամենից առաջ Զօնսը ոտքի ելաւ: Նա գլխի ու ոտքերի ցաւ զգաց, և ստիպուեցաւ յենուիլ մերձակայ ցանկապատին, որ վայր չընկնի: Սակայն, շուտով ուղղուեցաւ ու յանկարծ նկատեց, որ Տիգր Մօնտէգիւն անզգայ վայր է ընկած գետնին կառքի առջևի ակնի ու ձիերի ետևի սմբակների մէջ տեղը:

Մի անակնկալ միտք ծագեց չարագործի գլխում: Նա վրայ ընկաւ վայր ընկնող ձիերին, սանձը բռնեց, և ամբողջ ուժով քաշելով ստիպեց աքացել ու ոտները գետին զարկել այնպիսի ուժգնութեամբ, որ ամեն նոր փորձի ժամանակ պայտերը գիպչում էին անզգայ Մօնտէգիւի գլխին, և սպառնում ճխել նորա գանկը: Զօնսը շարունակ սանձը բռնած ունէր և ձիերին սիրտ տալով՝ ուժգին մռնչում էր.

— Հապա, հապա, հոգեակներս, մի փոքր էլ:

— Ի՞նչ էք անում: Ի սէր Աստծու բաւական է, աղաղակեց կառասպանը, որ գետնից վերկացաւ ու ձիերի մօտ վազեց: Պարոնը կառքի տակ է—կսպանէք նորան:

Յետոյ վազեց Տիգրի մօտ, և դողալով թէ մի գուցէ իր գլուխն էլ վրան դնէ, մէկ կողմ քաշեց նորան. յետոյ նորից Զօնսի մօտ վազեց, ապանդակները կտրտեց, մի կերպ արձակեց ձիերին և ոտքի կանգնացրեց:

— Դուք, ի հարկէ, ցանկանում էիք ձիերին

բարձրացնել, ասաց նա արհամարհելով Զօնսին,—
բայց քիչ էր մնում ոտնակոխ անելիք ձեր ընկերոջ:

Երկուսն էլ նայեցին Տիգրին:

— Ի՞նչ է պատահել, հարցրեց նա թույլ ձայ-
նով և դալկացած աչքերը դէս ու դէն ձգելով: Ոչ
ոք հօ չէ վերաւորուել:

Վերկացրին Տիգրին, որ նոցա օգնութեամբ
մի երկու քայլ դրեց: Բարեբաղդաբար այս անգամ
նա ազատուել էր միայն ահ ստացած և թեթև
վերքերով:

— Հա, ի՞նչ է, յարգելի, ոսկրներդ առողջ են,
հարցրեց Զօնսը: Կարծեմ առանձին վնաս չէք կրել:

— Հինգ ըսպէից առաջ մի պէնս չէի տալ այս
պարոնի գլխին, նկատեց կառապանը.— և եթէ ես
ժամանակին չհասնէի...

Զօնսն անիծեց կառապանին և հրամայեց լռել:
Բայց Տիգրը, որ ուշադրութեամբ ականջ էր դնում
այս խօսակցութեան, ձայն ծպտուն չհանեց:

Զօնսն ու իւր ուղեկիցը այս արկածից յետ
ստիպուած էին մնացեալ ճանապարհը մինչև Սէ-
լիսբիւրի ոտքով քայլել: Մութ ու անտանելի գի-
շերը ցեխոտ ճանապարհին երկար ու ձանձրալի
թափառելուց յետ քաղաք հասան յօգնութիւնից
կէսկենդան: Առաւօտը վաղ մօտեցան մի փոքրիկ
հիւրանոցի դռան, բայց ներսն ամենքը քնած էին,
և մեր ուղեւորները երկար ժամանակ դռները ջար-
դեցին մինչև որ վերջապէս ծառան քնից արթնա-
ցած՝ մի կասկածաւոր հայեացք ձգելով նոցա վե-

րին աստիճանի ապականուած շորերի վերայ սիրտ
առաւ աշխատանարան տալ նոցա:

Դուրսն արդէն բոլորովին լոյս էր, երբ Տիգրը
առանձնացաւ իրեն համար նշանակած սենեակը,
հաստատ մտադրուած, որ ինչ էլ լինի առանց
Զօնսի ընկերութեան վերադառնալ տուն:

— Կեղտոտ գործ է, մտածեց նա.— թող Չուզլ-
վիտն առաջ գնայ, իսկ ես կերթամ երբ խելքս
կտրի. այսպէս լաւ կլինի:

Նա զգուշութեամբ դիտեց բոլոր սենեակը,
մեծ զգուշութեամբ նայեց շորի պահարանը, մահ-
ճակալի տակ, և դուռը բանալիով փակեց ու պար-
կեց քնելու: Սենեակը մի ուրիշ դուռն էլ ունէր
միւս կողմից փակուած, և Տիգրն ամենակին չկա-
րողացաւ հասկանալ, թե ինչ տեղի հետ յարակ-
ցութիւն ունէր նա:

Քնի մէջ էլ հանգիստ չունեցաւ նա: Երկիւղն
ու անմաքուր խիղճը գրգռեցին նորա երեւակայու-
թիւնը, և երազի մէջ այդ դուռը երևեցաւ նորան
ինչպէս մի դարան, ուր պահուած էր թշնամին:
Ամբողջ գիշեր արիւնալի կերպարանքներ էին երե-
ւում նորան. նորա կուրծքը ճնշում էր, մի բան
սղմում էր նորա կոկորդը և գոռալով զարթնեց...

Մահճակալի առաջ կանգնած էր Զօնսը, իսկ
գաղտնի դուռը կրնկի վերայ բաց էր:

— Ի՞նչ էք կամենում, զարհուրած գոչեց Տիգրը,
անկողնից վեր թռչելով:

— Ոչինչ, պատասխանեց Զօնսը. ես կարծում

էի, թէ այս դուռը դէպի սրահն է տանում և ուղեցի գնալ նախաճաշ պատուիրել. իմ ննջարանում զանգ չկար:

Այդ միջոցին կօշիկները ձեռին ներս մտաւ ծառան, որ յայտնեց սակայն, թէ զանգ կայ Զօնսի սենեակում մահճակալի վերեւը:

— Ուրեմն չեմ նկատել— աւելի ոչինչ, ասաց Զօնսն ու յետ դարձաւ իւր սենեակը:

Երբ Զօնսը շուացնելով քայլում էր իւր սենեակում, Տիգգ Մօնտէգիւն դռներին մօտեցրեց մի ծանր սեղան, ապա նստեց բաղմոցի վերայ ու մտածմունքի մէջ խորասուզուեցաւ: Երևակայութիւնը հանգիստ չէր տալիս նորան և լիջեցնում էր երազում տեսած զարհուրելի պատկերները: Բայց ճարտարապետի վերայ արշաւելու ժամանակը մօտենում էր և Տիգգը շարունակ մատը շարժում էր ու մտքում կրկնում «գործը կարգի կդնենք,— յետոյ ինչ ուզում է թող լինի»: Այսպէս մտածելով մօտեցաւ լուացարանին, երեսը լուաց, սանդուղեց, և առանձին ջանքով սկսաւ հագնուել ճանապարհի պայուսակից հանած կոկիկ շորերը, ցանկալով, առաջին իսկ տեսակցութեան միջոցին Պէկսնիֆի հետ, իւր աչքի ընկնող արտաքինով աւելի արդիւնաւոր տպաւորութիւն գործել այդ հին խաբեբայի վերայ:

Ախորժելի առաւօտն ու արևի պայծառ ճառագայթները շուտով գրեթէ իսպառ ցրուեցին Տիգգի անախորժ մտածմունքները. նա անգամ երգել սկսաւ կիսաձայն, թէպէտև նոյն մտածմունք-

ներից հարկադրաւ իրեն մտածմունքներ գիւն ձայնը կտրում էր և փնթփնթում:

— Նորա հետ ոչ մի պայմանով տուն չեմ դառնալ:

Այդ միւսնոյն անտանելի գիշերը միստրիս Լիւպէնը նստած էր տխուր մտածմունքի մէջ իւր սեղանատանը մի սեղանի առջև: Փայլակն ու որոտումը «Վիշապի» շրջակայքում ոչնչով պակաս չէր այն փոթորկից, որ կատաղի հնչում էր Լօնդոնի ու Սէլիսբիւրի միջև մեծ ճանապարհին: Ի պատիւ որոտման տանտիկինը սեղանից մօմը վերցրեց ու վառարանի վրայ դրեց: Ընթրիքը պատրաստ ձգած էր, բայց նա տակաւին մօտ չէր գնացել: Ամեն մի աչք շլացնող փայլատակման միջոցին շշնչում էր.

— Տէր, փրկիր ու խնայիր:

Լուսամուտի առջև ոտքի ձայն լսուեց. ոտնաձայնը պատշգամբի աստիճաններին մօտեցաւ, դուռը բացուեց և ներս մտաւ մի տղամարդ, նաւաստիի կաշուէ բաճկոն հագած, որի օձիքը վեր էր քաշած մինչև ականջները: Ներս մտնողը գլխին զիւղվէստի *) ունէր ծածկած, որի երկայն ծոծրակ-

*) Զիւղվէստի (բառացի թարգմանութեամբ— հարաւ արևմտեան)—բաթանէ իւղաներկ գլխարկ է ծոծրակի կողմը երկայն յաւելուածով, որ ծովագնացները ծածկում են հարաւ արևմտեան հողմի ժամանակ, որի հետ յաճախ անձրև է գալիս:

կալից ջուրը հեղեղի պէս թափւում էր մէջքի վերայ: Նա խռպոտ ու խիստ ձայնով մի բաժակ ընտիր գարեջուր պահանջեց:

— Սարսափելի գիշեր է, ասաց տանտիկինը:

Եկողը ցնցուեց շան նման, և տիկնոջ կարծիքը հաստատեց նկատելով, որ այդ գիշերը երբէք չի կարելի ախորժ գիշերների թւում դասել:

— Լաւ չէր լինի շորերդ ցամաքեցնէիք—հարցրեց միստրիս Լիւպէնը.— խոհանոցում կրակ կայ և մի պատուական ընկերութիւն—կարելի էր հետները խօսել:

— Ո՛չ, շնորհակալ եմ: Այլ խնդրեմ ասէք, «ա» որ սրճանոցն է: «Վիշապը» չէ:

— Վիշապն է:

— Ուրեմն այստեղ պէտք է լինի իմ բարեկամ Տէպլին: Ե՛յ, Մարկոս, քնչ եղար, Գուրս արի:

Տանտիկինը շուռ եկաւ, որ մոմն ուղղէ, ապա տխրութեամբ ասաց.

— Ո՛չ, տէր, նա վաղուց էլ այստեղ չէ, հեռու տեղ գնաց, և Աստուած գիտէ կենդանի է խեղճը թէ ո՛չ:

— Բայց ո՛ւր գնաց:

— Ասում են Ամերիկա է գնացել: Նա միշտ բարի ու գթոտ էր, գուցէ այժմ բանտում լինի որ և է մի նեղրին պաշտպանելու համար: Ինչ հարկ կար այդքան հեռու գնալ...

Միստրիս Լիւպէնը վերստին շուռ եկաւ, որ ծածկէ իւր արտասուքը: Անծանօթը մի ակնթար-

թում օձիքը ցած թողեց և գլխարկը վերցրեց:

— Դուք երևի չէիք մերժի տեսնուել նորա հետ, ասաց նա, մօտենալով տանտիկնոջ և ձեռքից բռնելով:

— Ո՛վ Աստուած, Մարկոս. ի՜նչ բաղտաւորութիւն:

Հին ծանօթները պինդ գրկեցին մէկմէկու:

— Ի՜նչպէս չճանաչեցի, ուրախ ուրախ գոչեց միստրիս Լիւպէնը.— այժմ դու միշտ մեզ մօտ կըմնաս: Այդպէս չէ, Մարկոս:

— Գուցէ և այդպէս լինի, եթէ պսակը տեղի ունենայ:

— Մի՞թէ պսակում ես, հարցրեց չքնաղադէմ տանտիկինը նենգ ժպիտն երեսին:

— Անշուշտ. այսինքն ես ուղեցի ասել, եթէ դուք կհամաձայնիք:

— Ի հարկէ կ'համաձայնիմ, ո՞վ կհամարձակուի մարդու չգնալ այսպիսի մի քաջ տղամարդի հետ:

— ձմարիտ,— գոչեց Մարկոսը կատարեալ հիացմամբ: Ուրեմն վերջացած բան է: Զեռքդ տուր, տիրուհի: Պսակն երբ լինի:

Տանտիկինը մի կուշտ ծիծաղեց իւր նախկին դռնապանի շտապողականութեան վերայ և կատակի տեղ ընդունեց այդ: Սակայն շուտով այս ուրախ խօսակցութիւնն ընդհատուեցաւ Մարտինի մտնելով, որ վաղուց ձանձրացել էր նախասենեկում սպասելուց:

Երիտասարդ Զուզլվիտի երևալը նորից հիա-

ցում պատճառեց միտորիս Լիւպէնին, բայց ամենեւին չմոռացաւ հիւրընկալութեան պարտաւորութիւնները, ուստի և շտապով սկսեց պատրաստութիւն տեսնել թանկագին հիւրերին պատուասիրելու: Դի միջի այլոց Մարկ Տէպլին նախագգուշացրեց նորան, որ լաւ կլինէր, եթէ մինչև առաւօտ ոչ ոք գիւղում իրանց գալը չիմանար:

— Խոհանոցում միմիայն մշտական հիւրերս են, պատասխանեց միտորիս Լիւպէնը. նոքա հրավառութիւն կտարքէին, եթէ իմանային թէ այստեղ էք:

— Այլ հէնց այդ եմ ասում, սիրելի բարեկամ, նոցա ամենեւին չի պատկանի այսօր իմանալ, — նկատեց Մարտինը:

— Ապահով եղէք. ես իսկոյն նոցա դուրս կուղարկեմ, իսկ երբ ամեն ինչ պատրաստ կլինի, խոհանոցի լուսամուտում մօմը կը դնեմ, և այն ժամանակ խնդրեմ հաց վալելեցէք:

Տանտիկինը գնաց կարգադրելու, իսկ փոքր ժամանակից յետ պատուական խումբը խոհանոցից դուրս գնաց, մէկմէկու հաւատացնելով, թէ «Լիշապում» ժամացոյցը ճիշտ կէս ժամ առաջ է անցել: Մարկոսը լուսամուտից դիտում էր դուրս գնացողներին, քանի մի նկատողութիւններ անելով Մարտինին իրանց հին ծանօթների վերաբերմամբ: Տասնըոպէից յետ խոհանոցի լուսամուտում վաղուց փափագած ճրագը երևաց և քաղցած ուղեւորներն օգուտ քաղեցին յօթարակամ տանտիրոջ քաղցը հիւրասիրութիւնից:

Խոհանոցի վառարանում սիրուն կրակ էր վառած: Սեղանը պատրաստ էր: Ընթրիքը պատրաստում էր վառարանի վերայ և տանտիկինը եռանդով հոգում էր ամեն ինչ, ժամանակ առ ժամանակ սիրոյ ակնարկ ձգելով հիւրերի վերայ: Վերջապէս հանեց պահարանից մի շիլ բարկօղի, տակառից՝ մի մեծ գաւաթ վայտշիւրի ընտիր գարեջուր լցրեց, գնաց ձեռները լուաց և հիւրերի հետ սեղան նըստեց:

Ընթրիքից յետ Մարտինը տանտիկնից մանրամասն տեղեկութիւններ պահանջեց իւր պապի ու Մէրի Գրէգէմի մասին: Միտորիս Լիւպէնը հաղորդեց մանրամասնօրէն այն ամենը, ինչ որ պատահել էր Պէկանիֆի տանը, երիտասարդ Չուզլվիտի բացա՛լայութեան ժամանակ: Նորա պատմածից համոզուելով, որ ճարտարապետը վերջնապէս իշխել է ծերունի Չուզլվիտի սրտին ու կամքին, և լսում է նաև, թէ պատրաստում է պսակուել վերջինիս սանուհու վերայ, Մարտինն սկզբում այն աստիճան բորբոքուեց և շփոթուեցաւ, որ վճռեց առանց մի վայրկեան ուշացնելու վազել Պէկանիֆի մօտ ու «ամերիկական ձևով» վարուել նորա հետ: Սակայն Մարկոսի խելացի խորհրդների և պատուական միտորիս Լիւպէնի բարեկամական յորդորների շնորհիւ նորա բարկութիւնը շուտով մեղմացաւ, և ոչ միայն խոստացաւ իւր անվեհեր դիտաւորութեան կատարումը յետաձգել, այլ դեռ խօսք էլ տուեց առաւօտը մտնել ծերունի պապի մօտ, ներողութիւն տը

խնդրել նորանից անցած գնացածի համար և աշխատել հաշտուելու նորա հետ:

Այս պայմանի համեմատ Մարտինն առաւօտեան գնաց ճարտարապետի տուն, ուր և առանց որևէ արգելքի հանդիպելու ծառաների կողմից՝ ներկայացաւ պապին, որ այդ միջոցին ականջ էր դնում իւր սանուհու կարգալուսն. բայց այդտեղ էր նըստած և ինքը Պէկանիֆը: Այս պատուելի ջէնտլմէնը վճռել էր ոչ մի վայրկեան աչք չհեռացնել իւր կենողներից: Ո՛րքան էլ Մարտինը կատարեալ անկեղծութեամբ և եռանդով ջանաց համոզել պապին, որ բոլորովին իւր հայեացքն էլ է փոխել իրեքի վերայ, իւր անցեալ վարքն ու բարքն էլ, ինչպիսի կենդանի և զգայուն գոյներով էլ նկարագրեց երիտասարդը իւր կրած տառապանքներն ովկիանոսի այն կողմը՝ ոչինչ չօգնեց: Պէկանիֆը իւր ճարտար լեզուով և անպատկառ նկատողութիւններով նպատակ էր դրել ոչ թէ միայն խախտել պապի հաւատը գէպի երիտասարդ Մարտինի խօսքերը, այլ նաև առաջուանից աւելի զրգռել ծերունուն պարզամիտ-զղջացող թոռան դէմ:

Այս մտադրութիւնը գրեթէ յաջողեց յարգելի ճարտարապետին: Ծերունի Զուզլվիտը թէպէտ ներսից բաւական ուրախ էր իւր թոռան վերադարձի վերայ, սակայն արտաքուստ ոչ մի ուրախութեան նշոյլ չէր ցոյց տալիս: Երիտասարդ Մարտինն ամեն աղաչանքին ու պաղատանքին մերժումն էր ստանում, թէպէտև երբեմն նորա խօսքերի մէջ

նկատուում էր մի փոքրիկ շարժում թոռան օգտին. բայց որովհետև Պէկանիֆը ոչ մի բոլորական սենեկից չէր հեռանում, երիտասարդի ամեն ջանքը ներումն ստանալու և բոլորովին հաշտեցնելու իւր հետ պապին՝ անպտուղ էր մնում: Այնուհետև Մարտինն սկսեց խնդրել պապին, որ գոնէ օգնէ իրեն միստէր Բիվէնին տուած խօսքին հաւատարիմ մնալու, այն Բիվէնին, որ միջոց էր տուել իրան Եղեմի կորստեան հովտից ազատուելու: Պատմեց նա և՛ իւր խեղճ հարևան գաղթականի տխուր վիճակը: Ծերունին խստութեամբ յայտնեց, որ կը կատարէ նորա այս խնդիրը, բայց որ դա թո՛ղ վերջինը լինի, և պատուիրեց սանուհուն արձանագրել թէ Բիվէնի հասցէն, և թէ նորանից պարտք առած փողի գումարը: Այս է բոլորը, ինչ որ Մարտինը կարողացաւ շահուել իւր պապից, որ չորս կողմից շրջապատած էր ճարտարապետի խարդախ ցանցով: Նա և մերի Գրէգէմը երկար ժամանակ թախծալի հայեացք փոխանակեցին, ապա ողջունեց ծերունուն և դառն յուսահատութեամբ հեռացաւ Պէկանիֆի տանից, չգիտենալով, ինչ անէ, ուր գնէ իւր գլուխը և ինչո՞վ կերակրուի:

— Դարձեալ Լօնդօն պէտք է գնալ, մտածեց նա «Վիշապը» վերագառնալիս, ուր նորան սպասում էր Մարկոս Տէպլին: Մէկ էլ կփորձեմ: Պինչն, ասում են, գործի է կպել.— գուցէ ինձ էլ սովորեցնէ, թէ ինչպէս կարելի է օրական հաց վաստակել: Նոյն առաւօտ Ամերիկայի նախկին գաղթա-

կանները թողին Վաչագի խաղաղ դաշտն ու ոտով ճանապարհ ընկան դէպի Լօնդօն, իսկ այնտեղ հասնելուց երկու ժամ անց՝ կարծէք Սէլիբիւրիով անցնելով «Վիշապը» եկան Զօնսն ու Տիգգ Մօնտէգիւն: Նոցանից առաջինն առանց ժամանակ կորցնելու, գնաց Պէկանիֆի ետեւից, հրաւիրեց նորան հիւրանոց, և այնտեղ մի շիշ գինիով ծանօթացրեց իւր աներոջ հետ երեւելի ու վստահ նախագահին: Պէկանիֆը յափշտակուած մ. Մօնտէգիւի փառաւոր տեսքով և սիրային վարմունքով, մանաւանդ Զօնսի խոստացած խոշոր օգտաստացութեան յուսով գրաւուած՝ խօսք տուեց անպատճառ իւր գումարները գնել «Անշահասէր ընկերութեան» մէջ: Որոշուեցաւ, որ մի օրից լետ երեքով գնան Սէլիբիւրի, ուր պիտի կազմուէր և ստորագրուէր պաշտօնական պայմանաթուղթը, իսկ աշխատանքն աւարտելուց լետ պիտի մի լաւ ճաշէին ընտիր հիւրանոցներից մէկում: Սակայն Զօնսը գործին այսպիսի բարեյաջող ելք տալուց լետ միւս առաւօտ, յուրախութիւն Տիգգի, Լօնդօն ուղևորուեց, անլետաձգելի գործերի պատճառով իսպառ հրաժարուելով առաջիկայ պատուական հացկերոյթից:

ԺԳ.

Թովմաս Պինչն ամեն օր պարապմունքից տուն դառնալիս՝ ճանապարհին մտնում էր մի խիտ ոտուկ-րաշատ ծառատունկ, ուր շաղրուանի մօտ սպա-

սում էր նորան իւր քոյրը: Մի անգամ տանու գործերի պատճառով Հռութն ուշացաւ և մի փոքր ուշ գնաց սովորական տեղը, և տեսաւ որ իւր եղբայրն այնտեղ խօսում է Զօն Վէստլօկի հետ:

— Այժմ մեր խումբը կատարեալ է, ասաց Թովմասն, երբ երեքը միասին այգուց դուրս եկան: — Ես ձեզ ուղում եմ, Զօն, մի տարօրինակ դէպք պատմել, որ քոյրս էլ կվիպէ:

— Շատ լաւ, պատասխանեց Վէստլօկը, բայց ամենից առաջ թոյլ տուր մի թեթեւ բան հարցնեմ քեզ. համաձայն ես դու իմ կողմից քրոջ խնդրել, որ նա այսօր քեզ հետ մասնակցէ իմ համեստ ամուրի ճաշին: Իսկ այդ անցքի մասին մենք կխօսենք ճաշի վերայ:

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ եղբոր ու քրոջ կողմից այդ հրաւերն ախորժ հաճութեամբ ընդունուեցաւ: Ընկերութիւնն առաջ ընթացաւ, իսկ Զօն Վէստլօկը ճանապարհին քանի մի անգամ Պինչի ականջին փափաց. «Ի՞նչ բաղադրութիւն է այդպիսի սիրելի քոյր ունենալ, Թովմաս»:

Նա հիւրերին իւր փոքրիկ բայց բազմաբովանդակ բնակարանի ամենալաւ սենեակը ներս հրաւիրեց և նոցա առջև դրքեր ու լրագիրներ դարսելով երիտասարդ տանտէրը ձեռաց անյայտացաւ. փոքր ժամանակից լետոյ լետ դարձաւ ժիր սպասուհու հետ միասին, և նորա օգնութեամբ սկսեց սիւնոցը ձգել և ամանները դարսել: Շատ չանցած ա-նուշահոտ գոլորշիի բուրմունքով ներս եկաւ հիւ-

րանոցի սպասաւորը մի երկար արկղ գլխին, որի խուփն անմիջապէս վերառան: Միմեանց օգնու-
թեամբ արկղից հանեցին տաք տաք համադամ կե-
րակուրներն ու դրին սեղանի վերայ, որի շուրջն
առանց ժամանակ կորցնելու նստեցին տանտէրն
ու հիւրերը:

— Հապա, ես չասացի՞, որ պատուական տան-
տէր է, — ասաց Թովմասն իւր քրոջը ճաշից յետոյ:
Թագաւորի պէս է ապրում, և անկասկած ոչ մի
բանի հետ չի փոխի այսպիսի փառաւոր կեանքը:

— Կարող եմ ձեզ հաւատացնել, միսս Պինչ,
որ ձեր եղբայրը սխալւում է, նկատեց Վէստ-
լօկը — այս մենաւոր բնակարանում ապրելը շատ
ձանձրալի կլինէր ինձ համար և մինչև անգամ
ծանր, եթէ այսօր յանկարծ չփախէր յատկա-
պէս...

— Մի հաւատար, Հռութ. կեղծում է:

Բայց Ջոնն առանց կատակի ճգնում էր համո-
զել, որ նորա կեանքն այն աստիճան միօրինակ ու
դատարկ է, որ դժուար թէ կողմնակի մարդ երևա-
կայել կարողանայ և թէ մտածում է, որքան կա-
րելի է շուտ, ընդմիջտ բաժանուիլ իւր խղճուկ ու
տխուր բնակարանից:

Հռութը թույլ տուեց իրան երկչոտութեամբ
նկատել թէ իւր կարծիքով, միտէր Վէստլօկը պէտք
է բոլորովին բաղտաւոր մարդ լինի:

— Սակայն քո խոստումը մոռացար, Թովմաս,
— աւելացրեց նա, եղբօրը նայելով. — դու ուզում

էիր միտէր Վէստլօկին պատմել երեկուայ ծովա-
փի անցքը:

— Ճշմարիտ ես ասում, սիրելի Հռութ. քնչ-
պէս կարելի է չմոռանալ այսպիսի հիւրասիրու-
թիւնից յետ, խոստովանեց Թովմասն ու սկսեց իւր
բարեկամին մանրամասնաբար պատմել, թէ ինչ պա-
տահեցաւ նաւահանգստում ընթերցողին արդէն ծա-
նօթ առաւօտին, երբ Ջոն Չուզլվիտը կնոջ հետ
պատրաստւում էր արտասահման գնալ: Պինչի խօս-
քերը բաւական զարմացրին Վէստլօկին: Իւր բա-
րեկամի պատմածից և գործող անձերի ճշգրիտ նկա-
րագրութիւնից նա խսկոյն իմացաւ, որ այդ կինը
միտարիս Գէմպն է եղած, որ խնամք էր տանում
հիւանդ ջէնտլմէնին «Ծիրանեգոյն Եզն» հիւրանո-
ցում. բայց թէ Թովմասի վարպետն ինչ տեսակ
գործ կարող էր ունենալ Ջոնսի հետ, և թէ ինչո՞ւ
Թովմասին ընտրեց նամակը յանձնելու, — այս բո-
լորը խորին դաղտնիք մնաց նորա համար:

— Ի հարկէ, ես դեռ այդ առթիւ կխօսեմ
տանտիրոջ հետ, շարունակեց Պինչը. — թէպէտ,
ճշմարիտն ասած, նա խիստ ծածկապահ մարդ է,
և հազիւ թէ որեւէ բացատրութիւն տայ ինձ, ան-
գամ եթէ գիտենայ նամակի բովանդակութիւնը...

— Բայց թէ նա գիտէ այդ, և շատ լաւ գի-
տէ, — ընդհատեց Վէստլօկը — ես կը երգուեմ դորա
համար:

— Շատ կարող է պատահել: Յամենայն դէպս,
ես կաշխատեմ հէնց եզո՞ւց առաւօտ ճանկել նո-

ըն, երբ նա ըստ սովորութեան ամբողջ օրով կուրած չի լինիլ տանից, և կպարզեմ, որ նորա կողմից շատ անվայելուչ բան էր ինձ այդպիսի անախորժ լանձնարարութիւն տալը: Բացի դորանից կարծեմ լաւ կլինէր Զօնսի կնոջ մօտ մտնել և ասել նորան գործի հանգամանքը, և որ ես այդտեղ ոչինչ զեր չունիմ: Ի՞նչ ես կածում, Զօն:

— Ի հարկէ դա ամենից լաւ կլինի. իրան Զօնսի հետ էլ որ խօսես՝ վատ չի լինիլ: Իմ կարծիքով այդտեղ մի բան կա: Ես մի բան եմ կասկածում այդտեղ, թէպէտ վճռական ոչինչ չեմ կարող ասել, մինչև քանի մի տեղեկութիւններ չժողովեմ:

Ճաշից յետոյ թէյ բերին: Զօն Վէստլօկը նըստած էր Հռութի մօտ, զրբթէ կախարդուած, — այնքան գեղեցիկ էր այս սիրուն աղջիկը, որ առ ժամանակ տանտիկնոջ պարտաւորութիւնն էր կատարում: Երբ թէյը հաւաքեցին, և Թովմասը նըստեց դաշնամուրի առաջ իւր սիրած երգեհոնի մեղեդիները նուագելու, որոնք այնպէս յաճախ հաճոյական ինքնամոռացութեան էին առաջնորդում նորան գիւղի հին եկեղեցում, երիտասարդ տանտէրն ու Հռութը մօտեցան լուսամուտին և սկսան նայել քաղաքը ծածկող երեկոյեան վերջալուսին: Լուսամտից երևցող տեսարանը, ինչպէս առհասարակ մեծ քաղաքներում, առանձին մի բան չէր ներկայացնում: Ի՞նչն էր ուրեմն այնպիսի գեղեցկութիւն տուել նորան, որ դիտողները չնկատեցին

թէ ինչպէս թռաւ ժամանակը, մինչդեռ Պինչի մաքուր հոգին խառնուում էր հրաշալի զմայլեցուցիչ ձայներին: Ի՞նչ կախարդիչ ոյժ բւեռել էր նուցա այդքան երկար ժամանակ միևնոյն տեղում:

Մի զանգակաձայն ղողանջիւն լսուեց: Թովմասը վեր թռաւ:

— Ո՛վ Աստուած, ի՞նչ անքաղաքավարի մարդ եմ, — գոչեց նա, զարթնելով յափշտակիչ ցնորքներից: — Լսիր, սիրելիս, ասաց քրոջը. թող մէկ ձայնդ լսենք, — մի բան երգիր:

Զօնն էլ իւր խնդիրքը միացրեց նորանի հետ, և այնպիսի եռանդով, որ քարէ սիրտ պէտք է ունենար մարդ այդպիսի մի չնչին բան մերժելու համար: Օրիորդը նստեց դաշնամուրի առաջ և իւր աքանջելի ձայնով երգեց եղբօր սիրած այն երգերից մէկը, որոնց երգելիս նա երբեմն խորասուզւում էր երկարատեւ մտածմունքի մէջ: Զօն Վէստլօկն ամբողջ երգի ժամանակ կանգնած էր Թովմասի կողքին, առանց աչքը հեռացնելու երգչուհուց, և կամացուկ շնչում էր բարեկամի ականջին, «ի՞նչ հրաշալի քոյր ունիս. հոգի է ուղիղ»:

Եղբօր և սրտաբաց տանտիրոջ առաջարկութեամբ, որ քիչ էր մնում խելքը կորցնէր այդ երեկոյ, Հռութը դարձեալ քանի մի երգ երգեց — մէկը միւսից լաւ: Սակայն մութը կոխեց, և հիւրերը ստիպուեցան տուն վերադառնալ:

Այս հանգամանքը, սակայն, ամենեւին չտրեքացրեց Զօնին. նա Թովմասին ու նորա քրոջ ճա-

նապարհ դրեց մինչև նոցա բնակարանի դուռը, և երբ, փոքրիկ Հռութը, հրաժեշտ տալով՝ անյայտացաւ իրանց եռանկիւնի հիւրանոցի մթութեան մէջ, նա պինդ սղմեց ընկերոջ ձեռքն ու մի անգամ էլ հիացած արտասանեց.

— Ի՜նչ քոյր ունիս, Թովմաս. Տէր իմ Աստուած, այս ի՜նչպիսի քոյր է:

Այդ գիշերը, մինչ Հռութը քաղցր քնի մէջ հանգստանում էր, Զօնս Վէստլօկը տուն գնաց ու երկար ժամանակ մի պատկեր էր նկարում: Իսկ յայն շատրուանը, որի մօտ այդ օրը Հանդիպեցան երիտասարդները, ուրախ խոխոջում էր լուսնի լուսի տակ:

Թովմաս Պինչը միւս օրը սովորական պարագամունքից տուն վերադառնալուց ու քրոջ հետ ճաշելուց յետ՝ երեկոյեան ճանապարհ ընկաւ Զօնս Չուզլվիտի մօտ, որին, չնայելով շատ ուշ էր, տանը չգտաւ, բայց նոյնքան դիւր եկաւ նորան Գրացիային հանդիպումը, որ նստած էր ծեր գործակատարի և մի հասակաւոր տիկնոջ հետ, որին հէնց առաջին անգամից Պինչը ճանաչեց, նա այն հասուիկ կինն էր, որ յայտնի առաւօտը նաւահանգստում ամբօխի խռնուելու ժամանակ ծանօթացրեց նորան իւր ուժգին բռունցքների և կոթը կեռ անբովանդակ հովանոցի հետ:

— Ա՛խ, ով կըստասէր որ կհանդիպէինք,—

գոչեց տիկինը հիացած, վազելով Թովմասի հանդէպ և նստեց նորա մօտ:— Միտքիս Չուզլվիտ: Ես բազմ ունեցալ ծանօթանալ այս համակրելի երիտասարդի հետ ծովափում նոյն առաւօտը, երբ, յիշում էք... Ա՛խ, ի՜նչ անտանելի նեղուածք էր այնտեղ: Ձեր քոյրն առողջ է, մ. Չօֆֆի, ի՜նչ էք նստել: Մէկ այս կողմ այն կողմ նայեցէք, հիւր կայ մեզ մօտ,— յարձակուեցաւ միտքիս Գեմպը ծերունու վերայ, որ անմեղ ննջում էր միտին անկիւնում:

— Յաւում եմ, շատ եմ ցաւում, պատասխանեց գործակատարը, հանդարտ նայելով իւր բոլորտիքը:— Գիտեմ, որ ուրիշներին խանգարում եմ, բայց ինչ արած, ո՛ւր գնամ: Բայց ո՛ւր է նա:

Գրացիան իսկոյն մօտեցաւ նորան:

— Ահա նա, սիրելիս, ահա,— ասաց թշուառը, քնքշութեամբ թօթուելով նորա ուսը:— Նա երբէք ծեր Չօֆֆիին չէ վշտացնում: Խեղճ Չօֆֆի:

— Այո՛, սիրելիս, հառաչելով շարունակեց ծերուկը.— մի մտածէք նորա մասին (Զօնսի մասին էր նորա խօսքը): Թէպէտ նորա համար դժուար է խոստովանուել, բայց տարին 365 օր ունի, և այդ օրերից մէկում նա ևս կարող է մեռնել: Ո՛հ, Չուզլվիտ, Չուզլվիտ, քո միակ որդի՛դ:

— Սակայն գու՛ք, հոգիս, անտանելի ծեր էք,— նկատեց հիւանդապահը.— լռեցէք, վերջապէս:

Բայց ծերունին ամենեւին ուշ չդարձնելով այդ վիրաւորական խօսքերին, յանկարծ ուղղուեց, և

ձեռքը դէպի առաստաղը մեկնելով՝ խստութեամբ հարցրեց:

— Ո՞վ կայ այնտեղ վերևը: Ի՞նչ ննջեցեալ կայ:

— Այնտեղ ոչ ոք չկայ, պատասխանեց Գրացիան, — ամենքս այստեղ ենք:

— Ամենքն էլ: Հապա թնչ արիք իմ հին մեծաւորիս, որ միակ մի որդի ունէր: Ո՞ւր է, հարցնում եմ ձեզ:

— Հանգիստ կացէք, բարեկամ, — աղաչում էր Գրացիան. — այդ բոլորը վաղուց անցած բաներ են: Միթէ դուք չէք յիշում:

— Ես ձեզ ասում եմ այստեղ ննջեցեալ կայ, — պնդում էր Զօֆֆին, — պէտք է տեսնել: Ո՞ւր է Զօնսը:

— Քաղաքից դուրս է գնացել, պատասխանեց Գրացիան:

Ծեր գործակատարը կասկածանքով նայեց նորան, գլուխը թափ տուեց, և սանդուխտով վերև բարձրացաւ այն սենեակը, ուր երբեմն վաճառատան պետի մարմինն էր դրուած: Ճանապարհին նա արհամարհանքով փնթփնթում էր. «Ստոր բան է, սարսափելի բան է»: Յետ դարձաւ նա մի փոքր հանգստացած:

— Զեզ ոչինչ չեն ասել, — դարձաւ նա Գրացիային. — ինձ էլ ոչինչ չեն ասում, բայց ես քնած հօ չեմ — ամեն ինչ գիտեմ: Մի վախէք, սիրելիս, ձեզ այստեղ ոչ ոք չի համարձակուի ձեռք տալ:

— Երբ այդպէս է, մենք գլխիդ խարանասպե-

ղանի կղենք, մէջքիդ էլ մանանեխ կկպցնենք, լետով կիմանաք, թէ ինչ կնշանակի դատարկ բաներ խօսել, դաժան կերպով շնչաց հիւանդապահ:

— Թոյլ տուէք դորան, միստրիս Գէմպ, — համեստութեամբ պաշտպանեց Գրացիան. արդէն հանգստացաւ:

— Ինչպէս կամիք, միստրիս Զուզլվիտ, — վերաւորուած նկատեց հաստիկի կինը. — բայց իմ կարծիքս այնպէս է, որ եթէ մի կուժ սառը ջուր ածենք դորա գլխին, վնաս չի բերի:

Լռութիւն տիրեց: Թովմաս Պինչն օգուտ քաղեց այս իրեն համար բարեպատեհ հանգամանքից, և տանտիկնոջ յայտնեց իւր այցելութեան նպատակը.

— Որովհետեւ ձեր ամուսինը տանը չէ, ես նորան գրաւոր բացատրութիւն կտամ, որ ես ամենեւին մեզ չունիմ, եթէ իմ ձեռքով յանձնուեցաւ նորան իրեն տհաճ մի տեղեկութիւն. սուրհանդակն էլ կարող էր նոյն դերը կատարել:

— Շնորհակալ եմ, որ եկաք ու մտաբերեցիք այդ դէպքը, — պատասխանեց Գրացիան: — Աստուծով գուցէ ամեն ինչ կարգի կընկնի...

Բայց հազիւ թէ տանտիկինը արտասանել էր վերջին խօսքը, երբ սենեկում գտնուողներն ամենքը լսեցին, որ մէկը բարկացած ջարդում էր դրսի դուռը փողոցի կողմից, և նախասենեկում ունեցան շտապ քայլեր:

— Զօնսն է, — ահուգողով ասաց Գրացիան և

գնաց մարդու հանդէպ. բայց սա սենեակը մտաւ ու զգուանքով յետ փախաւ կնոջ մօտից և դառնապէս ասաց.

— Ա՛խ, չգիտէի, թէ հիւրեր կան ձեզ մօտ:

Երեկոյեան մթուածեան մէջ նա չճանաչեց Թովմաս Պինչին. բայց հէնց որ Գրացիան ասաց, թէ Պինչն այստեղ է, և ցանկանում է խօսել նրա հետ, նա վալրենաբար նայեց հիւրին և ուզում էր վրայ ընկնել ակողմին. բայց զարմացման ու կատաղութեան ուժգնութեան մէջ՝ առ ժամ կանգ առաւ մտածելով թէ ինչպէս վարուի թշնամու հետ:

— Մի՛ վրդովուիք, տէր, — ասաց Թովմասը բոլորովին հանգիստ. — պատճառ չունիք այդքան սաստիկ չուզուելու. ես եկել եմ ձեզանից ներողութիւն խնդրելու, որ ձեզ հասցրի մի նամակ, որի բովանդակութեան մասին ամենաչնչին գաղափար չունէի:

— Ա՛խ, աւագակ, — գոչեց Զօնսը. — ես ձեզ հետ կտեսնուեմ այդ նամակի առթիւ, իսկ վաղուցուայ գործերիդ հատուցումն էլ իմ վզին:

— Ի՞նչ հարկաւոր են աւելորդ սպառնալիքներ, յարգանքով ասաց Թովմասը: — Կրկնում եմ, ես եկել եմ ձեզ ասելու, որ ձեր անձնական գործերը ինձ ծանօթ չեն և երբէք էլ չեմ կամենում գիտենալ, իսկ նամակի բովանդակութիւնից մինչև այժմ էլ այնքան քիչ բան գիտեմ, որքան այն՝ որ այդ նամակը ձեզ էր ուղղած: Ինձ խնդրեց...

— Լռի՛ր, ես քեզ թիքայ թիքայ կանեմ. — կատաղած մռնչաց Զօնսը, ակողմը ցոյց տալով, բայց այդ վալրենին երկու հակառակորդների մէջ ընկաւ Գրացիան, և աղաչեց Թովմասին, որ շուտով տուն յետ դառնայ:

Այս թշուառ կնոջ տանջող անհանգստութիւնը, իրան ականջ դնել ստիպելու անհնարին լինելը, վերջապէս, խիստ դժուարութիւնը հաստատարմին միտարիս Գէմպի ընդհարումներին գիմադրելու, որ իւր կողմից եռանդով մասնակցում էր այս գործում և Թովմասին յամառութեամբ դէպի դուռը մղում, — այս ամենը այն աստիճան ազդեցին խաղաղասէր Պինչի վերայ, որ շուտով թափ տուեց ոտից այս զարհուրելի տան փոշին, առանց չաջողելու գոնէ մի անգամ Նէշէտի անունը լիշել:

Եթէ գոնէ միանգամ այս անունը Զօնսը լսէր, եթէ նա միայն իմանար, թէ ինչպիսի անկասկածելի լրտես էր հետևում նորան պճեղների վերայ, ազատուած կլինէր ծանր լանցանքից, որի կատարածելը արդէն հասունացել էր նորա գլխում. — բայց նա ինքը մեղաւոր էր իւր կորստեան համար, որ թույլ չտուեց Պինչին վերջացնել իւր ասելիքը, և այսպիսով իւր ձեռքով գերեզման փորեց իւր համար:

Գրացիան դուռը փակեց, մօտեցաւ ամուսնուն և ծունկ չոքելով՝ աղաչեց խնայել իրան, որ արիւնյեղութիւնից վտխենալով վստահացել էր միջամտել իրան չվերաբերեալ գործի մէջ: Այդ միջոցին ժամացոյցի զարկելու ձայն լսուեց: Զօնսն սկսեց

ականջ դնել և մտածմունքի մէջ ընկաւ: Երևում էր, որ այդ ձայները զարթեցնում էին նորա սրբ-տում մի ծածուկ միտք:

— Բաւական է հեծկլտաս, ինձ լսիր, ասաց նա կնոջ:— Ես ճանապարհից յոգնած եմ. չարչարում և բաւական փող էլ կորցրած: Անկողին պատրաստիր իմ սենեկում և պատուիրիր որ ընթրիքս այնտեղ բերեն: Ես ամբողջ գիշեր կքնեմ, գուցէ և վաղը ամբողջ օրը, եթէ միայն կարողանամ քնել: Տես, ինձ անհանգիստ չանեն, և ոչ ոք չհամարձակուի մտնել ինձ մօտ:

Գրացիան գնաց ամուսնու պատուէրը կատարելու, իսկ Զօնսը տխուր մտածմունքների մէջ ընկղմուած մանեկաւ սենեկում, մինչև որ միտորիս Գէմպը յայտնեց, թէ անկողինը ձգած է և ընթրիքը պատրաստ: Նա ուզեց գնալ, բայց հիւանդապահը նշանացի հասկացրեց որ սպասէ, մի շեշտակի հայեացք ձգեց անկիւնում թուխս նստող նիրհած անխօս Զօֆֆիի վերայ, և յայտնեց մեծաւորին, թէ նորա բացակայութեանը ինչ տարօրինակ բաների վերայ խօսեց զառամեալ գործակա-տարը:

— Այս լիմարն անշուշտ ցնորուել է, — նկատեց Զօնսը:

— Բոլորովին համաձայն եմ ձեզ հետ, ձայն տուեց տիկ. Գէմպը, խորին համոզման տրտայա-տութիւնով. — այնուհետև խորհրդաւոր և տխուր կերպով շարունակեց. — համարձակուած եմ յայտնել,

տէր, — վերջերումս մ. Զօֆֆին շատ է փչացել: Նա խիստ աչալուրջ հսկողութիւն ու խնամք է պահանջում: Ես, 'ի դէպ, մի ընկերուհի ունիմ, Բէտսի Պրիգ անունով, որ սիրով կհամաձայնի փոխ առ փոխ նայելու գորան:

— Բարեոք է, ցամաք պատասխան տուեց Զօնսը. — թող երեք օրից լստոյ գայ:

Ասաց ու իւր համար պատրաստած սենեակը քաշուեցաւ, համազգեստն ու կօշիկները հանեց և դրան ետև դարսեց. դուռը ներսից կողպեց և բանալին մէջը թողեց, որպէս զի մէկ ուրիշը չտեսնէ, թէ ներսն ինչ է պատահում: Եւ այսպէս զգուշութեան ամեն միջոց գործ դնելով՝ վրայ ընկաւ ընթրիքին:

Այն փոքր սենեակը, ուր փակուած էր Զօնսը, ներքի յարկումն էր: Յերեկով լոյսը երկու փոքրիկ լուսամուտների անողորկ ապակիներից էր թափանցում այդտեղ: Այս լուսամուտները նայում էին դէպի բայը և գիշերը ներսից փեղկերով էին ծածկուած: Բացի դորանից սենեակը մի առանձին մուտք էլ ունէր մուծը և միշտ փակ նրբասրահից, որ դրացի փողոցն էր տանում:

Երբ լաւ կշտացաւ՝ առանց հանուելու ընկաւ մահճակալի մէջ և սկսաւ շուռումուռ գալ երբեմն մէկ երբեմն միւս կողքի վերայ, որպէս զի անկողինը տրորէ, և երբ վերջինս բաւական անկանոն տեսք ընդունեց՝ մահճակալի տակից դուրս քաշեց մի փոքրիկ պայուսակ, հանեց միջից մի զոյգ ան-

ճոռնի ոտնաման, կաշուէ անդրավարտիք, որպիսին գիւղացիներն են հագնում, կոպիտ մահուդէ լայն բաճկոնակ և լայնաքղանց խաչտաքղէտ գլխարկ: Գլխարկը ծածկեց և մեխից կախած բանալին միթանը խարխաբելով գտնելուց յետ՝ ամրացրեց դրսի դրան մէջ, իսկ ինքը նստեց դրան մօտ աթոռի վերայ և սպասում էր յաջող ժամին, թէ երբ կարելի կլինէր աննկատելի կերպով դուրս սլքուել դէպի փողոց: Հակառակի պէս այդ իսկ միջոցին փողոցից անցորդների խօսակցութեան ձայներ էին լսում, իսկ ժամհարները մօտակայ զանգակատներում յայտնի չէ ինչու յուսահատ կերպով սկսեցին զանգերը զարկել:

Ջօնսը շուռչը բռնած ու ցամաքած՝ ականջ էր դնում... Վերջապէս զանգերի ձայները դադարեցին և ամեն ինչ նախկին դրութիւնն ընդունեց: Նա մօտեցաւ դրան, բանալին շրջեց, սկզբում զգուշութեամբ դուրս նայեց, ապա դուրս զնաց և դուռը ետեւից փակեց:

Խաւար էր և մեռելային լռութիւնը տիրել էր ամենուրեք: Լօնդօնի ծուռնումուռը փողոցներով նա հասաւ քաղաքի-գծին և ճանապարհը փոխեց դէպի արեւմուտք: Երբ երկու մղոն անցաւ քաղաքից և հասաւ պանդոկի առջև կանգ առնող գիշերուայ փոստակառքին, նա սակարկեց դրսի նստարանի վարձը և միջից դուրս չեկաւ, մինչև որ իւր նպատակավայրից երեք մղոնաչափ հեռու տեղին չհասաւ: Այսպիսով նա ամբողջ գի-

շերն անցկացրեց փոստակառքի կտրանը: Այնտեղ նորա քուռը տարաւ: Բարձր, միջին ծառերի, Աստրծու այս անխօս պահապանների միջով անցնելիս նա քնած էր, առանց վրիպելու իւր դիտաւորութիւնից: Արևի ծագելն ուրախացրեց նորան, վասն զի խուլ գիշերը երկիւղ էր ազդում այլ և այլ երևոյթներով, իսկ առաջադրած յանցագործութեան յիշատակութիւնն ակամայ սարսափի մէջ էր գցում նորան: Ծառերի վերայի ցօղը պէծալծին էր տալիս, մացառներում ճկճկում էին թռչունները:

— Ե՛յ, սիրելիս, սպասի՛ր, — գոչեց Ջօնսը կառապանին, երբ կառքը գիւղի ճանապարհին մօտեցաւ. — ես ցած եմ գալիս:

— Ինչո՛ւ: Ձէք կամենում քաղաք գնալ, — հարցրեց հարբած կառավարը:

— Այդ քո բանը չէ. կարծեմ կարող եմ ցած գալ, ուր և կամենամ:

— Այդ ուղիղ է. դա՛րդ չենք անի, միայն շուտ ռադ ըլի՛:

Կառապանը սանձը պահեց: Ջօնսը ցած գալիս մի լաւ հայհոյեց նորան, — նա մտրակը շրխկացրեց և կառքը սլացաւ: Ջօնսն էլ իւր կողմից բռունցքով սպառնաց նորան, ինքն իրան շատ գոհ, որ կառապանն իրան մի կռուարար ռամկի տեղ ընդունեց:

Նա էլի երկու մղոնի չափ տեղ գնաց:

Հէնց ճանապարհի երկու կողքերին խիտ թփեր կար բուսած, դոցա ետև հաճարի ծառատունկ:

Ջօնսն այդ կողմն ուղևորուեցաւ, մօտակայ ցանկապատից մի հաստ փայտ հանեց և մի մեծ քարի վերայ նստելով՝ սկսեց դանակով դրստել և գլուխը շինել: Երկու ժամի չափ հանգիստ առնելուց յետ՝ մի նեղ շաւղով անտառի խորքը մտաւ: Ժամանակն անցնում էր: Օրը երեկոյացաւ: Արեւն սկսաւ մայր մտնել:

Այս հանգարտ ու խաղաղ ժամանակ Սէլիսբիւրիից թրթրակով երկու մարդ դուրս եկան: Այս անցքը տեղի ունէր հէնց այն օրը, երբ Պէկսնիֆը խոստացաւ պայման կապել Տիգգի հետ, իսկ յետոյ ուրախ սրտով լաւ քէֆ անել: Յարգոյ ճարտարապետն իւր խօսքը կատարել էր և այժմ տուն էր վերադառնում: Իսկ «անշահասէր ընկերութեան» գահերէցը նստած էր նորա հետ, որպէս զի իւր ընդարձակ ձեռնարկութեան նոր գործակցին ուղեկցելուց յետ՝ վերադառնալ քաղաք դաշտի կողմից այն սիրուն շաւղով, որ ցանկանում էր ցոյց տալ նորան մ. Պէկսնիֆը: Այս ամենը յայտնի էր Ջօնսին, որին յաջողեց ուրիշ դռնով մտնել այն պանդոկը, ուր ճաշում էին օրէնսգէտները, և մի գաւաթ գարեջրով ծառաներից տեղեկանալ նոցա դիտաւորութիւնները:

Նոքա տաք խօսակցութեան մէջ էին, այնպէս որ չնայելով թէ ակների դղրդոցին, թէ ձիերի դրօփիւնին, նոցա խօսքերը շատ հեռուից կարելի էր լսել: Երբ խօսակիցները հասան ուղեցոյց սիւնին, որտեղից սկիզբն էր առնում Պէկսնիֆի առա-

ջարկած շաւիղը, սկսուեցաւ հրաժեշտի հանգէսը: Ճարտարապետը ձին կանգնացրեց:

— Ս.հ. այս շաւիղը բռնեցէք, տէր, — ասաց Պէկսնիֆն իւր ուղեկցին, երբ սա թրթրակից վայր իջաւ: — Ուղիդ գնացէք, անտառակի միջով, բայց հէնց որ փոքրիկ կամուրջը կանցնէք՝ իսկոյն ծռուեցէք դէպի դաշտ. այնտեղից մինչև մեր քաղաքն աչքերը խփած կարելի է գնալ: Յտեսութիւն:

— Յանկանում եմ ամենայն բարիք:

— Յոյս ունենամ, որ շուտով կոեսնուենք:

— Հէնց որ միջոց կգտնեմ:

Պէկսնիֆը գահերէցից հեռանալով ժամանակ առ ժամանակ լսեալ էր դառնում ու սիրոյ ողջոյններ առաքում նորան, իսկ Տիգգ Մօնտէգիւն կանգնած էր ճանապարհին և ցնծութեամբ փոխարինում էր ճարտարապետի հրաժեշտի ողջոյններին, բայց երբ վերջինս անհետացաւ ճանապարհի պլտոյտներում, նա նստեց սիւնակի վերայ բոլորովին փոխուած կերպարանքով: Թէպէտև նորա մտքերը ամենափայլուն յաջողութիւն ունեցան, բայց նորա հոգու վերայ մի բան ծանրանում էր: Նորա դէմքը գինարբութիւնից կարմրել էր, բայց ուրախութեան ոչ մի նշոյլ չկար: Նա խիստ յոգնած էր վաղեմի խորամանկի առջև երկու օր կեղծաւորուելուց. երեկոյեան մութը մի անորոշ երկիւղ և վատթար նախազգացում էր ազդում նորան: Նա երկմտում էր. գնա՞յ արդեօք այդ ամառի շաւղով, թէ երթեկութեան ճանապարհով լսեալ դառնալ,

սակայն՝ յոգնածութիւնն իրանը տարաւ և Տիգրէ որոշեց օգտուիլ կարճ ճանապարհից: Եւ գնաց շաւղովը: Արեւը մայր էր մտնում, շուրջը տիրում էր լռութիւն: Երբէք առաջ ուշադիր չէր եղել նա բնութեան գեղեցկութեան, ծաղիկների անուշահոտութեան. բայց այդ երեկոյ թէ մէկը և թէ միւսը առանձնապէս գրաւում էին նորան. տեղ տեղ տակաւին կշկշում էին թռչնիկները: Գիւղական եկեղեցու տանիքի վերայ հեռուից երևցող խաչը մանկութեան անցած լիշատակներ դարձեցրեց նորա սրտում: Մի խիստ տրտմութիւն պատեց նորան. շարունակ առաջ էր գնում և վերջապէս ծածկուեցաւ անտառակի խորքում: Ոչ մի բանական հոգի էլ չէր կարող լսել նորա ձայնը, և միմիայն մի մարդուն էր յայտնի մնում նորա չարագուշակ բաղդը:

Անտառակի միւս կողմ, այնտեղ՝ ուր շաւղը խառնւում էր դաշտի հետ, վազում էր այդ մարդը, վախից այս ու այն կողմ նայելով, կարծէք հալածուած դժոխային դեերից, իսկ նորա ետեւից, անտառի խորքում, գետնին տարածուած ընկած էր նորա արիւնակի գործողութեան զոհը, հերոսան աշնային տերևներով ծածկած: Մարդասպանը շտապում էր, որ Լօնդօնի ճանապարհը բռնէ: Նա չէր ցաւում իւր արածի վերայ: Նորա ատելութիւնն այնպէս մեծ էր դէպի Տիգր Մօնտէգիւն, այնպէս նեղուած էր նորա ճնշման տակ, որ չէր կարող չցանկալ ազատուիլ նորանից, թէկուզ ինչ էլ լինէր: Խղճի խալթն ու ապաշաւը

տակաւին չէին տանջում նորան, բայց առաջիկայ հատուցման երկիւղն այն աստիճան տիրել էր չարագործի երկջոտ հոգուն, որ իւր ոտնաձայնից անգամ վախենում էր:

— Ի՞նչ պետք է անեմ, եթէ Լօնդօնում յանկարծ մէկի մտքովն անցնի անյապաղ ինձ հետ տեսնուիլ, մտածեց ահուգողով: — Ի՞նչ անեմ, եթէ սենեկիս դուռը բաղխեն՝ բայց պատասխան չտանան: Գուցէ կվախենան, եթէ ինձ մի բան է պատահել: Ի՞նչ անեմ, եթէ դուռս կոտրեն, և էլի, մարդ ենք, ներսից նրբանցքի դուռը սողնակով փակեն: Այն ժամանակ ի՞նչպէս տուն մտնեմ որ չիմանան: Կսկսեն տեղեկութիւններ ժողովել, կասկածներ տանել...

Ամբողջ երեք ժամ թափառեց նա անձանօթ վայրերում և միմիայն երբ հեռուից սուրհանդակի փողի ձայնը լսեց՝ գուշակեց, թէ մեծ ճանապարհին մօտ է գտնւում: Նա վազեց այն կողմ, որտեղից ձայնն էր հնչում, և շուտով տեղ գտաւ փոստակառքի տանիքի վրայ բացօթեայ՝ այլ և այլ ստորին դասակարգի մարդոց հետ: Նա ուշադրութեամբ սկսեց ակնշգնել իւր դրացիների խօսքերին, վախենալով, թէ մի գուցէ խօսք լինի նորա մասին, թէ անտառում մարդու դիակ է գտնուել: Թէպէտ գիտէր, որ այդ անկարելի էր, որովհետև տակաւին շատ փոքր միջոց էր անցել, բայց ուղեկիցների անգէտ լինելը սիրտ տուեց նորան, և սկսեց մտածել անգամ, որ դիակը երբէք չի գտ-

նուրի: Չնայելով որ ամբողջ գիշեր երեւակայութիւնը տանում էր նորան անտառակի ամալի խորքը, ուր կատարուել էր յանցանքը, այնուամենայնիւ լուսաբացին նա մարդասպանութեան վերայ նայում էր ինչպէս մի վաղուց կատարուած բանի վերայ, և մինչև անգամ իրան բոլորովին անվտանգ էր համարում լո՛ւ այն պատճառով, որ իւր հետ եկող ուղևորներին յայտնի չէր կատարուած չարագործութիւնը:

Հինգ ժամը չկար, երբ փոստակառքը Լօնդօնի արուարձանին հասաւ: Ջօնսն առանց կառապանին նախազգուշացնելու որ ձիերը կանգնեցնի՝ թագուն կառքից ցած թռաւ առաջին իսկ պատահած խաչփողոցում: Դեռ բաւական ժամանակ կար, և կարելի էր առանց իմացուելու տուն սըլքուել. բայց նա ոյժ չունէր իւր լուզմունքը յաղթելու, և գրեթէ վազելով դիմեց դէպի տուն:

Զգուշութեամբ, ոտները հազիւ գիպցնելով քարէ յատակին՝ ներս մտաւ նրբանցքը, որ ուղղակի փողոցից տանում էր դէպի զարհուրելի սենեակը. կանգնեց դրան մօտ, բանալին փականքի մէջ դրեց և շունչը թագցնելով՝ ականջ դնել սկսեց: Զայն ծպտուն չկար: Դողդոջուն ձեռքով բանալին շրջեց, վախենալով, թէ մի գուցէ հին կողպէքը խիստ ձայն հանի, և կամաց ծունկը խփեց դրան, բայց այդ միջոցին մի աննկարագրելի սարսափ տիրեց նորան... Ինչ կարող էր անել, եթէ մեռելը սենեկում հանդիպէր...

Դառն անհանգստութեամբ նայեց իւր շուրջը...

Ներս մտաւ սենեակը, դուռը կողպէքով փակեց, հանուեցաւ, շորերը կապոցի մէջ պահեց, այն մտքով, որ միւս իրիկուն Թեմզայի մէջ ձգէ. յետոյ կապոցը պալուսակի մէջ թագցրեց և վերջապէս աւարտելով այս նախազգուշութիւնները՝ մահիճը մտաւ:

Ծարաւը նեղում էր նորան. մի զարհուրելի կրակ այրում էր ներսից: Սչքին հօր ուրուականն էր երևում: Նա փորձեց աչքերը փակել. այդ էլ չօգնեց: Դուխը կոխեց վերմակի տակ. բայց այնտեղ էլ պաշտպանութիւն չգտաւ: Սրտի ամեն մի զարկը կարծես շշնջում էր նորան. մարդասպան, մարդասպան, մարդասպան:

Օրը լուսացաւ: Տանը ժվժվոց ընկաւ: Մերձակայ խանութները բաց արին, փեղկերը բաղխում էին: Երբեմնապէս Ջօնսը լսում էր ոտնաձայն դրան ետեւից: Վերջապէս նստեց մահճակալի վերայ ու գոչեց.

— Ո՞վ է:

Եկողը կինն էր:

— Ո՞ր ժամն է:

— Տասը:

— Սակայն... մեռածի պէս եմ քնել: — Երեկ ոչ ոք չէ բաղխել դուռս:

— Ո՛չ, ոչ ոք, պատասխանեց Գրացիան:

Եթէ մի բան կարող էր մխիթարել նորան՝ այդ պատասխանն էր:

—Մ. Նէջէտը քեզ հարցնում էր, բայց ես ասացի, թէ յոգնած է և անհանգիստ չարաւ քեզ: Այսօր առաւօտ, երբ սենեկիս յուսամուտը բաց արի՝ նա դարձեալ անցաւ մեր տան մօտից. բայց դեռ չէ մտել:

—Նէջէտը անցել է առաւօտը վաղ փողոցում,— մտածեց Ջօնսը, դողալով այն մտքից, թէ կարող էր պատահած լինել նորան տուն վերադառնալու միջոցին, և շտապով հագաւ այն շորերը, որ դրան ետեւը թողել էր. առաջին անգամ ետեւի սենեակը մտնելիս:

Կինը նախաճաշի կանչեց: Նա աթոռից վեր կացաւ և կամենում էր գնալ, բայց ծածուկ երկիւղը ստիպեց կանգնել դրան մօտ. սակայն ինքն իրան սիրտ տուեց և նախապէս հայելիի մէջ նայելով՝ դուրս գնաց: Նա դալկացած էր և չէր վրստահանում տանու մարդոց նայել, որոնք չգիտեմ ինչու խիստ անխօս էին թւում նորան և ի հարկէ նոքա մեղաւոր չէին, որ ինքը տանտէրն այդօրը կասկածանքով ականջ էր դնում ամեն մի չընչին ձայնին: Նա ճգնում էր միանգամայն կողմնակի իրերի վերայ մտածել, համարում էր ժամացուցի սլաքի զարկերը, աշխատում էր անտարբեր երեւիլ, այնուամենայնիւ չէր կարողանում ծածկել իւր յուզմունքը և նորից տխուր մտածման մէջ ընկաւ, որովհետեւ գիտէր, որ իւր անխուսափելի պատուհասը անցնելու չէ: Այս մտածմունքը յուսահատեցնում էր նորան և խիստ ու անտանելի կերպով տանջում:

ԺԴ.

Թովմաս Պինչը առաւօտը վաղ իւր քրոջ հետ նախաճաշի էր նստած: Նոցա գործերը շատ կարգի էր ընկել: Հռութը գտել էր շաբաթական երկու երեք դաս և բացի դորանից խուլ հարեանի առաջարկութեամբ ձեռագործի աշխատանք էլ էր ձեռք բերել: Նախընթաց երեկոյին նա բերել էր յատկապէս այդ բանի համար գործած բրդեայ քսակով իւր անդրանիկ վաստակը, ուստի և առանձին ուրախ տրամադրութեան մէջ էր:

—Սակայն ինչ լիմար է մեր մեծաւորն, ասաց Թովմասը.—այս անհամ գործը գլխիս խճճեց և այնուհետեւ աչքիս չի երևցել:

—Հա՛, Թովմաս, շատ տարօրինակ բան է...

—Ուզում էի հետը խօսել, բայց ոչ մի կերպ չեմ կարողանում ճանկել: Ես ուղղակի մտածում եմ, որ նա մի չարութիւն ունի մտքում:

Դուռը բաղխեցին:

—Ո՛վ կարող է լինել, այսպէս վաղ ո՞վ հիւր կգայ, զաքմանքով հարցրեց Թովմասը: Խոնարհաբար խնդրում եմ ներս հրամեցէք:

Երբ այցելուն գլուխը ներս տարաւ՝ Թովմասը չափազանց հիացաւ և ուրախութիւնից գոչեց.

—Աստուած իմ, սա մ. Զուզլվիտը չէ: Լսում ես, Հռութ, Մարտին Զուզլվիտն է,—իմ անգին բարեկամս: Այն էլ Վիշապի Մարկոս Տէպլին, շարունակեց նա, առաջ ընկնելով դէպի Մարտինի ետեւը

կանգնող երիտասարդը.—այս ի՞նչ բաղտից է: Ի՞նչ պէս էք, եղբայր:

—Ձափից դուրս լաւ և ուրախ, տէր.—պատասխանեց Մարկոսը և գլուխ տուեց:

—Ա՛խ, Աստուած իմ, գոչեց Թովմասը.—ի՞նչ քան ուրախ եմ, որ քո հին ձայնն եմ լսում: Ի՞նչ էք կանգնել: Նստեցէք, սիրելի Մարտինս:

Թովմասն իրան բոլորովին կորցրեց: Նա անդադար վազվզում էր Մարտինից Մարկոսի մօտ և Մարկոսից Մարտինի, սեղմելով նոցա ձեռքերն ու քրոջ հետ ծանօթացնելով: Յետոյ հրաւիրեց սեղանի մօտ, և սկսեց նախաճաշ մօտ բերել: Վազում էր սենեկում, մոռանալով թէ ինչ է որոնում. հացը կտրտում էր, թողնում. նորից իւր բարեկամների ձեռքերն էր սեղմում, նորից քրոջ հետ ծանօթացնում. միով բանիւ որ նոցա յաջող հայրենիք վերադարձած էր տեսնում, ուրախութիւնից չգիտէր ինչ անի, ինչ ասի:

Ամենից առաջ խելքը գլուխը ժողովեց Մարկոս Տէպլին: Նա իրեն միայն յատուկ անտարբերութեամբ ու խոհեմութեամբ խոհանոցը մտաւ և թէլ պատրաստեց: Երբ այսպիսով նախաճաշը նորից կարգի դրուեցաւ և բոլոր ներկայ գտնուողները կամաց կամաց փոքր ինչ հանգստացան, Մարտինը աթոռն առաջ քաշեց Թովմասի ու նորա քրոջ մօտ, և հաղորդեց նոցա ինչ որ իրեն հետ պատահել էր Պէկանիֆի տանը, կարճ խօսքով պատմելով նաև այն չքաւորութեան ու սթափման մա-

սին, որ կրել էր Մարկոսի հետ՝ Անգլիան թողնելուց յետոյ:

—Ձգիտեմ ինչպէս շնորհակալ լինիմ քեզանից, Թովմաս, քո բարեկամութեանդ ու խնամքիդ համար այն անձի առթիւ, որին քո պաշտպանութեան յանձնեցի,—նա գրում էր քո մասին: Հաւատացած եմ, որ Մէրին միշտ կլիշէ քեզ շնորհակալ սրտով,—ահա բոլորը, ինչով որ կարող ենք մեր համակրութիւնն արտայայտել գէպի քեզ: Բայց եթէ գիտենայիր, Թովմաս, թէ մենք ինչ ենք ըզգում, դու կգնահատէիր:

Իսկ եթէ իրանք գիտենային, թէ ինչ էր ըզգում Թովմասը, հարկաւ նորան էլ կգնահատէին. բայց ոչ մի արարած չգիտէր:

Թովմասը խօսքը փոխեց. նա ոյժ չունէր լսելու, երբ Մէրիի անունն էին հնչում, թէպէտ նորա սրտում մի կաթիլ նախանձ կամ վիշտ չկար: Նա Մարտինին հարցրեց, թէ ինչ է մտադիր անել:

—Ամենից առաջ ուզում եմ աշխատել, որ ապրեմ, պատասխանեց Մարտինը: Արդէն մի փորձ արի գործ գտնելու Լօնդօնում,—չյաջողեց: Եթէ քո բարեկամական խորհուրդը չես մերժի,—գուցէ քանս լաւ գնայ: Ես պատրաստ եմ ամեն բանի, որպէս զի մի կտոր հաց միայն վաստակել կարողանամ: Ուրիշ ոչինչ չեմ ուզում, և սորանից դուրս ոչինչ յոյսեր չեմ տածում:

Խեղճ Թովմաս: Ի՞նչքան ցաւ էր նորա սրտին Մարտինին այսպիսի նեղ դրութեան մէջ տեսնել,

ինչքան ծանր էր այսպիսի համեստ խօսքեր լսել երբեմն այնպէս հպարտ, ինքնահաւան ընկերից:

—Այդ մասին մի խօսէք և գլուխներդ իզուր մի կախէք, սիրելի բարեկամ, ասաց Պինչը.—գուք մեր ամենքից էլ առաջ կանցնիք: Դուք իմ «խորհուրդն էք հարցնում: Եւ միթէ կարող եմ մերժել այդ ձեզնից: Համեցէք: Ամենից առաջ ես առաջարկում եմ իսկոյն, քանի որ պարապմունքից ազատ եմ, զնանք միասին Վէստլօկի մօտ: Յիշում էք Զօն Վէստլօկին, որի մօտ Սէլիսբերիում ճաշեցինք: Նա մեր մէջ ամենից հմուտն է և կարող է մեզ խրատել: Մարկոս, գուք էլ հետներս եկէք:

Առանց երկարաբանութեան՝ Թովմաս Պինչը գլխարկը վերցրեց, մնաս բարով ասաց քրոջն ու կարճ ճանապարհով իւր բարեկամներին տարաւ այն բարեբախտ երիտասարդի մօտ, որ, ինչպէս արդէն յայտնի է, մէնակութիւնից տանջւում էր:

Նա տանն էր. բայց կարծէք շփոթուեց նոցա մտնելիս, և զգուշութեամբ փակեց միւս սենեկի դուռը, ասելով Թովմասին, որ այնտեղ օտար մարդ կալ նստած: Այնուամենայնիւ նա ուրախութեամբ դիմաւորեց իւր հին ծանօթ «Վիշապի» Մարկոս Տէպլինին և Մարտինին՝ ընդունեց սովորական ողջոյնով:

—Դուք, երևի, զբաղուած էք, ասաց Մարտինը, երբ Պինչը բացատրեց տանտիրոջ իրանց այցելութեան նպատակը. թերևս թոյլ կտաք աւելի յարմար միջոցին մտնել ձեզ մօտ:

—Ես արգարեւ զբաղուած եմ մի շատ կարեւոր գործով, ընդհատեց Վէստլօկը,—բայց դա այնքան ինձ չէ վերաբերում, որքան ձեր ազգականներից մէկին,—աւելացրեց նա, և պատմեց բոլոր հանգամանքները, ընդ նմին և «Ծիրանեգոյն Եզն» հիւրանոցում ապրող երիտասարդի հիւանդութեան մասին, որ տակաւին նոր էր վերկացել անկողնից:

Հաղորդեց նաև նաւահանգստում պատահած անցքը, որին ականատես էր Թովմասը: Բայց Մարտինը Զօնի խօսքերից ոչինչ չհասկացաւ, վասն զի այս բոլոր մանրամասնութիւնները, ըստ երևուածին, միմեանց հետ ոչինչ յարակցութիւն չունէին:

Այնուհետև Վէստլօկը տարաւ նորան կից սենեակը, ուր և ծանօթացրեց Լիւսօմ կոչուած մի սևահէր, գունատ, դալկացած, անձի հետ, որը հէնց այն երիտասարդն էր, որ «Ծիրանեգոյն Եզն» հիւրանոցում անզգայ պարկած էր, տիկ. Գէմպլի քնքոյշ հոգատարութեան ներքոյ:

—Սա միտէր Զուզլվիտն է, ասաց Զօնը Լիւսօմին, Մարտինին ցոյց տալով:—Հանգուցեալ Ենտօնի Զուզլվիտը սորա պապի հարազատ եղբայրն էր...

—Պէտք է որ նորան թունաւորած լինին, խուլ կերպով խօսեց Լիւսօմը:

—Տէր Աստուած: Եւ ո՞վ:

—Գուցէ հէնց ես, դառնագին պատասխանեց Լիւսօմը:

—Դուք, զարհուրած հարցրեց Մարտինը:

—Ես. բայց ո՛չ թէ գործով, այլ միջոցներով...

Եւ երիտասարդի խիստ հազը բռնեց: Մի բաժակ ջուր խմելուց յետ՝ նա շարունակեց.

—Ես պատրաստուում էի բժշկութեան, բայց որովհետեւ միջոցներ չունէի,—գործ ևս չունէի, իսկ հարկաւոր էր ապրել, ուստի տեղւոյս մի յայտնի բժշկի մօտ օգնականի պաշտօն ընդունեցի: Նորա մօտ ծանօթացայ ես Զօնա Չուզլվիտի հետ. նա է գլխաւոր ոճրագործը:

—Այդ թի՛նչ ասացիք, խստութեամբ հարցրեց Մարտիրը.—բայց գիտէք, պարոն, որ նա այն ծերունու հարազատ որդին է:

—Գիտեմ, պատասխանեց Լիւսօմը և լռեց ու գլուխը կախ տուեց:

—Ասացէք տեսնեմ, յետո՛յ ինչ եղաւ,—միմիայն ճշմարիտն ասէք:

—Ես չէի կարող այդ բանը չիմանալ, որովհետեւ յաճախ նա ինձ մօտ ցանկութիւն էր յայտնում, որ իւր հայրը շուտ մեռնի: Շատ անգամ գիշերները ինձ և ուրիշ ծանօթների հետ գինի խմելիս ու թուղթ խաղալիս՝ դանգատուել է, որ ծերունին բոլորովին խելքը կորցրել է, որ նա թուլացել է, դժգոհ է ու ապրելով միմիայն բեռն է իրեն և ուրիշներին: Այդ էլ բաւական չէ. նա մինչև անգամ ասաց, թէ վատ չէր լինի եթէ ծերունու խմելիքի մէջ մի բան խառնուէր...

Լիւսօմը դարձեալ կանգ առաւ, և լռեց մին-

չև որ Վէստրօկը խնդրեց, որ շարունակէ: Մարտիրն աչք չէր հեռացնում նորա գունատ դէմքից, և այնպէս հիացած էր ու սարսափած՝ որ չէր կարողանում ձայն հանել:

—Սկզբում մենք չէինք զարմանում,—կարծում էինք, թէ Զօնան ուղղակի խելքին զօռ է տալիս, բայց յետոյ սկսանք նկատել, որ աւելի յաճախ է խօսում դորա մասին: Պէտք է ասեմ ձեզ, որ նա խիստ յաճախ ինձ ու ընկերներիս մեծ տոկոսով փող էր տալիս: Մի անգամ, երբ ես ու նա միայն էինք, ինձ հարցրեց, թէ չէի յանձն առնի նորա համար երկու «դեդ» գտնել (նա հէնց այդ խօսքով ասաց «դեդ»), որոնցից մինը անմիջապէս մահ պատճառէր, իսկ միւսը փոքր առ փոքր, կամաց կամաց: Իմ հարցին թէ ինչի՞ համար է ուզում, նա պատասխանեց՝ մկներին: Ինձ զարմացրեց, խոստովանելու եմ, այն ժամանակ, թէ ինչ հարկաւոր էր նորան մի քանի մկներին կամաց կամաց սատկեցնել, իսկ միւսներին միանգամից,—սակայն լռեցի, որովհետեւ մեծ պարտք ունէի նորան և հոգիս նորա ձեռին էր: Նա կարող էր բանտը դնել ինձ: Եւ այդ միշտ կարելի էր նորանից սպասել: Ի՞նչ պէտք էր արած: Համա՛ էր չարանից սպասել: Ի՞նչ պէտք էր արած: Համա՛ էր չարանից սպասել: Միւս օրը, երեկոյին, թոյնը իրեն յանձնեցի: Նա դրստուեց հետո, խոստացած դրամը պարտքիցս գեղջելով, և միւսնոյն ժամանակ խօսք տուեց պատասխանատուութեան չենթարկել ինձ և այդ միջոցները ի չարը չգործա-

ծել: Այնուհետև մենք այլ ևս չենք պատահել միմեանց... Գիտեմ միայն, որ ծերունին իմ ձեռքից մեռաւ, և որ ես անտանելի կերպով տանջուում եմ: Բայց ես արժանի էի այդ չարչարանքներին և խնդրում եմ վարուել ինձ հետ, ինչպէս ձեզ հաճելի կլինի:

Լսողները լուռ միմեանց նայեցին: Ոչ մէկը նոցանից սիրտ չէր անում վատաբաղտ Լիւսօմին անօգուտ յանդիմանութիւններով ճնշել: Մարտինի վերայ այն աստիճան ազդեց այս սարսափելի պատմութիւնը, որ երկար ժամանակ չէր կարողանում կարգին մտածել: Բայց մի փոքր մտածելուց և ծովափի անցքը լիշեւուց յետ, որի մասին Վէստլօկը պատմեց, վերջինիս հրաւիրեց միւս սենեակը խորհրդակցելու Պինչի և Մարկոս Տէպլիի հետ: Պարզ երևում էր, որ Զօնսի յանցանքը յայտնի էր նաև քանի մի մարդոց, որոնք օգուտ քաղելով այս հանգամանքից իրանց անձնական օգտի համար, ձեռք բերեցին նորա վերայ այն անբացատրելի ազդեցութիւնը, որի պատահական վկան Թովմասն եղաւ: Բայց թէ ո՞վքեր էին այդ մարդիկ, — գաղտնիք էր մնում:

Սկզբում մտածեցին բացատրութիւն պահանջել խորհրդաւոր մ. Նէշէտից, յետոյ ուղեցին ամեն ինչ յայտնել մ. Զուլլփիտին, որ Պէկանիֆի մօտ էր բնակւում. բայց այս երկու միջոցներն էլ զանազան պատճառներով անյարմար համարուեցան, մանաւանդ որ Լիւսօմի խոստովանութիւնը կարող էր

և անարդար լինել և այդ հիւանդ մարդու խանգարուած երեակայութեան ծնունդ, իսկ ծեր էնտօնին կարող էր բնական մահով մեռած լինել, էլ ինչ հարկաւոր էր այդ դէպքում աղմուկ յարուցանել և անհանգիստ անել ծեր պապին, չունենալով տակաւին ծանրակշիռ փաստեր: Եւ կիթոյլ տար Պէկանիֆն ում և իցէ ծերունի Մարտինի հետ տեսնուի:

Երիտասարդ խորհրդակիցների գրութիւնը դժուարանում էր. բայց այստեղ խիստ յարմար եկաւ Պինչի պատմածը տիկ. Գէմպի հետ Զօնսի տանը պատահելու և մ. Զօֆֆիի տարօրինակ վարմունքի մասին: Ամենքը միաձայն վճռեցին, որ միակ միջոցն այս մութը գործի մասին որ և է տեղեկութիւն ստանալու մնում է ծեր գործակատարից տեղեկանալ ամեն բան, ինչ որ նորա լիշողութեան մէջ մնացել է և եռում էր նորա ցաւած սրտում: Օգտակար դատուեցաւ այս առթիւ խօսել նաև միստրիս Գէմպի հետ, որին Վէստլօկը լաւ ծանօթ էր «Ծիրանեգոյն Եզն» հիւրանոցից, ուր Լիւսօմի հիւանդութեան միջոցին բազմիցս վճարած էր այդ կնոջ սպառած նիւկէստիւեան ալանի սաղմոն ձկան և անքուն գիշերները նորա պահանջած Բրայտոնի գարեջրի վարձը:

Զորսն էլ անմիջապէս մեկնեցան. Զօն Վէստլօկն ու Մարտինը շտապեցին մ. Սվիդլպայպի վարսավիրանոցը, ուր տիկ. Գէմպն էր բնակւում. Թովմաս Պինչը ծառայութեան գնաց, իսկ Մարկոս Տէպլ-

լին յանձնեցին Վէստլօկի տանը մնալ Լիւսօմին հսկելու, որպէս զի չփախչի և այդպիսով ամենքին յիմարացնի:

Կէսօրին մօտ միստրիսս Գէմպը թէյ պատրաստեց և մտահոգ պահարանի բանալին կորցնելուն համար, ուր պահած էր օղին, անհամբեր տակն ու վրայ էր անում վարսավիրանոցին կից փոքրիկ սենեկում զանազան անպէտք իրեր: Նա սպասում էր միստրիս Պրիզին: Զանգը քաշեցին: Հիւանդապահը գնաց դուռը բանալու, բայց ցանկացած հիւրի փոխարէն, երես առ երես հանգիպեց նոյն իսկ սափրիչ ու թուչնապահ մ. Սվիդլայային, որ քրտնքով պատած և գլխարկը վեր բարձրացրած՝ անխօս կանգնեց տիկ. Գէմպի առաջ, չկարողանալով շունչը լետ բերել: Նա խիստ յուզուած էր և ըստ երևութիւն գլխապատառ տուն էր վազել երեւելի նորութիւններ ասելու:

— Ի՞նչ է պատահել, տէր: Երկինքը հօ չի պատռուել, հարցրեց հիւանդապահը, իւր մեծաւորի արտասովոր տեսքից զմայլած, որին միշտ սովոր էր վայելուչ հագնուած և լաւ սանրած տեսնել: — Ասացէք, վերջապէս, ի՞նչ է պատահել:

— Սպասեցէք, թողէք մէկ շունչ առնեմ, աղաչում էր թուչնապահը, թուլացած ընկնելով աթոռի վերայ և ցանցանդկար թաշկինակով մաքրեց երեսի քրտինքը. — իսկոյն ամեն բան կարգով կպատմեմ... մի պարոն պատուէր տուեց ինձ մի գոյգմեկսիքայի աղաւնի: Ես գնացի նորա մօտ, այնտե-

ղից մտայ մօտակայ գարեջրատուն, ուր ամենքն արդէն այդ էին խօսում...

— Ա՛խ, մ. Սվիդլայայ, ի՞նչ տեսակ էք խօսում այսօր, — նախատելով նկատեց տիկ. Գէմպը: — Զեր քներակներին մի վեց հատ տղրուկ պէտք է կպնել. պատմեցէք վերջապէս ի՞նչ էին խօսում այդ ձեր գարեջրատանը:

— Վա՛հ, լրագիրներում անգամ գրում են: Մ. Մօնտեգիւն անհետ կորել է: Իսկ միւս կառավարիչը, — եթէ չեմ սխալուում, մ. Գէվիդը, — յափըշտակում է դրամարկըն ու նոյնպէս անյայտանում: Հ՛ը, ձեզ ի՞նչպէս է թւում, ամբողջ ոստիկանութիւնը ձեռք ու ոտք է ընկել: Վարձատրութիւն է խոստացուած, ով նորան կըռնի: Գրասենեկի շուրջն ասեղ ընկնելու տեղ չկայ, որը հայհոյում է, որը լաց լինում:

— Պարզ բան է: Ամեն մէկը կցաւ իւր կորուստի վերայ: Իսկ ոչինչ չէ լսում մ. Զօնս Զուզլվիտի մասին: Նա էլ, կարծեմ, մասն ունէր այդ ձեռնարկութեան մէջ:

— Նորա մասին զանազան ձայներ կան. ոմանք ասում են, թէ նորան խաբել են, ոմանք հաւատացնում են, թէ նա ինքն է ամենքին խաբել, — զանազան կարծիքներ կան, իսկ ապացոյց և ոչ մի:

Այդ միջոցին սափրիչի մօտ մտան երկու այցելու. Զօն Վէստլօկն ու Մարտին Զուզլվիտ կրտսերը: Նոցա գալու նպատակն արդէն յայտնի է:

Միւս առաւօտ Թովմաս Պինչը, քոջ Հետ սովորական զբօսանքն աւարտելուց յետոյ՝ դնաց իւր ամենօրեայ պարապմունքի՝ դրատունը կարգի դնելու։

— Միթէ վերջապէս չպետքէ տեսնեմ մ. ֆիսկսի յանձնարարողին, մտածում էր նա ոլորուն սանդուխքը բարձրանալիս և զրպանից բանալին հանելիս։

Ներս մտաւ ամալի տան առաջին սենեակը, լուսամուտը բաց արաւ, որովհետեւ դուրսը պատուական եղանակ էր, և գործի նստեց։ Գրքերն արդէն դասաւորել էր դարագներում խիստ կանոնաւոր կերպով։ Գլխած թերթերն ու կազմերը նա կպրցել էր, խազխազած վերնագիրներին փոխարէն կազմերին մաքուր թղթի կտորներ էր կպրցել գրքերի վերնագիրները վրէն գրած։ Գրատունը բոլորովին այլ կերպարանք էր ստացել և Թովմասը հպարտութեամբ զուարճանում էր իւր աշխատութեան պտուղներով։ Այդ առաւօտ նա սկսեց մաքուր արտագրել զրացուցակը, և իւր բոլոր ջանքն ու շնորհքը գործ գրեց, որ փառաւոր բան դուրս գայ։

Թովմասն անխոնջ աշխատել էր երկու ժամ, երբ յանկարծ ներքեւում մուտքի մօտ ոտնաձայն լսեց։

Նա ահանջ գրեց. մէկը վերև էր գալիս։

— Երեսունը վեց, երեսունը եօթ, երեսունը ութ, համարում էր Թովմասը, — երեսուն և ութն աստիճանից վեր բացի ինձանից այստեղ ոչ ոք չէ բարձրանում։

Բայց այս անգամ Պինչը սխալուած էր։ Բարձրացողը ուղիղ որ կանգ առաւ, բայց միայն հանգրստանալու համար, յետոյ շարունակեց իւր քայլերն ու աւելի մօտեցաւ։ Վերջապէս գուռը բացուեց։ Թովմասն ազահուածեամբ նայեց նորան ու արձանացած մնաց։ Նա իւր աչքերին հաւատ չէր ընծայում, այն աստիճան շէմքում կանգնողի անձնաւորութիւնը ազգեց նորա վերայ։ Նորան այնպէս էր թուում, թէ ճիւղ է առջևը կանգնած, այն ինչ նորա առաջ կանգնած էր իւր իսկական մարմնով ծեր Մարտին Զուգլիտը. բայց ոչ այն թույլ ու մեղկ արարածը, որին Թովմասը թողեց Պէկանիֆի տանը։ Ո՛չ, այն ծերը, որ այժմ կանգնած էր Թովմասի առաջ, քաջաւոր էր, չնայելով ծեր հասակին, և իւր ուժեղ ձեռքը յեցած ունէր հաստ ձեռնափայտի վերայ։ Միւս ձեռքով նա Թովմասին նշանացի հասկացրեց, որ չգարմանայ ու չ'շփոթուի։ Ծերունու գէմքն անգրգուելի հաստատամտութիւն էր արտայայտում. աչքերը վստահ ու փայլուն և Թովմասը չէր իմանում թէ ինչ մտածէ։

Այդտեղ միայն պարզամիտ Թովմասի աչքերը բացուեցաւ, այժմ միայն սկսաւ քանի մի բան հասկանալ։

— Շատ սպասեցիք ինձ, Թովմաս։

— Ինձ ասացին, թէ գրատան մեծաւորը շուտ կգայ, այն ինչ...

— Գիտեմ։ Զեղ չեն ասել, թէ ով է։ Այդ իմ ցանկութիւնն էր, և շատ զոհ եմ, որ այդպէս

ճիշտ կատարեցին: Սակայն՝ ես մտադիր էի աւելի վաղ տեսնուել ձեզ հետ, որովհետեւ առաւել վաղ բան չէի կարող սպասել, քան թէ այն՝ ինչ որ նա ձեզ արեց այն օրը, երբ ես ձեզ վերջին անգամ տեսայ: Բայց սխալուեցայ:

Նա մօտեցաւ Թովմասին ու ձեռքը բռնեց:

— Ես նորա տանն էի կենում, Պինչ, և Համբերուլթեամբ թոյլ տուի վարուել ինձ հետ, ինչպէս իւր շահասէր մտքերի գործիքի հետ, — Հասկացա՞ք: Ես հարիւր անգամ աւելի կրեցի, քան կարող էի կրել, եթէ արդարեւ մի անպիտան խելացնոր ծեր լինէի, ինչպիսին որ նա ինձ Համարում էր, ազնիւ Պինչս: Ես երբէք այսպիսի փորձանք չէի կրի, եթէ ապագայի վերայ չմտածէի...

Նա շունչ քաշեց, նորից սեղմեց Թովմասի ձեռքը և ոգևորուած շարունակեց.

— Իսկ քաւական չարչարուեցաք այդ անպիտանի ձեռքից, պակաս չկրեցին նաև ուրիշ մարդիկ, իմ սրտին մօտիկ մարդիկ: Բայց այժմ, սիրելի Պինչ, հաշուի ժամանակը մօտեցել է (ծերունիին բարեմտութեամբ ժպտաց և կռկռաց) և ամենքն իրանց վարձը կստանան...

Հասաւ այն երեկոն, երբ յայտնի պայմանի գորութեամբ պէտք է Չօֆֆին յանձնուէր երկու հիւանդասրահների կատարեալ տնօրինութեան: Ծերունին իւր քննումն նիրհում էր: Զօնսը դառնում

թեամբ քայլում էր սենեկում, մտածելով թէ ինչպէս առաւել լաւ կարելի է փախչել: Նա տատանւում էր. սպասէր արդեօք, մինչև հանդարտի այն շփոթը, որ ծագել էր Տիգգի ու Դէվիդի անհետանալու լուրերից, առանց մէկի մէջ կասկած ծնելու, թէ առանց մի վարկեան կորցնելու Անգլիայից հեռանար, առաջին իսկ մեկնող շոգենաւով: Նա երևակայում էր, որ իւր յանցանքը ոչ ոքին դեռ յայտնի չէր, և միայն մէկ միտք անհանգիստ էր անում նորան. երբ կգտնեն Սօնտէգիլի մարմինը: Փողոցից լսուած՝ անցորդների ամեն մի չնչին ձայն սարսափ էր ազդում նորան: Մինչև անգամ մի հասարակ հանգամանք՝ իւր կնոջ բացակայութիւնը, որ այդ օրը ճաշից յետոյ ծանօթի մօտ էր գնացել, — յուսահատութիւն պատճառեց մարդասպանին: Վախենում էր, թէ Գրացիան մի բան չասի իւր վերջին օրերի խորհրդաւոր կենցաղի աւթի:

Նա զարթեցրեց ծեր գործակատարին ու հարցրեց, թէ ո՞ւր է իր կինը:

— Միտարիս Տօջէրսի մօտ գնաց, պատասխանեց Չօֆֆին:

Զօնսը կանչեց սպասուհուն, և պատուիրեց անյապաղ տիկնոջը գտնել: Սպասուհին ժամ ու կէսից յետ վերադառնալով՝ յայտնեց, թէ տիկինն արդէն երեք ժամ առաջ գնացել է տիկ. Տօջէրսից, բայց թէ ուր՝ յայտնի չէ:

Հազիւ թէ սպասուհին սենեկից դուրս էր գնացել, երբ ծեր գործակատարը, որ շարունակ

աչք չէր հեռացրել Զօնսից, լանկարծ գոռում գոչումով ընկաւ նորա վերայ.

— Բեր նորան. քնչ արիւր. ո՛ւր տարար նորան. ես դեռ ևս ոյժ ունիմ, — գրացիներէդ կըկանչեմ:

— Ա՛խ, խելացնոր ծերուկ: Ես քնչ գիտեմ, թէ ուր է, շշնչաց Զօնսը, պատի պէս գունաթափ և բրդեց իրենից խեղճ ծերունուն:

Բայց նա ձեռը չվերցրեց:

— Ո՛ւր է իմ բարի տէրս, ո՛ւր է տէրս, գոչեց նա: — Ո՛ւր է նորա հարազատ որդին, որ տակաւին երեխայ իմ ծնկներէս վերայ էր խաղում: Ո՛ւր է այն կինը, որ այս տանն ա՛յնպէս շատ էր չաց լինում գիշերները: Ի՞նչ արիւր նորան: Նա վերջինն էր, վերջինն էր իմ բարեկամներէց:

Ծերուկը դառնութեամբ հեկեկաց:

— Յիշիր, պնդում էր նա արտասուելով. — յիշիր, որ նորա գլխի մի մազին վնաս չգիպչի: Ես այդ չեմ կարող տանել... Ես ծեր եմ, ես ցնորուած չեմ, — կակազում էր թշուառ գործակատարը. — բայց երբ հարկաւոր կլինի՝ այն ժամանակ կխօսեմ: Ես ամեն բան գիտեմ:

Զօնսն այն աստիճան վախեցաւ ծերունի Զօֆիի սպսռնալիքից, որ կորցրեց ինքն իրան, և երբ ով և իցէ դուռը բաղխում էր՝ բարձրաձայն աղաղակում էր, կարծելով, թէ իսպառ կորած է: Բայց նորա ժամը դեռ չէր հնչել. — ներս մտաւ միտրիս Գէմպը:

— Բարի երեկոյ, պարոններ, ասաց նա ոտքը:

Ներս գնելով: Ի՞նչպէս է մ. Զօֆիի առողջութիւնը:

Հիւանդապահն էլ այնպէս վստահ չէր, ինչպէս միշտ: Փոքր ինչ շփոթուած էր, շուտ շուտ գլուխ էր տալիս և սովորականից խոնարհ, նա շարունակ դռան մօտ էր կանգնած:

Այսօր ամբողջ երեկոյ Զօֆին ցնորքի մէջ է, ասաց Զօնսը: Տարէք վերև և պարկայրէք. յետոյ դարձէք — ձեզ հետ խօսելիք ունիմ:

Ծերուկն առանց խօսելու հետևեց տիկ. Գէմպին: Զօնսը լուսամուտի մօտ գնաց և մտածմունքը պաշարեց նորան: Շուտով հիւանդապահն յետ եկաւ:

— Փառք Աստուծոյ, հանգստացաւ, — ասաց նա անորոշ մտքով:

— Միւս հիւանդապահն ուր է, կերկեր ձայնով հարցրեց Զօնսը:

— Վերևն է. նոր եկաւ:

— Շատ լաւ: Խիստ հսկեցէք և մի հաւատաք, — նա խորամանկ է: Այժմ միւսին այստեղ կանչեցէք, ինչպէս է նորա...

— Իսկոյն:

Տիկին Գէմպը յետ ու յետ գնաց դէպի շէմքը. բայց լանկարծ կանգ առաւ, Զօնսի անակնկալ փոխուելու պատճառով այլայլուած, որից պարզ երեւում էր, որ նա դռանը մէկին տեսել էր: Մի ձեռք ուղղակի մի կողմ հրեց հիւանդապահին, և ներս մտաւ ծեր Մարտինը ծերուկ գործակատարի և Զօն Վէստլօկի հետ:

—Ոչ ոքին դուրս չթողնես այստեղից, — սպառնալից ձայնով գոչեց Մարտինը երիտասարդ ուղեկցին։ — Սա եղբորս որդին է։ Եթէ կհամարձակուի տեղից շարժուել կամ կվստահանայ մի ծպտուն հանել — լուսամուտը բաց է, ոստիկանութիւնը կը կանչէք։

— Դուք ի՞նչ իրաւունք ունիք կարգադրութիւններ անել իմ տան մէջ, մի փորձ փորձեց Ջոնսը հազիւ լսուող ձայնով։

— Իսկոյն ամէն բան կյայտնուի։ Այստեղ համեցէք։

Դռներում Լիւսօմն երևաց։ Սարսափի մի ակամայ ճիչ դուրս թռաւ մարդասպանի կրծքից։

— Ես ճանաչում եմ այս անպիտանին, կեղծ քաջութեամբ մատնացոյց արաւ նա ներս մտնողի վերայ։ — անխիղճ ստախօսի մէկն է։ Հետաքրքիր է իմանալ ինչե՞ր է բարբառնջել սա ձեղ մօտ իմ մասին։ Վռնդեցէք այստեղից այդ անզգամին։

— Ձայն չլինի։ — գոռաց ծեր Զուզլվիտը։ Սա է այն մարդը, — դարձաւ նա Լիւսօմին, Ջոնսի մօտ տանելով նորան։

— Իրան նայեցէք, եթէ ինձ չէք հաւատում։

— Աստուած իմ, — գոչեց ծեր Մարտինը, ձեռներն իրար կցելով, — Լ սա եղբորս որդին է։

Նա նստեց բազկաթոռի վերայ, շունչը յետ բերեց և վճռապէս շարունակեց.

— Այժմ հերթը ձերն է, սիրելիդ իմ Զօֆֆի։ — պատմեցէք, ի՞նչ գիտէք։ Ասացէք ամեն բան ա-

ռանց ծածկելու — ի սէր ձեր սիրոյն դէպի ծեր մեծաւորը։

— Ես միշտ լռութիւն եմ պահած. այդ էր նորա ցանկութիւնը, պատասխանեց գործակատարը։ Մահից առաջ նա խոստում առաւ ինձանից որ ոչ ոքին այդ մասին խօսք չասեմ. այնուհետեւ ես միշտ զսպում էի ինձ, բայց այժմ ինքներդ ամեն բան իմացել էք։ Ես լաճախ գիշերները մտածում եմ դուրս մասին... Ի՞նչ արած. ծեր եմ և թոյլ — քունս չի տանում։

— Շարունակեցէք, սիրելիս, — նկատեց Մարտինը. դուք էիք եղբորս միակ ու անխարդախ բարեկամը։

Զօֆֆին ուշադրութեամբ ականջ դրեց այս քնքոյշ խօսքերին ու ժպտաց։

— Նա էլ այդպէս էր ասում ինձ, գոչեց նա տղայական հիացմամբ։ Նա ինձ երբէք չէ վիրաւորել։ Այլ հզպէսի մարդ էր իմ հին մեծաւորը։ Մենք միասին էինք թուաբանութիւն ուսել... Իսկ այժմ ո՞ր է։

Ծերուկը դառնութեամբ գլուխը թափ տուեց ու ցնցուեց։

— Ես հօ չէի կարող նորա հարազատ որդուն դաւաճանել. բայց նա լաճախ ստիպում էր ինձ այդ անել, մանաւանդ այս երեկոյ։ Իսկ ո՞ւր է նորա խեղճ կինը։

— Ես արդէն հոգացել եմ նորա մասին։ Նորան պահում եմ, որ չիմանայ թէ ինչեր է

պատահում այստեղ: Շատ ցաւ է քաշել խեղճը — ժամանակ է խնայել նորան:

Այս խօսքերից յետ Զօնսն զգաց, որ էլ փրկուած իւրն չկայ: Ծնկները ծալուեցան, և դալկացած ընկաւ աթոռի վերայ: Իսկ Լիւսօմն սկսեց իւր կուսակցի յանցանքներն ապացուցանել: Հանդարտ, խաղաղ, բայց անխնայ ճշմարտութեամբ՝ պատմեց նա ամենաչնչին մանրամասնութիւններով յուզող գործի բոլոր հանգամանքները:

Ծեր գործակատարն այս խոստովանութիւնը ամբողջապէս լսեց: Նա շեշտակի նայում էր Լիւսօմի դէմքին, և երբ սա լռեց՝ անակնկալ՝ ձեռքը շարժեց ու գոչեց.

— Ո՛չ, ո՛չ, դա ճշմարիտ չէ. — միմիայն ինձ է յայտնի ճշմարտութիւնը:

— Հա՛, — վրայ բերեց ծեր Մարտինը: Դուք ինքներդ չէ՞ք, սիրելիդ իմ Զօֆֆի, որ հէնց այժմ սանդուխտի վերայ ասացիք, թէ նա ինքը սպանեց իւր հօրը:

— Ճշմարիտ է: Ես այժմ էլ յետ չեմ կենում իմ խօսքից, — գոչեց գործակատարը կատաղած: Դա շատ խիստ էր, բայց ոչ այնպէս, ինչպէս դուք ենթադրում էք: Սպասեցէք, մտածելու ժամանակ տուէք — իսկոյն կիշեմ: Ահա թէ ինչպէս էր գործը: Յիրաւի սա թոյնը այն ձեռով ձեռք բերեց, ինչպէս որ ձեզ արդէն յայտնի է, — անգամ հէնց այնպիսի սրուակի մէջ — լցրեց, որի մէջ մեծաւորիս հազի դեղըն էր լինում, և թագցրեց ահա այն գրասեղան

նում, իսկ ինքը — չգիտեմ վախեցա՞ւ թէ սիրտը յետ քաշուեց, վասն զի որքան և իցէ հարազատ որդին է, — բայց միայն չկարողացաւ մեզնից ծածկել իւր չար գործը: Գրասեղանի մօտ շատ էր քրքրում, իսկ այդ միջոցին իւր աչքերը անհանգիստ կրակով վառւում էին, իսկ ձեռները գողգողում էր: Հայրն ինչ-որ նկատեց: Մի անգամ, որդու բացակայութեան միջոցին, նա արկղը բաց արաւ, և այնտեղ թոյն գտաւ: Ծեր մեծաւորս լաց եղաւ ու ասաց. «Լսի՛ր, ծեր Զօֆֆի, որդիս ուզում է ինձ թունաւորել»:

Զօնսը լարուած ուշադրութեամբ ականջ էր դնում. աղօտ յուսոյ մի նշույլ առկայծեց նորա գլխում:

— «Ձանձրացա՛ւ մահուանս սպասելով. ցանկանում է շուտով տիրանալ փողերիս: Ես նորան ամեն ինչ կտամ — թող սրտկուռի, իսկ ես ու դու, հին բարեկամս, հեռանանք ու մեզ համար կամաց կամաց ապրենք. մեզ շատ բան չի հարկաւոր: Ես եմ մեղաւորը, ես մանկութիւնից ազահութեան սովորցրի: Թող կարծէ, որ թոյնը ընդունեցի, իսկ երբ ամենը կստանայ և զղջումը կնեղէ նորան, այն ժամանակ ես կասեմ, թէ ամեն բան գիտեմ, և կ'ներեմ: Դուցէ այնուհետեւ դէպի լաւը կը փոխուի և իւր որդիքն իմ ձեռով չի կրթի»:

Գործակատարն այս քաշեց և արտասուքը մաքրեց: Ծեր Մարտինը ձեռքերով դէմքը ծածկեց, իսկ Զօնսն ազահութեամբ աչքերը չուում էր ծեր Զօֆֆիի վերայ. նորա շրթունքների վերայ հազիւ նը-

կատելի մի ժպիտ անցաւ. նա հաւատացած էր, որ գործակատարի պատմութիւնը բարեխաղով ելքի կհասցնի:

— Միւս օրը ծերունի մեծաւորս ձեացրեց իրան, որպէս թէ սխալմամբ բաց է արել գրասեղանի դարագն այն բանալիով, որ յարմար էր եկել փականքին. նա մինչև անգամ զարմանք յայտնեց, որ այնտեղ դեղի թարմ պաշար էր գտել, բայց ենթադրեց, որ այդ դրուած էր սխալմամբ արկղը բաց մնացած միջոցին: Թոյնը մենք դէն ածեցինք, իսկ սրուակի փոխարէն նորը դրինք, և որդին կարծուծ էր, թէ ծերունին խմում է ու խմում թոյնը: Ես այս շատ լաւ գիտեմ, որովհետև մի անգամ մ. Զուլլովիտը կամենում էր Զօնսին փորձել, և նրկատեց, որ դեղը մի առանձին կերպով է տալիս— և ինչ էք կարծում— իսկոյն առանց ձայն հանեաւ նա դուրս գնաց սենեկից: Այդ ժամանակից մեծաւորս սկսաւ թուլանալ ու նուազել: Ծանր վիշտը կոտրեց խեղճին: Դեռ մահից քիչ առաջ նա ինձ ասաց. «Խնայիր նորան, Զօֆֆի, խնայիր իմ սիրու համար»: Ես էլ խոստացայ— չէ որ նորա հարազատ որդին էր:

Արտասուքը խեղտեց ծեր Զօֆֆիին. նա չկարողացաւ շարունակել և հեռացաւ իւր քունջը, ուր երկար տարիներ միայնակ նստել էր իւր անբաժան արտմութեամբ: Լուութիւն տիրեց:

— Վերջացրիք, հարցրեց վերջապէս Զօնսը, մի խնդուգն ու հրաւիրական հայեացք ձգելով ներ-

կայ եղողների վերայ: Թէ էլի բան ունիք պահած: Իսկ ձեզ, տէր իմ,— դարձաւ նա դէպի ծեր Մարտինը, խնդրում եմ իսկոյն կնոջս ինձ ուղարկէք, ապա թէ ոչ փոխարէնը կստանաք: Դուք շատ լաջող տարաք գործը, բայց մոռացաք, որ մեզանում ընդունուած չէ մարդիկ կախել լոկ նորա համար, որ նոքա պահարանում մկների համար կէսպէնսի թոյն ունին պահած, և որ որևէ պարապ դատարկապորտներ ուրիշի տուն ներս պրծնելով՝ մտածում են մի յիմար կատակերգ ներկայացնել:

Զօնսի վարմունքն այն աստիճան զգուշի էր, որ ամենքն արհամարհանքով երեսը դարձրին:

Ծեր գործակատարի ցուցման տալաւորութեան տակ նա իրան արդարացրած էր զգում հայրասպանութեան ամեն կասկածից. լիջեց անտառում կատարած չարագործութիւնը, և զուր տեղը արիւն թափելու զգացմունքը վայրենի, անզուսպ յուսահատութեան մէջ ձգեց նորան:

— Լսեցիք, ինչ որ ասացի, յարձակուեց նա հօրեղբօր վերայ: Տեսնում էք այս դուռը: Համեցէք, բաց է ձեզ համար:

— Բայց դու աեսնում ես այն, վրայ բերեց միւսը, դուռը ցոյց տալով: Նայիր այնտեղ:

Զօնսը քարացաւ: Դռներում մի քանի անձանօթ մարդիկ երևացին: Ամենից առաջ մտաւ Նէշէտը:

Միւսնոյն ժամանակ փողոցից լսուած էր ամբօխի խօսակցութիւնը. լուսամուտների առջև խռնւում էին անցորդները:

—Ահա մարդասպան, ասաց Նէջէտը. բռնեցէք դորան:

Երեք հոգի ներս մտան և սկսեցին Զօնսին երկաթէ թւնոցներ հագցնել: «Մարդասպանութիւն, մարդասպանութիւն» լսուած էր փողոցային ամբոխի միջից: Այս զարհուրելի խօսքն ամենքի բերանում պտտում էր:

—Կամաց, ազգական, ասաց ոստիկանութեան սպաներից մէկը, դիմադրող յանցաւորին հանդարտեցնելով:

—Ո՛ւմն էք այստեղ ազգական անուանում, խիստ հարցրեց Մարտինը:

—Ի միջի այլոց և ձեզ, տէր. ինձ չէք ճանաչում: Ես —Փօքսն եմ: Միթէ, սիրելի հօրեղբայր, ցաւ չէ՞ ձեզ համար, որ ձեր յարգելի ազգութեան արժանաւոր անդամներից մէկն իւր ապրուստը ոստիկանութեան ծառայութեան մէջ է որոնում:

—Ինքդ ես մեղաւոր. քիչ գործ կունենայիր զանազան պատահական-բարեկամների հետ: Աստուծուն փառք տո՛ւր, որ այդպիսի պաշտօնում գոնէ պահում են: Այդտեղ էլ կարող է մարդ ազնիւ պահել իրան:

—Այդպէս մի վարուէք բարեկամներիս հետ: Քսկոյն ինքներդ օգուտ էիք քաղում իմ անմոռաց բարեկամ Տիգգի ծառայութիւնից: Այդ ինձ շատ լաւ յայտնի է. անգամ վեճ ունէինք այդ առթիւ:

—Նորան վարձեցի և վճարեցի դորա համար:

—Շատ էլ լաւ արիք, որ վճարեցիք —այժմ արդէն ուշ է:

—Ես միշտ սպասում էի, որ վաղ թէ ուշ քաղաքը որևէ խաբէութեան առթիւ նորա հետ պիտի կապէ ինձ. բայց երբէք մտքովս չէ անցել, թէ երբ և իցէ պատիւ կունենայի նորա սպանողին բռնել:

—Սպանողին, գոչեց Մարտինը, շեշտակի նայելով ներկայ գտնուողների դէմքերին:

—Այո, համոզիչ կերպով ասաց Նէջէտը. —Ես այդ մարդուն մեղադրում եմ մ. Տիգգի սպանման մէջ, որի մարմինը երեկ երեկոյ գտնուեցաւ Սէլիս-բիւրիի մօտ անտառում, և ահա թէ ինչի վերայ եմ հիմնում այս մեղադրանքը: Հանգուցեալ Մօնտէգիւն, կասկածելով Զօնս Զուզլիտին հէնց այն գործում, որի մասին դուք, պարոններ, շատ ժամանակ չէ ինչ որ այստեղ խօսում էք, մինչ մենք կանգնած էինք դրան ետև, ինձ յանձնարարեց հսկել դորան և իմանալ յանցանքի բոլոր մանրամասնութիւնները: Ես քննեցի հիւանդապահին ու բժշկին. լսեցի պարոն Զօֆֆիի տարօրինակ խօսակցութիւնները, իմացայ թէ ինչ տեսակ խօսքեր է արտասանել այս պարոնը ցնորքի մէջ (և ցոյց տուեց Լիւսօմին): Այս ամենը մեծ համբերութիւն էր պահանջում. — դա իմ կոչումն է. բայց ես դորանով չբաւականացայ և շարունակեցի օրուգիշեր դիտել այս տունը: Այս երգիկից, շարունակեց Նէջէտը, ձեռքը դէպի փողոցի հանդիպակաց տան

տանիքը երկարացնելով, ես տեսայ, թէ ինչպէս մենակ վերադարձաւ Տիգրի Հետ կատարած ճանապարհորդութիւնից։ Նոյն գիշերը, հարեան նեղ փողոցում մանգալիս ես դիտեցի դորան, երբ գիւղացու շորեր հագած՝ գնում էր դէպի արեւմուտք։ Ճանաչեցի և հետեւեցի մինչև քաղաքի ծայրը, մինչև աչքիցս կհեռանար։ Սմբողջ միւս օրը ես երգիկից չհեռացայ։ Գիշերը դարձեալ փողոց դուրս եկայ, իսկ առաւօտը վաղ նկատեցի, թէ ինչպէս նոյն գիւղացին տուն էր գառնում։ Երեկոյեան դէմ Ջօնս Չուզլվիտն, արդէն սովորական շորերով, տանից դուրս եկաւ թւի տակ մի կապոց բռնած։ Ես էլ նորա ետեւից։ Մօտեցաւ Լօնդօնի կամրջին, նայեց իւր շուրջը և տեսնելով, որ մօտերքում մարդ չկայ, կապոցը շուրը ձգեց։ Ես այդ մասին ուստիկանութեան յայտնեցի։ Կապոցը գտան, և նորա մէջ գտնուեցաւ արիւնի ու ցեխի մէջ թաթախած նոյն շորը, որով Ջօնսն այն առաւօտ տուն դարձաւ։ Երեկ երեկոյին տեղեկութիւն ստացուեց թէ անտառում մի դի է գտնուել և քննութիւնից պարզուեց, որ եղելութեան պատահած տեղում առաւօտուանից քաշ էր գալիս մի գատարկաշրջիկ և որ տեսնողների նկարագրութեան համաձայն, հէնց այն շորն ունէր հագած, որ գտնուեցաւ Թեմզայից ոստիկանութեան ձեռքով հանած կապոցում։ Այլ և կան վկաներ, որ այդ մարդը փոստակառքից իջել է նոյն իսկ միջոցին, երբ ես տեսայ տուն գառնալիս։ Այս էլ դորա ձերբակալութեան

գրութիւնը։ Նեղութիւն կրեցէք ուրեմն, պ. Փօքս, ձեր պարտքը կատարելու։

Եւ Նէջէտը գնաց դէպի դուռը։ Ծեր Մարտինը մի փոքր կանգնեց, կամեցաւ հրաժեշտի քանի մի խօսք ասել Ջօնսին, բայց տեսնելով, որ նստած է գետնին, վայրենի հայեացք ուղղած բոլոր շրջապատողների վերայ և ատամները կրճտացնելիս, Զօֆֆինն ձեռքից բռնեց և Ջօն Վէստլօկի հետ հեռացաւ այդ չարագուշակ տնից։ Նոցա հետեւեց և Փօքսի օգնականը, որին յանձնուած էր յանցաւորի համար կառք գտնել։

Այսպիսով Ջօնսը մնաց Փօքսի ու մի ոստիկան սպայի հսկողութեան ներքոյ։ Սենեկում, բացի դոցանից, ոչ ոք չմնաց, միստրիս Գէմպն էլ վաղուց արդէն անյայտացել էր օրուան անցքերի տալանորութիւնները հաղորդելու մ. Սվիդլայային ու հարեաններին, որոնք նորութիւնների սիրահար էին։ Փօքսը նստած էր աթոռի վերայ և շփոթուած սենեակին էր դիտում։ Նորա աչքերը դէմ յանդիման Ջօնսի աչքերին հանդիպեցին, որ շեշտակի նայում էր նորան և շրթունքներն էր շարժում, կարծես թէ ուզում էր խօսել։

— Ձեկ, դուրս գնա փողոց և երբ կառքը բերեն՝ իմաց տուր, — դարձաւ Փօքսը սպային։ — Դէհ, թնչ ունիս ասելու, աւելացրեց նա, երբ ստորագրեալը դուրս գնաց։

Ջօնսը փորձեց վերկենալ. Փօքսն էլ օգնեց։

— Շուտ ասա, ինչ ես ուզում։

— Զեռքդ կոխիր կողքի գրպանումս, շշնջաց Զօնսը. այնտեղ փող կայ... Հարիւր ֆուռնա... վեր առ. բայց մի ըռպէ յետ նայիր:

Փօքսը մի վայրկեան մտածեց: Պէտք էր շտապել, որովհետեւ ոստիկանական ծառայողները կարող էին յետ գալ:

— Փախչելով չի փախչի, մտածում էր Փօքսը, Զօնսի գրպանից քսակը հանելիս. բայց փողը— չէ որ փող է:

Նա յետ նայեց: Զօնսը դողդողալով մօտեցաւ պահարանին և մի բան հանեց:

— Սլօժ ինձ տարէք— պատրաստ եմ, առաց նա նախկին չը լսուող ձայնով:

Սլոք միջոցին վերադարձող սպանները նստացրին նորան կառքը, Փօքսը նստեց կառասպանի կողքին, իսկ օգնականները յանցաւորի կողքերին:

Ճանապարհին Զօնսը սկզբում այս ու այն կողմն էր ընկնում, ապա դուռալով ընկաւ կառքի յատակի վերայ: Սպանները դեղձի թուռնդ հօտ զգացին:

— Կանգնիր, դոչեց նոցանից մէկը, անհանգստութեամբ թեքուելով դէպի յանցաւորը:— Կառքը կանգնացրէք. թուռնաւորուեցաւ: Կառքը կանգնացրին: Զօնսին հանեցին: Զեռքին դողդողալով սեղմած ունէր մի փոքրիկ սրուակ: Նա արդէն աւարտել էր իւր բոլոր երկրաւոր հաշիւները, ազատուելով աւելորդ աղմուկից, երգուեալների դատարանից ու դահճից:

ԺԷ.

Անցաւ քանի մի օր: Ծեր Մարտինը մնաց Լօնդօնում: Նա հաստատ մտադրուել էր իւր բազմաթիւ բարեկամներին ապշեցնել իւր հին ու փափայած մտքերը կատարելով: Մ. Պէկսնիֆը, որքան որ ծեր Զուգլվիտը նորա տանն էր, այնպէս փոխել էր իւր բնութիւնը, որ դառել էր նորա աչքում մաքանացած ինքնասիրութիւն ու խորամանկութիւն, — և ծերունին վերջնապէս որոշել էր մերկացնել նորան ու այսպիսով այս ազնուագոյն ճարտարապետի զոհերին կատարեալ ցնձութիւն սլառճառել: Միով բանիւ, նա մտադրուած էր բոլորովին ուրիշ ուղղութիւն տալ ինչպէս իւր սեպհական կեանքին, այնպէս էլ բոլոր իրեն մօտիկ ու թանկագին մարդոց գոյութեանը: Սլոք բանը մի փոքր յայտնի էր նաև Զօն Վէստլօկին մեզ արդէն յայտնի խորհրդաւոր սրիկայ Ֆիսթի միջոցով: Վերջերում Զուգլվիտը սերտ կպել էր Զօնին, յաճախ խօսում էր նորա հետ, և սիրահարուելով նորա գործնական, առողջ մտքի և ուրախ բաց բնութեան վերայ, այս երիտասարդին հաւատաց իւր սրտի բոլոր զաղտնիքները: Հէնց նորա միջոցով իւր ջահիլ թուռնից ծածուկ, գտաւ նա Մարկոս Տէպլիին, այս անփոխարինելի անձին ամեն ծառայութեանց մէջ: Նախընթաց երեկոյին, որի միւս օրը պէտք է տեղի ունենար յարգելի մ. Պէկսնիֆի հանգիստաւոր խալտառակութիւնը, որ վաղուց արդէն նշանակած ժամին

Լօնդօն էր կանչուած, — «Վիշապի» նախկին դռնապանին յանձնուեցաւ միւս օրը տասը ժամին հրաւիրել Թովմաս Պինչին քրոջ հետ ու երիտասարդ Մարտինին:

Այդ նշանաւոր օրը տասը ժամը զարկելուց յետ ովոր բաղիւնց մ. Չուզլվիտի դուռը: Դա Տէպլին էր:

— Այ՛ ճշտութիւն դրան կասեմ, հաւանութիւն տուեց ծերը: Գնացի՛ր Մարտինի մօտ: Ի՞նչ եղաւ:

— Զարմանում է, տէր, և ոչինչ չի հասկանում, այնպէս ինչպէս և ես, խորամանկութեամբ աչքերը խփելով նկատեց Տէպլին: Ես նորան ասացի, որ դուք ինձ կանչեցիք և պատուիրեցիք որ նորան ձեզ մօտ հրաւիրեմ:

— Շատ լաւ, ասաց ծերունին: Այսօր ինձ մօտ հիւրեր կգան. դրանք չե՞ս կանգնի, որ ներս ընդունես:

— Ամենայն սիրով, տէր, — խոնարհ ծառագեմ, — պատասխանեց Մարկոսը գաղտնի հետաքրքրութեամբ, և կանգնեց դռան առջև, իսկ և իսկ գլխի դռնապանի վայել արժանաւորութեամբ:

Հիւրերն սկսան հաւաքուել: Ամենից առաջ եկաւ Զօն Վէստլօկը: Չուզլվիտը շատ քնքոյշ կերպով ընդունեց նորան և բազկաթուռ առաջարկեց: Ապա եկաւ Թովմաս Պինչը քրոջ հետ. նոցա ետեւից դառնութեամբ հետևում էր երիտասարդ Մարտինը:

Ծերը ողջունեց Թովմասին, բռնեց Հուլթի երկու ձեռները և թուշը համբուրեց, իսկ Մար-

տինին անխօս ցոյց տուեց հեռու մի աթոռ:

Չուզլվիտի վերջին գործողութիւնը չվրիպեցաւ դիտող Տէպլիի ուշադրութիւնից: Նորա վերայ տրտմութիւն իջաւ: Բայց որքան եղաւ նորա զարմանքը, երբ քանի մի ըոպէից մտաւ Մէրի Գրէգէմը միստրիսս Լիւպէնի «կապոյտ Վիշապի» պատուականագոյն տիկնոջ հետ: Նա զմայլուելուց անգամ մի փոքր տատանուեց:

Ծերը Մէրիին ևս սրտագին ընդունեց, ինչպէս և Պինչի քրոջ, և բարեկամաբար գլխով արեց նորատի սանուհու գեղեցիկ ուղեկցուհուն:

Հիւրերը զարմացած միմեանց էին նայում. ոչ ոք սիրտ չէր անում խօսակցութեան թելը բանալ: Վերջապէս ծերունին լռութիւնն ընդհատեց:

— Մարկոս, դուռը բաց թող և մօտ արի:

Մէկը արագ բարձրանում էր: Սայթաքելով ներս մտաւ Պէկսնիֆը:

— Ո՛ւր է յարգելի բարեկամս, գոչեց նա, գլրվաբաց ընկնելով մ. Չուզլվիտի վերայ, բայց ծերունու հակակրող հայեացքից ստիպուած էր լետ գնալ:

— Առողջ էք, սիրելի եղբայր:

— Բոլորովին:

Ճարտարապետն այդպիսի անգորրացնող լուր առնելով մի խիստ հայեացք ձգեց ներկայ եղող ների վերայ և նախատական կերպով գլուխը շարժեց:

— Արիւնարբունք, — գոչեց նա ագնիւ արհամարհանքով: Միթէ բաւական չէր, ինչ որ հիմնովին ապականեցիք այս պատուական ծերունու

կեանքը: Միթէ այժմ էլ, երբ իմ անշահասէր պաշտ-
պանութեան տակ է գտնուում,—միթէ—հարցնում
եմ ձեզ, այժմ էլ չէք թողնում ձեր ազազ դիտում-
ները: Նա կանգ առաւ, վիրաւորուած բարերարի կեր-
պարանք ընդունեց և խորը ախ քաշեց:

—Սխ, սիրելի, վեհանձն բարեկամ, դարձաւ
նա ծերունուն, քնքոյշ յանդիմանութեամբ.—քնչ-
պէս թողիք դուք ինձ, հէնց այսպէս կարճ ժա-
մանակով: Գիտեմ, որ դարձեալ իմ օգտի համար
հեռացաք. Աստուծո՛ժ վարձատրէ ձեզ: Բայց ինչո՞ւ
յափշտակուելու վտանգին ենթարկուել: Ինձ համար
շատ ծանր է, սիրելի եղբայր, այսպիսի աւազակնե-
րով շրջապատուած տեսնել ձեզ:

Նա մօտեցաւ ծերունուն՝ սեղմելու նորա
ձեռքը. բայց չնկատեց, որ վերջինս էլ պինդ սղմեց
իւր հաստ ձեռնափայտը. երբ նա քաղցր ժպիտն
երեսին մօտեցաւ ծեր ջէնտլմէնին, սա երկարատե-
ճնշումից ու արհամարհանքից զահլէն գնացած
վեր թռաւ և ձեռնափայտի մի ուժգին հարուածով
գետին գլորեց նորան:

Ճարտարապետն այդ հարուածից ուշաթափ և
առհասարակ շշկուած ազգակցական զգացմունք-
ների այդպէս եռանդեամբ յայտնուելուն վե-
րայ, յատակին հանգիստ նստած մի շատ ծաղրելի
տեսարան էր ներկայացնում:

—Կորցրէք աչքիցս, աղաղակեց ծեր Մարտինը,
դաճանակը շարժելով: Քանի դա այտեղ է՝ չեմ
թողնի:

Մարկոս Տէպլին մօտեցաւ Պէկանիֆին, յարգան-
քով բարձրացրեց նորան և տարաւ սենեկի հանդի-
պակաց կողմը, ուր յարգելի ճարտարապետին զգու-
շութեամբ դէմ գցեց պատին:

—Նայեցէք,—գոչեց ծերունին,—մէկ նայեցէք
այդ անպիտանին: Երբ միտքս դրի փորձել դորան,
որոշեցի մինչև ծայրը հասցնել: Ես ինձ խօսք եմ
տուել, որ չվնասեմ դորան, եթէ բարի զգացմուն-
քի մի կայժ անգամ գտնուի մէջը: Բայց ամենեւին
չգտայ այդ անպիտանի մէջ,—և ծեր Զուզլվիտն
արհամարհանքով երեսը դարձրեց դիմակաւոր խա-
բեբայից:

—Իսկ այժմ, սիրելի Մարտին, արի ինձ մօտ,
—շարունակեց ծերունին, կանչելով թոռան իւր
մօտ: Գրկիր ինձ,—այ՛ այդպէս, այ՛դպէս:

Եւ ամեն անգամ այս խօսքը կրկնելիս՝ պինդ
սեղմում էր իւր կրծքին և ճակատն ու այտերը
համբուրում:

—Բոլոր բարկութիւնը, որ զգացի ես, երբ
հայրենիք վերագառնալուդ միջոցին չկարողացայ
քեզ կրծքիս կայցնել,—այ՛ն բոլոր բարկութիւնը
միացրի այդ հարուածի մէջ: Եւ ինչո՞ւ պիտի բա-
ժանուէի քեզանից: Ի՞նչպէս կարող էիր դու ինձանից
փախչել:

Մ. Զուզլվիտը մի թեթեւ կնճռուեց: Ապա նո-
րից դէմքը սլարզուեց. նա թոռան նստացրեց կող-
քին ու շարունակեց.

—Հանգուցեալ Տիգգը մտաւ ինձ մօտ փոքր

ինչ փող վերցնելու մի հեռաւոր ազգականի համար: Տեսնեմ, խեղճը պարապ է ման գալիս—ուրեմն ազատ ժամանակ շատ ունի: Օգնեցի ինչով կարողացայ, և պատուիրեցի որ աչք ածէ քեզ վերայ: Նա ինձ հաղորդեց, որ դու այդ մարդու մօտ ես գտնւում (Պէկսնիֆին մատնացոյց արաւ): Այնուհետեւ նա քեզ պատահեց այստեղ Լօնդօնում... իշո՞ւմ ես որտեղ:

—Վաշխառուի մօտ, ասաց Մարտինը:

—Այդպէս է. նա քեզ հետեւեց մինչև բնակարանդ, և այդպիսով ինձ միջոց տուեց դրամատոման ուղարկել քեզ:

—Մտքովս էլ չանցաւ, թէ դուք այդպէս կարեկցում էք ինձ—ասաց Մարտինը յուզմունքից գողացող ձայնով:

—Ես կարծում էի, որ դու կզղջաս և հանգիստ կվերադառնաս ինձ մօտ, — տրտմութեամբ շարունակեց ծեր պապը: Յոյս ունէի, որ վիշտն ու չքաւորութիւնը կստիպէին քեզ դառնալ: Քիչ մնաց, որ այդպիսով քեզ կորստի ենթարկէի, չնայելով որ սիրում էի քեզ: Բայց ինչ արած. անվստահութիւնն ու ինքնասիրութիւնը մէկ անիծեալի ձեռքով ծանրանում էին մեր ամբողջ գերդաստանի վերայ: Այժմ ամենքդ լսեցէք, բարեկամներ, դու էլ լսիր, անպիտան մարդ, որ կորցրիր թէ բարի անունդ և թէ փողդ:

Մ. Պէկսնիֆը ձեռքը սրտին դրեց ու գլուխը խոնարհեցրեց:

Ծերունի Չուզլվիտը պատմեց, թէ ինչպէս նա դաստիարակել էր Մէրիին, որին իւր հարազատ աղջիկն էր համարում, ինչպէս սա խնամում էր ու փալփալում իւր ծերութիւնը, և ինչպէս սկզբում դուր էր գալիս իրան, որ Մարտինն ու Մէրին մէկ մէկու սիրում էին. բայց յետոյ մտածել է, որ երիտասարդ մարդիկ ամուսնանալով իրան մենակ կը թողնեն բաղտի կամքին: Ապա ծերը պատմեց, թէ ինչպէս կշտամբում էր թոռան մոռանալով, որ երբէք նորա մօտ չի բացուել ու չի տեղեկացել նորա սրտի զաղտնիքը, — ինչպէս յետոյ, ջերմ վիճաբանութիւնից յետ նոքա բաժանուել են, և ինչպէս յետոյ էլ սիրել է Մարտինին և յոյս է ունեցել, որ նա դարձեալ յետ կդառնայ. ինչպէս, վերջապէս, երբ հիւանդ սլարկած էր Վիշապում նամակ գրեց նորան, որով համարում էր իւր ժառանգը, խնդրում էր յետ դառնալ և պսակի համաձայնութիւն էր տալիս, բայց Պէկսնիֆի հետ տեսնուելունց յետ՝ նորա կասկածը սաստիկ աճելով՝ այրեց նամակը, շարունակ տանջուելով նոյն անվստահութեամբ:

Ծերունին բացատրեց, թէ ինչպէս տեղափոխուեց ճարտարապետի մօտ, աւելի մօտիկ ծանօթացաւ նորա հետ, փորձել ցանկաց, իսկ յետոյ՝ նորա բոլոր խարդախութիւններն իմանալով լռեց ժամանակով մերկացնելու համար: Պատմեց նաև, թէ իւր սանուհու հեղութիւնն ու համբերութիւնը հովացնում էին իւր սիրտը, ինչպէս նա ծանօթա-

ցաւ Պինչի Հետ և սիրահարուեց նորա սլարզմտութեան ու ազնուութեան: Նա արտասուում էր Թովմասի մասին խօսելիս, Աստուծոյ օրհնութիւնն էր Հայցում նորա վերայ, և ասում, որ Հոգի է այդ մարդը:

Երիտասարդ Մարտինն ու Մարկոսը մօտեցան Պինչին և սղմեցին նորա ձեռքը: Նոյնը և Մերին, իսկ սորանից յետոյ՝ Զօն Վէստլօկը, միստրիս Լիւսլէնն ու փոքրիկ Հռութը: Այս Հանդիսի սկզբնապատճառն ինքը չէր իմանում, ինչ անէ ուրախութիւնից:

Այնուհետև ծեր պապը պատմեց, թէ ինչպէս յարգելի մ. Պէկսնիֆը դուրս արաւ իւր մօտից Թովմաս Պինչին, ինչպէս շարունակ Պէկսնիֆից լսում էր, թէ Զօն Վէստլօկը շատ վատ տղայ է, բայց գիտենալով, որ Պինչի լաւ բարեկամն է, ինքը մի անմեղ խորամանկութիւն բանեցրեց, Զօնի մօտ մ. Փիպսին ուղարկելով և ստիպելով Թովմասին այնպէս անհամբերութեամբ ընթերցարանի խորհրդաւոր տիրոջ սպասել: Վերջապէս դառնալով ճարտարապետին՝ յիշեցրեց, որ նախազգուշացրել է նորան շուտափոյթ վճիռ չդնել Թովմասի մասին. պահանջեց նորանից (գարշելի անուանելով) որ յիշէ, թէ ինչպէս անխիղճ էր վարուում, երբ երիտասարդ Մարտինը, երկարատև փորձից ու նեղութիւններից յետ՝ եկաւ պապից ներողութիւն խնդրելու:

— Ահա բոլորն, ինչ որ ուզում էի ասել քեզ,

Պէկսնիֆ, — աւելացրեց ծերունին. — դուռը բաց է, կարող էք քաշուել:

Ազնուագոյն, բայց ամեն կողմից անարգուած ճարտարապետին մնում էր միայն գլխարկը վերցնել. բայց դուրս գնալուց առաջ աչքը գցեց առատաղին և ճնշուած անմեղութեան զգացմամբ արտասանեց.

— Պատուարժան մ. Չուզլիտ: Երբ մտածէք անխօս ցուրտ գերեզմանի մասին, ինձ էլ յիշեցէք: Եւ եթէ կդժուարանաք շիրմի արձանագրի ընտրութիւնը, պատուիրեցէք գրել կարճ, որ ես ներեցի ձեզ: Իւր փքուած ճառը վերջացնելուց յետ՝ շուտով հեռացաւ:

Ծերուկը ժպտաց ետևից. բազկաթուից վերկացաւ, և կից սենեկի դուռը բանալով, ուր ճոխ զարդարուած սեղանի մօտ արձանացած էր այդ օրուան Համար վարձուած ծառան, և փայլում էր մ. Փիպսի սնդուրած կեղծամն, ասաց.

— Այժմ, սիրելիք, աղատ ենք: Գործը շինեցինք — կարող ենք և նախաճաշել: Համեցէք խնդրեմ: Մարկ Տէպլի, կարգադրիր, բարեկամ, ղեկավարիր ծառաներին, և մեր ասպնջականը եղիր:

Հրաւիրուածներն էլ չսպասեցին: Սյդ առաւօտուան անցքերը, պապի ու թոռան միջև եղած թիւրիմացութիւնները, որոնք յաջող վախճան ունեցան ընդհանուր ցնծութիւն պատճառելով — չափազանց բաց էին արել ծերունի Չուզլիտի հիւրերի ախորժակը: Գանակների ու սխառաքաղների

չխչխկոց բարձրացաւ: Գինին լեզուներն արձակեց և մտերիմ զրոյց սկսուեց: Մ. Ֆիպսն ամենից զուարճախօս ծերն էր. ճառեր էր ասում, կատակներ անում Թովմասի հետ ու կոնծում:

Այս ուրախ նախաճաշից յետ՝ վերկացաւ Զօն Վէստլօկը, որ նստած էր Թովմասի ու նորա քրոջ մէջ տեղը, և ի զմայլումն ամենքի, ներկայացրեց ընկերութեան իւր Հարսնացուին, գեղեցկադէմ փոքրիկ Հռութին, որով և ամենքի Հաւանութեան արժանացաւ:

Երբ վերջապէս Հիացման առաջին աղաղակները լռեցին, նա բացատրեց, թէ այդ օրերում ճարտարապետի պաշտօն էր ստացել գաւառում, և թէ Թովմասն էլ գնում է հետը, որ իւր Հմտութեամբ ու փորձառութեամբ պիտի օգնէ իրան, իսկ վաստակը պիտի կիսեն իրանց մէջ:

— Եւ մեր տունը մի դահլիճ կլինի, վերջ դրեց Զօնը իւր խօսքին: Իսկ այդ դահլիճում երգեոն կդնենք, որ կնուագէ իմ վաղեմի անգին բարեկամը, և փառաւոր կապրենք: Իսկ այժմ, սիրելի Թովմաս, ձեռքդ տուր—ես արդէն քո փեսան եմ:

Պինչի յափշտակութիւնը սահման չունէր, նորա սիրտն այնքան լի էր, որ անկարող էր խօսել: Բոլորն, ինչ կարող էր անել—այն էր, որ քրոջ ձեռք բռնեց ու դրեց իւր բարեկամի ձեռքում:

— Ես էլ քիչ ու միչ լսած ունիմ ձեր օյինների մասին, նկատեց պապը. ուստի իմ կողմից էլ պատրաստութիւն տեսայ:

Նա մօտեցաւ Հարսնացուին, գրպանից մի շքեղ պատեան Հանեց, բացարաւ և մերձեցնելով շշկած օրիորդին՝ ասաց.

— Նայեցէք, որդիս, ինչ սիրուն ապարանջան է ու մանեակ: Ի՜նչպէս է փայլում, Ընդունեցէք այս նուէրը ծերունուս ի յիշատակ, որ ամեն յաջողութիւն է ցանկանում ձեզ:

Առանց ժամանակ տալու օրիորդին, որ շնորհակալութիւն յայտնի, անմիջապէս Հանեց մի ուրիշ, ճիշտ միւսնոյն տեսակ պատեան և դառնալով ամենքին՝ շարունակեց.

— Մի ապարանջան էլ ունիմ և նոյնանման մանեակ, կատարեալ Հարսնացուի ընծայ: Ի՜նչ էք կարծում, պարոններ, ո՞ւմ Համար են սոքա պատրաստուած:

Նա խորամանկութեամբ նայեց սեղան նստողներին և իւր Հայեացքը դադար առաւ կարմրատակած Մէրիի վերայ:

— Մօտ արի, իմ Հրեշտակ, ասաց նա յուզուած. — Դու էլ, Մարտին, մօտեցիր ինձ: Անցեալը մոռանանք. ինձ վաղուց յայտնի են ձեր մտքերը: Սիրեցէք. մէկմէկու, և մի մոռանաք ծեր պապին: Աստուած ձեզ երջանկութիւն և ուրախութիւն տալ շատ տարիներ:

Բայց Հազիւ ծերունին ազատուել էր բերկրալից երիտասարդների գրկախառնութիւններից ու Համբոյրներից, անակնկալ մի նոր զոյգ երևեցաւ նոցա առաջ:

— Յարգելի մ. Զուգլվիտ, ասաց Տէպլին, մօտ բերելով Վիշապի կառավարչուհուն։ Եթէ այսօրս օրհնութեան օր է, այդ պատուին մեզ էլ արժանացրէք տիկ. Լիւպէնի հետ։ Իմ կարծիքս այն է, որ Կապույտ Վիշապի նշանակը ժամանակով նոր մակագիր պիտի ունենայ. «Ուրախ Տէպլիի իջևան, անունով, — և տիկին Լիւպէնը բոլորովին համաձայն է ինձ հետ։

Ծեր պապը մեծ սիրով և լրջութեամբ կատարեց այդ խնդիրը։ Նորից խնջոյք։ Խօսեցեալ զոյգերը շնորհաւորում էին միմեանց։ Բարձրաձայն խօսակցութիւնը մի վայրկեան չէր ընդհատուի։ Ապագան ժպտում էր երիտասարդներին տւական երջանկութեամբ։ Ել ինչ էր պակասում։ Հասաւ վերջապէս մի այնպիսի բոլակ, երբ երիտասարդութիւնը մոռացաւ նոյն իսկ այդ բաղտաւոր օրուայ գըլխաւոր հերոսին, ծեր Զուգլվիտին։ Ծերունին օգուտ քաղեց այդ հանգամանքից, էլի մի նշանաւոր գործ կատարելու, և տեսնելով, որ ամենքն զբաղուած են՝ հիւրերին միտարիս Լիւպէնի հոգատարութեան յանձնեց, իսկ ինքը վերցնելով իւր հետ խոհեմ Մարկոս Տէպլիին, դուրս գնաց փողոց, կառք վարձեց և իւր ուղեկցի հետ գնաց «Առետրական» հիւրանոցը տիկին Տօջէրսի մօտ։

Այնտեղ, մի փոքրիկ սենեկում, ուր երբեմն ազնուազարմ Պէկսնիֆը աստուածաբանական հեղինակութիւն էր կարգում, գտաւ վշտահար Գրայիային։ Նա մեծ սգի մէջ էր։ Նորա մօտ մի բա-

րեկամ միայն կար — մինչև վերջը հաւատարիմ ծեր Զօֆֆին։ Լուռ, թախծալի ժպիտով ձեռքը մեկնեց նա ծեր ջէնտլմէնին։ Սա նստեց նորա կողքին բաղմոցի վերայ, հանգստացրեց որքան կարող էր և սկսեց իւր գալու նստատակը պարզել։

— Դու մարդուցդ ու ասլուստի միջոցից գըրկուեցար։ Նորա բոլոր կարողութիւնը յափշտակած դրասենեկի պարտքերի վճարմանը կերթայ։ Այնտեղ կորաւ նաև հօրդ ողջ դրամագլուխը։ Նորա մօտ էլ ասլաստան չես գտնիլ։

— Ես ինքս չեմ գնայ և հազիւ թէ նա ինքն էլ ինձ ընդունի։

— Գիտեմ։ Քոյրդ քեզ չի սիրում և ինչպէս լսեցի, շուտով մարդու կգնայ — ուրեմն՝ նա իւր հոգսերը կունենայ... Աւելի լաւ է, սիրելիս, դնանք ինձ մօտ։ Ինձ մօտ ուրախութեամբ կընդունեն — իմ շուրջն այժմ բոլորը երիտասարդներ են, ուրախ...

— Եւ ուղիղ որ, Գրայիայ, լսիր բարի խորհրդերին, — ասաց միտարիս Տօջէրսը, որ ներս էր եկել այս խօսակցութեան սկզբին։

— Կբաշուենք քաղաքից դուրս, շարունակեց Մարտինը, — Լօնդօնին մօտիկ տեղ կընտրենք, որ բարի միտարիս Տօջէրսն էլ շուտ շուտ կարողանայ ալցելել քեզ։ Մ. Զօֆֆին էլ, Աստուծով, կլաւանայ մեզ մօտ թարմ օգում։

Զուգլվիտի խնդրին իւրն էլ միացրեց միտարիս Տօջէրսը։ Ծեր Զօֆֆին էլ յետ չմնաց վերջինից։

Թշուառ այրին մի քիչ տատանուեց։ Այս պարզ ու բարեկամական առաջարկութիւնը նորա համար մեծ մխիթարութիւն էր, և որովհետեւ ուրիշ ելք չուներ՝ ընդունեց ջերմ շնորհակալութեամբ։

Որոշեցին անմիջապէս ուղևորուիլ։ Գրացիան ձեռաց հագնուեց, լաց եղաւ տիկին Տօջերսի գրկում, և վերջապէս մ. Չուզլվիտի ձեռքից բռնած, ծեր Չօֆֆիի ու Մարկոս Տէպլիի հետ՝ դուրս եկաւ տնից։

Բայց հազիւ առաջին երեքը կառք էին նստել, «Վիշապի» ապագայ տէրը, որ պատրաստուում էր նոցա հետեւել, կանգ առաւ կառքի պատուանդանի մօտ։ Նա շեղակի նայեց ուր որ տարածութեան մէջ, աչքերը շփեց և խիստ տրտմեց։

— Ի՞նչ կայ, Մարկոս։ Ի՞նչ պատահեց, անհամբերութեամբ հարցրեց մ. Չուզլվիտը։

— Չարմանալի դէպք, տէր։ Ես Մարկոս Տէպլին չլինեմ, եթէ սոքա մեր դրացիները չլինեն։

— Ո՞ր դրացիները։ Ո՞ւր են։

— Ի՞նչպէս ուր են։ Այստեղ Լօնդօնում։ Ահա՛ քնջնում կանգնած են։

Մարկոս Տէպլին ձեռքով ցոյց տուեց իրան մօտեցող մարդուն ու կնոջ երկու որդւով, և վազեց ու սկսաւ մէկ մէկ գրկել նոցա։

— Ո՞ւր են դրացիները։ Ի՞նչ հարեաններ են, — գոչեց ծեր պապը, և կառքից դուրս թռաւ ու շտապեց Մարկոսի ետեւից։

— Ընտիր դրացիներ են — ամերիկական։ Եղեմի

ճահճի դրացիներ և տենդի ընկերներս։ Սոքա չէին խնամում մեզ, երբ տենդով պարկած էինք։ Եթէ սոքա չլինէին՝ վաղուց՝ երկուսս էլ կորած էինք։ — Բայ ինչպիսի դրացիներ են։

Մ. Տէպլին ուրախութիւնից քիչ էր մնում պատուէր։ Թուշկոտում էր խելացնորի՝ պէս, վազվզում էր մէկ գաղթականի մօտ, մէկ նորա կնոջ, երեսաներին էր վերցնում, օդի մէջ խաղացնում, բռնում էր ու համբուրում։

Մ. Չուզլվիտն իմանալով թէ ինչ մարդիկ են իւր առջև կանգնած և ինքն էլ վարակուելով Մարկոսի ուրախութիւնից, ընկաւ խեղճերի մէջ և զգացուած նոցա ձեռքերն էր սեղմում։

— Եկէք ինձ մօտ, եղբայրներ, ամենքդ, ամենքդ ինձ մօտ, գոչեց ծերունին։ Կառք նստեցէք։ Մարկ Տէպլի, թուի՛ր կառապանի մօտ։ Դէպի տուն, եղբայրներ, դէպի տուն։

— Տուն, գոչեց Տէպլին և ուրախութիւնից շշկուած բռնեց ծեր ջէնտլմէնի ձեռքը։ — Բոլորովին համաձայն եմ ձեզ հետ։ Կեցցէ՛ «Ուրախ Տէպլիի իջեանը»։ Կեցցէ՛։

Գոռում գոչումով օգնեց մ. Չուզլվիտին կառքը մտնել և այնուհետեւ, առանց ամենեւին ուշք դարձնելու կառապանի բողոքներին, նոր հրաւիրուած ուղևորներով կառքը լցրեց, անասելի նեղուածքով, իսկ ինքը թռաւ կառապանի կողքին, գլխարկը թեք ծածկեց և մի լաւ շրիկացնելով կառավարի ուսին՝ գոչեց. — քշէր։

Անցան տարիներ: Աշուն էր: Մերկ դաշտերում ցուրտ քամին փչում էր, մօտակայ ձմրան գուշակ. բայց մայր մտնող արևի ոսկեգոյն ճառագայթները տակաւին խաղում էին թառամած մացառների ու գեղնած խոտի մնացորդների վերայ հրաշալի ելևէջներով:

Մեր առջև մի փոքր գիւղ է երևում, իսկ նորա վերջում մի թումբի վերայ ծառերի միջից գիւղական յետ ընկած տան ապակիներն են պըսպըղում: Մտնենք այդ խաղաղ տունը: Ի՞նչ հրաշալի ձայներ: Ո՞վ է այն մարդը, որ նստած է երգեոնի առաջ: Մեր հին բարեկամ Թովմաս Պինչը չէ:

Նորա գլխի մազերը վաղաժամ սպիտակել էր, բայց աչքերում առաջուկայ նման փայլում էր երիտասարդութեան կրակը: Սիրտը նոյնպէս ջերմ սիրով և հաւատով լի դէպի մարդիկ: Նա մեզ չէ տեսնում. ամբողջ հոգւով խորասուզուած է երաժշտութեան աշխարհում, որ տանում էր հեռու, հեռաւոր քաղցր երազների մէջ: Այդ ձայները՝ նորա սրտի երաժշտութիւնն է, նորա կեանքի ամբողջ պատմութիւնը:

Բայց ինչո՞ւ յանկարծ այդ ձայներն ընդհատուեցան: Մի՞ գուցէ լիշեց այն գզգզուած ու հարբած գրագրին, որ Պէկանիֆ էր կոչւում և որ այնպէս էր ողորմութիւն հայցում իւր նախկին աշակերտից, կարծես հիմնովին բարերարուած լինէր նորանից: Եւ ամեն հանդիսողին յայտնում էր հին

մուրացկանը անսիրտ մարդոց զարմանալի անգըթութիւնը:

Ահա՛ ձայները վերստին հնչեցին: Նուազողի երևակայութեան առաջ անցնում էին մի շարք մանկական խաղատէր պատկերներ, — հնչում էր Մէրիի, Հռութի, Զօնի, Մարտինի անունները և նոցա թւում դարձեալ մէկ ուրիշի անունը, որ նոր էր աշխարհ եկել, դա Թոմիկի անունն էր...

Նոր ձայներ. — Թախծալի, վսեմ մեղեդին հոգեկան պանծալի տրամադրութեան ներքոյ կենդանացրեց ծերունու հեզ կերպարանքը, Թովմասի աչքում, որ կարծես հասկանում էր նորա բոլոր ցանկութիւնները... Ծերունին դողդոջուն ձեռքով օրհնում էր նորան մահուան անկողնում:

Թախծալի ձայները լռեցին... նորա հոգուն նորից տիրեց խաղաղութիւն և ցնծութիւն. գեղարուեստի ոգևորուած երևակայութեան առջև պատկերացաւ մի կնոջ պատկեր... դա ընտանիքի պահպան հրեշտակն էր՝ սիրունիկ Հռութը...

Սակայն դուռը բացուեց, մի գանգրահեր գլուխ երևաց ու ասաց.

— Քեռի Թովմաս, ճաշը պատրաստ է:

ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅՈՒՄ

ԵՒ ՀՐԵՏԱՐԵԿՉԻ ՄՕՑ

ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ Է

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԻՄԵՕՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդարձակ աշխատութեան, 6—800 մեծագիր երես.

ԳԻՐԲԸ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ

Ա. Կենսագրութիւն Սիմէօն Կաթողիկոսի:

Բ. Հնգամեայ (1764—8) օրագրութիւն — ընագիրը.
(սա մի շտեմարան է ԺԸ դարու հայոց, վրաց,
աղուանից աշխարհի, պարսից եւ տաճկաց
պատմութեան):

Գ. Ժանօթութիւններ:

ԸՋԽ. ԳԻՒՏ ԲԸՀ. ԸՂԵՆԵԱՆՑԻ

Տպագրութիւնը կը լինի շատ շքեղ

Եթէ միջոցները ճշտեմն անեմ մի քանի նկարներով:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է 5 ՌՈՒԲԼԻ:

Տպագրութիւնը կը սկսուի, երբ բաժանորդները թիւը

100-ի կը հասնի:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0685825

